MONVMENTVL

DELA

ADAMKLISSI

TROPAEVM TRAIANI

PVBLICAT IN COLLABORAȚIVNE CV

OTTO BENNDORF ȘI GEORGE NIEMANN

DE

GR. G. TOCILESCV

CV 3 TABELE ȘI 134 FIGVRI ÎN TEXT

VIENNA 1895

ALFRED HOELDER, EDITOR

LIBRARVL CESARO-CRĂESC AL CVRȚII ȘI VNIVERSITĂȚII

www.dacoromanica.ro

MONVMENTVL

DELA

ADAMKLISSI

TROPAEVM TRAIANI

PVBLICAT IN COLLABORAŢIVNE CV

OTTO BENNDORF ŞI GEORGE NIEMANN

DE

GR. G. TOCILESCV

CV 3 TABELE ŞI 134 FIGVRI ÎN TEXT

VIENNA 1895

ALFRED HOELDER, EDITOR

LIBRARVL CESARO-CRĂESC AL CVRŢIĬ ŞI VNIVERSITĂŢIĬ

www.dacoromanica.ro

Imprimeria lui ADOLF HOLZHAUSEN din Vienna,
TIPOGRAFUL CESARO-CRĂESC AL CURȚII ȘI UNIVERSITĂȚII.

www.dacoromanica.ro

MAIESTĂȚII SALE

CAROL I REGE AL ROMĂNIEI

HOMMAGIV DE CEL MAĬ ADÎNC RESPECT

ȘI ETERNĂ RECVNOSCINȚĂ.

www.dacoromanica.ro

‚Traian marele împĕrat ĭaste sădĭtorĭul şi răsădĭtorĭul nostru. Romanii sint bucĭumiĭ viiĭ Dachieĭ nóstre, şi noĭ vlăstarele lor.‘

Dim. Cantemyr.

www.dacoromanica.ro

Sub Regele Carol I^iu^ România şĭ-a redobêndit posesiunea sa de odinióră Dobrogea, şi cu dânsa: monumentul sĕŭ architectonic cel maĭ vechiŭ, cel maĭ măreţ şi maĭ impunĕtor. Nascerea acestuĭ monument stă în strînsă legătură cu însuşĭ légănul istorieĭ némuluĭ românesc. Uriaşul trofeŭ, ce împăratul Traian a înălţat la Dunărea de jos, dupĕ ce în două crunte şi grele răsbóie a sfărămat pe vitejiĭ Dacĭ şi le-a supus ţara, are pentru noĭ Româniĭ o'ndoită însemnătate: el servă de neperitóre mărturie nu numaĭ pentru prefacerea Dacieĭ în provincie romană, dar încă şi pentru minunatul proces început odată cu acéstă prefacere, din care a răsărit cel d'ântâĭ vlăstar al naţiuneĭ nóstre. Timpurĭ aspre, vijelióse şi cu totul protivnice orĭ-căreĭ desvoltărĭ aŭ împedicat crescerea prielnică a acestuĭ nobil vlăstar; ba aŭ fost ḑile chiar când el păré că are să pĭară sub greutatea duşmanelor încălcărĭ. Astăḑĭ însă, prin mâna grijulivă şi părintéscă a Regeluĭ Carol, sadul ales împlântat de marele acela întemeĭetorul nostru Traian, a fost rechemat la o nouă viaţă; tot prin acéstă mână el cresce mereŭ şi mereŭ înfloresce, avênd de sigur să ajungă într'un apropiat viitor vigurosul stejar al viţeĭ latine din Orient. Acésta e credinţa tare şi puternică a tutulor acelora, carĭ în vîrtejul luptelor politice de tótă ḑiua, o clipă nu perd din ochĭ mersul sigur al desvoltăriĭ nóstre. De aceĭa împreună cu dênşiĭ salut ca un semn bun, prevestitor de mîndre ursite, faptul semnificativ că naţiunea, prin primul eĭ Rege şĭ-a recăpătat documentul monumental al origineĭ sale istorice, actul eĭ de nascere; şi simţ o satisfacere deplină, publicând acest preţios document, de a'l puté împodobi cu Augustul nume al Suveranuluĭ nostru.

Ceea-ce paginile de maĭ la vale presintă cititoruluĭ, este rodul uneĭ muncĭ îndelungate şi anevoĭóse. Greutăţile ce am avut de înfruntat aŭ fost multe şi de tot felul, dar nu maĭ pre sus de ardórea şi răbdarea mea. Cu atât maĭ adîncă 'mĭ este recunoscinţa pentru mijlócele multiple, ce Guvernul mĭ-a pus la dispoziţiune încă de la început; pentru interesul viŭ şi frăţésca îmbrăţişare, ce am întîmpinat în sînul Academieĭ nóstre; pentru sfaturile şi încuragĭarea, ce am priimit de la distinşĭ învăţaţĭ cu ocasiunea comunicaţiunilor mele asupra monumentuluĭ Adamklissi făcute în diferite locurĭ din străinătate: la Viena, Roma, Paris şi Londra. Mulţămirea mea cea maĭ intimă priiméscă-o însă ceĭ douĭ amicĭ, carĭ m'aŭ ajutat acum în urmă la îndeplinirea greleĭ mele sarcinĭ şi mĭ-aŭ dăruit preţiósa lor colaboraţie la întocmirea opereĭ de faţă.

În fine, dacă monumentul ese astăḑĭ la lumină, acésta o datoresc uneĭ favorĭ deosebite: Un amic al ţărĭĭ nóstre, un bărbat care ĭa o viuă parte la tóte destinele eĭ şi în multe ocasiunĭ dovedesce cu fapta interesul ce pórtă progreselor arteĭ şi sciinţeĭ, d. senator Nicolae Dumba din Viena, a luat asupră-şĭ editarea acesteĭ cărţĭ, care apare şi în limba germană; a luat-o singur, precum singur a făcut-o cu putinţă. Fie ca atuncĭ, când bărbatul cel pretutindenĭ venerat va percurge întréga lucrare, să pótă găsi că darul, ce face cu acésta literatureĭ nóstre şi literatureĭ sciinţifice în genere, nu este nevrednic de ajutorul sĕŭ şi că răsplătesce silinţele din tóte părţile oferite.

Gr. G. T.

www.dacoromanica.ro

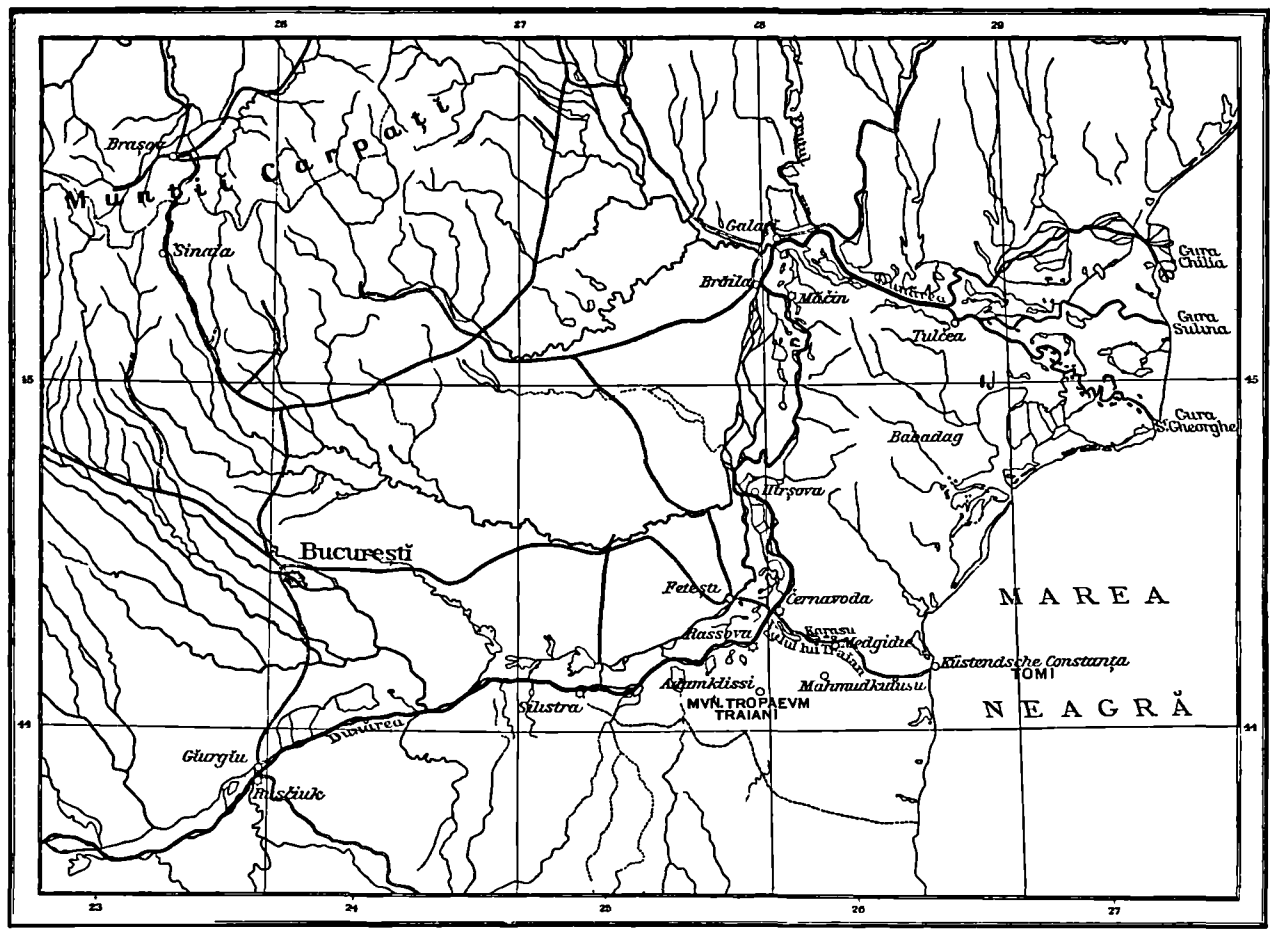

Fig. 1. Delta Dunării.

www.dacoromanica.ro

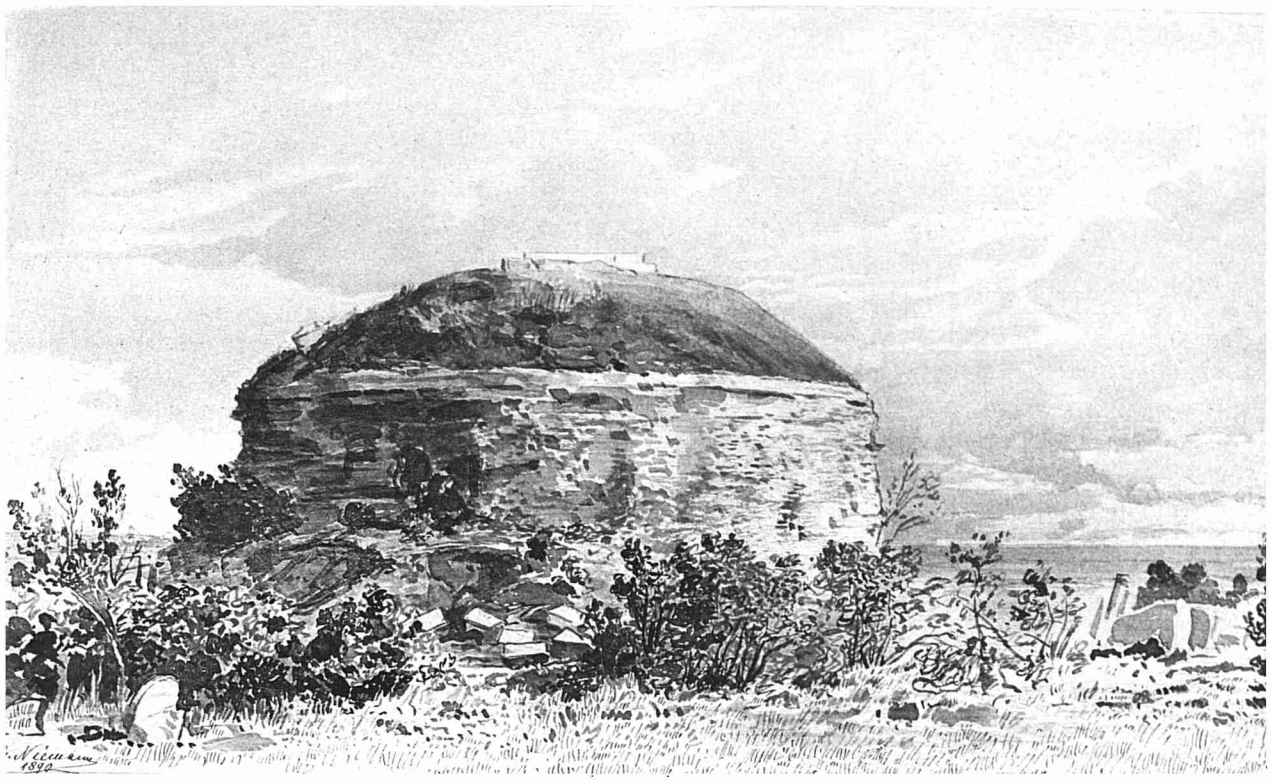

Fig. 2. Vederea monumentului de către miadă-nópte.

I. Situațiunea.

Dunărea, după ce a curs sése-decĭ de mile geografice departe spre rĕsărit între Alpiĭ transylvanicĭ şi Balkan, când vine cu totul în apropiere de Marea-Neagră, se vede nevoită din causa tĕrâmuluĭ înălţat ce'ĭ stă în cale, ca să facă un cot spre mĭaḑă-nópte în chipul unuĭ unghiŭ drept. Vêrful unghiuluĭ îl determină localitatea Rassova. De aci măreţul fluviŭ duce valurile sale lăţindu-se mereŭ şi formând marĭ ostróve, lacurĭ şi bălţĭ pênĕ la Gallaţĭ, unde atinge marginea rĕsăriténă a basinuluĭ românesc. Apoĭ îşĭ reĭa cursul sĕŭ de maĭ înainte, şi întocmaĭ ca o funie grósă de corabie la căpătâiŭ despletită, el se desface în numeróse braţe, care 'şĭ croĭesc cu greŭ şi tot maĭ a lene calea spre Pontul-Euxin printr'o regiune întretăĭată de smîrcurĭ şi acoperită pe tótă a eĭ întindere de 10 mile numaĭ cu tufişurĭ şi trestie. (Fig. 1.)[1]

Vastul podiş dintre Dunărea de jos şi Marea-Neagră, Dobrogea de astă-ḑĭ, este despărţit printr'o vale, ce plécă dela Cernavoda spre Constanţa, în douĕ părţĭ aprópe egale: una maĭ accidentată, cea despre mĭaḑă-nópte, în care se formézĕ pe lângă Măcin o grupă isolată de

[1] E. Suess, Ueber den Lauf der Donau, Oesterreichische Revue 1863, vol. 4, p. 262 şi urm. K. F. Peters, Ueber die geographische Gliederung der unteren Donau, Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, math.-naturw. Classe, LII, p. 6 şi urm.

www.dacoromanica.ro

munți în miniatură; alta la miaḍa-ḍi, o câmpie întinsă, un șir de podișurĭ undulate, despărțite prin văĭ înguste și puțin adîncĭ.

Acea vale largă,[1] o tăĭetură lată umplută de bălțile Karasuluĭ și care pênĕ maĭ de-unăḍi se ținea drept un vechiŭ braț al Dunăreĭ, este legătura cea maĭ scurtă a fluviuluĭ cu marea. De vre-o 25 anĭ și maĭ bine, circulă printr'ênsa un drum de fer, carele, în ḍiŭa când mărețul pod,[2] ce se construesce acum peste Dunăre dela Feteștĭ la Cernavoda, va fi terminat, se va lega cu rețeaŭa de comunicațiune a continentuluĭ. În vechime, d'alungul margineĭ despre miaḍa-ḍi a văiĭ, se înălțaŭ vestitele valurĭ, care pórtă în gura poporuluĭ numele luĭ Traian. Sînt treĭ liniĭ marĭ de fortificațiune, ce se pot urmări pe teren încă și astă-ḍĭ pe o întindere de 60—70 kilometri: un val mic de pămênt, un altul maĭ mare tot de pămênt cu un șir des de lagăre saŭ cetățĭ de pămênt, în fine un al treilea val de zid construit din pĭatră cubică și întarit din distanță în distanță cu castre permanente tot de pĭatră.[3] Aceste treĭ valurĭ, ridicate pe rênd la diferite epoce, anume cel mic de pămênt maĭ ântêiŭ, apoĭ cel mare de pămênt și maĭ în urmă cel de pĭatră, și întrecêndu-se unul pe altul prin a lor tărie, apăraŭ, pe vremea împĕraților romanĭ, fruntaria nordică a imperiuluĭ la unul din punctele luĭ cele maĭ amerințate. Avênd valea despre mĭaḍă-nópte înaintea lor ca un șanț de cetățuĭe, valurile opuneaŭ o ultimă împotrivire, întărită dupĕ tóte regulele arteĭ, seminților barbare care, năvălind prin șesul despre rĕsărit de Carpațĭ, ar fi putut birui pĭedicele naturale ale basinuluĭ dunărean.

În vĕdită legătură cu aceste construcțiunĭ militare stă spre mĭaḍă-ḍi de ele monumentul triumfal roman, ce'l publicăm cu numele sĕŭ modern: Monumentul dela Adamklissi. Este clădirea cea maĭ mare și maĭ impunătóre, ce anticitatea a lăsat-o țĕriĭ nóstre și una din cele maĭ însemnate din câte mărturisesc domnia universală a Romeĭ din cóce de Alpĭ.

De multă vreme monumentul se află despuĭat de podóba care-l îmbrăca odinióră de tóte părțile; dar chĭar în starea luĭ de astă-ḍĭ, informă și rudimentară, se ridică ca o movilă colosală, care în mijlocul șesuluĭ larg și întins pare și maĭ mare de cât este în realitate. El ne produce o impresiune adîncă, răpitóre, maĭ cu sémă séra, când venim de către Dunăre, avênd sórele la spate, cerul albastru-închis în față. Eștĭ încă la o jumătate de oră de dênsul; urcĭ un deal și de o dată el ți se arată la orizont ca o masă galbenă-cenușie. Nu-ĭ vedem încă temelia; nu știm la ce depărtare se află de noĭ și ce mărime are; par' că ar pluti în aer, ca o vedenie, ca o fantazmă misteriósă. Nicĭ un pom, nicĭ-o casă, nimic care să ne dea un punct de comparație pentru a luĭ înălțime.

În aceste întinse stepe, care prin grandiósa lor simplicitate te umplu de gróză și totdeodată de extaz, se înalță monumentul nostru, el însu-șĭ mare și simplu, el însu-șĭ excitând admirațiunea nóstră, stârnind în noĭ un fior, atât prin aspectul sĕŭ, cât și prin reamintirile ce deștéptă anume în acest loc.

---

[1] Gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Grafen Helmuth von Moltke, II, p. 315 și urm.

[2] Veḍĭ comunicațiunile technice la Franz Toula, Eine geologische Reise in die Dobrudscha, Wien 1893, p. 22 și urm.

[3] La valul cel mare de pămênt am constatat în intervale de 10 minute 26 castre maĭ marĭ și 23 castele manipulare; ĭar la valul cel de piatră am găsit și am mĕsurat 26 castre permanente.

www.dacoromanica.ro

În orĭ-ce alt punct al lumeĭ, el ar fi fără efect; ba încă, din causa executăreĭ nedibace a unora din elementele sale, ar părea póte chĭar urît; dar aci el este la locul sĕŭ; aci se înalţă el mândru către cer, aci el predomnesce întréga natură; el este simbolul barbarieĭ învinse, acolo unde natura însĕ-şĭ sémănă unuĭ barbar necıoplit.

Astfel impresiunea majestósă ce ne face monumentul este mărită peste mĕsură de situaţiunea singuratică într'o ţară pustie şi tristă, precum nu maĭ puţin şi de miseria condiţiunilor traĭuluĭ de acolo.

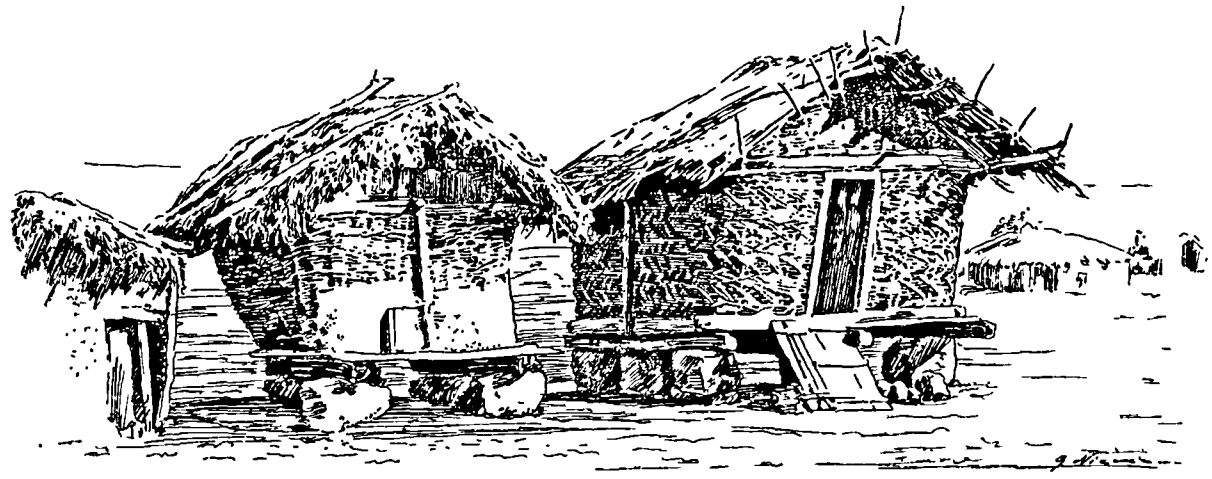

Fig. 3. Pâtule de porumb.

Regiunea la sud de valurile luĭ Traian, compusă din calcar jurasic cu straturĭ suprapuse de argilă, are un relief uniform de 500—600 picĭóre d'asupra niveluluĭ măreĭ. Într'o perîndare monotonă alternéză lungĭ délurĭ undulóse cu văĭ ca albia scobite, în fundul cărora une-orĭ se află pĭatră. Dacă te urcĭ pe vîrful unuĭ asemenea dél cu uşor suiş, veḑĭ cum se întinde în culorĭ palide o cămpie lucie fără marginĭ, în zarea căreĭa nu se arată nicĭ-o casă, nicĭ-un pom, nicĭ-o stîncă, ci numaĭ mulţime de piticĭ movile, taĭniţe ale trecutuluĭ, care par ca nişte moşoróĭe de cîrtiţe într'o livadă. Nicăirea ochĭul nu zăresce un luciŭ saŭ o sclipitură de apă; nicĭ-o verdéţă nu destăĭnuesce şerpuitul vr'unuĭ pîrîĭaş binefăcĕtor. Pămêntul este acoperit numaĭ de burueni înalte şi maĭ ales de pelin; iarbă uscată şi fără nicĭ-o flóre, care se cleatină sub adierea vêntuluĭ departe, mult departe pe pămêntul cel secetos, pe când printr'ênsa mişue un soiŭ de lăcuste fórte marĭ şi mulţime nenumĕrată de şórecĭ de câmp şi şopîrle. În contrast cu acéstă privelişte de monotonie măréţă, cerul ţi se pare maĭ albastru, cerul care la rĕsăritul şi apusul sóreluĭ înfăţişéză ochĭuluĭ coloritul cel maĭ minunat.

Dacă te urcĭ pe o înălţime — drumurile se află maĭ tóte pe culmea délurilor, fiind-că văile sînt întrerupte prin bălţĭ — te găseştĭ aşa de izolat, aşa de părăsit, singurătatea aşa de mult te înspăĭmîntă ca nicăĭerĭ în altă parte de lume. Creḑĭ că te afli în plină pustietate, în mijlocul stepelor, şi te simţĭ ca poetul Ovidiŭ acum douĕ miĭ de anĭ la marginile lumeĭ: «Lassus in extremis iaceo populisque locisque» (Trist. l. III, III).

Numaĭ dacă te uĭţĭ cu băgare de sémă, observĭ ici şi colo câte un ogor lucrat, câte o turmă ce pasce împrăştiată, cârdurĭ de corbĭ carĭ aŭ pêndit vre-o pradă; rĕmâĭ în uĭmire

www.dacoromanica.ro

când veḑĭ un fir de telegraf, pe stîlpul căruĭa staŭ aciuĭaţĭ vulturiĭ ceĭ pleşuvĭ şi puternicĭ. Iacă ce vine din depărtare în depărtare să turbure singurătatea acesteĭ naturĭ, al căreĭa sóre de plumb pare că măreşce monotonia măréţă a pustiuluĭ. Astfel ni se prezintă natura astă-ḑĭ, şi tot aşa a trebuit să fie totdeauna acolo, căcĭ marele forţe ale natureĭ aŭ rămas neschimbate. Numaĭ norul de praf al uneĭ harabale, ce alérgă în fuga mare, te vestesce că trăĭesc şi prin acele locurĭ ómenĭ. Dar trebuĭe să mergĭ césurĭ întregĭ pênĕ să daĭ de un sat. Lăcuinţele sînt pitulate în văĭ, unde apa se scóte la mare adêncime din pământ şi unde ómeniĭ pot fi la adăpostul vênturilor. Acestea suflă cu o violenţă puternică în tot timpul anuluĭ, şi ridică pe drumurile late şi croite în tóte sensurile norĭ uriaşĭ de praf pentru chinul tutulor fiinţelor ce respiră. În fundul acelor văĭ apele de plóĭe neavênd scursóre, formézĕ din când în când mlaştine pricinuitóre de frigurĭ. Singura vegetaţiune a ţĕriĭ cresce prielnic numaı pe văĭ: un tufiş pitic şi rar şi crînguri de mărăcinĭ, din care sbóră sĕlbatecĭ şoĭmĭ şi coţofene tot douĕ câte douĕ; icĭ şi colo se vede câte un pom roditor saŭ câte un teiŭ umbros.

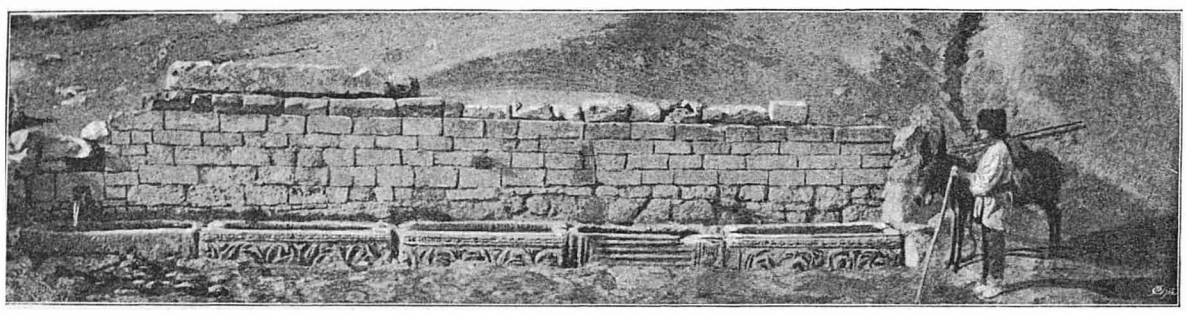

Fig. 4. Cişmeaŭa de la Adamklissi.

Cu totul aprópe de aceste locurĭ adevĕrat binefăcĕtóre se grupézĕ apoĭ sălaşele, care dacă numĕră vre-o câte-va ḑecimĭ de case, apoĭ trec deja printre localităţile însemnate. Ómeniĭ maĭ săracĭ trăĭesc în bordee săpate de jumătate în pământ, avênd coperişul oblu tot de pământ şi coşurĭ de nuĭele împletite. Ceĭ maĭ cu dare de mână aŭ căscĭóre de lut cu stuh acoperite, cu intrarea spre sud şi în faţă pridvor de lemn simplu, fără nicĭ-o podóbă. Stoguri înalte de grîŭ, ariĭ deschise, oborurĭ de nuele pentru vite şi nişte pătule de formă particulară pentru porumb (fig. 3), alcătuesc dependinţele primitive ale curţilor maĭ marĭ, care, dupĕ modul antic, sînt împrejmuite cu val şi şanţ. O casă noŭă de pĭatră cu un singur etaj, avênd douĕ sălĭ de clasă pentru şcóla publică primară, face impresiunea unuĭ palat al localităţeĭ. Nu există biserică saŭ moschee. Locurile sfinte ale satelor, unde toţĭ se duc în pelerinagiŭ şi toţĭ le îngrijesc ca averea cea maĭ preţiósă, sînt puţurile săpate la mare adîncime cu fórte mare cheltuială. O idee despre adîncimea lor ne-o pot da fringhiile, cu care se scóte apa şi care aŭ lungimea funiilor de ancoră; aceste fringhiĭ se înfăşóră în jurul unuĭ vîrtej de lemn cu totul primitiv şi asurḑitor prin scîrţîitul sĕŭ; el e pus în mişcare prin caĭ saŭ boĭ, ce se'nvîrtesc într'un cerc jur în prejur (manège). Alte măsurĭ de edilitate din partea administraţiuneĭ sînt necunoscute. Schelete de animale asvîrlite pretutindenĭ şi stîrvurĭ în putrejune desăvîrşesc o impresiune, ce de sigur nu' ţĭ-o póte face maĭ plăcută, călătorule, când o haĭtă de cânĭ ce sémănă a lupĭ te latră şi se reped furioşĭ asupră-ţĭ.

www.dacoromanica.ro

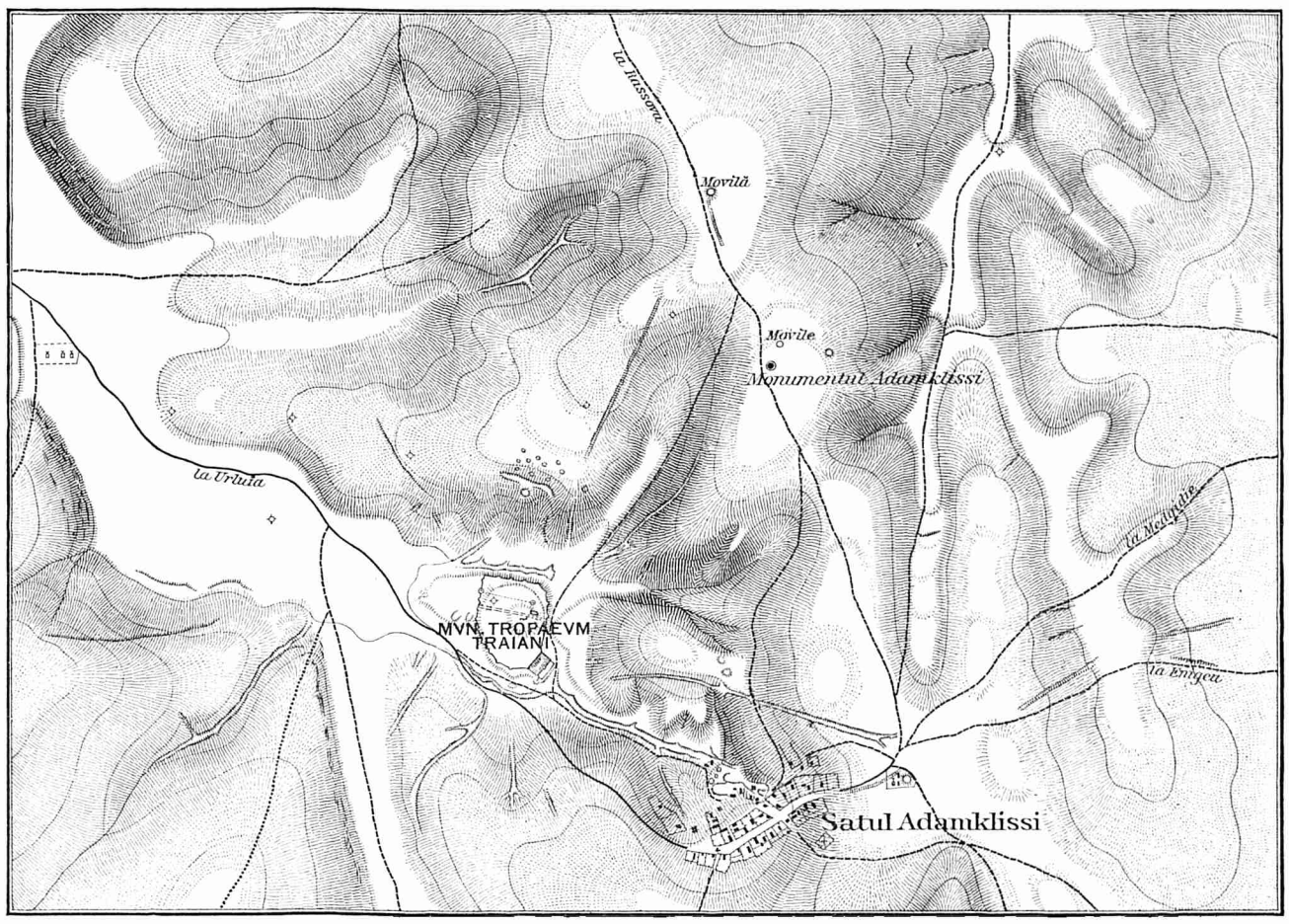

Fig. 5. Împrejurimile monumentuluĭ Adamklissi.

Dela Tristele luĭ Ovidiŭ şi pênĕ astă-dĭ se pare, că nicĭ-o îmbunătăţire n'a încercat starea acésta de lucrurĭ, care pórtă pe dênsa pecetïa unor nenorocirĭ seculare. Chĭar faptul cum este compusă populaţiunea, amestecul acela pestriţ de tot soĭul de némurĭ: tătarĭ, turcĭ, grecĭ, ţiganĭ, bulgarĭ şi românĭ ardelenĭ, pe carĭ istoria ĭ-a vênturat în aceste locurĭ ca pe un gunoiŭ al popórelor, ne dă o icónă a mizerieĭ staţionare în cursul schimbător al sórteĭ. De când însĕ Dobrogea face parte din tênĕrul regat al Românieĭ, care se desvoltă cu nouĕ forţe pe tóte terenurile activităţeĭ publice, un viitor maĭ plin de speranţe zîmbesce şi acesteĭ provinciĭ, unde deja în timpiĭ din urmă s'a adus multe îmbunătăţirĭ; dar va fi încă nevoïe de temeïnice sforţărĭ pênĕ să se pótă desvolta într'ênsa începuturĭ prospere de cultură.

Printre satele Dobrogeĭ, Adamklissi, care e situat la 15 kilometri spre sud de Rassova, se bucură de unicul avantagiŭ, că posedă un isvor de apă curgĕtóre: din el se scurge un mititel pîrîiaş spre nord-vest în valea Urlóïeĭ; existenţa luĭ a fost pare-se motivul aşeḑăreĭ aci a unuĭ oraş în epoca romană (fig. 5). O pórtă a acesteĭ micĭ cetăţĭ romane stă încă şi astă-dĭ în picĭóre, de şi ruinată. Temeliile zidurilor eĭ împrejmuitóre, ale turnurilor de apărare şi ale clădirilor maĭ marĭ din interior, s'aŭ păstrat aşa de bine, că se pot recunóşte în configuraţiunea terenuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Săpăturile ce am făcut aci din însărcinarea guvernuluĭ fură rĕsplătite între altele cu inscripţiunĭ, care ne dederă la lumină numele oraşuluĭ vechiŭ «Tropaeum Traiani» şi al celuĭ maĭ noŭ din epoca luĭ Constantin cel Mare «Tropeensium civitas». Falnicul acesta nume l'a primit de sigur şi l'a purtat oraşul nostru dupĕ monumentul triumfal al luĭ Traian, ce se înalţă mândru la câţĭ-va kilometri maĭ sus, pe o sprîncénă de dél pleşuv, la nord-est de vechĭa cetate. Şi lucru curios, acest raport originar al numeluĭ a trecut în altă limbă şi cu însemnare schimbată asupra satuluĭ de astă-ḑĭ Adamklissi, care a moştenit locul anticuluĭ oraş, iar numele şi-l datoresce numireĭ turceştĭ a ruinelor monumentuluĭ triumfal.

Monumentul e situat dupĕ carta statuluĭ major român la 150 de metri d'asupra niveluluĭ măreĭ, sub 44° 6′ 20″ latitudine nordică şi 25° 37′ 30″ longitudine rĕsăriténă (dupĕ meridianul de Paris). El are forma unuĭ turn circular clădit masiv numaĭ din pĭatră şi ciment, cu un diametru de 27 metri şi înălţime de 18 metri. Aşa de mare fiind, poţĭ privi de pe dênsul, ca de pe un observator uriaş, în nemărginita zare, câmpiile lungĭ şi de tóte părţile deschise; pe sute de kilometri el domină tot terenul jur împrejur, şi prin ridicarea luĭ impunĕtóre către cer amintesce omnipresenţa catedraleĭ Sântuluĭ Petru în tot şesul din jurul Romeĭ. Un cutremur îngrozitor trebuĭe să fi răsturnat jos la pămênt curonamentul coperişuluĭ, acel măreţ trofeŭ construit din gigantice stane de pĭatră, aşeḑate una peste alta. Acéstă întîmplare a pus începutul uneĭ dĕrîmărĭ, pe care mănile barbarilor aŭ dus-o maĭ departe şi aŭ desăvîrşit-o. Şi totuşĭ monumentul, prin măestria planuluĭ sĕŭ aşa de bine calculat în cele maĭ micĭ amănunte, prin iscusinţa technică cea maĭ mare cu care a fost lucrat, prin tăria construcţiuneĭ sale, — căcĭ tóte pĭetrele cĭoplite, ca şi cele cu sculpturĭ care compunéŭ veştmêntul sĕŭ exterior, eraŭ legate ţépăn pre din lăuntru cu scóbe de fer, — prin tóte acestea, ḑic, monumentul părea făcut pentru vecie. Numaĭ dupĕ ce scóbele aŭ fost cu silnicie sfărîmate şi scóse din pĭatră în pĭatră, veştmîntul acela artistic s'aŭ putut desface iarăşĭ în bucăţile sale de maĭ înainte, lăsând în golicĭunea luĭ informă mĭeḑul masiv, care din parte-ĭ îşĭ bătea joc cu dispreţ de orĭ-ce atac. Timpul când acésta a avut loc, nu se póte sci cu siguranţă, şi este maĭ mult o ipotesă, că edificiul ar fi păstrat încă podóba sa sculpturală pênĕ în epoca dominaţiuneĭ Osmanilor, de când datéză denumirea sa turcéscă Adamklissi, adică biserica omuluĭ. Orĭ-cum ar fi însă, ruina în care el a căḑut, l'a cotropit din tóte părţile, îngropându-l aprópe de jumătate; d'asupra luĭ pămêntul adus de vênt a crescut prin vegetaţiune, iar în prejurul sĕŭ s'a format o mică pădurice. În acéstă stare de completă ruină monumentul a servit din timpurĭ immemoriale drept carieră de pĭatră lăcuitorilor din préjmă, la trebuinţele lor ḑilnice. Din fericire, eĭ n'avéŭ nevoĭe de un material aşa de costisitor pentru construirea şubredelor lor colibe; se cerea din parte-le ostenelĭ prea neobicĭnuite, spre a face în bucăţĭ acele grele pĭetróie şi a le transporta aĭurea. Astfel, puţine din pĭetrele cu sculpturĭ fură ulterior întrebuinţate în scopurĭ profane, cum bunióră metopa 36, care s'a găurit la mijloc spre a servi ca colac de puţ, saŭ cum sînt bucăţile din frisă şi pilastriĭ dela cişmeaŭa satuluĭ Adamklissi, prefăcute în şghĭaburĭ pentru adăparea vitelor. Cu atât maĭ mult ele aŭ fost exploatate în scopurĭ pióse, căcĭ se scie farmecul taĭnic ce exercită pururea asupra spirituluĭ omenesc orĭ-ce ruină antică. Pe ḑecimĭ de kilometri jur împrejur, în tóte cimitirele din partea loculuĭ, aŭ fost duse bucăţile de pĭatră, pentru-ca întocmaĭ aşa cum

www.dacoromanica.ro

eraŭ, fără nicĭ-o schimbare a formeĭ în care s'aŭ aflat, să fie aşeḑate la capĕtĭĭul şi la picĭórele mormintelor ca cele maĭ minunate monumente funerariĭ, şi să sfinţéscă ultimele lăcaşurĭ de repaos ale morţilor. Pe ḑecimĭ de kilometri jur împrejur, cu mare greutate şi ostenélă multă, am fost nevoiţĭ să le căutăm prin pădurile de pĭatră ale părăsitelor cimitire (fig. 6), şi apoĭ tot cu mare greutate şi stăruinţă, să le desgropăm şi să le aducem iarăşĭ la picĭórele clădireĭ, de unde fuseseră luate în curs de vécurĭ. Dar în acéstă jalnică sfărămare şi distrugere nemilósă, ce comóră de elocinţă şi de învăţăminte nu află fantasia exploratoruluĭ, când ochĭul acestuĭa rătăcesce obosit în arşiţa sóreluĭ peste întinsele câmpiĭ de nemângâĭată monotonie? Ele povestesc despre ale vremilor trecute cu o tărie şi grandiositate, ce nu ṕóte vre-o dată să le ajungă, necum să le întrécă, tradiţiunea scrisă. Căcĭ nimica, într'adevĕr, nu ne înfăţişézăă maĭ plastic şi maĭ energic mărimea istorică a Romanilor, de cât o uriaşă clădire, pe care eĭ, ca prin farmec şi par'că s'ar fi jucat, a făcut'o să răsară din pământ numaĭ în câţĭ-va anĭ, — pe când nevoĭaşiĭ lor urmaşĭ, în curs de atâtea vécurĭ, rod şi se hrănesc dintr'ênsa ca dintr'o comóră nesecată, ĭar ea stă încă în picĭóre cu mĭeḑul eĭ vîrtos, înegrit şi măcinat de mulţimea anilor, dispreţuind elementele natureĭ şi mâna piticeĭ omenirĭ; nimica de asemenea nu face să reĭasă maĭ cu putere mersul nimicnitor al Sórteĭ în istoria omenéscă, de cât acele nobile stane de pĭatră, care, minunĭ de artă în ţara barbară, eraŭ odinióră menite să vestéscă de apururea omnipotenţa Romeĭ, ĭar astă-ḑĭ, făcute fărîmĭ şi împrăştiate, ḑac la pământ, umile semne de amintire ale unor morminte fară de nume.

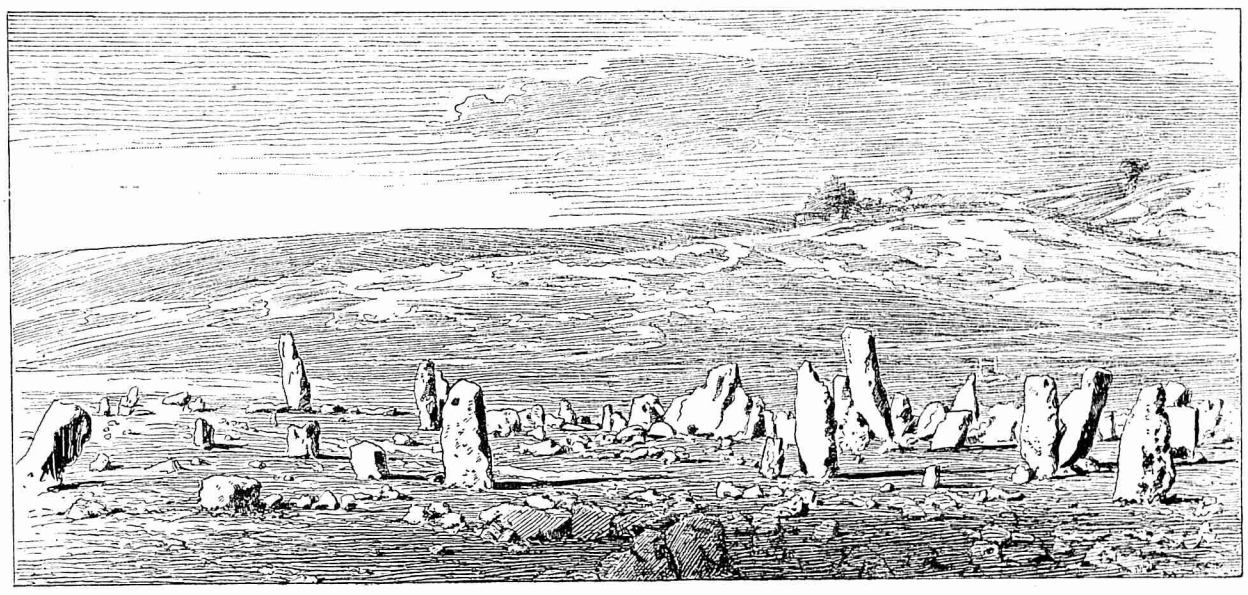

Fig. 6. Cimitirul de la Énige.

www.dacoromanica.ro

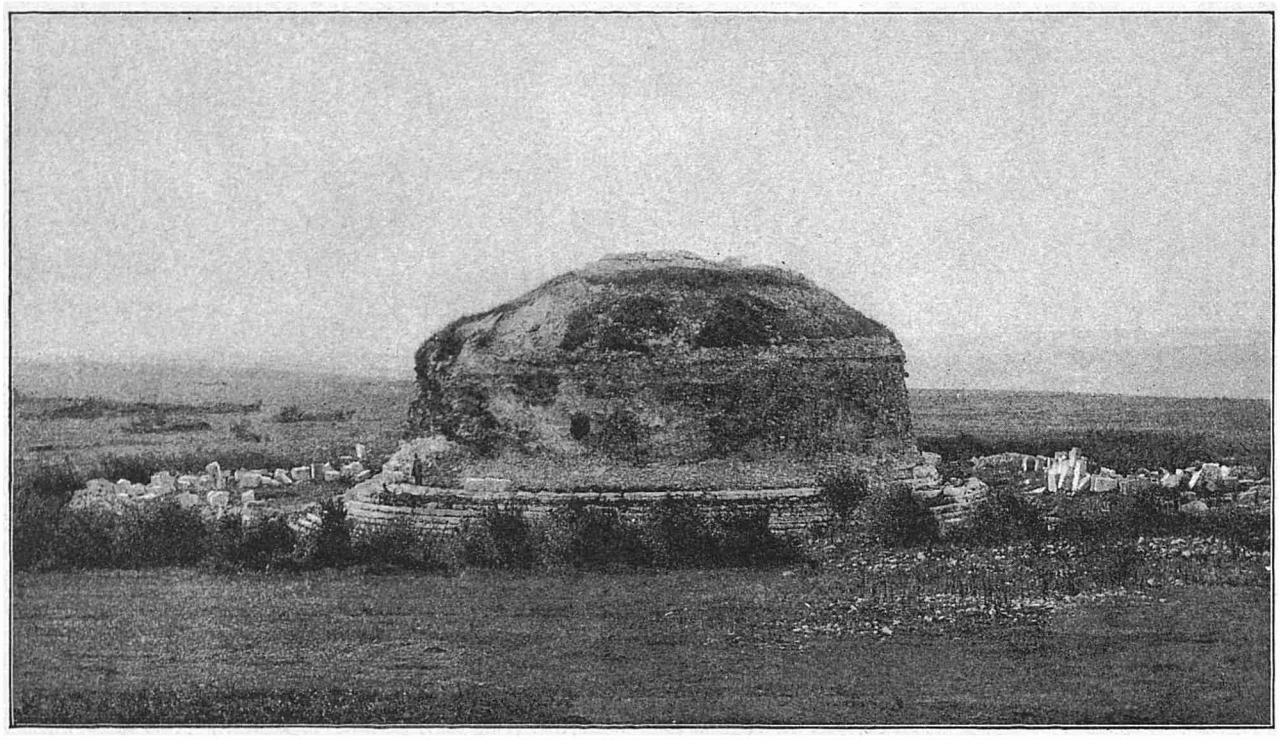

Fig. 7. Vederea monumentului despre nord, în urma săpăturilor.

II. Istoricul cercetărilor de pênĕ acum.

A. Cercetările pênĕ în a. 1880.

Cea d'ântêiŭ scire ce avem asupra monumentuluĭ se datoresce uneĭ misiunĭ de 4 ofiţerĭ prusienĭ, pe carĭ Sultanul Mahmud II îĭ ceruse dela regele Friederich Wilhelm III, ca să întroducă reformele necesariĭ în organizaţia militară a Turcieĭ.[1] Missiunea era compusă din căpitanul de geniŭ Henrich de Mühlbach şi din treĭ căpitanĭ de stat-maior: Friederich Leopold Fischer, Carol baron de Vincke-Olbendorf şi Generalul-Feldmareşal de maĭ târdiŭ Contele Helmuth de Moltke. Prima însărcinare, ce aceştĭa primiră în Constantinopole, fu de a se duce în Bulgaria, ca să examineze fortificaţiunile linieĭ Balcanilor şi Dunăreĭ; în acéstă călătorie, făcută în tómna anuluĭ 1837, eĭ îşĭ întinseră cercetările şi asupra antichităţilor militare ale Dobrogeĭ. Însoţiţĭ de muşirul dela Silistria, Sayd Paşa, eĭ veniră dela Rusciuk la Rassova, unde fură găzduiţĭ de muşir la o proprietate a sa. De aci plecară călare în ḑiŭa de 23 Octombrie la Mahmudkioi trecênd prin Adamklissi, iar a doŭa-ḑi se duseră la bălţile Carasuluĭ în valea Cernavoda-Constanţa.

[1] Informaţiunĭ maĭ amĕnunţite ne daŭ: Reinhold Wagner, Moltke und Mühlbach, zusammen unter dem Halbmonde 1837—1839, Berlin 1893, p. 44 şi urm.; von Leszczynski, Gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten des General-Feldmarschalls Grafen Helmuth von Moltke, V, p. 140 şi urm.; Gustav Hirschfeld, Helmuth von Moltke, Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835—1839, ed. 6, p. LXXII.

www.dacoromanica.ro

Moltke şi Fischer luară apoĭ drumul în josul Dunăreĭ prin Hîrşova la Tulcea şi de aci prin Babadag la mare, la Constanţa-Tomi;[1] pe când Vincke şi Mühlbach rĕmaseră ca să ridice planul aceleĭ văĭ în vederea proĭectuluĭ mult discutat atuncĭ de a se deschide printr'ênsa un canal, care să pună Dunărea în legătură directă şi maĭ scurtă cu marea. Nivelmentul a arătat însĕ greutatea, chĭar imposibilitatea esecutăreĭ unuĭ asemenea proĭect, precum şi netemeĭnicia hypoteseĭ unor geografĭ, că Dunărea s'ar fi vărsat odinióră în mare prin valea Cernavoda-Constanţa. Cu aceĭaşĭ ocaziune numiţiĭ ofiţerĭ făcură şi descrierea technică a valurilor luĭ Traian, ce trec d'alungul văiĭ pe marginea sudică a eĭ. Despre aceste studiĭ făcute în comun există douĕ relaţiunĭ, a luĭ Vincke şi a luĭ Moltke. Vincke publicâ[2] la 1840 resultatele cercetărilor asupra văiĭ Carasu şi a valurilor luĭ Traian, ca explicaţiune la planurile şi schiţele topografice ce însoţéŭ lucrarea sa. Cu acéstă ocaziune el observă: «Amintim încă aci despre o ruină curiósă din acea regiune, carĕ, pe cât noĭ scim, nicĭ-un călător n'a menţionat'o. Treĭ ore spre mĭaḑă-ḑi de Rassova şi patru ore dela Machmudköi ... se înalţă pre un tâpşan deschis, încongĭurată de puţin tufiş, o namilă de zidărie rotunjită acum în formă de cupolă, avênd vre-o 40 picĭóre înălţime şi 100 paşĭ în circuit. Ea constă astăḑĭ încă numaĭ dintr'o fórte compactă, fórte solidă masă de bucăţĭ micĭ de pĭatră mestecate cu var, fără vre-o pĭatră tăiată, fără vre-o urmă de intrare, aşa că s'ar putea crede, că zidăria este cu totul masivă. S'a făcut încercărĭ de a se pătrunde în interiorul eĭ prin partea superióră, dar ele n'aŭ isbutit; se află numaĭ o gaură spartă în adêncime de 10 picĭóre. Acolo s'a maĭ găsit încă şi câte-va pĭetre tăiate. Este învederat însĕ, că maĭ înainte tótă masa aceea fusese îmbrăcată cu pĭetre tăiate, că avusese probabil formă octogonă şi că în cursul timpuluĭ mânele barbarilor o despuiară de veştmêntul eĭ exterior; căcĭ nu numaĭ prin cimitirele din vecinătate, care indică sate turcescĭ dispărute, se găsesc o mulţime de pĭetre lucrate: colóne, architrave, capiteluriĭ, etc., care, dupĕ spusa lăcuitorilor, sînt luate de la acest monument, — dar încă la picĭórele luĭ se află basoreliefurĭ sfărămate,

[1] D-l de Mühlbach a fost cel d'ântêiŭ care a recunoscut, dupĕ douĕ inscripţiunĭ descoperite şi copiate de dênsul, că Tomi este Constanţa de astăḑĭ; inscripţiunile aŭ fost publicate maĭ târḑiŭ de către alţiĭ (C. I. L. III, 765; 770), comp. Reinhold Wagner, Moltke und Mühlbach, p. 47, nota 1. — Părerea d-luĭ A. Pappadopulos Vretos, La Bulgarie ancienne et moderne, St. Pétersbourg 1856, că Tomi ar fi fost la Anadolkioi este greşită, de óre-ce satul acesta nu se află situat la mare, ci lângă lacul de apă dulce Südgöl, şi nu are nicĭ-o ruină antică; din contra, tóte inscripţiunile vechĭ grece şi romane, monete, sculpturĭ, etc. s'aŭ găsit şi continuŭ se descoperă în coprinsul oraşuluĭ de aḑĭ Constanţa, care e semĕnat numaĭ de ruinele edificiilor şi de mormintele anticuluĭ Tomi. D-niĭ Ch. Robert, Note sur des débris antiques recueillis en 1855 à Kustendjé, Metz 1862, p. 4; Jules Michel, Les travaux de défense des Romains dans la Dobroudcha, Mémoires des antiquaires de France, XXV, p. 219—220; Ern. Desjardins, Lettre à M. Henzen sur quelques inscriptions inédites de Valachie et de Bulgarie, Annali dell' instituto, 1868, p. 271; G. Perrot, Mémoires d'archéologie, d'épigraphie et d'histoire, Paris 1875, p. 182 şi M. C. Soutzo, Coup d'œil sur les monuments antiques de la Dobrudja, Revue archéologique 1881, XLII, p. 287 şi urm., s'aŭ pronunţat cu drept cuvênt pentru identitatea Constanţeĭ cu Tomis. D-l Th. Mommsen se declarase maĭ ântêiŭ (C. I. L. III, p. 144) pentru Anadolkioi, dar a renunţat în urmă (p. 997), dupĕ ce a fost făcut atent de către d. H. Kiepert. O părere de curênd emisă (Chroniques d'Orient, Paris 1891, par Salom. Reinach), că ar fi existat douĕ oraşe Tomis, la distanţă de 14 kilom. unul de altul, şi anume, oraşul maĭ vechiŭ, colonia Miletuluĭ, la Canara, ĭar oraşul roman la Constanţa de astăḑĭ, nu se rézămă pe nicĭ-o dovadă seriósă.

[2] von Vincke, Das Karassu-Thal zwischen der Donau unterhalb Rassowa und dem schwarzen Meere bei Küstendschi, în Monatsberichte über die Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, I. Jahrgang, Berlin 1840, p. 179—186.

www.dacoromanica.ro

care în mare parte sînt stricate de vreme şi nu denotă vre-un grad înalt de artă. Acest monument a fost probabil un mausoleŭ, póte al unuĭ împărat, póte chĭar al constructoreluĭ valurilor luĭ Traian. Despre vre-o inscripţiune nicăirea nu este urmă. Cam vre-o jumătate de cés la sudvest de acel monument al anticităţiĭ, într'o vale unde maĭ multe râpĭ se întîlnesc, se află ruinele unuĭ vechiŭ oraş, din care se póte încă fórte bine recunósce jur împrejur temeliile ziduluĭ cetăţeĭ. În partea sudostică maĭ stă încă în picĭóre o parte din zidurĭ cu câte-va bolţĭ, dar şi aci e numaĭ o masă brută de zid, de la care tóte pĭetrele tăiete sînt luate.» O schiţă desluşeşte situaţiunea oraşuluĭ faţă de monument şi ne dă vederea interioruluĭ unuĭ turn, pe care însĕ Vincke l'a luat drept o pórtă a cetăţeĭ.

Moltke scrie aprópe aceléşĭ lucrurĭ, deşi maĭ pe scurt, într'o epistolă din Varna cu data de 2 Noembrie 1837, care figuréză în celebra sa operă asupra Turcieĭ, apărută în anul 1841 :[1]

«De asemenea spre Dunăre, douĕ ore şi jumătate de Rassova, găsirăm o ruină vrednică de însemnat; Turcĭĭ o numesc Adamklissi saŭ biserica luĭ Adam. Este o construcţiune solidă de pĭatră, burduşită în chip de cupolă; înainte ea a fost îmbrăcată cu reliefurĭ şi cu colóne, ale căror resturĭ zac acum împrăştiate pe o mare distanţă jur împrejur. Douĕ diferite încercărĭ s'aŭ făcut de a pătrunde în mĭedul acesteĭ tarĭ clădărĭĭ; dar amêndouĕ aŭ fost în deşert; un fel de galerie s'a săpat pênĕ sub temeliĭ cu preţul a marĭ ostenelĭ, fără a da peste ceva. Ruina, în starea sa actuală, presintă pe din afară aspectul numaĭ al uneĭ namile de pĭetre nelucrate amestecate cu mortariŭ tot aşa de tare ca şi pĭatra; în mijlocul însĕ a acesteĭ mase se află un fel de mĭeḑ compus din marĭ pĭetróie regulat tăiate. Probabil totul este monumentul funerar al unuĭ general roman.» Isbitor în acéstă relaţiune este faptul, că Moltke cunósce douĕ încercărĭ de a se pătrunde în interior, dar când vine să le descrie, vorbesce numaĭ de spărtura verticală de d'asupra, pe care o designă în mod impropriŭ cu numele de «galerie» (stollen).

În tómna anuluĭ 1856 medicul şi naturalistul C. W. Wutzer (1789—1863), profesor de chirurgie la Universitatea din Bonn, întreprinḑênd o călătorie în Turcia, avu ocasiune să visiteze şi Adamklissi, venind despre sud. Fără să cunóscă cele scrise de Moltke saŭ de Vincke, dênsul ne dă o descriere amĕnunţită,[2] nu însĕ tot aşa de precisă şi de esactă ca a ofiţerilor, asupra monumentuluĭ nostru. El luâ materialul de construcţie drept marmură; ba i se păru chĭar, că descoperă prin împrejurimile edificiuluĭ urme próspete de arderea marmureĭ, pentru a se face var dintr'ênsa. În partea de rĕsărit el găsi risipite prin tufiş 25—30 «plăcĭ de marmură» care «tóte avéŭ un diametru gros de 3—4 degite» pe când «în partea apusénă despre drum şi care probabil a trebuit să pórte inscripţiunea» nu se maĭ vedea nimic din lespeḑile de marmură. Wutzer, deşi observă că ornamentul în formă de viţă al uneĭ bucăţĭ din frisă îĭ amintesce ceea-ce vĕḑuse în Roma la construcţiunile antice, totuşĭ crede, că edificiul ca monument funerar a stat în óreşĭ-care legătură cu expediţiunea Perşilor sub Darius. În consecinţă el nu esità a recunóşce în ornamentul linear geometric de pe

[1] Helmuth von Moltke, Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835—1839, 6. Aufl., eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von Gustav Hirschfeld, Berlin 1893, p. 173 şi urm.

[2] C. W. Wutzer, Reise in den Orient Europas und einen Theil Westasiens, Elberfeld 1860, vol. I, p. 254—259.

www.dacoromanica.ro

numerósele bucăţĭ din parapetele crenelurilor aflătóre prin prejur, nimic maĭ mult de cât semne dintr'un alfabet vechiŭ oriental încă necunoscut. Cât pentru presupusa destinaţie originară a edificiuluĭ, el nu avu greutate ca s'o pună în acord cu cele ce-ĭ spusese un bĕtrân bulgar din Rassova, căruĭa nu-ĭ lipsea darul beţieĭ: cum că adică pênĕ la începutul acestuĭ secol pe platforma superióră a monumentuluĭ era un izvor de apă, care se scurgea dintr'un vas de marmură în forma unuĭ sicriŭ. Este adevĕrat că Wutzer se grăbesce să adauge, că pomenitul vas de marmură a dispărut şi că nicĭ urmă de vre-o scursóre de apă nu se maĭ observă. Pe metopa nr. 37 el vĕḑu un car de rĕsboiŭ cu chipurĭ înfricoşătóre: un şérpe ce se înalţă în sus, capetele a douĕ animale, câne, lup, hyenă, cerber, etc. Maĭ desluşit vorbesce despre o bucată din reliefurile cu arme, pe care se represintă un arc şi o tolbă cu săgeţĭ. Din contra, descrierea ce face la douĕ metópe este aşa de confusă, în cât nu scim sigur despre care anume este vorba: de cele ce sînt în fiinţă, saŭ de altele, care póte s'or fi pĭerdut de atuncĭ încóce. De aceea reproducem acea descriere, deşi ipotesa a doŭa nu este nicĭ de cum probabilă: «O altă placă ne arată douĕ figurĭ omenescĭ în bas-relief, de vre-o treĭ picĭóre înălţime, din care una, ceva maĭ mare, pare a fi bărbătéscă; cealaltă, puţin maĭ mică, femeĭască, precum acésta resultă în deosebĭ din conformaţiunea pĭeptuluĭ la figura din urmă. Din nenorocire însĕ amêndouĕ aşa de mult s'aŭ stricat de dintele timpuluĭ, în cât aprópe nu se maĭ cunosc; totuşĭ, la figura cea maĭ mică se póte fórte bine constata, că dênsa pórtă nişte nădragĭ largĭ, lungĭ pênĕ la glezne şi cu multe cute în curmeziş şi pĭeḑiş. Este curios, că peste nădragĭ nu vine nicĭ-o tunică. Trăsurile obrazuluĭ eĭ s'aŭ stricat, totuşĭ se póte distinge pe cap urmele unuĭ larg conciŭ. Figura maĭ mare pórtă o tunică lungă pênĕ aprópe de genunchĭ. Genunchiĭ şi pulpele sînt góle. Picĭórele ambelor figurĭ, ca şi incălţămintea lor, nu se maĭ pot recunósce. Capul figureĭ celeĭ maĭ marĭ fiind fórte stricat, nu e cu putinţă de a se sci dacă persóna a avut saŭ nu barbă; pe cap nu purta nimica saŭ dacă purta, era ceva mic de tot. La figura femeĭască se maĭ observă pe lângă acésta o linie, de asemenea fórte ştérsă, ce merge d'acurmezişul şi pare a fi împreunat partea dréptă a gîtului cu bărbia.» Probabil este vorba de metopa nr. 18.

«Pe altă placă, ceva maĭ departe de cea precedentă, continuă Wutzer, ne apare o figură-basrelief omenéscă în posiţiune pĭeḑişă, avênd braţul stâng ridicat în sus, ĭar un picĭor îndoit la genunchĭ şi pus peste celălalt. Acéstă figură arată o fisionomie nobilă, desemnul e bun şi bine conservat. Ea pórtă o barbă de vre-o 4 degite de lungă, tăiată jos dréptă, putêndu-se observa pe partea anterióră a eĭ nişte taĭeturĭ, ce merg d'alungul în jos în mod paralel; aceste tăĭeturĭ par a indica că barba era împletită cam aşa cum obicĭnuĭaŭ s'o pórte vechiĭ Persanĭ. De altfel partea anterióră a bărbiĭ a devenit prin acţiunea timpuluĭ fórte netedă. Arme saŭ îmbrăcăminte rĕsboĭnică nu se pot aci recunóşce.» Póte, că se referă la metopa nr. 23.

Totuşĭ relaţiunea luĭ Wutzer nu este lipsită de interes. El observă, că Turciĭ numesc clădirea «şi kümbet, adică o cupolă» fiind-că sémănă cupoleĭ unuĭ dom; descrie «o deschiḑĕtură mare de 10—12 picĭóre ce merge orizontal în zidire şi a căreĭa gură se află câteva picĭóre d'asupra terenuluĭ» (cum era acesta atuncĭ). Lăcuitoriĭ de prin prejur asiguraŭ, că acéstă gaură a fost făcută de un paşă turcesc cu un tun primitiv. Probabil, că s'a căutat

www.dacoromanica.ro

comorĭ în interiorul edificiuluĭ, dar din causa tărieĭ celeĭ marĭ a ziduluĭ n'a maĭ îndrăznit să mérgă cu încercarea maĭ departe. Gaura se póte vedea destul de bine în fig. 7. Luĭ Wutzer nu-ĭ scapă din vedere nicĭ urmele uneĭ frise, şi anume a celeĭ superióre, căcĭ ḑice: «o dungă eşită în afară şi care merge jur împrejurul edificiuluĭ la o înălţime cam a treĭa parte din totala clădire, pare a însemna, că pe acolo se desfăşurase altă-dată o frisă.» De o valóre însĕ particulară este următórea comunicare a luĭ: «Cu mulţĭ anĭ maĭ'nainte, se ḑice, că ar fi venit un paşă din Silistria, însoţit de maĭ mulţĭ strĕinĭ francĭ; aceştĭ din urmă ar fi ales maĭ multe plăcĭ de marmură. Dupĕ aceea lăcuitoriĭ învecinaţĭ aŭ fost siliţĭ să care cu vitele lor acele grele pĭetróĭe pênĕ la Dunăre, unde aŭ fost apoĭ îmbarcate.» Nu încape nicĭ-o îndoĭală, că aci este vorba de muşirul din Silistria, Sayd Paşa, care însoţise misiunea celor 4 ofiţerĭ prusienĭ menţionaţĭ maĭ sus. Amintirĭ despre acéstă vizită s'aŭ păstrat acolo pênĕ astăḑĭ. Şi eŭ am auḑit dela un betrân de 80 anĭ, Cĭorbagi Constandin, din satul Enige, că Sayd Paşa, venind împreună cu nişte Englezĭ saŭ Francezĭ la Adamklissi «a găsit o pĭatră în treĭ colţurĭ scrisă mărunt cu florĭ pe câte-şĭ trele feţele şi a luat'o cu dênşiĭ.» El mĭ-a maĭ spus, că în anul 1874 fiind însărcinat de Ismail Paşa din Tulcea, ca să facă săpăturĭ lîngă monument, a desgropat o pĭatră, pe care se vedea «doĭ soldaţĭ ţinênd în mâna dréptă câte o suliţă fórte ascuţită, ĭar cu cea stângă câte o condică mare pătrată, ce ajungea pênĕ la şold (de sigur este vorba de scut); eĭ avéŭ cămaşă cerchezéscă, adică za, sabie mică la brîŭ, în partea dréptă. Pĭatra a fost dusă la Medgidie şi de acolo la Constanţa pentru Constantinopol.» Cu aceste precise indicaţiunĭ am trimis pre d. Dr. Moriz Dreger în luna Aprilie 1893 la Constantinopole, unde în adevĕr a şi aflat pĭatra în cestiune într'una din grădinele Muzeuluĭ imperial (Tchinli Kiosk). Este metopa nr. 28. Ea fusese acolo dusă în a. 1875 prin îngrijirea luĭ Asmi Bey, pe atuncĭ comisar împĕrătesc al linieĭ ferate Cernavoda—Constanţa.[1]

Cu puţin înainte de călătoria luĭ Wutzer, în anul 1855, o misiune francesă sub conducerea d-luĭ L. L. Ch. Lalanne, inginer şef de podurĭ şi şosele, fu însărcinată să facă studiĭ în regiunea dunăréncă. Resultatul acesteĭ misiunĭ fu construirea unuĭ drum între Rassova şi Constanţa şi maĭ târḑiŭ, în 1862, a căiĭ ferate Cernavoda—Constanţa. Un membru al misiuneĭ,[2] d. Jules Michel, inginer, avu ocasiune să studieze de aprópe valurile luĭ Traian şi publică asupră-le, în 1862, un memoriŭ fórte interesant,[3] în care consacră vre-o douĕ paginĭ

[1] Datoresc acéstă informaţiune amabilităţiĭ Excellenţieĭ sale Hamdy Bey, director al Muzeuluĭ imperial otoman de antichităţĭ din Constantinopole, care a binevoit a ne scrie următórele (28 Dec. 1893): «que la métope qui appartient au monument triomphal de Trajan à Adam-Kilissé et qui se trouve dans notre jardin, avait été transportée, il y a environ dix-huit ans, par les soins d'Azmi Bey, alors Commissaire Impérial du chemin de fer Kiustendjé et Tsernawoda.»

«Pour les deux autres métopes, dont vous faites mention dans votre lettre, je n'ai pu, malheureusement, obtenir aucun renseignement qui puisse nous aider à les retrouver; mais il se trouve dans le sous-sol du Musée Impérial le haut de corps d'un fragment de sculpture qui me semble devoir appartenir à ce même monument; j'en ferai faire, par conséquent, une photographie que j'aurai le plaisir de vous envoyer aussitôt qu'elle sera prête.» Fotografia însĕ trimisă de eminentul director al Muzeuluĭ ne-a încredinţat, că acel fragment de sculptură nu aparţine monumentuluĭ Adamklissi.

[2] Misiunea se compunea din dd. Lalanne, Jules Michel, doĭ conductorĭ francezĭ de podurĭ şi şosele, un medic sanitar, d. Allard (despre care veḑĭ nota 2 din pagina următóre) şi un topograf român, d. Aninoşanu.

[3] Les travaux de défense des Romains dans la Dobroudcha, Mémoires de la Société impériale des antiquaires de France, XXV, 3me série, t. V, Paris 1862, p. 215—258.

www.dacoromanica.ro

monumentuluĭ nostru şi oraşuluĭ antic de lîngă dênsul. Fără a cunósce cele scrise de Vincke, Moltke şi Wutzer, el vede ca şi aceştĭa în edificiul de la Adamklissi un monument funerar; ba presupune chĭar, că deschiḑĕtura de d'asupra clădireĭ n'ar fi modernă; ci ar corĕspunde cu camera mortuară, unde aŭ fost depuse rĕmăşiţele însemnateĭ persóne îngropate acolo. Asupra reliefurilor, el observă că: «profilul persónelor, poza lor, forma veştmintelor lor amintesc operile Romeĭ imperiale, dar desemnul este de o incorecţiune care face să se vaḑă o mână barbară ... În cimitirele vecine am recunoscut câteva fragmente de cornice, de pĭetre sculptate purtând pe ele ornamente puse unele peste altele, ca solḑiĭ de peşte.»[1] Era lucru firesc ca să i se pară, că edificiul a avut pe lîngă acésta şi o însemnĕtate militară. «Credem, că în alegerea posiţiuneĭ, în înălţimea dată acestuĭ monument a fost o altă cugetare: aceea a apărăriĭ comune. Cumbetul este admirabil aşeḑat ca turn de observaţiune. El se înalţă d'asupra podişuluĭ şi sentinela, vĕḑênd de departe, că sosesc bandele de barbarĭ, putea să dea alarmă cetăţiĭ, ce se găsea la un kilometru aprópe în fundul văiĭ şi la şéĭḑecĭ saŭ optḑecĭ metri maĭ jos.»[2]

Câţĭ-va anĭ maĭ târḑiŭ, în 1864, meritosul geolog şi geograf, rĕposatul Dr. Carol Ferdinand Peters, profesor la Universitatea din Graz, fiind însărcinat de Academia de Ştiinţe din Viena, ca să studieze Dobrogea din punctul de vedere geologic, visită şi monumentul nostru. În clasica sa operă «Încercărĭ asupra Geografieĭ şi Geologieĭ Dobrogeĭ»[3] el ne dă o scurtă descriere a acesteĭ ruine,[4] pe care o consideră şi dênsul ca un mausoleŭ, şi intercaléză în text: o vedere generală a eĭ, aşa cum se presenta atuncĭ, o secţiune transversală

---

[1] «Le profil des personnages, leur pose, la forme de leurs vêtements rappellent les œuvres de la Rome impériale, mais le dessin est d'une incorrection qui accuse une main barbare ... Dans les cimetières voisins, nous avons reconnu quelques débris de corniches, des pierres sculptées, portant des ornements imbriqués comme des écailles de poissons.»

[2] «Nous croyons qu'il y a eu dans le choix de la position, dans la hauteur donnée à ce monument une autre pensée: celle de la défense commune. Le cumbett est admirablement placé comme tour d'observation. Il s'élève au-dessus du plateau et la sentinelle, voyant de loin arriver les bandes de barbares, pouvait donner l'alarme à la cité qui se trouvait à un kilomètre environ au fond de la vallée et à soixante ou quatre-vingts mètres plus bas.» — Dr. C. Allard, La Bulgarie Orientale, Paris 1864, reproduce pe scurt cele spuse de d. Michel.

[3] Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha, Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, math.-naturw. Classe, XXVII, 1867, p. 83—207. Comp. Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, LII, p. 6—11. — Asupra valoriĭ însemnate a acesteĭ opere veḑĭ Franz Toula, Eine geologische Reise in die Dobrudscha, Wien 1893, p. 5 seq.

[4] Iacă o parte din acéstă descriere (op. cit. p. 143—144): «o rotondă de pĭatră din gros clădită, înaltă ca de 35 picĭóre şi avênd 55 pênĕ la 60 picĭóre în diametru, stă înconjurată de un val de dĕrămăturĭ şi de tufiş îndesat, fără a se vedea unde-va în cuprinsul eĭ vre-o intrare. Lîngă creştetul boltitureĭ, care este pretutindenĭ acoperită de vegetaţiune, se află o gaură spartă, cunoscută deja d-luĭ de Vincke şi destul de largă, pentru-ca un om să pótă a se lăsa în jos pe dênsa. Pe când mĕ găsém la faţa loculuĭ eram în aşa stare din causa uneĭ căḑĕturĭ, în cât nicĭ nu putém să mĕ gândesc ca să mĕ urc pe ziduri. Dar tovarăşul meŭ Weikum se urcâ sus şi intrâ în acea scobitură, pe care mĭ-a representat'o în alăturata schiţă. Peretele vertical al urloiuluĭ, care este aprópe rotund, dar invederat afară din centrul clădireĭ, el l'a găsit neted, bine tencuit; partea însĕ ce vine maĭ aprópe de zidul din faţă (partea nordvestică) a aflat'o nepotrivită, cu tencuĭala căḑută, dar tot din zidărie ţépănă. La fund era căḑut moloz şi câte-va marĭ pĭetróie din îmbrăcămintea de odinióră. Bătênd cu cĭocanul în pereţiĭ urloiuluĭ, nu s'a putut constata nicăĭerĭ vre-un spaţiŭ gol ascuns şi Weikum crede, că interiorul urloiuluĭ este umplut maĭ bine de o·9 pârţĭ din fie-care diametru, cu zid saŭ moloz. Cu atâta pot eŭ completa informaţiunile predecesorilor meĭ.» Comp. încă de acelaş: «Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha» în Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, L, p. 250—251.

www.dacoromanica.ro

cu aproximaţie a deschiḑĕtureĭ din partea superióră a edificiuluĭ şi în fine metopa nr. 19, într'o schiţă uşóră, în care totuşĭ baron de Sacken a recunoscut figura unuĭ Dac. Despre altă pĭatră el observă «o figură bărbătéscă, îmbrăcată cu o tunică în felul uneĭ căměşĭ ce-ĭ ajunge pênĕ la genunchĭ, din nefericire fără cap şi într'o postură cu totul înţepenită»; ne maĭ spune, că «a maĭ vĕḑut rĕsărind din pământ şi un trunchiŭ colosal de om, ce pare a şedea jos saŭ pe vine; dar n'a putut să se pronunţe dacă este un alto-relief saŭ o statuă». Curios lucru, şi dênsul ḑice, că pĭetrele care compunéŭ îmbrăcămintea din afară a monumentuluĭ sunt de marmură, pe când în realitate, e un calcar conchillier fórte tare, scos din carierile vecine, unde se vede încă şi astăḑĭ urmele exploataţiuneĭ antice.

Acestea sînt indicaţiunile maĭ mult saŭ maĭ puţin exacte, ce ni le procură diferiţiĭ călĕtorĭ carĭ aŭ visitat monumentul nostru înainte de 1880 şi aŭ vorbit despre el numaĭ în trécêt.[1] Pentru dênşiĭ, ca şi pentru lumea cea-laltă, acéstă clădire rĕmânea «cea maĭ enigmatică din ruinele antice ale Dobrogieĭ».[2]

B. Ultimele explorațiunĭ.

Cu anexarea provincieĭ dobrogene la coróna Românieĭ, în urma rĕsboiuluĭ ruso-turc din 1877—1878, un câmp cu totul noŭ s'a deschis cercetărilor archeologice şi istorice. Atâtea ruine şi urme vĕdite de oraşe greceştĭ, de coloniĭ şi municipiĭ, de castre şi castele, întărituriĭ de valuriĭ, reţele de drumuriĭ şi alte resturĭ din epoca romană, aşteptaŭ să fie explorate; vechĭa topografie a provincieĭ să fie restabilită, istoria aşeḑămintelor antice, să fie recompusă, monumentele în fine sculpturale şi epigrafice, pentru care nimenĭ pênĕ atuncĭ nu îngrijise, ba pe cele maĭ multe vandalizmul turc şi tătar le nimicise, trebuia să fie adunate de pe drumuriĭ, de prin valuriĭ, cimitire, de pretutindenĭ; şi odată smulse dela peire, să fie scóse la lumină. Acéstă sarcină se impunea în special Românieĭ prin însuşĭ faptul, că era cel d'âmtêiŭ stat cu aspiraţiunĭ la o cultură maĭ înaltă, care prin propria luĭ vîrtute şi vitejie redevenea, dupĕ scurgere de 13 vécurĭ, stăpân peste partea nord-rĕsĕriténă a Moesieĭ inferióre. Şi în îndeplinirea acesteĭ sarcinĭ guvernul român s'a pus numaĭ de cât pe lucru, şi nu s'a dat înapoĭ dela nicĭ-un sacrificiŭ. Încă din anul 1880 el a luat mĕsurĭ prin autorităţile administrative, ca să se strîngă pĭetrele cu inscripţiunĭ. Mulţămită maĭ cu sémă zeluluĭ şi energieĭ d-luĭ Remus Opreanu, prefectul de atuncĭ al judeţuluĭ Constanţa, o bună colecţiune se formase deja la reşedinţa prefectureĭ; ĭar din luna Martie 1881, de când guvernul mĭ-a încredinţat direcţiunea Museuluĭ Naţional de Anticităţĭ, şi pênĕ astăḑĭ, un minut n'am pregetat de a urmări descoperirea, depunerea în colecţiunile statuluĭ şi publicarea bogatelor materialuriĭ istorice şi archeologice, scóse din ruinele şi din sînul Dobrogieĭ;

---

[1] Este curios că Ami Boué (La Turquie d'Europe, 4 volume, Paris 1840, şi Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, 2 vol., Vienne 1854), X. Hommaire de Hell, care a traversat Dobrogea în octobre 1846 şi a descris voiagĭul sĕŭ (Voyage en Turquie et en Perse, tome premier, Paris 1854), A. Viquesnel (Voyage dans la Turquie d'Europe, Paris 1855, 1861, 1863), G. Boissière (Rapport sur une mission archéologique en Moldavie et en Valachie, Archives des missions scientifiques, 2me série, tom. IV, Paris 1867, p. 181 seq.), in fine F. Kanitz (Donau-Bulgarien und der Balkan, 3 vol., II edit., Leipzig 1882), — pentru a tăcea alte opere maĭ neînsemnate — nu cunosc măcar din nume monumentul de la Adamklissi.

[2] K. F. Peters, l. c.

www.dacoromanica.ro

mai bine de 500 inscripţiuni greceşti şi latine aŭ vĕḑut lumina în revista vieneză Archeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich;[1] alte atâtea inscripţiuni, fragmente sculpturale, reliefuri, statue, etc., aştéptă să fie publicate. Valurile dela Rassova-Constanţa împreună cu castrele şi castelele lor aŭ fost de aprópe cercetate, descrise şi mĕsurate, ca şi ruinele de pe ţĕrmul mării Negre, dela Mangalia pênĕ la gurile Dunărei; ca şi valurile, cetăţile şi drumurile antice pe tot lungul Dunărei pênĕ la Ostrov, precum şi cele din interiorul provinciei. Săpături s'a întreprins la Constanţa, Mangalia, Igliţa, Ceatal-Orman şi în alte locuri.[2] Dar acolo unde am pus mai mare stăruinţă şi unde resultatele săpăturilor aŭ fost mai preţióse şi neaşteptate, este de sigur la Adamklissi; ele aŭ scos la ivélă un măreţ monument al arteĭ romane din epoca împĕratuluĭ Traian, un monument unic în felul luĭ şi interesant din tóte punctele de vedere: architectonic, artistic, istoric şi anticŭaric. Monumentul şi ruinele oraşuluĭ de lângă dênsul mĭ-aŭ reclamat 12 anĭ de muncă, de cercetărĭ, investigaţiunĭ; şi astăḑĭ, când şi unul şi altul aŭ încetat de a maĭ fi o enigmă, când unul şĭ-a căpătat locul sĕŭ de onóre în istoria arteĭ, celălalt analele şi numele sĕŭ străvechiŭ, scóse din dĕrămăturile ce-l acoperise cincĭspreḑece sute de anĭ, să'mĭ fie permis să arăt cât maĭ în scurt, în ce mod am ajuns la resultatele ce aŭ determinat epoca şi caracterul monumentuluĭ triumfal, căruĭa este închinată opera de faţă; căcĭ cât pentru oraşul Tropaeum Traiani, el va forma, sperăm, obiectul uneĭ deosebite publicaţiunĭ.

Încă pênĕ a nu mĕ întórce în ţară dela studiile din străinătate, d. Remus Opreanu avu meritul ca printr'o notiţă sumară inserată în ḑiarul local «Farul Constanţieĭ» din 12 Maĭ 1880, să atragă atenţiunea publică asupra monumentuluĭ, pe care îl considera, ca şi Wutzer, drept o lucrare persană din epoca luĭ Darius. Tot în acel an se aduse prin îngrijirea d-sale la conacul Prefectureĭ din Constanţa patru metópe de lângă monument. Acestea sînt cele patru baso-reliefurĭ, pe care stimatul meŭ coleg şi amic d. Michail C. Sutzu le-a reprodus pentru prima óră în chip esact prin fototipie împreună cu cincĭ bucăţĭ architectonice, într'un important studiŭ asupra anticităţilor Dobrogieĭ,[3] apărut în «Revue archéologique» din Paris pe anul 1881.

Cum se póte uşor esplica, în lipsa uneĭ amĕnunţite cercetărĭ technice a întregeĭ construcţiunĭ, savantul numismat a creḑut, că trebuĭe să conchiḑă din imperfecţiunea sculpturilor, precum şi din portul persónelor representate pe ele, că monumentul ar fi anterior dominaţiuneĭ romane la Dunăre. Anume d-sa îl atribuia Thracilor Odrysĭ, carĭ, trăind în contact cu Greciĭ, ajunseseră la un oré-care grad de cultură.

Pentru prima óră în luna maiŭ 1882 am avut ocasiune ca să visitez Adamklissi. Înainte de a expune resultatele săpăturilor nóstre, să facem o scurtă descriere a drumuluĭ de la Medgidie pênĕ acolo, şi să arătăm în puţine cuvinte posiţiunea monumentuluĭ cu împrejurimile sale.

---

[1] a. 1877, p. 73; 1879, p. 40—46; 1882, p. 1—52; 1884, p. 1—34; 1887, p. 19—70; 1890, p. 10—37; 1894, p. 81—113; 1895, p. 224—227.

[2] Asupra acestor cercetărĭ Academia română, precum şi ḑiaristica, aŭ fost împărtăşite la timp; publicaţiunea asupra valurilor este deja sub presă, ĭar pentru celelalte puncte explorate, cuget a da la lumină o operă specială. Despre Igliţa a se vedea a mea Revistă pentru istor., arch., şi filolog. I, 97—132, 293—330; II, 248—282.

[3] Coup d'œil sur les monuments antiques de la Dobrudja, Revue archéologique, Paris 1881, XLII, p. 287 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Cel care ia drumul de fer la Cernavoda saŭ la Constanţa, trebuĭe să descindă la staţiunea Medgidie, dacă voĭeşce a se duce la Adamklissi. Trăsurile ce poţĭ avea la dispositiune sînt din cele maĭ primitive: o harabà, făcută numaĭ din lemn şi de tot descoperită. Într'un astfel de echipagiŭ aĭ să facĭ un drum de 4—5 ore, care cu tóte sdruncinările, cu tot praful saŭ plóia ce ar putea să te supere, nu este lipsit de óre-care plăcere. Medgidie, punctul de unde îţĭ începĭ călătoria, este un orăşel care numeră vre o 1750 familiĭ, ceĭ maĭ mulţĭ Tătarĭ din Crimeĭa, emigraţĭ în Dobrogea în urma rĕsboiuluĭ dela 1853. Guvernatorul de atuncĭ al provincieĭ, Sayd Paşa, avu ideĭa să strângă la olaltă aceste familiĭ risipite şi fundâ într'o vale mlăştinósă lângă bălţile Karasuluĭ, în apropiere de ruinele vechiuluĭ tîrg Kara-Su, distrus de Ruşĭ în 1829, — un noŭ oraş, pe care-l numi Medgidie, în onórea Sultanuluĭ Abdul Medgid. Cu tótă situaţiunea luĭ nesănătósă, oraşul prosperâ fórte iute; câte-va lunĭ numaĭ dela întemeĭerea luĭ, el numĕra deja maĭ bine de o mie de case, avênd 15—20000 suflete. Astăḑĭ, deşi populaţiunea sa a scăḑut, din causa emigrăreĭ Tătarilor, dar însemnătatea luĭ comercială şi industrială creşce din ḑi în ḑi, fiind aşeḑat la rĕspîntia principalelor căĭ ale Dobrogeĭ şi lângă o staţiune ferată. Chiar şi fisionomia oraşuluĭ a început să se schimbe, devenind din ce în ce maĭ românéscă. Lângă frumósa geamie, cea maĭ mare şi maĭ însemnată din tótă Dobrogea, se înalţă o biserică, ce în curênd are să fie deschisă drept-credincĭoşilor. Trecem prin faţa palatuluĭ administrativ şi pe lângă biserică, şi ĭeşim din oraş, urcând încontinuŭ cósta déluluĭ Ali Bei Ceair Bair. Ajunşĭ pe culmea déluluĭ, ni se desfăşóră o privelişte, ce cată să ne surprindă în stepele dobrogene, căcĭ spre sud se ridică déluri dupĕ déluri, care de care maĭ înalte, întretăiate de văĭ adêncĭ; către nord, o câmpie largă se pĭerde departe în orizont; ĭar pe cósta déluluĭ valul cel mare de pământ îl veḑĭ cum trece mîndru, ca o brazdă uriaşă dela apus spre rĕsărit. Ne scoborîm apoĭ pe o pantă repede într'o vale îngustă Biringî Medgidie Dere, numită şi Ali Bei Ceair, din care ĭeşim urcând pas la pas délul Congas Bair; sus pe dél trecem pe lângă douĕ movilĭ înalte. La 200 metri maĭ departe călcăm valul cel mic de pământ, ĭar la 500 metri înainte spre mĭaḑă-ḑi ne apare, între miile de movile resfirate pe câmpiĭ, una maĭ rĕsărită: sînt ruinele monumentuluĭ, care, în albéţa lor, sclipesc ca un punct strălucitor în orizont, dar pênĕ la ele maĭ avem cale de 21 kilometri. Drumul merge de aci oblu spre vale, pênĕ ce intrăm într'o vîlcea îngustă şi lungă numită Iuuruk Dere, pe ale căreĭ cóste întîlnescĭ icĭ şi colo stâncĭ marĭ. Dupĕ un mers monoton de vr'o jumĕtate de oră ajungĭ la Saidia, o mică cîrciumă cu vr'o 3—4 căscióre împrejur. Aci afli primul şi singurul puţ cu apă de bĕut, prima şi singura lăcuinţă omenéscă în tot drumul pênĕ la Adamklissi. Puţin maĭ departe, în dreptul Peşterei, este un cimitir turcesc părăsit, un mizarlic saŭ mezarlik, cu multe şi marĭ pĭetre; acolo descoperirăm primele bucăţĭ provenind de sigur de la monument. Ele se recunosceaŭ de departe prin dimensiunile lor considerabile şi prin frumósa lor cĭoplitură. Am numĕrat patru asemenea blocurĭ; şi maĭ departe, în cimitirul dela Dröbely Tepe, încă ḑece, tóte cu cavităţile lor la marginile superióre, destinate a face loc pĭeselor de lemn care asiguraŭ contactul bolovanilor de pĭatră la ridicarea clădireĭ. Acestea eraŭ din pĭetrele cubice, care îmbrăcaseră odinióră măréţa construcţiune, şi care se găsesc împrăştiate maĭ în tot judeţul Constanţa. Dela Peşteră ne suim cu greŭ pe délul Ivrinez, unde monumentul se arată ĭarăşĭ ochilor

www.dacoromanica.ro

noștri și mai deslușit, însă numai pentru puțin timp, căci în valea Caramancea îl pierdem din vedere. În capul délului Canlî lăsăm drumul Medgidie-Ostrov și ne abatem la stînga pênă ce dăm în frumósa vale Calfa saŭ Cișme-Cula; aci drumul îngust șerpuiește prin dese tufișuri și liveḑi cu frumóse flori de câmp; ici, colo, stînci înalte și prăpăstii adînci, umbră și răcóre plăcută, pare ca te-ai găsi în munți. Dupĕ 4 kilometri acéstă vale cotește spre sud către satul Enige, devenind din ce în ce mai lată; calea însă care duce direct la monument urcă printr'o rîpă adîncă délul Giatri-Bair, dupĕ un kilometru délul Curu-Bair, și în fine Adamklissi-Bair, despărțit de precedentul dél printr'o vale romantică numită Enigea Alceag.

Acum avem monumentul în față; câte-va sute de pași încă și sîntem la pólele lui. Impresiunea ce-ți produce este din cele mai impunĕtóre; numai acum îți dai séma de grandiositatea, tăria și înălțimea clădirei; iar, dupĕ ce agățându-te de colțurile bolovanilor, și mai mult pe brînci ajungi sus pe creștetul ei, rĕmâi câtva timp nemișcat într'o mută contemplație înaintea mărețului și variatului spectacol, ce se înfățișéză ochilor. Iată colo spre nord în zarea depărtată, délurile d'asupra satelor Arabagi și Mulcîova, pe care se zăresc, ca niște moșoróie, înaltele movili; mai aprópe, în cósta văii dela Arabagi, albe stînci prin tufișuri înverḑite; sub délul Giatri-Bair stă pitulat satul Mulcîova; pe sprincéna déluluĭ se vede marginea unei dese păduri; aprópe de ruine începe o vălcea împădurită, care intră pierḑêndu-se în valea Mulcîovei. Spre nord-est se zăresc ca o dungă albăstrue délurile din sudul Endek Karakioiului. Drept spre rĕsărit ni se arată la orizont un șes larg și întins, podișul Copadinului, din colo de care ne am aștepta ca să vedem marea, dar ea e ascunsă sub tĕrîmul ridicat. Mai aprópe de noi sînt délurile late de lângă Cocargea, iar sub cósta déluluĭ Adamklissi, acolo unde se află douĕ mori de vênt, zace ascuns satul Enige. Dacă ne'ntórcem apoi privirile spre sud și sud-vest, avem în depărtare frumósele păduri de pe fruntaria Bulgariei; lângă monument crîngurile încântătóre dela Ghiolpunar, satul Adamklissi, din care se vĕd numai vîrfurile pomilor și câte-va case; în stânga, pe culmea déluluĭ, cimitirul turcesc de lângă sat cu o movilă înaltă în mijlocul lui și acoperit peste tot de pietre și colóne din ruinele antice învecinate; pe un dél și mai mare ochiul se opresce cu plăcere asupra satului Kerim-Cuiusu, asupra grădinelor și liveḑilor lui frumóse, asupra tîrlelor lui împrejmuite cu garduri lungi de nuele; în valea Urluia este satul cu acelaș nume, iar în mijlocul unui circ format de coline împădurite, albesc zidurile dĕrămate ale unei vechi cetăți cu un șanț adênc jur împrejur, cu temeliile turnurilor bine deosebite, din care o boltă stă încă în picióre îmbrăcată de tóte părțile cu iederă. În fine, îndreptându-ne privirile iarăși către miaḑă-nópte, vedem în depărtare sclipind Balta Baciului și dupĕ un colț de dél, când timpul e senin, lucesc ca un ochiŭ apele Dunării, confundându-se cu cerul la spatele ușorilor aburi ai dimineței.

Astfel monumentul fiind bine situat, era vĕḑut din tóte părțile, însufla respect și admirațiune tuturor și era menit să eterniseze printre vécuri gloria și mărirea ziditoruluĭ lui.

Dar cine era acest ziditor? În ce timp trăise el? Ce fapte mari voise el să nemuréscă? Ce eraŭ aceste traĭnice ruine, care stând în picióre de atît'amar de ani, vĕd cu aceiași indiferență cum se scurg vécurile și ómenii? cum vécurile și ómenii îi smulg una câte una

www.dacoromanica.ro

din podóbele sale? Şi cu cât întrebările se grămădéŭ în mintea mea, cu atât şi greutăţile cresceaŭ întru deslegarea acestor probleme. Mĕ îndoĭam chĭar, dacă vre-o dată voiŭ putea să rup şi să cuceresc taĭnele seculare ale monumentuluĭ, care ascundea sub grămeḑile proprielor sale dĕrămăturĭ, o carte închisă, a căreĭ descifrare era greŭ de început.

Căcĭ în adevĕr: de unde să atacĭ ruina? Nu avém nicĭ-un indiciŭ ca să încep într'un punct maĭ mult de cât într'altul; monumentul era aprópe de jumătate îngropat în pământ, jur împrejurul sĕŭ crescuse o pădure désă de tufă şi mărăcinĭ; pĭetróĭe marĭ zăcéŭ în drépta şi în stînga, unele d'asupra altora; multe trebuĭa să fie ascunse în pământ, multe fusese luate şi duse prin cimitire şi pe la fîntânĭ, şi tóte acestea, era de presupus, că îmbrăcaseră odinióră acea despuĭată clădire.

Prin urmare, programul lucrărilor, ce avém de întreprins, se putea resuma în chipul următor:

1° Să curăţăm întregul edificiŭ de materialele şi sfărămăturile provenite din dărâmare;

2° Să săpăm la pólele sale jur împrejur, spre a desgropa bucăţile veştmêntuluĭ sĕŭ exterior;

3° Să cercetăm tóte cimitirele, fîntânele şi satele din apropiere, ca şi cele depărtate, spre a regăsi pĭetrele provenite dela monument;

4° Să adunăm la olaltă şi să punem la păstrare în Muzeul din Bucureştĭ tóte bucăţile architectonice şi cu sculpturĭ ale clădireĭ, spre a putea fi studiate maĭ cu înlesnire de către specialiştĭ;

5° Să facem cunoscut publiculuĭ din ţară şi din străinătate resultatele cercetărilor nóstre, pe care în fine,

6° Să le resumăm într'o operă ilustrată.

Punctele 1, 2 şi 3 din acest program le-am îndeplinit într'un şir de cincĭ campanĭi între anĭ 1882 şi 1890; punctele 4 şi 5 aŭ reclamat 12 anĭ (1882—1894); punctul final îl realisez astă-ḑĭ ca un coronament al întregeĭ lucrărĭ, începute în ḑiua de 20 Maiŭ 1882.

Asupra resultatelor primeĭ campanĭi (20 Maiŭ — 10 Iunie 1892), la care a participat şi d. M. Sutzu, am citit în şedinţa dela 5 Noembre 1882 a Academieĭ române o relaţiune, care nefiind publicată, o dăm aci în fórte scurt resumat:

Săpăturile aŭ început la baza turnuluĭ, în douĕ puncte deosebite, unde s'aŭ aflat: *a*) douĕ metópe (nr. 3 şi 24); *b*) fragmentele a treĭ statuĭ colosale; *c*) treĭ bucăţĭ decorate cu trofee de arme pe ele; *d*) cele douĕ marĭ bucăţĭ ale trofeuluĭ propriŭ-ḑis, un scut tot din trofeŭ, cu cap de Meduză pe fie-care faţă; *e*) cincĭ pilastri, din care unul dela baza sexagonală a trofeuluĭ; *f*) câte-va bucăţĭ din parapetul crenélurilor şi *g*) numeróse alte pĭetre nesculptate, dar bine cĭoplite.

Săpăturĭ maĭ departe ar fi necesitat o muncă, ce întrecea cu mult mijlócele de timp şi de credit ce avém de o camdată la îndemână. Cât despre construcţiunea însă-şĭ, iacă ce spuném în relaţiunea nóstră: «Ruina invederat romană se compune dintr'un sîmbure massiv rectangular, făcut din pĭetre cubice şi dintr'o cămaşă exterióră de beton în formă circulară.

www.dacoromanica.ro

Pe acéstă cămașă se vĕd adêncimĭ, unele verticale și altele orizontale, ce eraŭ probabil destinate a servi de bază decoraţiuneĭ monumentuluĭ; dispoziţiunea lor ne va putea ajuta fórte mult la determinarea esactă a natureĭ și a formeĭ construcţiuneĭ primitive. În partea despre rĕsărit a turnuluĭ, săpăturile aŭ dat de niște pĭetre cĭoplite óble maĭ lungĭ, care se aflaŭ în locul originar și par a fi fost trepte de scară; în acéstă parte se află grămădite multe pĭetre marĭ greŭ de ridicat. Exploraţiunea ce am făcut'o în galeria verticală, care cobóră înăuntrul turnuluĭ, nu ne-a dat sémă positivă de destinaţiunea acestuĭ culuar; probabil este, că el a servit a scoborî cineva pînă la baza monumentuluĭ (cea-ce s'a dovedit maĭ în urmă, că nu este esact); o scară însĕ, fie chĭar de lemn, nu prea avea loc în acest strîmt pasagiŭ.»

Tot atuncĭ am făcut și recunóșterea cetăţiĭ romane din vale și am visitat cimitirele turceștĭ din prejur, unde aflarăm fórte multe bucăţĭ provenite dela monument. Dar descoperirea de căpetenie îmĭ era reservată în ḑiua de 21 Maiŭ: răsturnasem tóte pĭetrele din cimitirul Iuzfanar, afară de una singură, pe care o trecusem cu vederea din causă că se găsea tocmaĭ la margine, n'avea nicĭ-o formă regulată și era pe jumĕtate acoperită de ĭarbă; când să mĕ urc însĕ în trăsură, o observ de departe, o răstorn, și care-mĭ fu bucuria vêḑênd pe dênsa niște litere marĭ, frumos și bine săpate: nu am stat un minut la îndoială, că avém înaintea mea un preţios fragment (lit. *a*) din inscripţiunea dedicatorie a vechiuluĭ monument. Acéstă nemerită descoperire a fixat în mod hotărîtor ideile nóstre asupra natureĭ construcţiuneĭ și ne-a făcut să încheiăm astfel menţionata relaţiune:

(lit. *a*)
RVA
IAN

«Fragmentul cu inscripţie nu arată numele împăratuluĭ, care a înălţat zidirea, barbaria însĕ a sculpturilor și a statuelor pare a vorbi pentru secolul al IV^lea^. Acéstă colosală construcţiune este un trofeŭ de victorie, un monument triumfal, ridicat de un împărat roman din secolul al IV^lea^, probabil de către Valens, pentru a celebra victoriĭ strălucite cîștigate de dênsul asupra popórelor barbare, care năvăléŭ mereŭ din câmpiile Ţĕriĭ-Românești pe teritoriul roman din drépta Dunăriĭ. Scenele sălbatice representate pe baso-reliefurĭ și teribilele capete de Medusă, care decoraŭ monumentul, eraŭ destinate a înspăĭmânta bandele barbare, care s'ar fi apropiat de dênsul și a le însufla o gróză mîntuitóre». Și ceva maĭ la vale: «Resumând resultatele obţinute la Adamklissi vedem, că acéstă localitate merită din tóte punctele de vedere interesul nostru. Acolo zac de sigur multe antichităţĭ romane. Deși monumentul nu are vechimea depărtată, care i se atribuise pe nedrept, el ne înfăţișéză o dovadă elocuentă de lucrările romane din vremile ḑise de decadenţă; caracterul istoric al construcţiuneĭ îĭ dă o importanţă capitală și studiul scenelor barbare representate ne vor permite de a completa noţiunile ce avem asupra némurilor barbare, care lăcuiaŭ pe atuncĭ în România, de a cunóște tipurile, portul și armele lor. Studiul architectural al clădireĭ va putea permite restituirea completă a întreguluĭ monument. Dimensiunile colosale ale bucăţilor a preservat multe pĭetre de destrucţiune; ele zac la o mică distanţă de locul lor primitiv; se póte esact determina unde eraŭ așeḑate și care a fost în trecut forma reală a acestuĭ trofeŭ uriaș. Am notat cu grije posiţiunea relativă a bucăţilor descoperite, și escursiunea nóstră nu va fi lipsită de folos chĭar pentru studiul complet al staţiuneĭ, care va fi opera viitoruluĭ».

www.dacoromanica.ro

Din cele pênĕ aci ḑise se póte vedea, că noĭ deja în 1882 recunoscusem însemnătatea cea mare a edificiuluĭ circular, forma luĭ aproximativă, caracterul sĕŭ de monument triumfal, elementele sale constitutive: mĭeḑul rectangular, cămaşa înconjurătóre, ce purtase odinióră un veştmênt decorativ, scara (cel puţin într'o parte), frisele, metópele şi pilastriĭ dintre dênsele; trofeul propriŭ-ḑis de d'asupra. O idee însĕ clară despre cum fusese odinióră monumentul, cum era acoperit, câte frise, metópe, pilastri a avut, dacă avea saŭ nu un coronament de creneluri, unde anume stătuse cele treĭ statue colosale, inscripţiunea, trofeul cel mare, acestea şi alte încă cestiunĭ, rĕmânĕŭ în mintea mea tot atâtea probleme, ca şi epoca esactă a clădireĭ şi motivul pentru care ea se înălţase. Căcĭ ipotesa, că monumentul ar proveni din secolul al IV^lea şi anume din timpul luĭ Valens, era bazată maĭ mult pe aprecierea stiluluĭ de architectură, a caracteruluĭ şi executăreĭ sculpturilor, singurul mijloc de datare, ce avém la dispositiune în lipsa uneĭ inscripţiunĭ ceva maĭ complete saŭ a doveḑilor scrise ale istorieĭ.

Cele treĭ campaniĭ următóre,[1] întreprinse în aniĭ 1883 (August şi Octobre) şi 1884 (Aprile), aŭ avut de resultat: *a*) descoperirea a 37 metópe şi anume nr. 1, 2, 4—6, 8—18, 20, 22, 26, 29, 30—35, 38, 39, 41—49, tóte desgropate la basa monumentuluĭ aprópe unele de altele, printre mulţimea de sfărămăturĭ şi de pĭetre cĭoplite; *b*) a 6 prinşĭ de rĕzboiŭ barbarĭ din coronamentul creneluriloŕ şi a 4 bucăţĭ din parapetul aceluĭaşĭ coronament; *c*) a cincĭ bucăţĭ din frisa superióră şi patru din cea inferióră; *d*) a opt pilastri de metópe; *e*) a unuĭ relief cu arme; *f*) a doĭ leĭ întregĭ şi douĕ fragmente de leŭ (partea anterióră şi posterióră) şi *g*) a câtorva bucăţĭ architectonice dela trunchĭul trofeuluĭ şi din acoperişul edificiuluĭ.

De asemenea s'a dovedit: *a*) că monumentul are jur împrejurul sĕŭ o scară de pĭatră cu 7 trepte periferice, cu muchiile pe alocurea stricate prin căderea pĭetrelor de d'asupra; *b*) că dupĕ scară venea o platformă ĭarăşĭ circulară şi *c*) că îmbrăcămintea mĭeḑuluĭ construcţiuneĭ saŭ a cilindruluĭ de beton se compunea pe lângă partea sculpturală, şi din câteva

(lit. *b*) OR DIVI RVA

şirurĭ de pĭetre lucrate, din care primul se păstrase intact, ĭar din al doilea maĭ rămăsese la locul lor numaĭ douĕ bucăţĭ.

În anul 1885 avem să notăm descoperirĭ nu maĭ puţin însemnate. Primarul din Enige, apucându-se din capul sĕŭ, fără autorizaţiunea cuĭva, să facă săpăturĭ d'asupra turnuluĭ de pĭatră, a dat, lângă deschiḑĕtura verticală, în partea despre rĕsărit, peste un fragment (lit. *b*) din inscripţiunea monumentală.[2]

---

[1] Asupra săpăturilor din August 1883 a se vedea raportul, ce am presentat Ministeruluĭ Instrucţiuneĭ publice şi care se află tipărit în Monitorul Oficial 1883, p. 3131; ĭar despre cea din Octobre acelaş an am întreţinut Academia Română în şedinţa dela 9 Martie 1884 (Analele Acad. Rom., seria II, t. VI, p. 49).

[2] Iacă raportul nr. 15 din 6 Octobre 1885 al învĕţătoruluĭ J. Ionescu, către Direcţiunea Muzeuluĭ: «Erĭ, orele 4 1/2 postmeridiane, fiind informat de găsirea uneĭ pĭetre cu inscripţie de către d. Primar local, în urma săpăturilor de întêmplare ce s'aŭ făcut în acéstă ḑi de asupra turnuluĭ, subsemnatul în a constata adevĕrul imediat m'am şi transportat la faţa loculuĭ şi suindu-mĕ sus, am vĕḑut că în partea de rĕsărit a subteraneĭ, care vĕ este dejà cunoscută, eraŭ făcute niştе micĭ săpăturĭ, unde se afla rĕsturnată o pĭatră de o lăţime ca de un metru şi lungimea ca de un metru şi ceva. În urma careĭa imediat s'aŭ luat dispositiunea spre a fi transportată în comună spre maĭ multă siguranţă şi care actualmente se află la d. Primar.»

www.dacoromanica.ro

Când am sosit la faţa loculuĭ fragmentul erà dejà adus la primărie împreună cu cincĭ sfărămăturĭ de alte litere, aflate tot acolo. Cercetările ce am făcut avură de resultat descoperirea încă a douĕ fragmente, unul (lit. *c*) d'asupra turnuluĭ spre sud cu faţa scrisă d'asupra şi acoperită cu puţin moloz; cel d'al doilea (lit. *d*) la Cişmeaua dela Iuzfanar.

(lit. *c*)
T ♌ XIII
V̄ ▽ P P
I T V
♌ S V
E

Lângă fragmentul de pe turn s'a găsit şi o jumătate de colónă dela basa sexagonală a trofeuluĭ. Acum avém la îndemână destule elemente, spre a încerca deslegarea cestiuneĭ din ce în ce maĭ arḑétóre a origineĭ şi epoceĭ monumentuluĭ. Dar pênĕ a ne ocupa de dênsa, să vedem ce trebuĭa să facem cu însĕşĭ ruinele şi cu sculpturile desgropate în préjmă-ĭ. Se va restaura edificiul pe loc? Se va transporta partea luĭ decorativă şi architecturală la Bucureştĭ spre a se păstra în Muzeŭ? Se va reclădi vechĭa construcţiune pe una din pĭeţele Capitaleĭ? Pentru o restaurare pe loc n'a fost nicĭodată vorba. Ilustrul bărbat de stat de eternă memorie M. Cogălnicénu, carele înţelesese dela prima dată însemnătatea istorică a luĭ Adamklissi,[1] a propus în sînul Parlamentuluĭ restaurarea edificiuluĭ în Bucureştĭ. Camera a votat de o cam dată un fond de 5000 leĭ pentru transportul pĭetrelor.

(lit. *d*)
M
I E

Dejà în 1881 adusesem la Muzeŭ cele patru metópe dela prefectura Constanţeĭ. În anĭ 1885 şi 1886 s'a adunat pe malul Dunăreĭ, lângă Rassova, pĭetrele desgropate. În primăvara anuluĭ următor se făcu primul transport în douĕ cĭamurĭ pênĕ la Giurgiu şi de acolo cu drumul de fer la Bucureştĭ. Din causa lipseĭ de spaţiŭ, pĭetrele fură depuse într'una din grădinele laterale ale Palatuluĭ Universităţeĭ, unde se află şi astă-ḑĭ. Cu ocasiunea aşeḑăreĭ acestor pĭetróie avuiŭ nefericirea să'mĭ frâng un picĭor, pe care, dupĕ douĕ lunĭ de suferinţe, era aprópe chĭar să-l pĭerd. Al doilea transport avu loc în tómna anuluĭ 1888. Patruḑecĭ şi treĭ metópe, ḑece prisonierĭ dela crenelurĭ, cincĭspreḑece bucăţĭ din frisa de jos, tot atâtea din cea de sus, ḑece pilastri, doĭ leĭ, patru fragmente ale inscripţiuneĭ, cincĭ bucăţĭ din trofeŭ şi una din parapet, peste tot 105 bucăţĭ, eraŭ acum, dupĕ multă trudă şi ostenélă, asigurate şi smulse dela peire. La Rassova maĭ rămăsese căteva încă, ce nu se putuse încărca, ĭar la monument pe lângă fórte multe pĭetre, şése bucăţĭ colosale din trunchĭul trofeuluĭ, între care şi lorica, compusă din douĕ blocurĭ marĭ. Am luat mĕsurĭ, ca ruinele să se îngrădéscă şi să fie păzite, ca să nu se maĭ strice de lăcuitorĭ. Ele fură vizitate de ministrul de atuncĭ al învăţămêntuluĭ public, d. D. Sturza, care urmărea cu mult interes lucrările mele şi le încuragĭa pe tóte căile.

În şedinţa dela 17 Martie 1887, Academia română ĭa în desbatere cestiunea restaurărĭĭ monumentuluĭ, propusă de Cogălnicénu. Se presentă chĭar un amendament spre «a se cere guvernuluĭ ca Turnul dela Adamklissi să se reconstruĭască pe una din pĭeţele Capitaleĭ Românieĭ, cu atît maĭ mult că pĭetrele sculptate ce adornéză acest turn, sînt deja transportate în parte în Bucureştĭ şi altele sînt în cale de a fi transportate tot aicĭ». D. Sturza rĕspunde că «pînă aḑĭ nu se ştie cum era forma architectonică a aceluĭ turn, din care causă

[1] A se vedea Analele Academieĭ, seria II, tom. III, p. 27, şedinţa din 19 Sept. 1880: «Există un monument, un turn din stîncă, atribuit Persianilor.»

www.dacoromanica.ro

ar fi de o cam dată imposibilă orĭ-ce reconstruire». Distinsul meŭ coleg, d. A. Odobescu, adăogea: «De ce să reconstruim un monument, pe care nu-l ştim cum era făcut, nicĭ dela cine este, nicĭ ce represintă. Importanţă istorică nu are, pênĕ când nu se va precisa ce este anume acest monument; importanţă artistică nu are de fel, pentru-că baso-reliefurile sînt sculptate fórte grosolan. În privinţa istorică este aci o cestiune archeologică fórte însemnată de studiat.» Eminentul archeolog a maĭ avut ocasiune în treacăt să se ocupe de monumentul nostru într'o conferinţă ţinută la Atheneul român cu ocasiunea inaugurăreĭ parţiale a nouluĭ edificiŭ (14/26 Fevruarie 1888) şi avênd de obiect desvoltarea stilistică a edificiilor circulare în anticitate.[1] Cu cele găsite la Peters, cu cele aflate dela mine despre resultatele săpăturilor, cu desemnurile şi fotografiile luate de pe pĭetre, ilustrul archeolog a

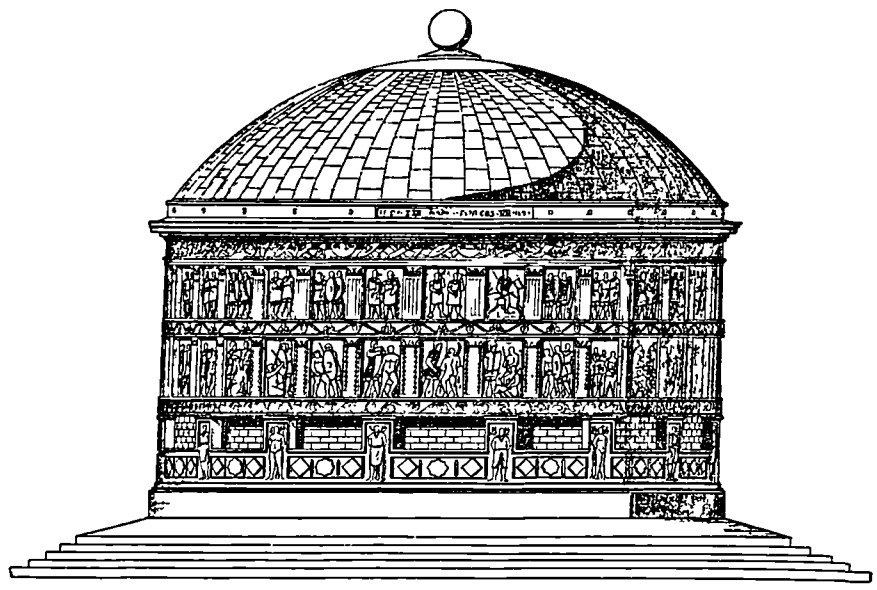

Fig. 8. Încercare de restituire, comunicată de d. A. J. Odobescu.

publicat ântêia încercare de restituire a monumentuluĭ, pe care o reproducem în reducţiune aci (fig. 8) spre a putea fi comparată cu reconstruirea d-luĭ architect George Niemann. Pe de altă parte cercetările urmărite şi des repetate la faţa loculuĭ în aniĭ 1888 şi 1889 mĕ convinseseră, că interiorul edificiuluĭ, adică mĭeḑul rectangular, merge dela suprafaţă încă cu 7·50 m. sub pământ; că jur împrejurul scăreĭ, este un fel de trotuar făcut din bucăţĭ micĭ de pĭatră aşternute cu nisip galben, şi lat de 7·50 m. în diametru; că edificiul se termina sus în formă de cupolă, că leiĭ trebuĭe să fi servit pentru scurgerea apeĭ de plóie de pe coperiş, că atât statuele cât şi inscripţiunea fuseseră d'asupra clădireĭ, şi că în fine cele douĕ bucăţĭ marĭ ale trofeuluĭ arătaŭ pe feţele care fusese îngropate în pământ, o lorică imperială cu diferite arme şi decoraţiunĭ. Dar, de care împărat puté fi vorba? Din ce epocă era monumentul? Combinând cele patru fragmente pênĕ atuncĭ găsite ale inscripţiuneĭ, am ajuns la următórea restituire:

[1] A. J. Odobescu, Atheneul român şi clădirele antice cu dom circular, conferenţă rostită la XIV Februarie Bucureştĭ 1888, 63 paginĭ folio.

www.dacoromanica.ro

imperatOR
caesar DIVI
neRVae f · neRVA
traIAnus augustus
gerM · dacicus
pontif · maximus
trib · poT · XIII · a. după Chr. 108/9
imp · VI · cos $\overline{V}$ · P · P
. . . . . ITV
. . . . . ᛃ SV
. . . . . E

Conchidém decĭ, — acésta în 1888, — că monumentul dela Adamklissi a fost înălţat de împĕratul Traian în anul 108/9.

Deşi restituirea rênduluĭântêiŭ presenta óre-care dificultăţĭ din causa neobişnuinţeĭ de a se scrie întreg cuvêntul imperator, totuşĭ numele de Nerva de douĕ orĭ repetat în rêndul al III[lea], ca şi Traianus din al IV[lea], mi se părĕŭ decisive pentru conclusiunea de maĭ sus. Cu acéstă datare, monumentul îşĭ asigura un loc în istoria arteĭ antice; ceva maĭ mult, el căpăta pentru noĭ Românĭĭ o însemnătate naţională. Cel maĭ mare nume din istoria nóstră, împăratul Traian, era alipit de minunatele ruine, care devenéŭ o a doua columnă a luĭ Traian; barbarĭĭ de pe metópe, dela creneluri, eraŭ Dacĭ; pentru a nemuri cucerirea Dacieĭ se înălţase triumfalul monument în câmpiile Dobrogeĭ. De aci, cu un interes şi maĭ viŭ şi cu entusiasm m'am pus din noŭ pe lucru.

În Aprile 1889, însoţit de d. Fr. Hartmann, architectul Societăţeĭ de construcţiunĭ din Bucureştĭ, am studiat la faţa loculuĭ ruinele în vederea uneĭ schiţe de restaurare, am pus să se ĭa fotografiĭ şi desemnurĭ după reliefurile din Adamklissi; am rĕsturnat încă odată cimitirul dela Iuzfanar şi am avut norocul ca ostenéla să fie răsplătită cu un noŭ fragment (lit. *e*) din monumentala inscripţiune. (lit. *e*) VL SAR

Resultatul cercetărilor mele l'am anunţat publiculuĭ într'o conferinţă asupra oraşuluĭ Tomis, ţinută în Atheneul român la 23 Aprile 1889; iar în şedinţa dela 2 Februarie 1890 am făcut Academieĭ române o dare de sémă amănunţită, din care reproducem următórele:[1]

«Din presenta schiţă lucrată de d. Hartmann, după datele culese la faţa loculuĭ şi după indicaţiunile ce ĭ-am dat, se póte vedea cât de însemnată era clădirea şi cât de impunătóre era dênsa ca concepţie şi esecuţiune. Sculpturile metópelor saŭ baso-reliefurilor destăĭnuesc o decădere pronunţată a arteĭ sculpturale şi ne fac să cugetăm la o epocă târdie; dar monumentul în întregul sĕŭ, cu dispositiunile sale architectonice, cu cele douĕ frise ale sale destul de frumos lucrate, cu realismul sĕŭ nepoetic, de şi încă fresc şi sănătos, prin analogiile sale isbitóre cu reliefurile triumfale de pe arcurile de triumf şi columnele luĭ Traĭan şi M. Aureliŭ, şi maĭ ales cu ideĭa pompósă a acestor monumente, ne determină

[1] Analele Acad. Rom., seria II, t. XI, dă numaĭ un resumat al comunicaţiuneĭ: «D. Tocilescu ḑice că a aflat încă un fragment din inscripţia monumentuluĭ Adamklissi, care ĭ-a permis să combine celelalte patru fragmente şi să conchidă, că monumentul în cestiune a fost înălţat de împăratul Traian în a. 109 d. Chr. pentru amintirea rĕzbóielor, ce a avut cu Daciĭ.»

www.dacoromanica.ro

a-ĭ căuta data naşterei sale într'o epocă cu mult maĭ apropiată, pe la începutul secoluluĭ al II^lea.

«Ceea-ce însĕ pênĕ erĭ era chĭar pentru noĭ o îndoĭală, căcĭ primul fragment de inscripţiune descoperit în 1882 ne autorizase a bănui, că monumentul aparţine luĭ Valens şi că sculpturile sale ar representa victoriile acestuĭ împărat asupra Goţilor, — astăḑĭ cu deplină satisfacţiune şi cu convingere nestrămutată putem spune, că monumentul de la Adamklissi este al luĭ Traian şi numaĭ al luĭ ...» Comunicam apoĭ inscripţiunea, pe care în urma intercalăriĭ nouluĭ fragment, o citém astfel:

victor popVLOR(um)
iMp · CaeSAR DIVI
NERVae f · neRVA
TraIANus etc. etc.

şi conchidém:

«Prin urmare monumentul a fost ridicat în a. 108/9 d. Chr., îndată dupĕ cucerire, cincĭ anĭ înainte de Columna traiană la Roma (113 d. Chr.). Planul îl va fi dat póte chĭar architectul Apollodoros, care a făcut şi Forul luĭ Traian în capitala imperiuluĭ. În loc de statuă era d'asupra monumentuluĭ nostru, trofee.»

Despre acéstă descoperire am avut onóre a vorbi şi în şedinţa solemnă a Academieĭ dela 25 Martie 1890, în care M. S. Regina a citit admirabila Sa poemă Sola.[1] Augustiĭ Suveranĭ aŭ binevoit a se interesa personal de monumentul luĭ Traian; din ḑiŭa aceea el îşĭ regăsise pre aĭ luĭ protectorĭ; patru lunĭ în urmă plecam, maĭ bine de cât totdeauna pregătit, spre a întreprinde a cincea şi ultima campanie de săpăturĭ la Adamklissi.

Încă de mult simţisem trebuinţa de un architect, care să facă o cercetare technică definitivă a clădireĭ şi să mĕ ajute la restaurarea eĭ. În 1886, trecênd prin Bucureştĭ spre a se duce la Pergamon dd. Alexandru Conze, secretarul general al institutuluĭ archeologic german, şi profesoriĭ Adolf Michaelis[2] şi Friedrich v. Duhn, aceştĭ învĕţaţĭ m'aŭ sfătuit să mĕ adresez pentru acésta amicilor meĭ de la Viena Otto Benndorf şi Eugen Bormann. Aceştĭa mĭ-aŭ recomandat pe d. architect George Niemann, profesor la Academia artelor plastice din Viena şi cunoscut prin excelentele sale lucrărĭ asupra antichităţilor Samothracieĭ, Pamphilieĭ şi Pisidieĭ.[3] D. Niemann fiind chemat de Dr. Schliemann la Hissarlik-Ilion, ca arbitru în cérta archeologică iscată între dênsul şi Bötticher, s'a oprit o ḑi în Bucureştĭ spre

---

[1] Analele Acad. Rom., seria II, t. XII. — Monitorul Oficial, nr. 283 din 27 Martie 1890.

[2] Cu acéstă ocasiune d-l A. Michaelis, profesor de archeologie dela universitatea din Strasburg, mĭ-a communicat printr'o scrisóre din Constanţa (22 Aug. 1886) pasagiul luĭ Moltke citat maĭ sus asupra monumentuluĭ Adamklissi, adăogând încă cele următóre: «Indem ich Ihnen diese Mittheilung zu beliebiger Verwendung anheimstelle, kann ich den lebhaften Wunsch nicht unterdrücken, dass Sie recht bald zur Herausgabe dieses grossartigen Monuments schreiten möchten, das ohne Zweifel in der wissenschaftlichen Welt grosses Aufsehen machen und lebhaftes Interesse erregen wird. Die Mitwirkung eines Architekten ist freilich unerlässlich. Ihre Wiener Freunde werden ja aber auch sehr gern bereit sein, Ihnen dazu zu verhelfen ... Uebrigens gefällt uns Tomi sehr, und wir begreifen nicht recht, weshalb es dem seligen Ovid in diesem trefflichen Hôtel nicht gefallen hat.»

[3] Archaeologische Untersuchungen auf Samothrake von Alexander Conze, Alois Hauser, George Niemann, I, Wien 1875. — Städte Pamphyliens und Pisidiens, herausgegeben von Karl Grafen Lanckoroński, Wien 1890, 1892.

www.dacoromanica.ro

a ne înțelege asupra uneĭ viitóre colaborărĭ. Acésta a devenit o realitate, grație d-luĭ Teodor Rosetti, ministrul Instrucțiuneĭ publice, care mĭ-a pus la dispositiune fondurile necesare,[1] pentru-ca împreună cu d. Niemann să reîncep lucrările în tómna anuluĭ 1890.[2]

Lăcuința ne-am stabilit'o în satul Enige, în localul părăsit al școleĭ, pe care a trebuit să-l reparăm în mod radical. Săpăturile aŭ început la 16 August 1890 cu 40 soldațĭ din regimentul al III^lea^ dela Ostrov, 12 Turcĭ Kurdistanĭ și 30 lucrătorĭ românĭ din Adamklissi. La aceștia s'a adăogit maĭ târdiŭ 40 dorobanțĭ și alțĭ 20—30 lucrătorĭ. S'a lucrat fără întrerupere, afară de ḑilele de plóie și de sĕrbătorĭ, pênĕ la 15 Septembre, acelaș an. Un jurnal, ținut în regulă, a însemnat amĕnuntele fie-căreĭ descoperirĭ. Cu un aparat fotografic s'a luat positiunea blocurilor celor marĭ, înainte de a le mișca din loc, spre a ne putea da sémă despre direcțiunea și causele cădereĭ lor, spre a constata dacă sînt răsturnate prin cutremur saŭ prin mână de om. Partea superióră a ruinelor a fost curățată de țĕrîna și vegetațiunea, ce le acoperea; stanele de pĭatră, desgropate în săpăturile anterióre, împĭedicând circulațiunea, s'aŭ transportat la óre-care distanță. Câștigându-se astfel loc liber, lucrătoriĭ împărțițĭ în douĕ grupurĭ, unul la NW, celălalt la SW, aŭ putut săpa sistematic pe întindere de 7·50 m. jur împrejurul scăreĭ, pênĕ ce aŭ dat de trotuarul menționat maĭ sus.

Scara, de și fórte stricată prin căderea blocurilor, era aprópe întrégă; numaĭ pe alocurea lipséŭ câte-va lespeḑĭ, unele scóse într'adins spre a se puté constata adîncimea mĭeḑuluĭ rectangular. Pe scară, în tóte direcțiunile: bucățĭ sfărămate din prisonierĭ și din parapetul creneluriloŕ, din trofeŭ, din coperiș, cornice și îmbrăcăminte; icĭ și colo leĭ întregĭ saŭ sfărămațĭ, însă totd'auna lângă un parapet cu gaură și la acelaș nivel cu dênsul; bucățĭ din frisa de jos, ceva maĭ departe, din cea de sus; pilaștri, unul cu glafurĭ alăturea de altul ornat cu douĕ șirurĭ de viță încolăcită: dovadă că în rînduĭala lor primitivă eĭ alternaŭ; bucățĭ din brîușor, unele găsite la locul lor originar; în fine câte-va sfărămăturĭ de litere din inscripțiunea monumentală. În chipul acesta ruinele aŭ fost cercetate și curățite pênĕ la temelie; scara circulară și trotuarul, desvălite în întregime, și de asemenea tot ce maĭ rămăsese în prejur nedesgropat din sculptura decorativă și din celelalte bucățĭ architectonice ale clădireĭ.[3]

---

[1] Raportul Direcțiuneĭ Muzeuluĭ no. 42 din 6 Iunie 1890.

[2] Iacă ce ne scria d. Bormann (8 Febr. 1890, Viena) relativ la reinceperea săpăturilor și la restituirea inscripțiuneĭ: «Danach ist die Hoffnung begründet, dass es zu einer gründlichen Erforschung und stattlicher Publication dieses ewigen Denkmals kommen wird, das vielleicht das wichtigste römische Denkmal ist, welches ausserhalb der Stadt Rom existirt. Mit mir werden in allen Ländern viele Ihnen dafür dankbar sein. Mich lassen Sie schon jetzt meinen Dank aussprechen und meinen besten Glückwunsch dazu, dass durch Ihren Eifer, Ihre Einsicht und Thatkraft dieses Denkmal unserer Kenntniss gewonnen wird. Die Bruchstücke der Inschrift haben mich äusserst interessirt. Ihre treffliche Herstellung derselben ist im Wesentlichen natürlich völlig sicher, und dass der Bau Kaiser Trajan angehört, danach völlig unzweifelhaft.» Tot asemenea ne scrise și d-l professor Otto Hirschfeld (Berlin, 21 Aprile 1890): «Ihre Ergänzung der Inschriftfragmente auf Traian, und zwar auf das Jahr 108/9, scheint mir so gut wie sicher.»

[3] Între bucățile găsite vom menționa: *a*) douĕ fragmente de metópe (nr. 25 și capul unuĭ soldat de pe metopa nr. 32); *b*) 17 bucățĭ, prinșĭ de rĕsboiŭ dela creneluri, din care câțĭva întregĭ; *c*) 55 bucățĭ dela parapete, din care 11 găurite; *d*) 29 fragmente de leĭ; *e*) 17 bucățĭ de frise; *f*) 11 pilastri; *g*) 35 fragmente țigle de pĭatră, cu care era acoperită clădirea; *h*) 5 reliefurĭ cu arme; *i*) 4 bucățĭ din trunchĭul trofeuluĭ și 23 fragmente din lorică; *j*) 63 bucățĭ din cornice; *k*) 3 pĭetre dela basa sexagonală, fără a maĭ enumĕra pĭetrile provenite dela soclu și din restul îmbrăcămînteĭ, pênĕ la suma totală de 1680 bucățĭ. Din inscripțiune s'a găsit cincĭ bucățĭ de litere, ĭar din

www.dacoromanica.ro

În acelaș timp cercetărĭ ḑilnice, făcute prin cimitirele și satele din județul Constanța, aŭ scos la ivélă multe alte pĭetre provenite dela monument, între care menționăm: metópele nr. 7, 21, 36 și 40, patru pilaștri cu două fețe dela basa sexagonală a trofeuluĭ și o bucată din frisa de jos, care se deosibesce de celelalte bucățĭ prin aceea, că foile de acanth cresc dintr'un vas avênd de o parte și de alta câte o pasĕre.[1] În valea Enige, două ore departe de Adamklissi, am constatat carierile din care s'a estras materialul ce a servit la construcție. Dupĕ-ce, în chipul acesta, o cercetare technică definitivă și o descriere completă a clădireĭ aŭ devenit posibile, și dupĕ-ce tóte elementele necesariĭ aŭ fost adunate, d. architect Niemann a isbutit să ne dea o restituțiune aprópe desăvîrșit sigură a întreguluĭ monument: reconstituțiunea sa póte servi de model lucrărilor de acest fel; totul se rézămă pre mĕsurătóre și calcul; fantasia saŭ imaginațiunea nu jócă aci nicĭ-un rol. Cum cititorul va putea să vaḑă din relațiunea de maĭ la vale a d-luĭ Niemann, inscripțiunea monumentală nu era săpată pe o singură lespede, ci probabil pe două laturi opuse ale baseĭ sexagonale, asupra căreĭa se înălța trofeul.

Studiul din noŭ al inscripțiuneĭ, cu ajutorul celor cincĭ bucățĭ de litere găsite în ultimele săpăturĭ și a altor două fragmente aflate puțin dupĕ aceea în cimitirul Akpunar, a confirmat restituirea nóstră, afară de primul rînd, unde trebuĭe citit: Marti Ultori.[2] Prin urmare acum nu maĭ puté să încape nicĭ-o îndoĭală, că gigantica clădire de la Adamklissi era un trofeŭ închinat ḑeuluĭ rĕzboiuluĭ, luĭ Marte rĕzbunătorul, de către marele împărat Traian în anul 108/9 în semn de recunoscință pentru învingerea și nimicirea poporuluĭ dac, pentru prefacerea Dacieĭ în provincie romană. Țurnul, ce stă încă în picĭóre, a servit de basă trofeuluĭ propriŭ-ḑis, care, pentru a fi vĕḑut de departe, pentru a inspira temere și a opri pre barbarĭ ca să nu'l strice, a fost așeḑat pe o temelie așa de colosală, înaltă maĭ bine de 20 metri. Astfel un monument istoric de primul rang era smuls din negura uĭtăreĭ; printr'ênsul o nouă pagină se introducea în analele glorióse ale patrieĭ; dar istoria vechĭe, ca și istoria arteĭ antice, dobêndéŭ nouĭ probleme de deslegat: trofeul pentru isbânḑile repurtate în Transilvania și Banat, ce căuta să se înalțe în câmpiile Dobrogeĭ? În epoca luĭ Traian, când arta la Roma, ca și în marile centre de cultură, se găsea în plină prosperitate, creând opere ca Columna traiană, cum se putea sculpta așa de urît, de grosolan și de stângaciŭ pĭetróiele cele în patru muchiĭ dela Adamklissi, destinate ca să îmbrace o clădire de minunată întocmire architectonică, opera măiastră a unuĭ mare architect? Și apoĭ subiectele de rĕzboiŭ de pe acele pĭetróie, nu avéŭ între dênsele vre-o legătură? vre-o succesiune logică? nu glăsuĭaŭ ele o limbă înțelésă? Era aci o adevĕrată revelațiune istorică și artistică, care trebuĭa tîlcuită, multe cestiunĭ, care trebuĭaŭ lămurite. Decĭ, o nouă campanie de cercetărĭ, de muncă și silințe. La 20 Decembre 1890 am supus la cunoștința M. S. Regeluĭ, în audiență privată,

---

obiecte numaĭ două săgețĭ, câte 2—3 monete de bronz (Aurelian, Constantin și Justinian) și o pĭatră de rîjniță. În partea de NE pe trotuar jos, o parte din maxilla inferióră a unuĭ om.

[1] Numĕrul total al pĭetrelor provenite dela monument și aflate pînă la 1 Ianuarie 1892 se urcă la suma de 2200; peste 80 de cimitire și localităților s'aŭ vizitat, dar numaĭ în 24 din ele s'aŭ găsit pĭetre dela Adamklissi.

[2] Observând maĭ de aprópe fragmentele, am constatat urmele unuĭ T între VL și OR și ale luĭ I dupĕ OR, de aci cuvêntul VLTORI. De asemenea este sigură și litera A dupĕ M la începutul primuluĭ rînd, de unde resultă lectura Ma[rti] Ultori, în loc de Moesiae Ultor, cum propusessem maĭ înainte.

www.dacoromanica.ro

resultatele săpăturilor; în şedinţa dela 21 Decembre a Academiei române, comunicaţiunea ce am făcut dede naşcere la o viŭă şi interesantă discuţiune.[1] O ḑi dupĕ aceea, d. T. Maiorescu, ministrul de atunci al învĕţĕmêntuluĭ public, binevoĭa a'mĭ înlesni mijlócele, ca să merg în Italia pentru studiul comparativ al monumentelor din epoca traianică. Douĕ lunĭ aprópe, cât am stat la Roma, am visitat cu amĕruntul muzeele, în particular Muzeul Lateranuluĭ, unde în timp de patru sĕptămânĭ am studiat mulajele în gyps de pe baso-reliefurile Columneĭ luĭ Traĭan şi alte sculpturĭ referitóre la rĕsboĭul dacic. Sculpturile arculuĭ de triumf dela Benevent le-am examinat la faţa loculuĭ; cât pentru arcul dela Susa, regretatul senator Fabretti, directorul Muzeuluĭ din Turin, a binevoit a'mĭ pune la dispoşiţiune unicele fotógrafiĭ, ce există dupĕ acele reliefurĭ. În şedinţa dela 23 Ianuarie 1891 a Institutuluĭ Archeologic German din Roma, am citit o relaţiune asupra monumentuluĭ Adamklissi,[2] de care apoĭ s'a ocupat cu mare interes presa italiană din capitală şi provincie.[3] M. S. Regele Umberto a binevoit a mĕ primi în audienţă şi a examina de aprópe numerósele fotografiĭ şi desemnurĭ ale Trofeuluĭ dobrogean. La întórcere, oprindu-mĕ în Viena, am ţinut o conferinţă la Societatea archeologică şi filologică (şedinţa din 24 Februarie) asupra aceluĭaşĭ subiect, ĭar în şedinţele dela 15 Aprile şi 5 Iulie, acelaş an, Academia română a luat cunoşcinţă de resultatele studiilor, ce întreprinsesem în clasica şi frumósa Italie. Ḑece ḑile dupĕ aceea îmĭ era reservată o plăcută surprisă: Părerea, ce susţinusem în sînul Institutuluĭ archeologic din Roma, că oraşul antic de lângă monumentul Adamklissi s'a numit Tropaeum Traiani[4] şi că este identic cu Τρόπαιος din listele luĭ Hierocles, a fost confirmată prin aflarea în ruinele oraşuluĭ, în ḑiua de 15 Iulie 1891, a uneĭ inscripţiunĭ din a. 115/116, dedicată împĕratuluĭ Traian de către lăcuitoriĭ Ṭropeeniĭ Traianenĭ (Traianenses Ṭropeenses):[5]

NER
I · AVG · GERM · DAC · PARTHIC
OT · $\overline{XX}$ · IMP · XII · COS · VI · PP ·
IANENSES · TROPAEENSES
OSCIOMVRENA COELIO POM
IO FALCONE · LEG · AVG · PR

[Imp(eratori) Caes(ari) divi Nervae f(ilio)] Ner[vae Tra-
[iano Opt(imo)] Aug(usto) Germ(anico) Dac(ico) Parthic(o), [pont(ifici) max(imo),
[trib(unicia) p]ot(estate) XX, imp(eratori) XII, co(n)s(uli) VI, p(atri) p(atriae)
[Tra]ianenses Tropaeenses
[Q. R]oscio Murena Coelio Po[mpe-]
io Falcone leg(ato) Aug(usti) pr(o) [pr(aetore)].

---

[1] Analele Academieĭ române, seria II, vol. XIII, p. 29—41.

[2] Bullettino dell' Imp. Istituto Archeologico Germanico, vol. VI, Anno 1891, Fasc. 1, p. 151 seq.

[3] Din multele ḑiare italiene, care aŭ vorbit despre monument cu ocasiunea conferinţeĭ mele dela Institut, voiŭ cità: Fanfulla (1 Febr.) art. de L. Borsari. — Corriere di Napoli (14 Febr. 1891) art. de V. Spinazzola.

[4] Acéstă ipotesă o basam maĭ ântêiŭ pe inscripţiunea C. I. L., III supplementum nr. 7484: ordo splendidissima mun(icipii) Trop(ei) şi pe analogia cu Tropaea Augusti, astăḑĭ la Torbia saŭ Turbia de lângă Monaco. Veḑĭ despre ipotesa mea, J. Toutain, Une nouvelle inscription de Troesmis, Rome 1891, p. 13 seq.

[5] Veḑĭ Gr. G. Tocilescu, Castrul Tropaeum Traianum dela Adamklissi, Bucurescĭ 1892, în f. — Arch.-epigr. Mitth. XVII, p. 106.

www.dacoromanica.ro

Tot acolo se găsi câte-va ḑile maĭ târḑiŭ o altă inscripţiune cu numele municipium Tropaei:

D M
IVLIAVALENTINAQVÆ
VIXANNXIDIESLVIIII
IVLVALENTINVSBIS
IIVIRALMVNICTROP
PATEREIVSCVMIVLIA
SVRILLAAVIAEIVS
POSVIT NEQVIPOSHOC
APERVERIT DABETFIS
COXDVOMILQVINGENTOS

D. M.
Iulia Valentina, quae
vix(it) ann(os) XI dies LVIIII,
Iul(ius) Valentinus bis
(duum)viral(is) munic(ipii) Trop(aei),
pater eius cum Iulia
Surilla avia eius
posuit. Ne qui(s) pos(tea) hoc
aperuerit, dabet fis-
co (denarios) duo mil(ia) quingentos.

Cam tot pe atuncĭ d. Pick din Zürich recunoscea trofeul dobrogean pe reversul uneĭ monete bătute de oraşul Tomis cu efigia împĕratuluĭ Traian.[1] După multe şi stăruitóre cercetărĭ izbutiĭ să determin cu óre-care probabilitate ordinea, în care se succedaŭ cele 54 metópe, precum şi principalele scene ce ele represintă. În acéstă migălósă lucrare mĭ-aŭ fost de folos sfaturile preţióse ale d-luĭ Otto Benndorf, distinsul professor de archeologia classică de la Universitatea din Vienna, care a asistat ca óspe ḑece ḑile la săpăturile nóstre din tómna anuluĭ 1890. D-sa a aprobat părerea, ce emisesem încă de la început şi pe care studiile ulterióre n'aŭ făcut de cât s'o confirme, — că architectul clădireĭ a trebuit să fie Apollodor de la Damasc, constructorul minunatuluĭ pod de pétră de la Turnu-Severin şi al strălucituluĭ for al luĭ Traian din Roma; dar că esecuţiunea sculpturilor cată s'o atribuim unor meseriaşĭ cu totul inculţĭ, unor începĕtorĭ în arta sculpturală. Pentru acésta însă nu urméză să conchidem, că monumentul n'ar fi din epoca luĭ Traian, căcĭ pe când la Roma şi aĭurea stătéŭ la dispositiune artiştiĭ ceĭ maĭ marĭ, ceĭ maĭ talentaţĭ, — aci în Dobrogea, la sfîrşitul lumiĭ, ca să ḑicem astfel, era silit cineva să se mulţăméscă cu artiştiĭ ce avé la îndemână. Astfel se esplică, cum frisa arculuĭ de triumf al luĭ August de la Susa (Segovium) este de o barbarie, care contrastéză cu monumentele Capitaleĭ din epoca cea maĭ înfloritóre a arteĭ greco-romane, de şi Segovium se găsea aprópe la porţile Romeĭ. Afară de acésta

[1] Das Monument von Adamklissi auf Münzen von Tomis, în Arch.-epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn, XV 18—20.

www.dacoromanica.ro

nu trebue să uĭtăm, că o lucrare aşa de uriaşă ca trofeul Adamklissi, înălţată numaĭ în douĭ anĭ, presupune nu numaĭ un mare architect, dar miĭ şi miĭ de braţe, un întreg corp de geniŭ. De aceĭa nu este imposibil, ca meşteriĭ legionarĭ din staţiunile militărescĭ de la Dunăre să fi fost eĭ înşişĭ sculptoriĭ întrebuinţaţĭ la decoraţiunea monumentuluĭ commemorativ al victorielor lor. Cât pentru cestiunea loculuĭ unde se află trofeul, este de presupus că Romaniĭ a trebuit să aĭbă acolo o mare bătălie cu Daciĭ, saŭ cu aliaţiĭ lor şi că după sfîrşitul rĕzboiuluĭ de cucerire a Dacieĭ, Traian a ţinut să înalţe monumentul triumfal tocmaĭ la pórta, pe unde barbariĭ norduluĭ obicĭnuĭaŭ să năvăléscă în imperiul roman. Acésta esplică şi existenţa pre linia dintre Rassova şi Constanţa a celor treĭ valurĭ de apărare, de carĭ am vorbit maĭ sus şi carĭ staŭ într'o legătură strînsă cu monumentul, ca şi cu cetatea Tropaeum de lângă dênsul.

Ca să dăm o idee despre construcţiunea architectonică a clădireĭ, ca şi despre rînduĭala metópelor şi a părţiĭ sale decorative, avurăm recurs la facerea unuĭ model în gyps[1] (a 33ª parte din original). În acéstă lucrare am fost ajutat de tînĕrul Dr. Moriz Dreger din Vienna.

Comunicaţiunile mele citite în sînul Academieĭ de Inscripţiunĭ şi Frumóse Litere din Paris,[2] ca şi la congresurile archeologice din Orléans (1892)[3] şi Abbeville (1893),[4] la Congresul filologic german din Vienna (1893), conferenţa în fine ţinută la Atheneul Român (15 Aprile 1893), în presenţa M. Sale Regeluĭ,[5] aŭ deşteptat în lumea învĕţată din streinĕtate, ca şi din ţară, un mare interes pentru monumentul dobrogean. Presa s'a ocupat de dênsul în maĭ multe rînduriĭ,[6] dar bărbatul care a făcut cu putinţă scóterea la lumină a opereĭ de faţă, este venerabilul d. N. Dumba din Vienna; generositățiĭ acestuĭ amic al Românilor, protector al sciinţeĭ şi artelor, se datoresce, că munca şi silinţele mele de 12 anĭ n'aŭ rĕmas perdute şi fără de folos pentru ĭubitoriĭ antichităţiĭ şi monumentelor străbune. În tómna anuluĭ 1893 d-l Otto Benndorf a venit cu fotograful vienez J. Brand, ca să fotografieze tóte sculpturile aflătóre în Bucurescĭ, Rassova şi Adamklissi. După aceste fotografiĭ, din care unele aŭ reuşit cu multă greutate, s'a făcut apoĭ de către firma M. Jaffé din Vienna fototipiile ce le publicâm în text.

---

[1] Un exemplar din acest model se află expus în Muzeul de Antichitaţĭ din Bucurescĭ, lângă inscripţiunea monumentală, pe care de asemenea am reconstruit-o. Alte exemplare sunt la Palatul din Bucurescĭ, la Academia română şi la Academia de arte plastice din Vienna.

[2] Şedinţa de la 8 Iulie 1892 şi 21 Iulie 1893. Comunicaţiunile sînt publicate în Revista pentru istorie, archeologie şi filologie, Bucurescĭ, v. VII, 241—259.

[3] Congrès archéologique de France, séances générales tenues à Orléans en 1892, Paris 1894. — Journal du Loiret, nr. 150, 152, 154 din 1892. — Le Patriote Orléanais 1892.

[4] Les congrès archéologiques d'Abbeville et de Londres, compte-rendu sommaire par le Comte de Marsy, Caen 1893.

[5] Revista pentru istorie, archeologie şi filologie VII, 260—300.

[6] Vom cita din scrierile cele maĭ recente conferenţa d-luĭ Otto Benndorf ţinută la Societatea antropologică din Vienna şi publicată în Neue Freie Presse 1895; de asemenea studiul d-luĭ Otto Eduard Schmidt, Die Römer in der Dobrudscha und das Denkmal von Adamklissi, apărut în revista germană: Grenzboten, I, 1895. Ţiaristica nóstră, în special Timpul şi Constituţionalul, a publicat maĭ multe articole şi dărĭ de sémă asupra comunicaţiunilor mele relative la monument.

www.dacoromanica.ro

În fine îmĭ maĭ remânea să vêd aduse în Bucurescĭ bucăţile cele marĭ ale trofeuluĭ, statuele şi tot ce se maĭ descoperise din podóba sculpturală. Câte dificultâţĭ technice am avut de înfruntat, câte supărărĭ şi necazurĭ, decepţiunĭ amare de lucrurĭ şi de ómenĭ! Maĭ ales cele două bucăţĭ ale trunchĭuluĭ cu lorica, gîndém că n'aŭ să maĭ soséscă la destinaţie; căcĭ nu scăpam de o greutate, şi alte două se ivéŭ în loc: când carul-tăvăluc, făcut într'adins pentru transport, se rĕsturna la hopurĭ cu pétră cu tot, şi trebuia o sĕptĕmână pênĕ ce să fie din noŭ urnit; când osia de oţel a caruluĭ, cu tótă grosimea eĭ, se mânca şi se subţia sub greutatea pĭetrelor şi trebuĭa înlocuită; când tăvălucul se înfunda şi pétra rĕmânea la pământ; când cele 40 perechĭ de boĭ, cu mare cheltuĭală şi dificultate procuraţĭ, rupéŭ lanţurile, jugurile, şi nu făcéŭ pe ḑi maĭ mult de 80—100 metri! În cele din urmă a trebuit să renunţ la tăvăluc şi să mĕ serv cu róte de vagon şi cu şine de fer. Început transportul în tómna anuluĭ 1893, abĭa în vara anuluĭ următor pĭetrele aŭ fost aduse cu bacul Direcţiuneĭ Căilor Ferate de la Rassova la Brăila, şi de acolo în vagóne speciale, la Bucurescĭ. În 15 Iunie 1894 îşĭ făcéŭ intrarea lor în Capitală cele maĭ colosale şi maĭ grele monolithe din câte dênsa vĕḑuse pênĕ atuncĭ: ele eraŭ — semn de bun augur — trofeele înălţate de cel maĭ mare din impĕraţiĭ Romeĭ, de părintele naţionalităţiĭ române; eraŭ spolia opima ale vécurilor trecute, reînviate din pîntecele avare ale pământuluĭ şi cucerite cu preţul atâtor silinţe; la vederea lor te cuprinde un adînc respect pentru ómeniĭ carĭ le-aŭ tăiat din stîncă, le aŭ lucrat şi aŭ avut curagĭul să le ridice şi să le aşeḑe pe o temelie înaltă de 20 şi maĭ bine de metri; ele deştéptă, chĭar şi în starea în care se găsesc, ideĭa uneĭ arte decorative înaintate, uneĭ technice superióre.

Astăḑĭ grădina din aripa stîngă a Palatuluĭ Universităţiĭ este plină de preţióseleḑ bucăţĭ sculptate;[1] ele ḑac cĭuntite şi desmembrate, expuse la plóĭă şi la ninsóre; ele reclamă un adĕpost, invocând cinstea bĕtrâneţelor lor, numele şi gloria ziditoruluĭ lor.

Fie ca tesaurul istoric, ce Muzeul naţional a dobêndit pe lângă renumitul odor de la Petrósa, să fie motivul clădiriĭ cât maĭ ĭute a unuĭ edificiŭ monumental, în care bucăţile scăpate cu atâta ostenélă de la o perdere sigură, să pótă fi expuse în chip vrednic împreună cu mulţimea antichităţilor, carĭ ne vin în numĕr tot maĭ mare, din tóte părţile ţĕrĭĭ!

Ba chĭar n'ar fi ceva imposibil, de a reconstrui întregul monument şi de a înzestra în modul acesta Capitala regatuluĭ Românieĭ cu o podóbă unică în felul sĕŭ.

Traianeul de la Adamklissi este tot aşa de vechiŭ cât şi némul românesc; este actul luĭ de nascere; el a fost cucerit la Plevna de Regele şi vitejiĭ luĭ soldaţĭ o dată cu ţara unde el se află; el légă pentru noĭ presentul cu trecutul, nouile isbînzĭ cu cele ale strĕmoşilor; «astfel a devenit el, cum ḑicém sfîrşind conferinţa de la Atheneŭ,[2] un îndouit monument

[1] Am creḑut şi cred de cuviinţă de a aduce la Bucurescĭ orĭ-ce fragment provenit de la monument, ce ar puté face obiectul unuĭ studiŭ sciinţific, căcĭ asemenea petre lăsate în localitate ar fi expuse cu timpul să pĭară, orĭ-câtă îngrijire am pune pentru a lor păstrare. Ca exemplu, de ce se póte întîmpla cu monumentele dobrogene, citâm raportul Prefectureĭ Constanţeĭ nr. 556 din 1889 adresat d-luĭ Ministru al Cultelor şi Invĕţĕmîntuluĭ public, prin care cere autorisare «a ridica pétra brută şi cĭoplită în muchie de la monumentul Adamklissi, care n'ar avé pe dênsa vre-o inscripţiune». În acelaş timp se oferă «a continua la monument opera de cercetare prin distrugerea zidăriilor, ridicând pĭetrele brute pentru trebuinţa şoseleĭ şi a podurilor».

[2] Revista pentru istorie, archeologie şi filologie VII, 300.

www.dacoromanica.ro

triumfal. Înălțat de primul împĕrat roman, care a călcat pre acest pămênt, primul nostru rege ni l'a redobîndit prin bărbăția și înțelepcĭunea cu care ne-a condus. Astfel numele Carol se alipește d'a dreptul de numele luĭ Traian; acelaș monument deștéptă în noĭ și pe unul și pe altul».

Și acum, când istoricul silințelor grămădite spre a duce la bun capêt o lucrare atâta de grea, este pe sfîrșit, fie-mĭ permis, ca ultimul cuvênt din acest capitol să fie pentru ruinele însĕșĭ, pentru acel trunchiŭ de pétră, pe care nicĭ lăcomia de jaf a barbarilor, nicĭ fanatismul Chreștinilor, nicĭ cutremurele cele maĭ violente, n'aŭ putut să-ĭ cleatine traĭnicile luĭ temeliĭ! El stă încă în picĭóre și însémnă aci ca o pétra de hotar cursul victorios al Romanilor de la Gallia și pênĕ la Eufrat! El rĕmâne ca o mărturie limpede despre gloria și a-tot-puternicia romană, amintind pururea și de acum înainte numele temut și respectat al Romeĭ și al mareluĭ împĕrat.

Ruine singuratice și d'o elocŭență majestuósă! Uĭtarea vĕ înfășurase într'un gĭulgiŭ de mórte maĭ gros de cât derămăturile d'asupră-vĕ grămădite. Perdute în pulberea vécurilor, vremea, care totul vremuesce, vĕ ștersese pênĕ și numele din istorie. Astădĭ voĭ ațĭ căpĕtat o faĭmă europénă, un loc în analele arteĭ, în analele lumeĭ. De voĭ se légă atâtea amintirĭ! În préjma vóstră am gustat atâtea amărăcĭunĭ amestecate cu atâtea bucurĭi; căldura, praful, setea, ostenéla, mușcăturile insectelor celor maĭ variate — ale invidioșilor pătimașĭ să le maĭ amintesc? — tóte acestea aŭ fost trecĕtóre, pe lângă plăcerea infinită d'a fi trăit cu voĭ și cu vécul ce voĭ înfățișațĭ! De aceĭa orĭ-de câte-orĭ mĕ depărtez de voĭ, de misterele adorabile ale singurătățiĭ vóstre, sînt cu inima plină de tristețe. De voĭ este legată o părticică din sufletul meŭ. La voĭ îmĭ zbóră gîndul, orĭ-de câte-orĭ luptele aprige ale vieței reale îmĭ daŭ rĕgaz, ca să las imaginațiunea-mĭ vagabundă să rătăcéscă pe aripele fantasieĭ. Atuncĭ pare că asist la urdirea clădireĭ uriașe, în primul moment după sfîrșitul rĕzboiuluĭ, când soldatul roman a putut găsi timpul priincĭos să întreprindă prima lucrare pacĭnică; cĭocanele meșterilor-soldațĭ fac să rĕsune carierile de pétră dela Ienige, daltele artiștilor scot din enorme pĭetróie, acele frumóse forme sculptate, podóbă a trofeuluĭ; și petrele regulat tâĭete, se așédă unele lângă altele; monumentul se înalță ca prin minune în maĭ puțin de douĭ anĭ, și în ḑiua de 1 August — ḑiua de praznic a templuluĭ luĭ Marte din Roma — anul 109, el este inaugurat cu mare pompă. Încet cu încetul regiunea pĕnĕ atuncĭ pustie capătă un noŭ aspect; jur împrejur se lățesc sate, castele, orașe; la câte-va sute de pașĭ spre sudvest de monument, într'o vale frumósă, se întemeĭază, o dată cu trofeul, primele sălașe ale unuĭ oraș, aĭ căruĭa lăcuitorĭ pórtă cu mîndrie numele de Tropeeniĭ Traianenĭ. O epocă de mare prosperitate începe să domnéscă în regiunea dunărénă pĕnĕ câtră sfîrșitul secoluluĭ al III[lea], — când furtuna némurilor barbare se deslânțue tot maĭ cumplit asupră-ĭ; orașele sînt prefăcute în cenușe; populațiunile sînt duse în robie; cetele Goților prĕdalnicĭ și a altor seminții din nordul Mâriĭ-Negre ajung în cutrierările lor pustiitóre pĕnĕ la Adamklissi, derîmă municipiul Tropaeum, dar nu îndrăznesc a se atinge de monumentul triumfal: el pare a le fi uĭmit și înfricoșat prin mărimea și splendórea luĭ, prin scenele de gróză pre el representate: numaĭ barbarĭ înjunghĭațĭ, cu capetele tăĭate, striviți

www.dacoromanica.ro

de picĭórele cailor, principĭ robĭ legaţĭ cot la cot şi înfricoşătóre capete de Meduză cu şerpĭ încolăciţĭ!

Când pe la 316 Constantin cel Mare rezidesce din temelĭ oraşul, dându-ĭ numele de Tropeensium civitas, trofeul luĭ Traian era încă intact; şi e probabil, că tot astfel a rĕmas multe secule în urmă, fără ca mâna omenéscă să cuteze saŭ să pótă a rĕsturna colosul de pétră de d'asupra luĭ, orĭ să smulgă reliefurile clădireĭ, ce părea zidită pentru eternitate. Barbarĭĭ, ca şi Romanĭĭ, consideraŭ ca sacre şi inviolabile atarĭ semne ale Victorieĭ, şi numaĭ cutremurul a fost în stare ca să încépă lucrarea de distrugere, pe care a dus-o apoĭ maĭ departe timpul şi mâna omenéscă.

Aşa se face, că pe când atâtea opere ale generaţiunilor dispărute sunt de mult distruse, pe când răcéla nemilósă a morţiĭ a înţepenit de mult braţele puternicilor cuceritorĭ, şi ĭ-a îngropat în cenuşa monarchieĭ universale a Romeĭ; pe când cântecul de mórte a rĕsunat de aprópe 15 vécurĭ în templurile, palatele, casele oraşelor derîmate, pe când sĕlbătăcia şi tăcerea mormîntuluĭ domnesc acolo, unde odinióră fusese o viaţă activă şi sgomotósă, o civilisaţiune înaintată, — singure voĭ ruine înegrite aţĭ rĕmas izolate, ca un viŭ rătăcit în mijlocul întinsuluĭ pustiŭ, aţĭ supravĭeţuit timpilor şi ómenilor; timpurile şi ómeniĭ v'aŭ încredinţat taĭna gîndurilor şi isprăvilor lor, pe care voĭ aţĭ sciut s'o păstraţĭ pênĕ astădĭ şi să ne-o descoperiţĭ şi nouă, după scurgere de 18 vécurĭ!

www.dacoromanica.ro

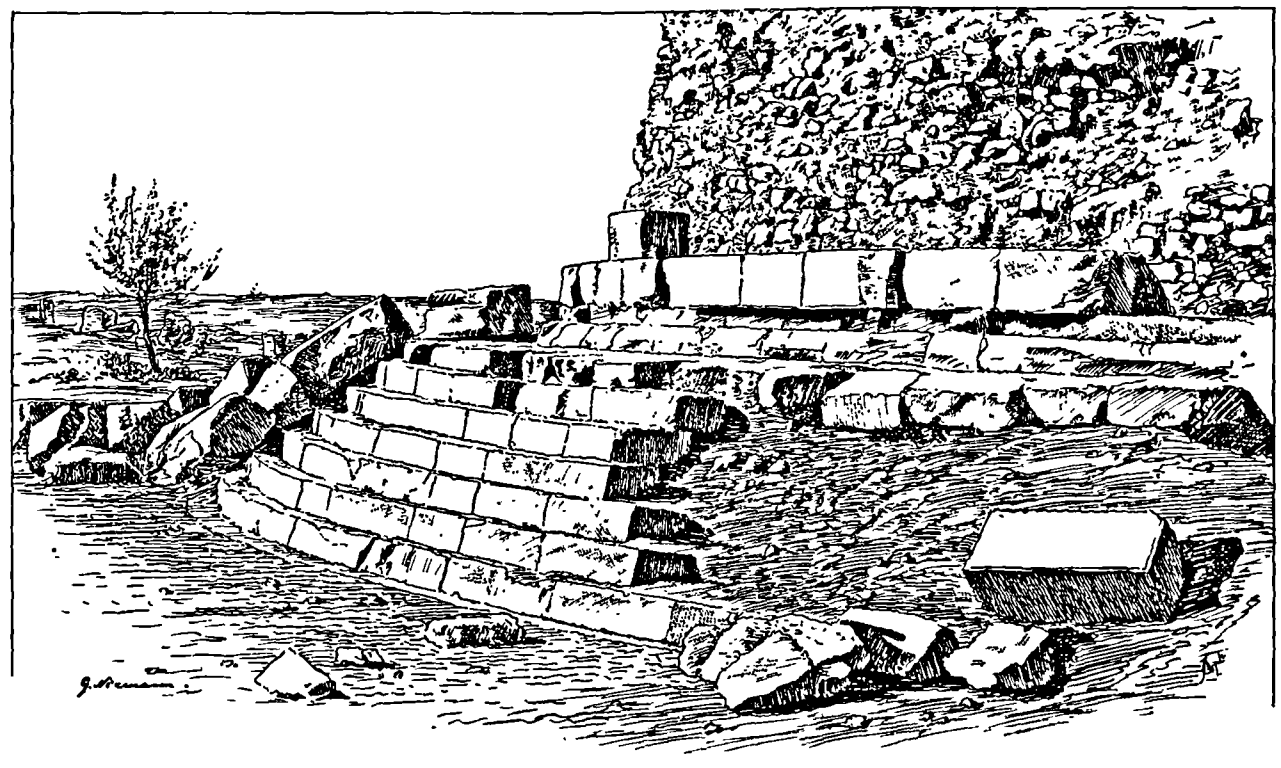

Fig. 9. Basa scării în partea sudestică.

III. Construcțiunea

de

George Niemann.

Când în tómna anuluĭ 1890 m'am însărcinat a cerceta la faţa loculuĭ monumentul, despre care tratézĕ prezenta publicaţiune, unele părţĭ esenţiale din el îmĭ eraŭ dejà cunoscute, fiind aduse în Muzeul din Bucureştĭ prin ostenelile, maĭ sus arătate, ale d-luĭ Tocilescu. Anume se găseaŭ aci: reliefurĭ în formă de metópe, câţĭ-va pilaştri, mulţime de bucăţĭ din douĕ frize circulare cu ornament diferit, maĭ multe părţĭ ale unuĭ parapet şi curonament crenelat şi câte-va fragmente dintr'o inscripţiune monumentală şi dintr'un trofeŭ colosal, ce pe atuncĭ nu era încă recunoscut ca atare. Din acestea se putea conchide, că monumentul era circular şi că aparţinea uneĭ epoce, precum se părea, târdiă, dar de o formă cu totul caracteristică şi de o mărime extraordinară; asemenea nu puté rĕmâne nicĭ-o îndoĭală despre legătura dintre sine a pĭetrelor sculptate, depuse în Muzeŭ, şi în genere despre locul ce ele ocupaseră în clădire.

Vederea monumentuluĭ dela Adamklissi întrecu tóte aşteptările. Masa puternică a ruineĭ, vĕḑută de departe în mijlocul uneĭ câmpiĭ góle, 'ţĭ face o impresiune adâncă, ĭar numĕrul cel mare de pĭetre împrăştiate prin prejur, ne dede speranţa, că în ele vom găsi basele necesare

www.dacoromanica.ro

pentru o sigură restauraţiune grafică a monumentuluĭ. Şi într'adevĕr, în cursul uneĭ muncĭ de patru sĕptămânĭ acest scop a şi fost atins. Năruirile, ce înconjuraŭ ruina, fiind săpate maĭ înainte numaĭ pe alocurea, fură acum date cu totul în lăturĭ, întregul corp al edificiuluĭ fu curăţit, tóte bucăţile lucrate, ce zăceaŭ încă ascunse în pământ, ĭeşiră la lumină, multe din fragmentele duse prin alte părţĭ fură cercetate şi mĕsurate. Astfel isbutirăm a ne lămuri asupra construcţiuneĭ în tóte punctele principale. Resultatul dobêndit ni-l arată tabela I, care represintă monumentul restaurat, în forma luĭ de odinióră.

Ruina, în starea eĭ actuală, aşa precum ne-o dă fig. 7, reprodusă din partea nordică, alcătuesce un corp de zid, aprópe cilindric, rotunḑit d'asupra în chip de cupolă şi clădit masiv din micĭ sfărămăturĭ de pĭetre, legate între ele cu mocirlă de var fórte ţépănă. Despre tăria acesteĭ mase de beton ne încredinţâm prin douĕ încercărĭ, făcute în timpurĭ maĭ noĭ, dar îndată părăsite, de a pătrunde prin sfredelire în sîmburele zidireĭ: o gaură orizontală, ce se află în mijlocul jumătăţeĭ nordice a clădireĭ şi un fel de puţ scobit de sus pênĕ la óre-care adêncime (*c* în fig. 17). Acest puţ se póte vedea când te suĭ pe ruină, spre partea de nord-est, singurul loc pe unde s'a putut face în masa betonuluĭ o potecă, ce-o urcĭ cu mare anevoinţă. Pe vêrf de tot se vĕd câte-va pĭetre lucrate, ridicându-se în centrul zidireĭ. Iarbă şi tufăriş rar acopereaŭ vêrful, o vegetaţiune maĭ abundentă crescuse preste grămeḑile de moloz şi de pĭetre sfărămate, care ascundeaŭ picĭorul monumentuluĭ.

Ruina se înalţă pe o basă circulară, construită cu bucăţĭ tăĭete din pĭatră calcarie. Acéstă basă se găsesce acum desgropată şi formézĕ o platformă păstrată aprópe în întregime; la dênsa ajungĭ urcând şépte trepte periferice, ce merg jur în prejur. De-asupra platformeĭ se înalţă corpul de beton, care odinióră fusese îmbrăcat din tóte părţile cu o mantie de pĭetre calcare tăĭete. Din acéstă îmbrăcăminte s'aŭ găsit încă la locul lor numaĭ soclul aşeḑat pe platformă şi de-asupra luĭ icĭ-colea câte-va pĭetre din rêndul inferior al îmbrăcămînteĭ cilindruluĭ; cât despre tóte celelalte pĭetre lucrate, din care se compunea veştmêntul exterior al construcţiuneĭ, ele eraŭ căḑute jos şi se găseaŭ unele la picĭórele monumentuluĭ, altele aŭ trebuit căutate şi adunate de prin satele şi cimitirile din împrejurime.

Reconstruirea de pe tabela I ne reprezintă un edificiŭ circular, bogat împodobit cu creneluri şi sculpturĭ, avênd acoperişul sĕŭ conic încoronat de o construcţiune de pĭatră fórte înaltă. În diametru, edificiul are 30·2 m., platforma 34·34 m., trépta cea maĭ de jos a scăreĭ aprópe 38·62 m. Înălţimea scăreĭ, cât era visibilă, este de 2·4 m., a cilindruluĭ dela platformă pênĕ la muchĭa de sus a corniceĭ 7·53 m., a acoperişuluĭ pênĕ la basa trofeuluĭ cam 11·5 m., ĭar trofeul însuşĭ trecea cu mult peste 10·0 m.: înălţimea totală a clădireĭ, inclusiv trofeul, se póte decĭ evalua la 32·0 m. Tabela II ne dă într'o secţiune parţială o reconstruire a vedereĭ monumentuluĭ de jos pênĕ la creneluri.

În partea inferióră a cilindruluĭ, de-asupra socluluĭ, îmbrăcămintea se compunea din sése rênduri de pĭetre tăĭete pătrat. Al şéptelea rênd îl forma o friză cu un frumos ornament de vrejurĭ încovoĭate, sculptat între douĕ chenare de astragale. Pe acéstă friză eraŭ aşeḑate într'o alternare regulată pilaştri şi blocurĭ în relief cu reprezentaţiunĭ figurale. Acéstă dispositiune, prin proporţiile sale largĭ, ne amintesce triglifiĭ şi metópele. Urma apoĭ în sus o architravă şi de-asupră-ĭ cornicea, alcătuită dintr'o simă profilată în formă de S cu un

www.dacoromanica.ro

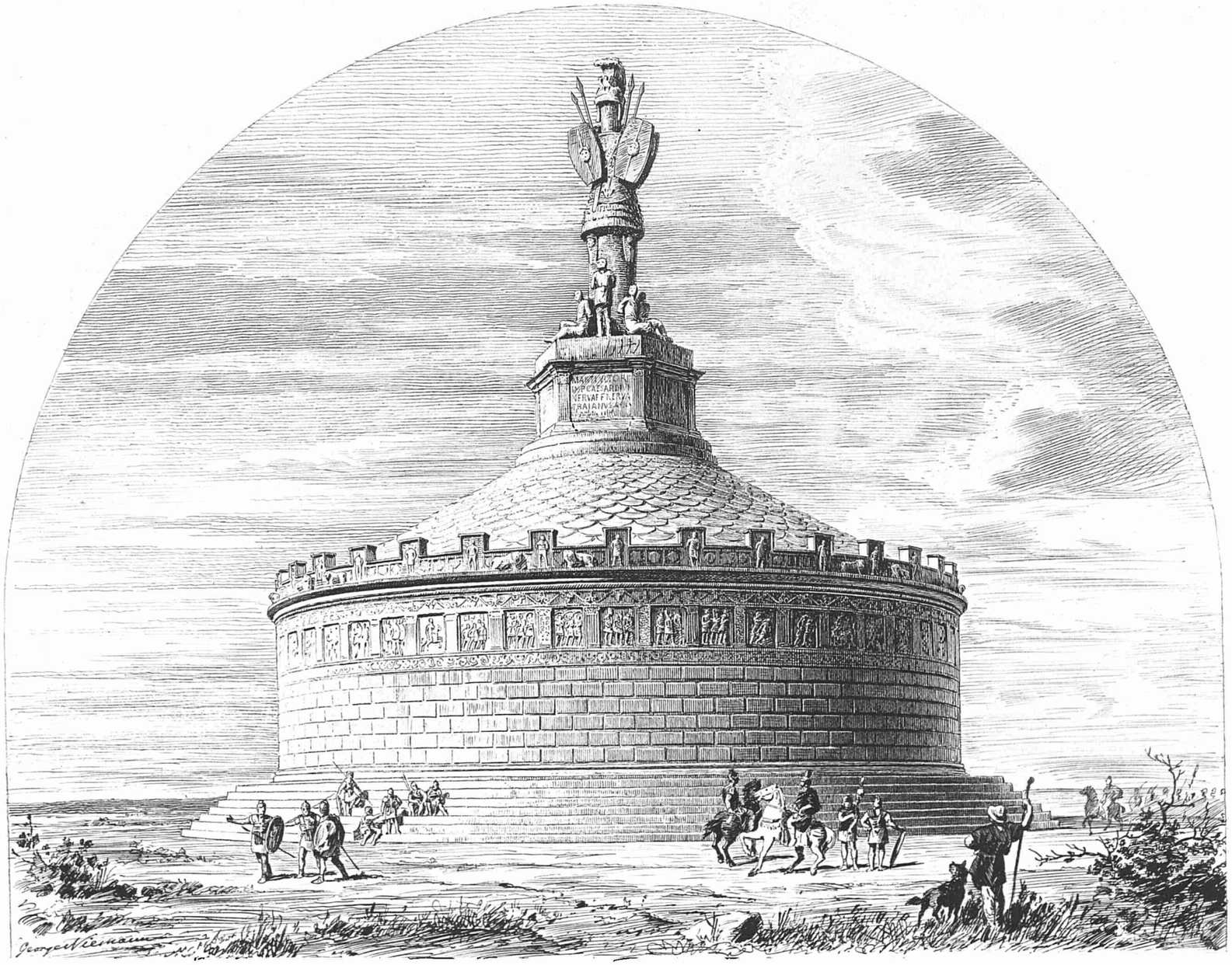

Heli gravura de J Bechinger

Tiparul „Gesellschaft für vervielfältigende Kunst" din Vienna

MONVM VTVL A AMKLISSI STAVRAT

www.dacoromanica.ro

torus, ce-o încinge pe de desubt. Capĕtul de-asupra acesteĭ cornice îl alcătuĭa un parapet cu creneluri împodobite cu figurĭ izolate. Leĭ, servind drept urlóie de apă, stăteaŭ singuraticĭ pe cornice, în faţa acestuĭ parapet.

Suprafaţa conică a acoperişuluĭ era învĕlită cu plăcĭ de pĭatră, aşeḑate unele peste altele ca niște solḑĭ; ĭar de-asupra coperişuluĭ venea o basă rotundă, pe care se înălţa o construcţiune sexagonală, întărită la colţurĭ cu pilaştriĭ. Pe acéstă construcţiune se afla săpată în litere monumentale inscripţiunea clădireĭ, din care un mare fragment s'a găsit d'asupra ruineĭ. Construcţiunea se termina cu o friză sexagonală, ornată cu sculpturĭ de arme şi ţinea d'asupră-ĭ un trofeŭ colosal, al căruĭa trunchiŭ se înălţa în mijlocul a douĕ grupe de figurĭ omeneştĭ de mărime supranaturală.

Coĭful trofeuluĭ şi lăncile sale lipsesc, amêndouĕ însĕ sînt complectaţe în desemn. Pentru susţinerea greutăţiĭ enorme a

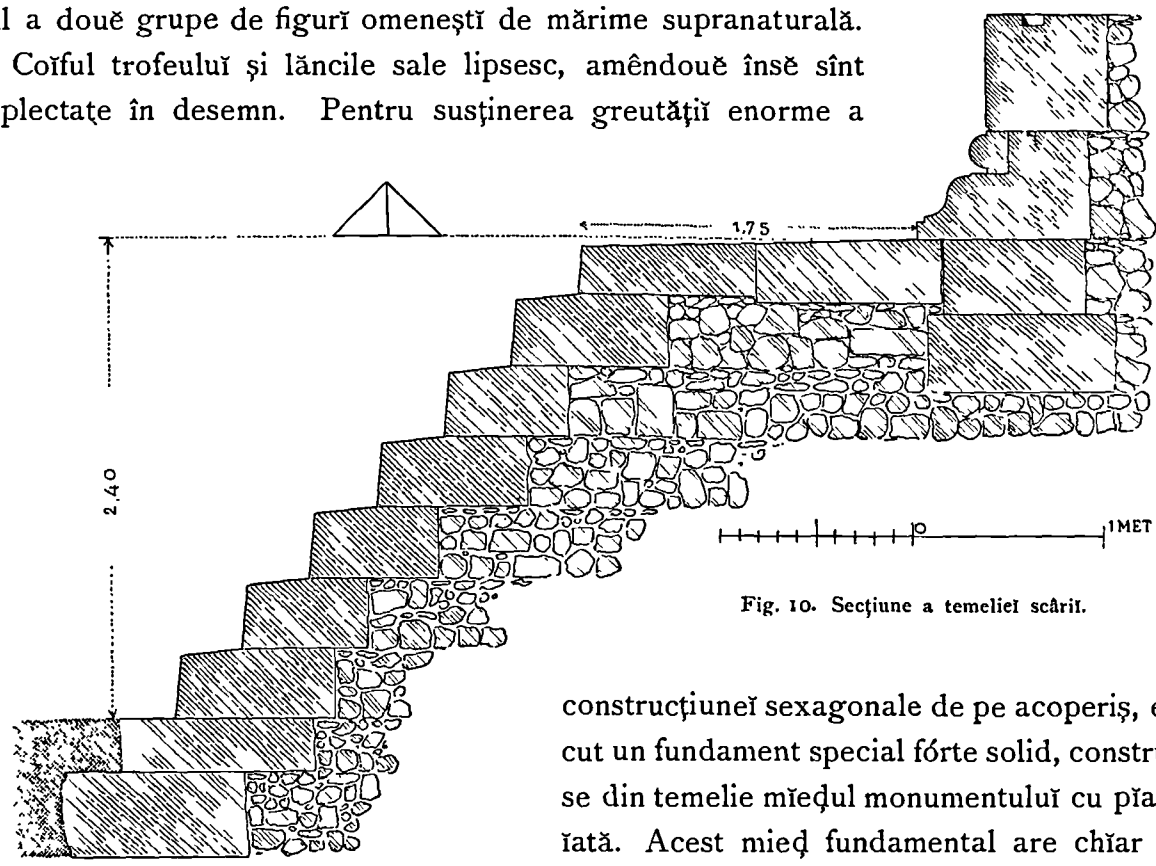

Fig. 10. Secţiune a temelieĭ scării.

construcţiuneĭ sexagonale de pe acoperiş, era făcut un fundament special fórte solid, construindu-se din temelie mĭeḑul monumentuluĭ cu pĭatră tăĭată. Acest mieḑ fundamental are chĭar acum, mĕsurat dela platformă, o înălţime de vre-o 11·0 m. şi se ridică peste masa de beton în sus; are ceva maĭ mult de 9·0 m. în lungime şi lăţime; numaĭ rêndurile de tot superióre sînt circulare. Decĭ, întregul plan al clădireĭ era astfel întocmit, ca să serve de postament monumental al trofeuluĭ, ca să măréscă efectul acestuĭa prin strălucirea decoruluĭ sĕŭ şi ca să-ĭ garanteze la o înălţime inaccesibilă, posiţiunea cea maĭ sigură.

Acum, în cele ce urmézĕ, vom descrie maĭ de aprópe diferitele părţĭ ale edificiuluĭ şi vom arăta în particular indiciile întrebuinţăreĭ şi succesiuneĭ lor.

Partea de jos a monumentuluĭ.

Construcţiunea platformeĭ şi dispositiunea scărĭĭ sînt arătate în fig. 10. Trépta cea maĭ de sus, ce formézĕ marginea platformeĭ, are o înălţime de 0·24 m., celelalte, în termen mediŭ 0·36 m. Feţele lor orizontale, largĭ de 0·32 m., sînt mult înclinate; cele verticale, tot aşa de povîrnite. Platforma, de asemenea aplecată, avênd o lăţime de 1·75 m., consistă din douĕ şiruri concentrice de lespeḑĭ de pĭatră, pe care în unele locurĭ se află rĕŭ săpate niște şânţuleţe radiale puţin adêncĭ, ca să înlesnéscă scurgerea apeĭ. În aceĭaşĭ figură se póte de

www.dacoromanica.ro

Soclu.

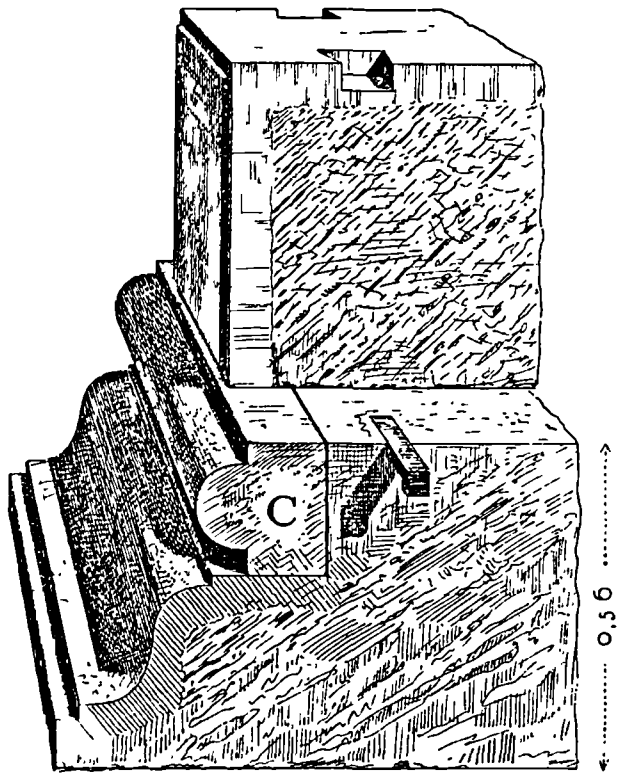

Fig. 11. Soclu.

asemenea vedea şi temelia platformeĭ şi a scâriĭ. Sub cea d'âncêiŭ tréptă visibilă se găsesc încă douĕ rênduriĭ de pĭetre, aşeḑate pe un strat de beton de o grosime de 1·5 m.; nu s'a cercetat dacă fundamentul edificiuluĭ însuşĭ merge şi maĭ în jos.

Precum s'a amintit dejà, soclul clădireĭ ce stă pe platformă s'a păstrat în întregime, afară de o singură parte, unde cu ocasiunea cercetărilor făcute în a. 1888 a fost ridicat împreună cu platforma şi cu scara pe o lungime de 7·5 m. Soclul, represintat în fig. 11, arată, într'un profil care sémănă în sens contrar profiluluĭ corniceĭ, particularitatea, că o parte din structura luĭ, torus superior *C*, este lucrat separat şi incastrat; numaĭ într'un singur loc al construcţiuneĭ brîul acesta se află lucrat pe o lungime de vre-o $^1/_2$ metru chĭar din corpul socluluĭ. Acéstă incastrare n'a fost cerută de vr'un motiv constructiv, ci se póte dóră esplica ca o corectură adusă în urmă la esecutarea technică, din vr'un motiv óre-care. Pĭetrele socluluĭ intră în zid cu vre-o 0·6 m. şi eraŭ legate între ele cu scóbe de metal lungĭ de 0·3 m. şi late de 0·04 m.

Îmbrăcămintea cu pĭetre tăĭete d'asupra socluluĭ.

În figura 9 este reprodus din partea de jos a monumentuluĭ un loc ce se află spre sud-est. Aci se găsesc încă la locul lor un numĕr óre-care de pĭetre tăĭete din îmbrăcămintea de de-asupra socluluĭ, şi anume din cel d'âncêiŭ rênd inferior un-spre-ḑece, ĭar din al doilea rênd numaĭ una. Pĭetrele tăĭete aŭ în termen mediŭ 0·59 m. (adică 2 picĭóre romane) înălţime, 1·18 m. lungime şi 0·68 m. grosime; partea lor visibilă este lucrată cu un chenar lat de 0·025 m., care mărgineşte o faţă netedă cu 0·015 m. scósă maĭ în afară. Un mare numĕr de asemenea pĭetre s'aŭ găsit în împrejurimea ruineĭ. Ele tóte aŭ la faţa superióră găurĭ pentru scóbe de lemn saŭ de pĭatră, în formă de códă de rândunea lungĭ de 0·3 m., late la extremităţĭ 0·12 m. şi gróse 0·06 m.; afară de acésta ele maĭ posedă tot acolo nişte cavităţĭ destinate a servi ca puncte de reazăm la mişcarea şi aşezarea pĭetrelor, cavităţĭ aflătóre cele maĭ multe cam în mijlocul pĭetreĭ. Precum vom dovedi maĭ la vale, pênĕ la friză veneaŭ 6 rênduriĭ de pĭetre tăĭete.

Ornament de vrejurĭ încovoĭate.

În opoziţie cu simplicitatea acestuĭ zid de pĭetre tăĭete, stă bogata ornamentare sculpturală dela partea superióră a îmbrăcămînteĭ cilindruluĭ. Îndată dupĕ rêndul al şéselea de pĭetre tăĭete urméză friza representată în fig. 12. Acéstă friză are între douĕ chenare de astragale un ornament de vrejurĭ încolăcite, bine desemnat, şi aprópe în genere tot aşa de bine executat. O singularitate a ornamentuluĭ sînt capetele de animale, ce amintesc tipurĭ de lupĭ şi care sînt puse în acele locurĭ ale întorsĕtureĭ vrejuluĭ, unde, dupĕ ornamentica obicĭnuită, am aştepta să vedem o flóre saŭ o rosetă. Una din bucăţile frizeĭ represintă un

www.dacoromanica.ro

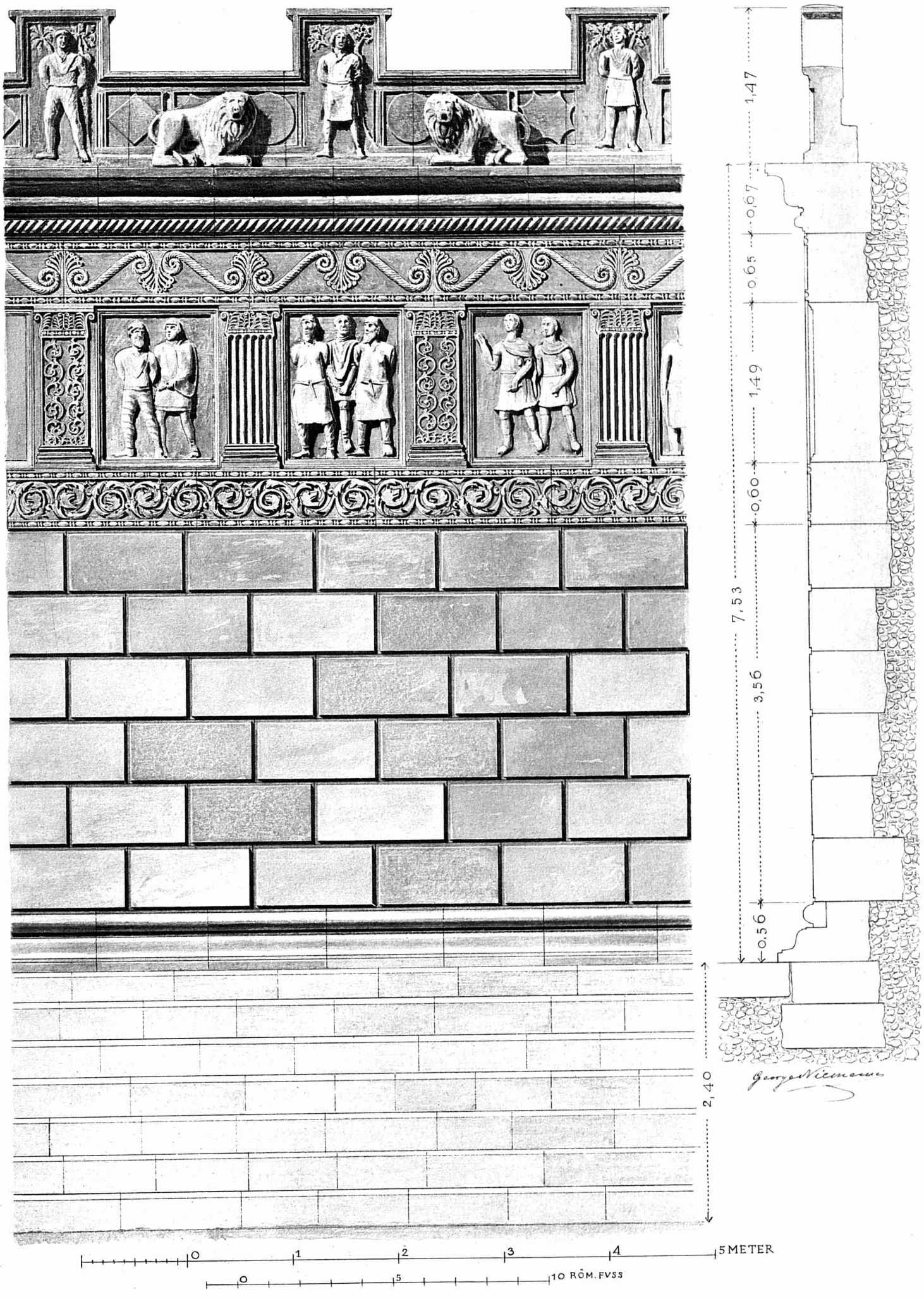

Heliogravura de J. Blechinger

Tiparul Gesellschaft für vervielfältigende Kunst din Viena

M NVMENTVL ADAMKLIS I C RPVL CILINDRIC

www.dacoromanica.ro

vas; dintr'ênsul foile cresc într'o parte afară, în cealaltă parte însĕ pare că ar cresce în lăuntru, căcĭ ornamentul se desfăşóră continuŭ tot spre stânga. Tocmaĭ bucata acésta este rĕŭ lucrată. Înălţimea acesteĭ frize este de 0·59—0·6 m., lungimea fie-căreĭ pĭetre în parte

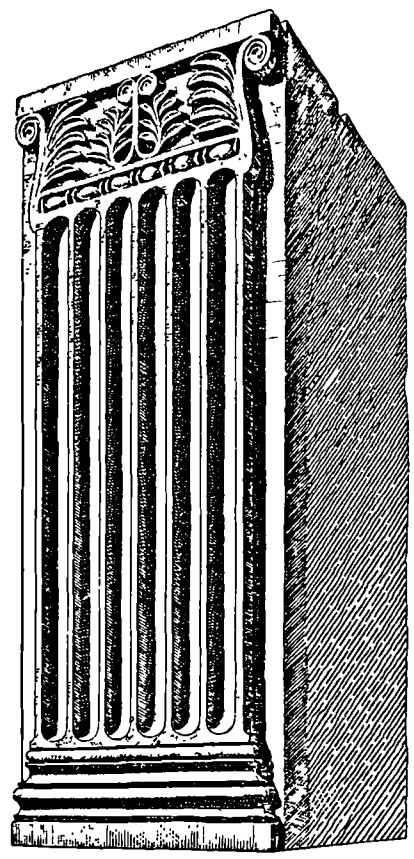

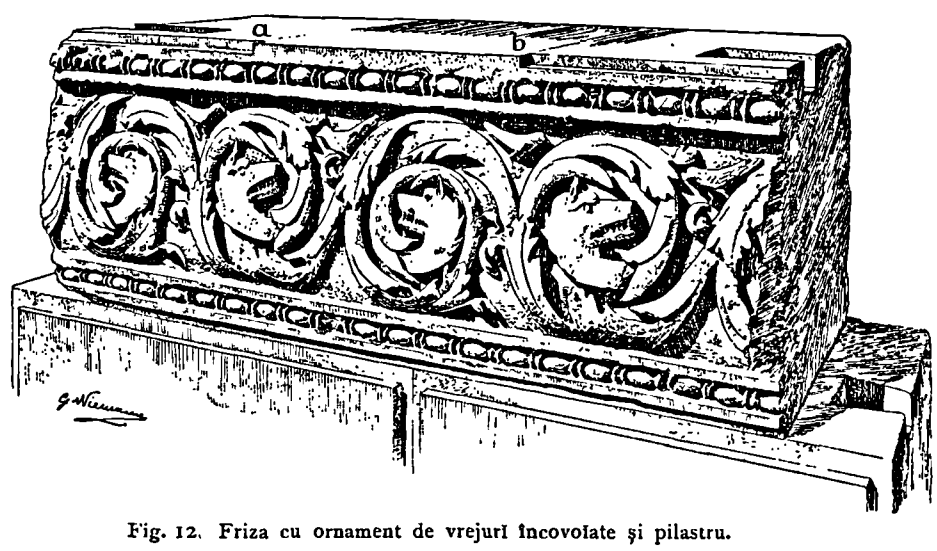

Fig. 12. Friza cu ornament de vrejurĭ încovoĭate şi pilastru.

variază între 1·6 şi 1·8 m.; eraŭ legate între ele prin scóbe de lemn saŭ de pĭatră, în formă de códe de rândunică, avênd aproximativ o lungime de 0·36 m., o grosime de 0·07 m. şi o lăţime de 0·1 pênă la 0·12 m. Muchĭa de jos şi de sus a feţeĭ visibile este scobită în înălţime şi adêncime cam de 0·03 m. Pe muchĭa de jos, acéstă scobitură continuă fără întrerupere, pe muchĭa de sus ea este lucrată numaĭ intermitent; ĭar partea muchieĭ de câte-orĭ e lăsată

www.dacoromanica.ro

Pilaştriĭ.

întrégă, formézĕ o ridicătură lungă de 0·57—0·6 m. Acéstă proeminenţă, *a-b* în fig. 12 arată locul unde era aşeḑat un pilastru pe bucata din friză. Ea nu se află la mijlocul bucăţilor frizeĭ şi nu la tóte bucăţile în acelaş loc, de oré-ce rosturile verticale ale acestora sînt rênduite fără a se fi ţinut seamă de posiţiunea pilaştrilor. Pilaştriĭ înşişĭ, a căror lărgime variază, dar care în termen mediŭ este de 0·58 m., aŭ o înălţime de 1·48—1·49 m. (1·478 m. = 5 picĭóre romane). Feţele lor exterióre sînt lucrate într'un relief scos afară cu vr'o 0·03 m., formând o colónă cu basă şi capitel. Unele sînt canelate, altele împodobite cu douĕ vrejurĭ încolăcite în spirale şi crescute simetric unele lângă altele. Probe din amêndouĕ felurile de decoraţiunĭ se găsesc reunite în tabela III. Pilaştriĭ se depărtézĕ dela regula architectonică obişnuită, maĭ cu sémă prin aceea, că nu numaĭ capitelurile lor, dară şi basele sînt numaĭ în lăturĭ scóse afară, ĭar nu şi în faţă. Distanţa pilaştrilor nu se póte constata din posiţiunea lor

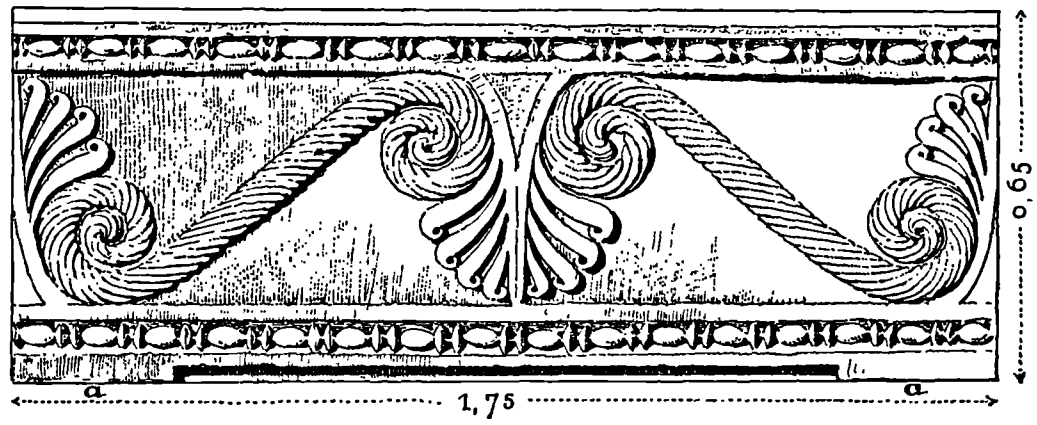

Fig. 13. Architravă.

pe bucaţile frizeĭ, totuşĭ însĕ ea se póte deduce prin calcul din lăţimea pilaştrilor şi a blocurilor întermediare de forma metópelor, pe care, pentru scurtime, le vom numi pur şi simplu metópe, deşi nu sînt tocmaĭ identice cu metópele. Ca lăţime medie a acestor metópe a resultat din mĕsurătórea în parte a patru-ḑecĭ de bucăţĭ: 1·66 m.; şi anume cea maĭ mică 1·094 m., cea maĭ mare 1·218 m. Decĭ distanţa medie între axele pilaştrilor este de 1·166 + 0·58 = 1·746 m. Pilaştriĭ ca şi metópele aŭ o grosime de 0·6—0·7 m. şi eraŭ legate între dênsele prin scóbe de metal, lungĭ aprópe 0·3 m., late 0·03 m. şi gróse 0·015 m. Pe suprafaţa superióră a acestor bucăţĭ sculptate se află găurĭ, ce aŭ servit la ridicarea pĭetrelor şi care aŭ 0·14 m. în lung, 0·02 m. în lat şi 0·12 m. în adêncime.

Metópe.

Distanţa între axele pilaştrilor.

Architravă ornamentată.

De-asupra sistemuluĭ de pilaştri şi de metópe urmézĕ architrava tractată ca friză; ea este ceva maĭ înaltă decât friza inferióră şi are un ornament deosebit de al acesteĭa, anume spirale împletite ca nişte funiĭ şi palmete alternativ opuse, ornament adaptat distanţeĭ dintre axele pilaştrilor. Rosturile verticale ale bucăţilor architraveĭ vin firește aşeḑate d'asupra mijloculuĭ pilaştrilor; de aceea lungimea fie-căruĭ bloc în parte corespunde cu distanţa dintre axele pilaştrilor. Lungimea lor mijlocie, calculată dupĕ douĕ-spre-ḑece mĕsurătorĭ parţiale, este de 1·742 m. Întocmaĭ ca şi friza inferióră, muchiile din afară orizontale ale architraveĭ sînt scobite, sus fără întrerupere, jos în mod intermitent. Muchiile de jos la

www.dacoromanica.ro

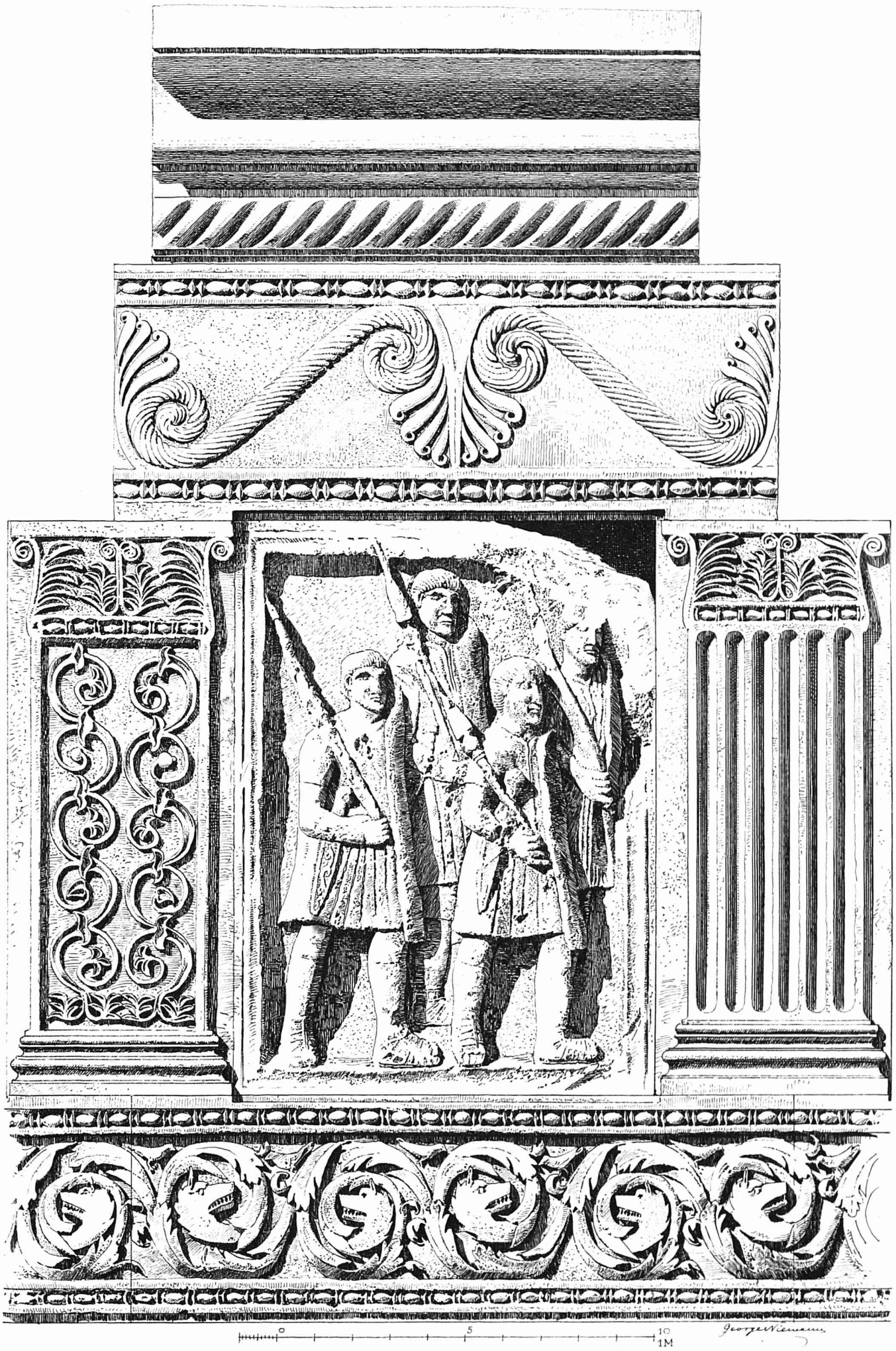

Heliogravura de J Blechinger.

Tiparul Gesell chaft für vervielfältigende kunst din Vienna.

MONVMENTVL ADAMKLISSI DETALIVL AL CORPVLVĬ CILINDRIC

www.dacoromanica.ro

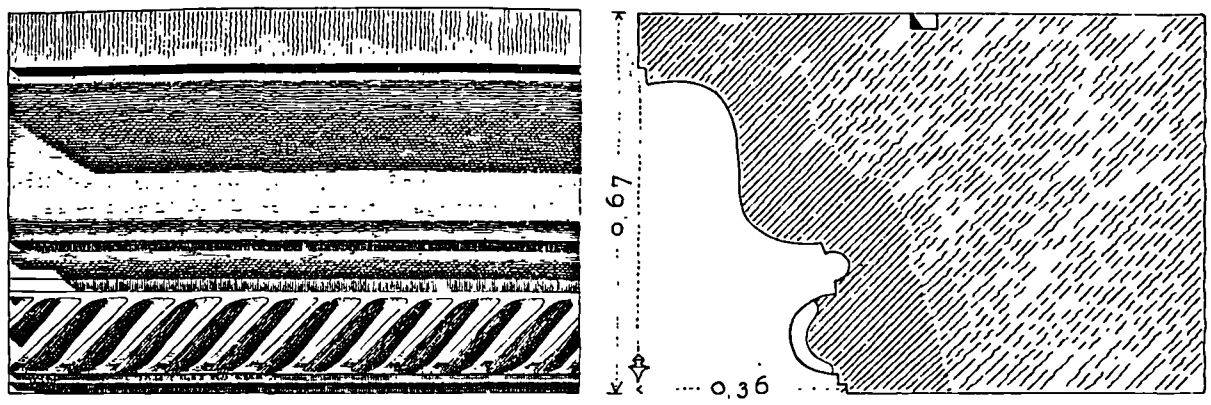

Fig. 14. Cornicea.

ambele căpătîie ale fie-căruĭa bloc, aŭ rămas întregĭ pe o lungime de 0·29 m. Aceste proeminenţe (*a*-*a* din fig. 13), care împreunate corespund cu lungimea proeminenţelor frizeĭ inferióre (*a*-*b* din fig. 12), ne dovedesc, că friza superióră a stat direct pe pilaştriĭ în locul architraveĭ obicĭnuite. Şi la suprafaţa superióră a acestor grinḑĭ de pĭatră se găsesc găurĭ pentru scóbe de lemn în formă de cóḑă de rîndunică, de aceĭaşĭ mărime ca la friza inferióră.

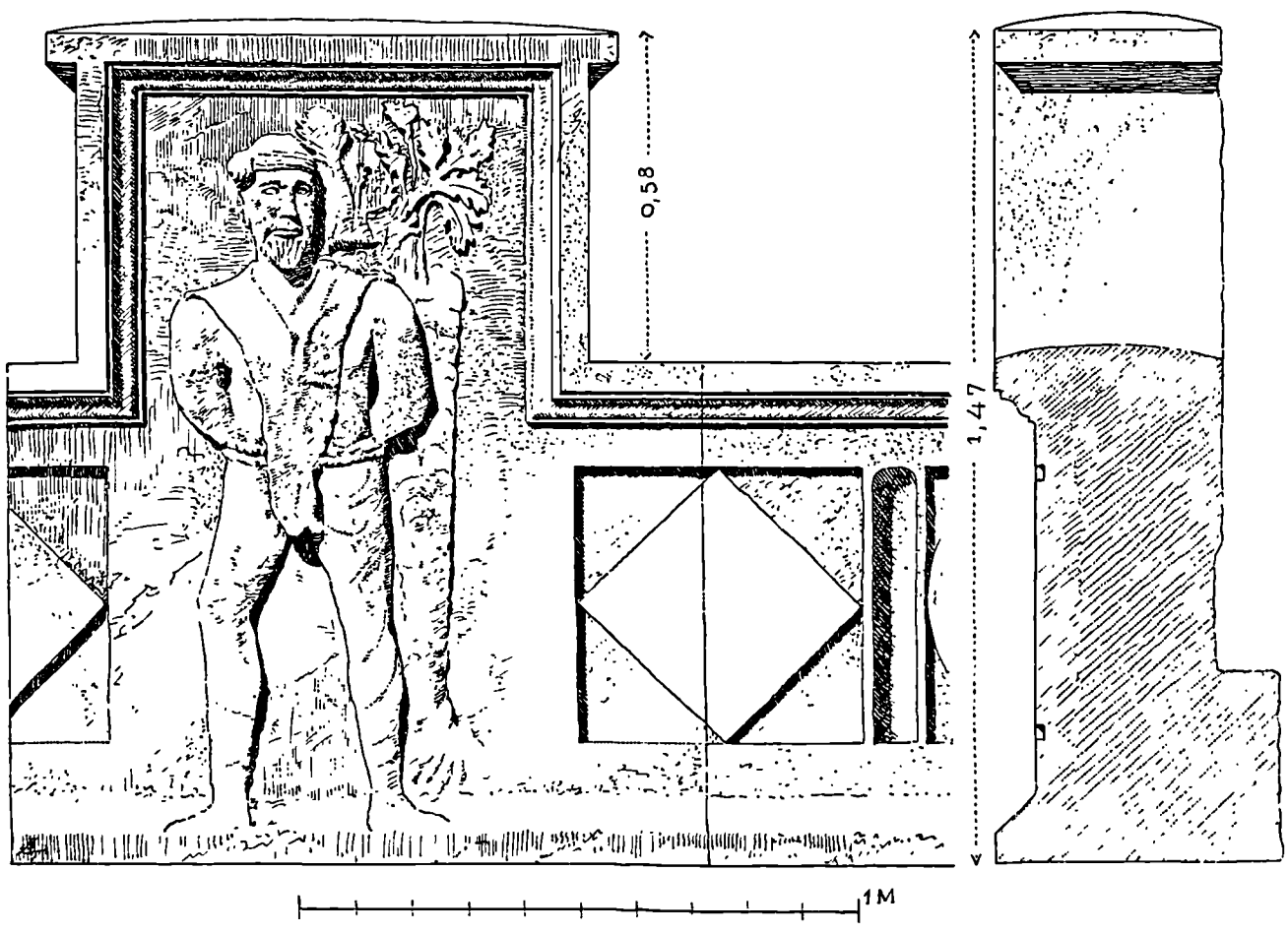

Fig. 15. Parapet crenelat.

www.dacoromanica.ro

Numĕrul total al pilaştrilor, şi decĭ şi al blocurilor architraveĭ şi al metópelor, era de 54. La mĕsurătórea directă a edificiuluĭ a ĭeşit ca circumferinţă a cilindruluĭ 94·88 m.; decĭ un diametru de 30·2 m. Distanţa medie resultată din calcul între axele pilaştrilor este de 1·746 m., ceea-ce îmulţindu-se de 54 orĭ ne dă 94·28 m. Prin urmare între circumferinţa direct mĕsurată la edificiŭ şi între cea calculată dupĕ distanţa axulară a pilaştrilor, există o diferinţă numaĭ de 0·6 m., care esclude posibilitatea unuĭ numĕr maĭ mare saŭ maĭ mic de pilaştri. Cu acésta stă în acord şi faptul, că numĕrul metópelor aflate încă întregĭ saŭ în fragmente, este de 49.

Cornicea. De-asupra architraveĭ urméză cornicea, fig. 14. Inălţimea acesteĭa este de 0·67 m., partea intrată în zid este cam 0·6 m., partea ĭeşită afară 0·365 m. Fie-care pĭatră este ceva maĭ lungă decât 1·00 m. şi tóte sînt legate între ele cu scóbe de fer. Forma corniceĭ, care pentru o strălucită clădire monumentală este neobicĭnuit de greóie şi de simplă — jos un torus învîrtit în formă de spirală, sus o undă de frunţe masiv modelată — pare a se fi împrumutat dela architectura fortăreţelor (un exemplu ne oferă curonamentul turnuluĭ rotund dela Adalia) şi ne pregăteşte pentru parapetul crenelat susţinut de cornice, parapet cu care se termină partea cilindrică a edificiuluĭ.

Parapet crenelat. Crenelurile, ce se ridică din acéstă corónă de parapet, aŭ 1·48 m. înălţime (5 picĭóre romane) şi o lăţime medie de 0·882 m.; fie-care din ele este împodobit cu alto-relieful unuĭ barbar în picĭóre legat cot la cot. Parapetul dintre creneluriĭ este 0·9 m. înalt; fie-care bucată intermediară, lungă 1·61 m., formézĕ un cadru divisat în treĭ părţĭ egale umplute în mod alternativ cu panouriĭ, ce repreşintă figuriĭ geometrice simple: cerc, quadrat pus pe un colţ, octaedru cu marginile concave. Repartisarea diferitelor bucăţĭ este astfel făcută, că fie-care crenel şi fie-care bucată intermediară consistă dintr'o pĭatră de variată lărgime, aşa încât rosturile verticale taie în mersul lor panourile în părţĭ diferite. Partea superióră a pĭetrelor, care stăteaŭ pe cornice fără să fie legate cu vre-o scóbă, este puţin bombată, spre a înlesni scurgerea apeĭ; ĭar partea dinapoĭ, întórsă spre acoperiş, este nelucrată. Aci se găsesce o tăĭetură făcută primitiv şi puţin adêncă, de vre-o 0·24 m. înălţime, care indică locul unde lespedile acoperişuluĭ se împreunaŭ cu parapetul crenelat, fig. 18. Maĭ multe bucăţĭ din parapet sînt găurite în direcţiune piedişă de-asupra tăĭetureĭ, imediat peste punctul cel maĭ de jos al suprafeţeĭ acoperişuluĭ, acésta spre a da scurgere apeĭ; găurile sînt aprópe rotunde, dară păretele lor nu este neted.

Urlóie figurale. Explicarea acesteĭ surprindĕtóre întocmirĭ ne-o dete găsirea câtor-va statuĭ de leĭ culcaţĭ avênd gura deschisă şi capul găurit; aceste statuĭ sînt pe partea dinapoĭ nelucrate saŭ numaĭ grosolan cĭoplite. Decĭ ele eraŭ destinate a funcţiona ca urlóie pentru scurgerea apeĭ, stând izolate pe cornice înaintea parapetelor. O ţeavă, ce trecea prin gaura parapetuluĭ şi capul leuluĭ, servea la conducerea apeĭ. Acéstă ţévă pare a fi fost de metal, de óre-ce lărgimea găureĭ este abĭa de 0·15 m. şi gura găureĭ este înconjurată pe partea din spre acoperiş de o scobitură, care permitea îndoirea ţeveĭ de metal, dispositiune ce împĭedica ca apa să se strecóre pe lângă ţévă. Numĕrul încă în fiinţă al crenelurilor cu robiţĭ în rĕsboiŭ este de 25, numĕrul bucăţilor intermediare ce s'aŭ găsit, în care intră şi douĕ fórte stricate, este de 36. În aceste din urmă figuréză 10 bucăţĭ găurite; găurile coincid

www.dacoromanica.ro

totdeauna cu una din cadrele perpendiculare, şi adică ele se află la cinci parapete în stânga, la celelalte cinci în drépta, din mijlocul cadruluĭ. Asemenea şi leiĭ, carĭ s'aŭ găsit maĭ cu seamă în micĭ fragmente de la partea lor anterióră, sînt întorşĭ uniĭ spre stânga, alţiĭ spre drépta. Dupĕ fragmente se pot deosebi cel puţin cinci exemplare din categoria d'âmtâiŭ şi cel puţin patru exemplare din categoria din urmă.

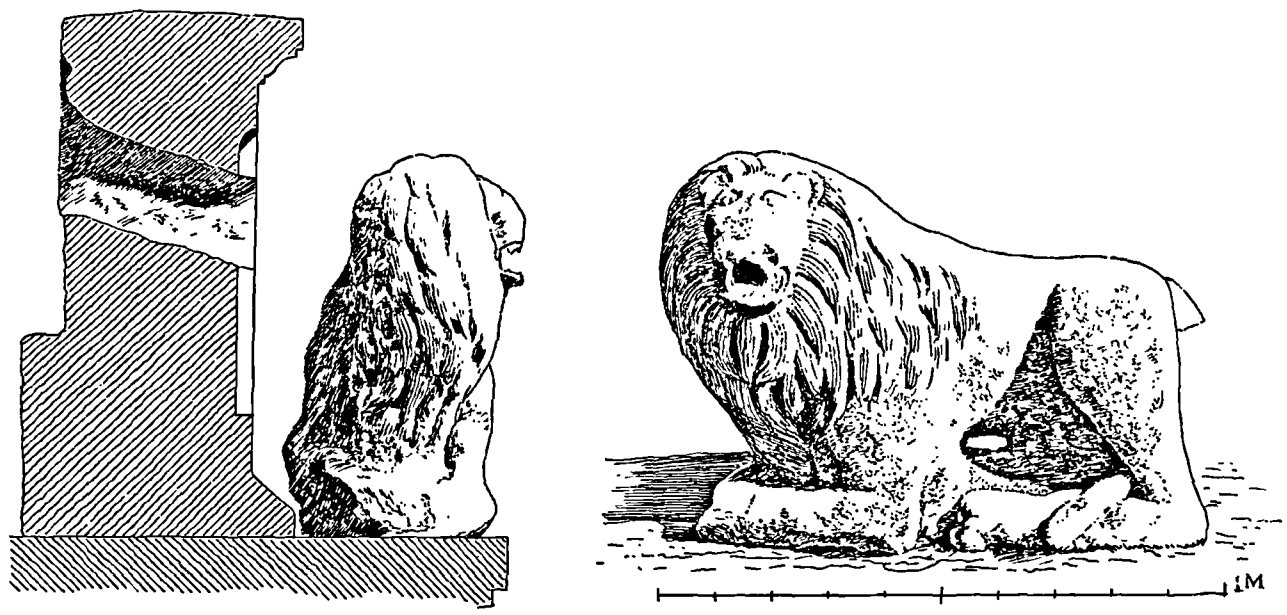

Fig. 16. Urlóie figurale.

Lăţimea crenelurilor variază între 0·94 m. pênĕ la 1·26 m., aceea a pieselor intermediare, între 1·0 m. şi 1·49 m. Lăţimea medie a crenelurilor, mĕsurată la 13 exemplare, este de 1·12 m., aceea a pĭeselor intermediare, mĕsurată la 31 exemplare, 1·28 m. Distanţa medie a distribuţiuneĭ crenelurilor este decĭ cam de 2·40 m., adică ceva maĭ puţin decât 1 $^1/_2$ a distanţeĭ dintre axele pilaştrilor, de carĭ prin urmare nu s'a ţinut sémă. Aşa dar numĕrul crenelurilor ar fi de 39, cifră care, faţă de starea incomplectă a pĭeselor conservate ca şi de marea variaţiune a lăţimeĭ lor, presintă o valóre aproximativă.

Distanţa între axele crenelurilor.

În desemnurĭ înălţimea clădireĭ dela basa socluluĭ pênĕ la muchĭa superióră a corniceĭ principale este indicată ca avênd 6·97 m., o suposiţiune care trebuĭe încă dovedită. Constatările la faţa loculuĭ ne arată, că la executarea construcţieĭ masivul de beton a fost făcut straturĭ straturĭ în acelaş timp cu îmbrăcămintea de pĭatră, astfel în cât totdeauna când un şir de pĭatră din îmbrăcăminte era aşeḑat, se bătea în interiorul luĭ şi betonul pênĕ la aceeaşĭ înălţime, ĭar suprafaţa stratuluĭ se nivela cu sfărămăturĭ de pĭatră cĭoplită şi cu bucăţĭ maĭ micĭ de pĭatră brută. Urmele acestor straturĭ sînt încă visibile în multe locurĭ, cu tóte că intemperiile şi surparea aŭ deteriorat fórte mult feţele exterióre ale corpuluĭ existent. Maĭ cu sémă se pot bine deosebi straturile cele maĭ de sus spre partea de Nord-est (veḑĭ fig. 2 şi 7), acolo am mĕsurat dela soclu pênĕ de desubtul stratuluĭ celuĭ maĭ superior (cornice) 6·3 m. Acum, de óre-ce înălţimea friseĭ ornamentate inferióre, a pilaştrilor şi a architraveĭ este în total 2·74 m., ne rĕmâne decĭ pentru partea de jos a faţadeĭ neornamentate

Înălţimea edificiuluĭ.

www.dacoromanica.ro

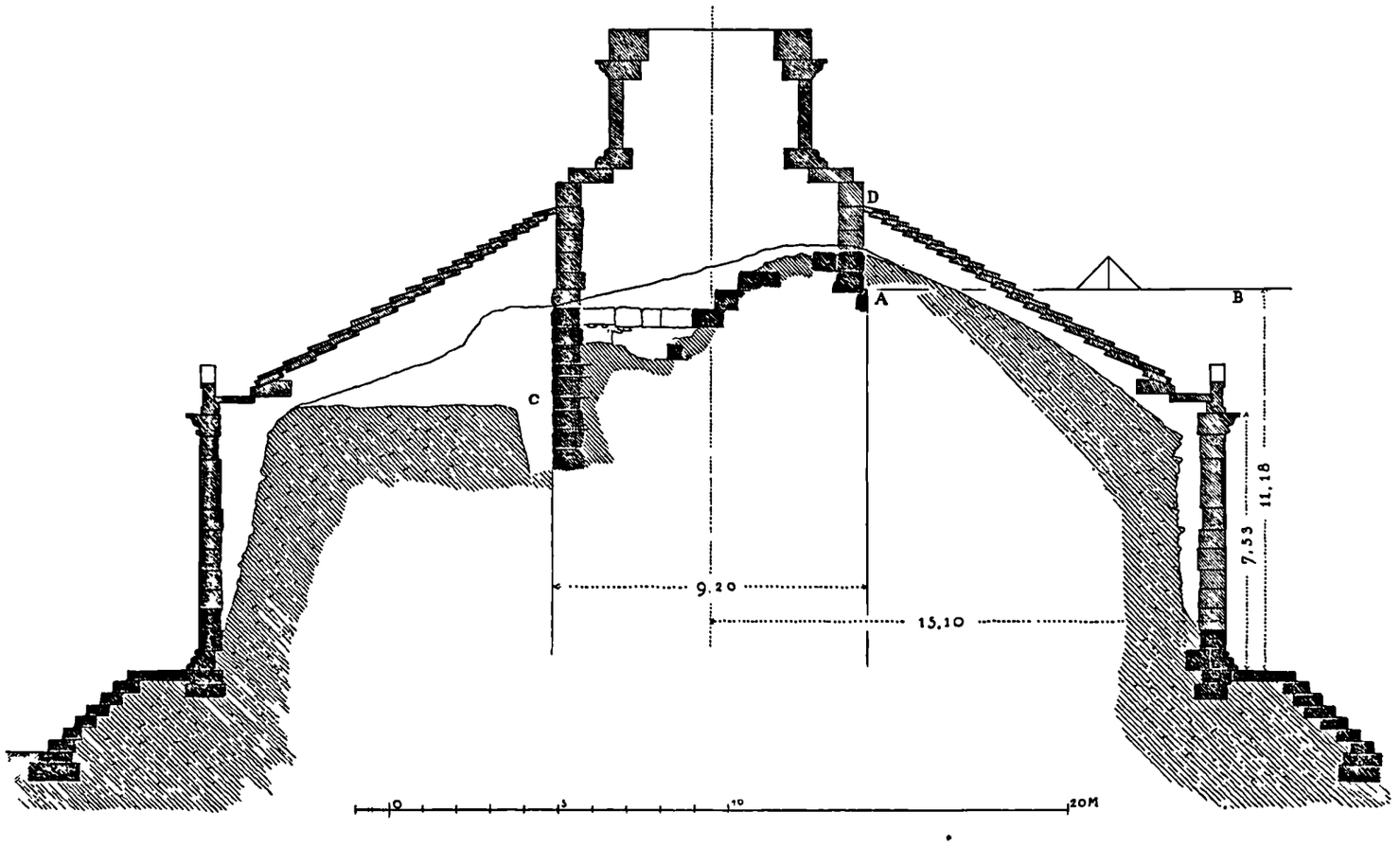

Fig. 17. Secţiunea transversală a edificiului dela Sudvest spre Nordest.

(Pietrele tăiete ce se află încă la locul lor sînt umbrite mai negru decât părţile completate.)

www.dacoromanica.ro

6·3 m.— 2·74 m. = 3·56 m., şi tocmaĭ acéstă ţifră de 3·56 m. ne-o daŭ cele şése rînduri de pĭetre tăĭete de d'asupra socluluĭ, socotind înălţimea medie a uneĭ pĭetre tăĭete 0·59 m.

Mĭeḑul edificiuluĭ.

Maĭ grea decât restaurarea faţadeĭ coronate cu creneluri a edificiuluĭ circular este aceea a acoperişuluĭ şi a construcţiuneĭ, ce se ridică din mijlocul acestuĭa. Fundamentul acesteĭ construcţiunĭ, mĭeḑul interior al clădireĭ, compus din pĭetre tăĭete, este ridicat pênĕ la înălţimea de 11·18 m. de-asupra platformeĭ pe un plan aprópe pătrat în mĕsură de 9·6 m.

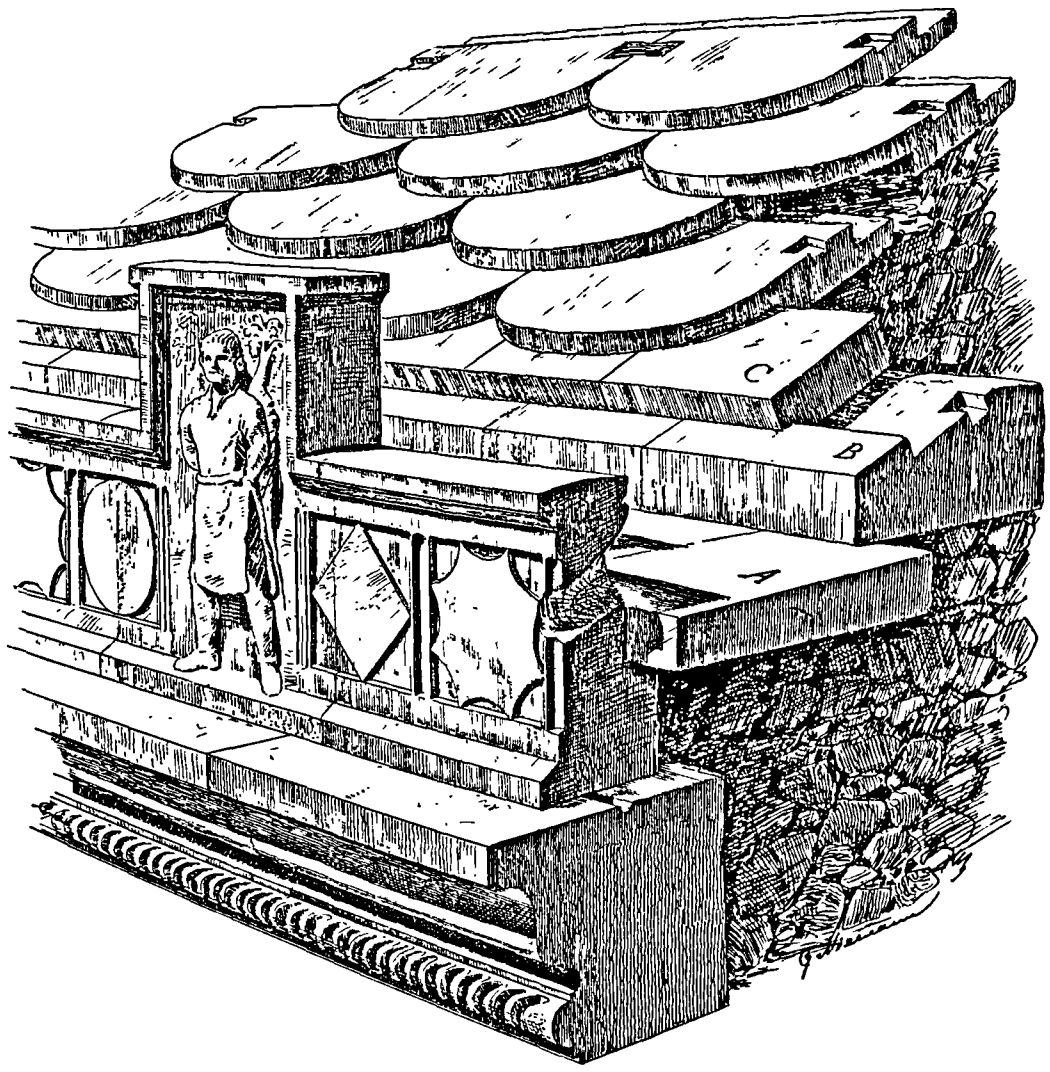

Fig. 18. Aspectul parapetuluĭ crenelat şi al coperişuluĭ.

lungime şi 9·2 m. lăţime. Urméză apoĭ încă douĕ rênduri circulare de pĭetre avênd împreună o înălţime de aprópe un metru; diametrul arculuĭ este cam de 9·1 m.; fie-care pĭatră de pe marginea acestor rênduri nu corespunde tocmaĭ linieĭ cerculuĭ, sînt tăĭate aprópe în liniĭ drepte şi arată pe feţele exterióre excedentele necĭoplite. Cele douĕ rênduri circulare, ca şi cele treĭ rênduri patrate maĭ superióre, sînt în parte distruse. Pe lângă acésta, cu ocasiunea uneĭ căutărĭ întreprinsă maĭ de demult, póte chĭar fórte de demult, de către niște ómenĭ ce umblaŭ dupĕ comorĭ ascunse, s'a făcut pe partea din sudvest a mĭeḑuluĭ de pĭetre tăĭete în masivul de beton o gaură în formă de puţ, prin care s'aŭ desvălit nouĕ pênĕ la

6*

www.dacoromanica.ro

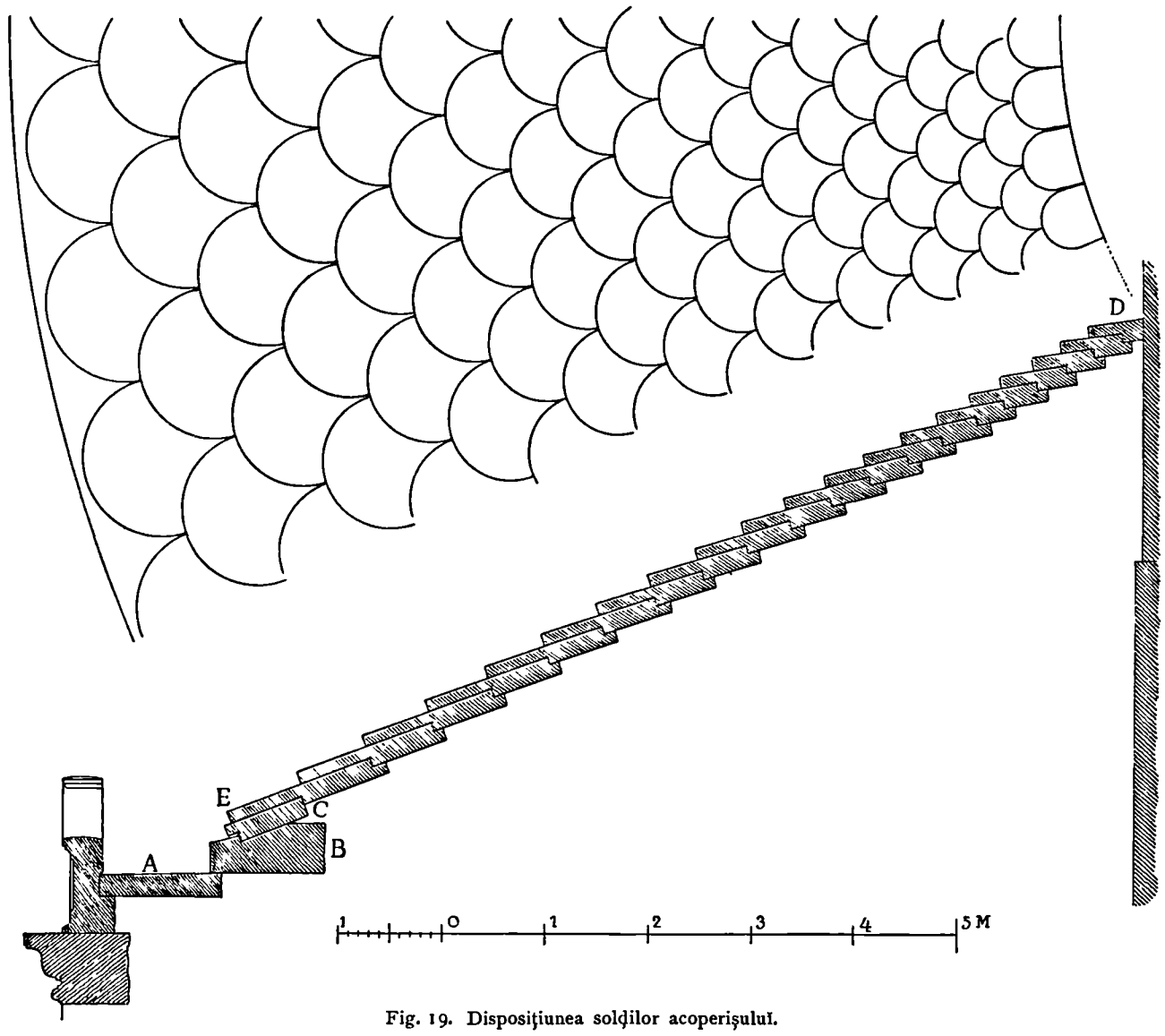

Fig. 19. Dispositiunea solḑilor acoperişuluĭ.

ḑece rêndurĭ încă existente (*c* în fig. 17). De óre-ce masivul de beton se înalţă încă cu ceva peste rêndul circular cel maĭ de sus, putem deduce chĭar din acest fapt, că dedesubtul acoperişuluĭ a maĭ fost încă unul saŭ maĭ multe rîndurĭ de pĭetre, şi numaĭ dupĕ aceea a urmat construcţiunea ce se înalţă d'asupra acoperişuluĭ.

Acoperişul.

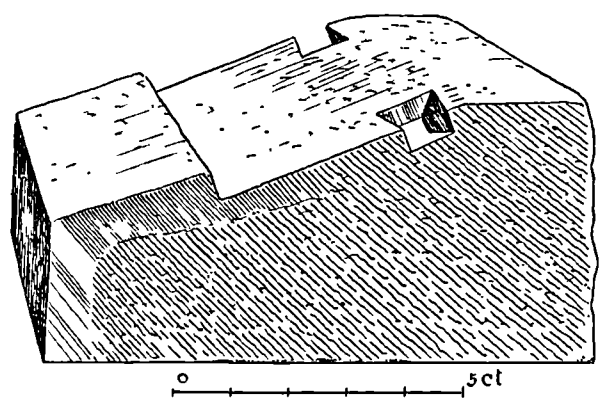

Fig 20. Bucata *B* în fig. 19.

Dar punctul de rézăm, care ne servă la determinarea înălţimeĭ sîmbureluĭ de pĭetre tăĭete, este inclinaţiunea acoperişuluĭ, care se póte precisa cu mare probabilitate.

Numĕrul pieselor găsite care aparţin acoperişuluĭ este minim, dar suficient spre a stabili felul cum a fost acest acoperiş. Faţa superióră în formă de acoperiş a monumentuluĭ era, precum

www.dacoromanica.ro

se póte vedea în fig. 18, învelită cu lespeḑĭ de pĭatră tăĭate în semicerc şi dispuse una peste alta în formă de solḑĭ; rêndul cel maĭ de jos al acestora se rĕzima pe un inel de pĭese aşeḑate orizontal (*B* în fig. 18 şi 19). Prin înclinarea feţeĭ superióre a acestor pĭetre este determinată şi înclinarea acoperişuluĭ (fig. 19). Natural că direcţiunea linieĭ *ED* a înclinăreĭ acoperişuluĭ depinde şi de mărimea şi grosimea lespeḑilor; pe lângă acésta, fiind-că mărimea lespeḑilor scade din ce în ce spre vîrf, socotim că acoperişul a fost saŭ un con concav, saŭ dacă era un con exact, precum este părerea mea, atuncĭ unghĭul de înclinare al deosebitelor cercurĭ de lespeḑĭ trebuĭa să se micşoreze succesiv către vîrf.

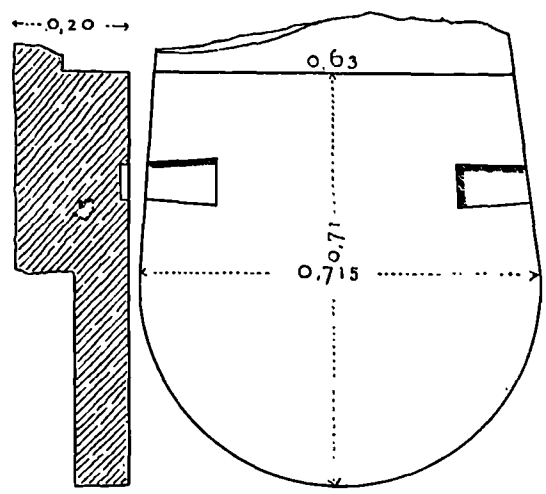

Fig. 21. Pĭatră de acoperiş în formă de solḑ.

O singură lespede din acoperiş s'a păstrat întrégă (fig. 21), din câte-va altele am găsit fragmente (fig. 22). Lăţimea lespeḑeĭ desemnată în fig. 21 şi care este puţin ruptă numaĭ la marginea din apoĭ, mĕsóră la scobitura de sus în linie dreptă 0·63 m., ĭar diametrul semicerculuĭ 0·715 m.

Fragmentul fig. 22, pe care sînt trase semnele pentru straturile de lespeḑĭ ce urméză, are o lăţime de 0·84 m. Pe un alt fragment sem-

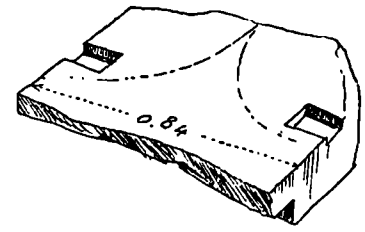

Fig. 22.

Fragment dintr'un solḑ de coperiş.

nele indicate arată o raḑă de 0·75 m., acéstă lespede avea prin urmare o lăţime de 1·5 m. Se pare decĭ, că împărţirea radială a acoperişuluĭ corespunde cu distanţa dintre axele pilaştrilor (1·74 m.). În acest cas lespeḑile cele maĭ marĭ eraŭ cam de 1·6 m., cele maĭ micĭ de 0·6 m. Numĕrul inelelor de solḑĭ suprapuse era de 18 pînă la 20 şi unghĭul de înclinare al coperişuluĭ avea 30°. Acesta se întîlnea cu mĭeḑul de pĭetre tăĭete în punctul *D* din fig. 19 la un nivel de 6 metri de-asupra corniceĭ principale; felul legătureĭ nu se póte precisa maĭ de aprópe, nicĭ nu se găsesce vre-un rest dintr'o cornice, care ar fi aparţinut aci; póte că lespeḑile ineluluĭ celuĭ maĭ de sus se îmbucaŭ în sîmburele de pĭetre tăĭete.

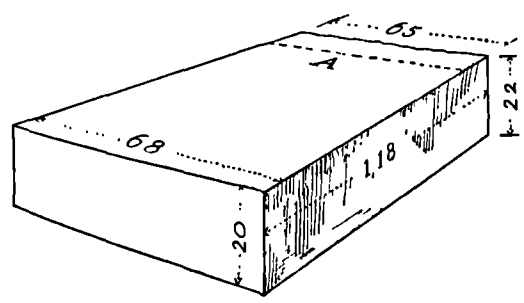

Fig. 23. Placa *A* în fig. 19.

Solḑiĭ acoperişuluĭ, fie-care în parte, eraŭ legaţĭ între eĭ cu scóbe de lemn în formă de códe de rîndunică, aşa încât fie-care rênd forma un inel bine determinat asemenea pĭeselor indicate cu *B* în fig. 19. Între aceste din urmă şi rêndul cel maĭ de jos al solḑilor semicercularĭ era aşeḑat, precum presupun, un rênd de plăcĭ *C*, din care s'a găsit numaĭ o singură bucată. Acésta este întrebuinţată la cişmeaŭa din satul Kerim Koisu.

www.dacoromanica.ro

Fig. 18 și 19 ne arată în fine dispositiunea unuĭ rênd de plăcĭ *A*. Sub dărămăturĭ s'aŭ găsit treĭ saŭ patru din aceste plăcĭ, fie-care de vre-o 1·18 m. lungime în formă de trapez. Ele aŭ la părțile înguste marginile puțin rotunḑite, și anume la părțile înguste maĭ marĭ marginile sînt maĭ subțirĭ, ĭar la cele maĭ micĭ sînt maĭ gróse, diferința între ele fiind de 0·02 m. Ele maĭ aŭ săpată ca semn, la căpĕtâiul superior maĭ îngust, o linie periferică, în fig. 23; totusĭ aceste pĭetre n'aŭ, precum ar trebui să ne așteptăm, șghiaburĭ săpate prin care apa de plóie s'ar fi putut scurge în găurile urlóielor figurale; dar n'aș ști să indic un alt loc pentru aceste plăcĭ.

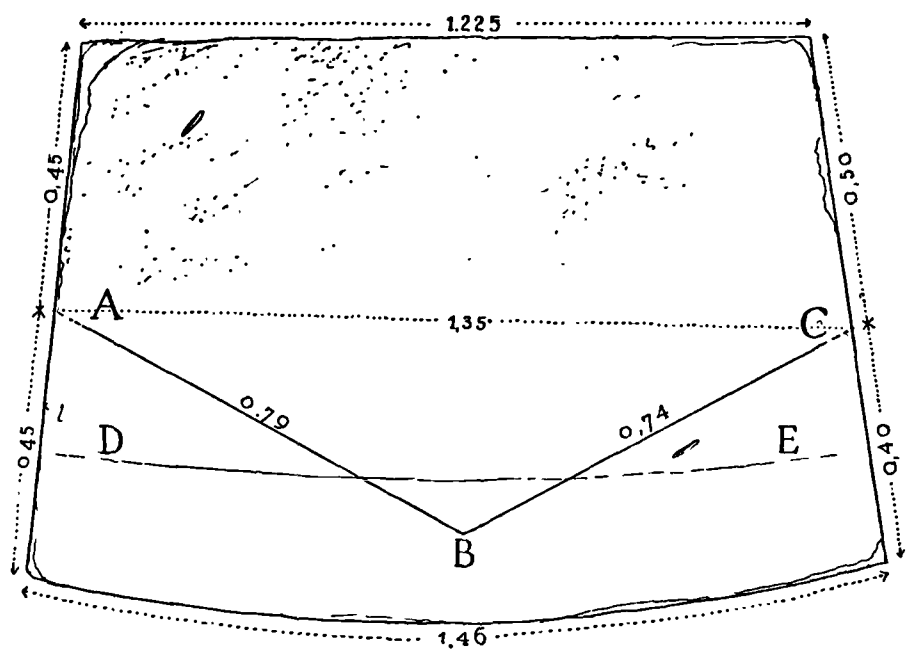

Fig. 24. Placa stylobatuluĭ construcțiuneĭ d'asupra coperișuluĭ.

Construcțiunea d'asupra acoperișuluĭ.

Trec acum la descrierea construcțiuneĭ d'asupra acoperișuluĭ, căreĭa construcțiunĭ îĭ servea ca fundament mĭeḑul de pĭetre tăĭete zidit în masivul de beton. Forma acesteĭ construcțiunĭ este asigurată în partea esențială prin găsirea a numeróse pĭese dintr'ênsa. Stylobatul acesteĭa îl forma o placă saŭ o tréptă rotundă de 0·45 m. grosime, care era compusă din mulțime de bucățĭ. Din curbura marginilor pĭetreĭ nu se putea determina raḑa sa, din causa neexactității executăreĭ și a dimensiuneĭ neînsemnate a diferitelor lungimĭ ale arcurilor.

Una din aceste plăcĭ, figurată în desemnul alăturat (fig. 24), are la marginea aprópe circulară din afară, o lungime de 1·46 m., mĕsurată în arc. Arcul corespunde uneĭ raḑe cam de 3 metri. Aproximativ în depărtare de 0·2 m. dela margine trece o circumferință *DE* puțin săpată, a căreĭ raḑă este de aprópe 4·8 m. Nicĭ una nicĭ alta din aceste mĕsurĭ nu corespund adevĕratuluĭ diametru al trepteĭ circulare; mĕsura cea maĭ mare a acesteĭa ne este dată prin rêndul circular cel maĭ de sus al fundamentuluĭ, este de 9·1 m. în diametru; pe când mĕsura eĭ cea maĭ mică reĭese din considerațiunile următóre asupra mărimeĭ construcțiuneĭ ce se ridică d'asupra trepteĭ.

Câte-și patru bucățile de margine ale trepteĭ aŭ fost găsite; pe fața lor superióră se observă nișteliniĭ drepte săpate care probéză, că d'asupra trepteĭ a stat o construcție cu un

www.dacoromanica.ro

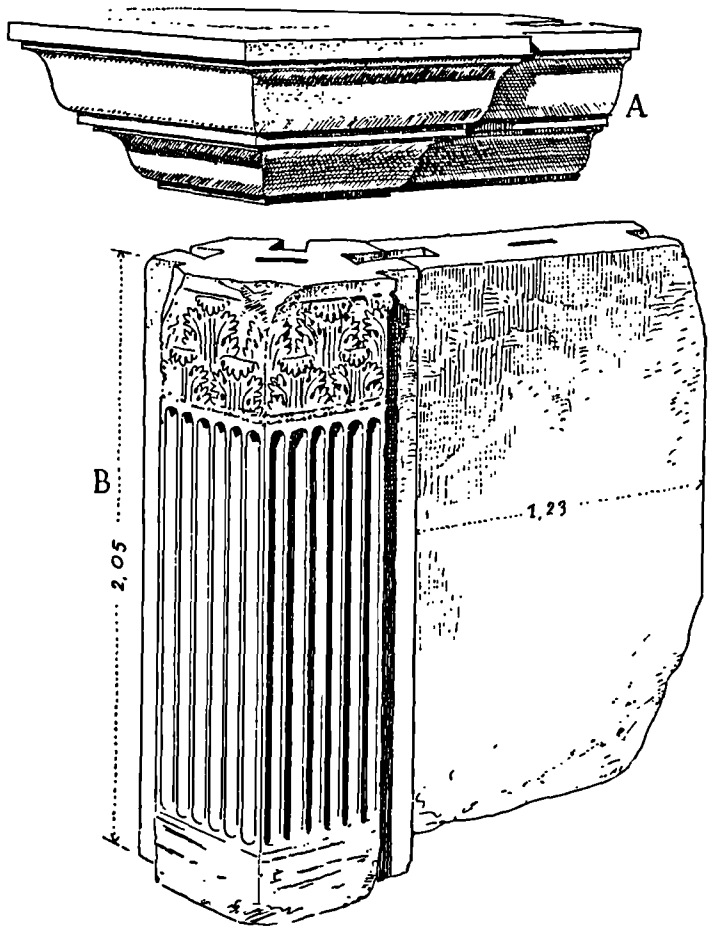

Fig. 25. Pilastru unghiular al construcţiunei sexagonale.

plan în linii drepte, pentru care fusese conturat şablonul. Pe trei din aceste piese de margine se póte vedea numai o linie dréptă, care trece în curmeḑiş peste suprafaţa lor; pe cea d'a patra se întîlnesc două linii (*AB* şi *BC* în fig. 24) sub unghiul de aprópe 123°; prin urmare e evident, că construcţiunea ce se înălţa deasupra acestui stylobat era sexago-

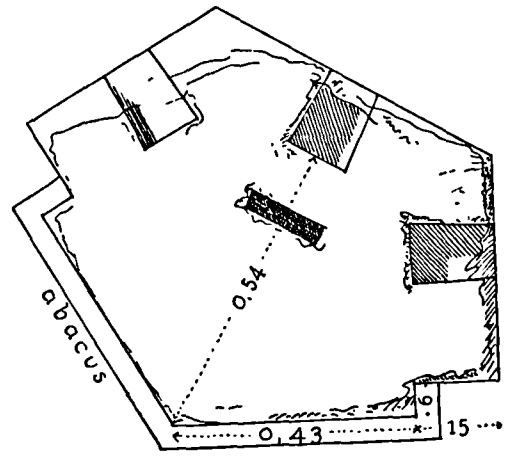

Fig. 26. Faţa de sus a pilastrului din fig. 15.

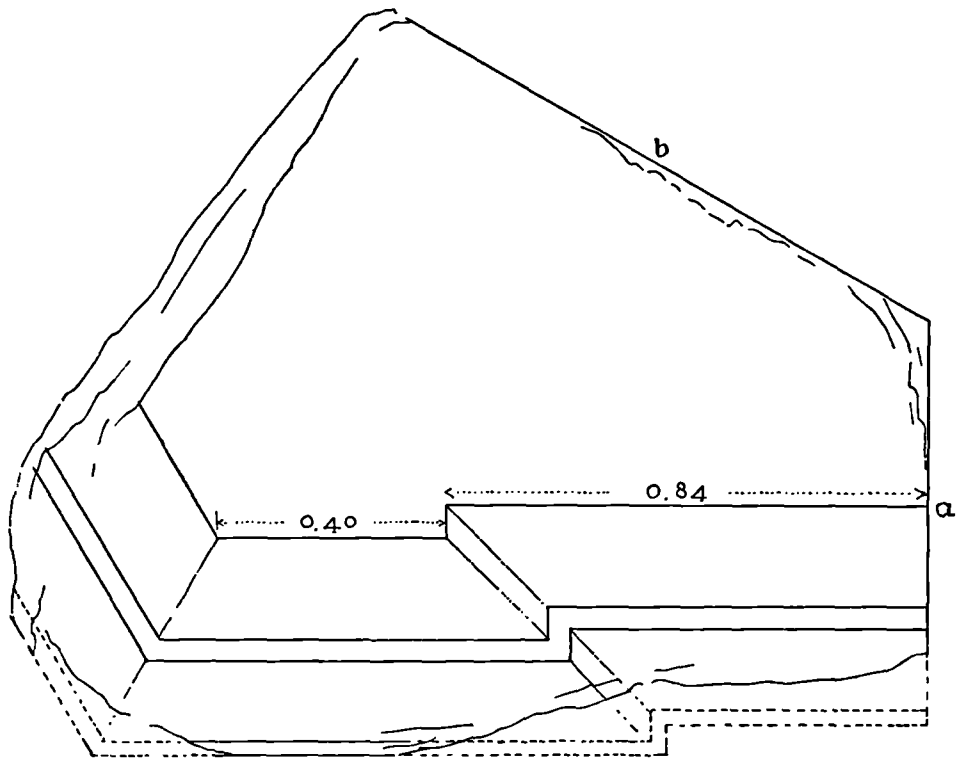

Fig. 27. Planul bucăţii sexagonale a corniceĭ *A* în fig. 25.

www.dacoromanica.ro

nală, cu tóte că unghĭul nu corespunde întocmaĭ unuĭ unghiŭ de sexagon (120°). Vîrful unghĭuluĭ, ale căruia laturĭ aŭ în lungime una 0·98 m., cea-laltă 0·94 m., este depărtat cu 0·15 m. de marginea plăcĭ de pétră.

Am găsit maĭ departe maĭ mulțĭ pilaștrĭĭ unghiularĭ cu amêndouĕ fețele lucrate în forma celuĭ represintat în fig. 25. Unul din aceștĭ pilaștri, fórte stricat, s'a găsit chĭar d'asupra monumentuluĭ; un al doilea, de o conservațiune maĭ bună, la picĭorul clădireĭ; fragmente

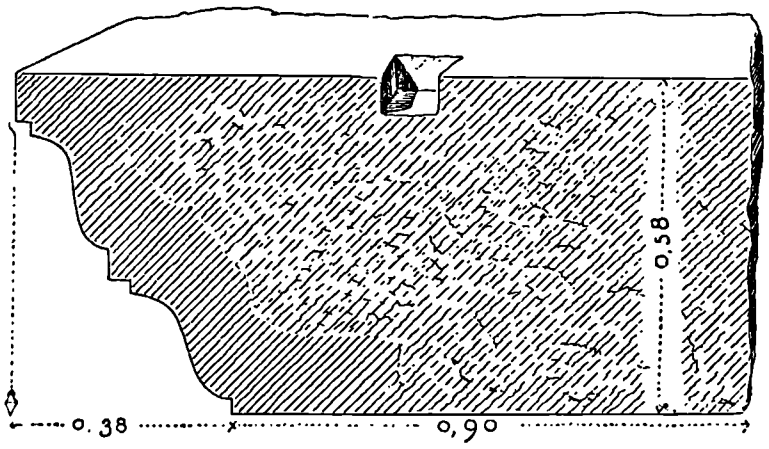

Fig. 28. Bucata intermediară a corniceĭ.

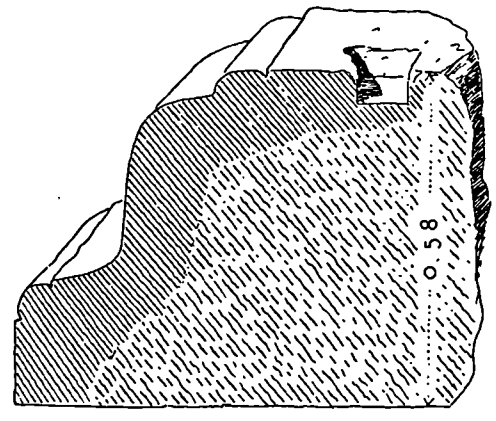

Fig. 29. Basa.

din alte patru s'aŭ aflat întrebuințate ca petre de mormênt în cimitirele din apropiere. Aceștĭ pilaștrĭĭ unghiularĭ aŭ un unghiŭ exterior de 120°; aparțin prin urmare construcțiuneĭ presupusă sexagonală; înalțimea lor este de 2·05 m.

Fața de sus orizontală s'a găsit bine conservată numaĭ la un pilastru; ea are treĭ tăĭeturĭ pentru scóbe de lemn în formă de códă de răndunică, și o gaură pentru ridicarea pĭetreĭ la așeḑare.

Lățimea fețelor lucrate nu este pe deplin aceĭașĭ la toțĭ pilaștrĭĭ; ea numĕră în termen miḑlociŭ 0·42 m.

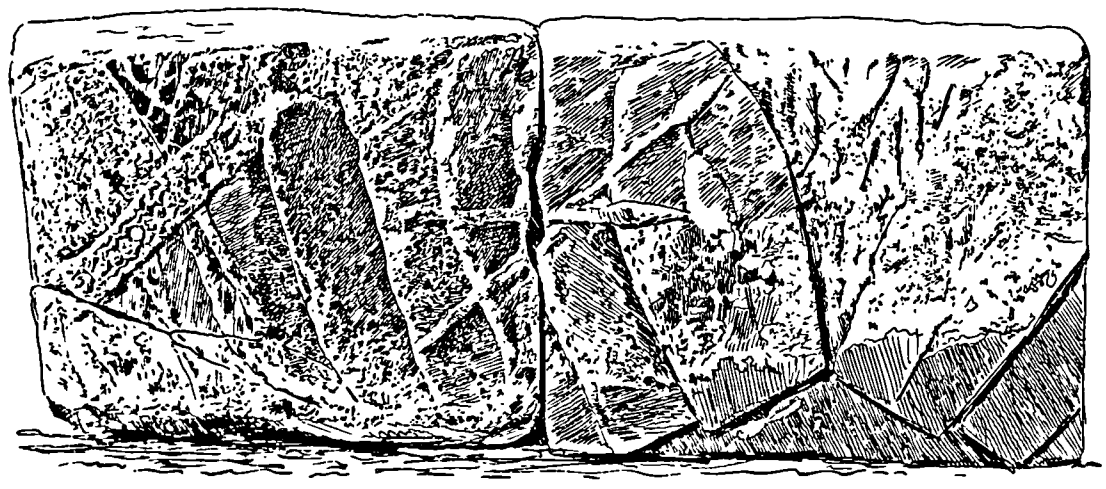

Fig. 30. Bucățĭ împreunate ale friseĭ sexagonale cu arme pe dênsa sculptate.

www.dacoromanica.ro

Pilaştriĭ aŭ şése canelurĭ ionice; capitelele lor sunt pré puţin eşite afară, basele lor, chĭar nicĭ de cum, — acésta pe cât starea de stricăcĭune a pilaştrilor a permis încă să se véḑă. De construcţiunea sexagonală se maĭ ţine şi bucata de cornice representată în fig. 25 şi 27;

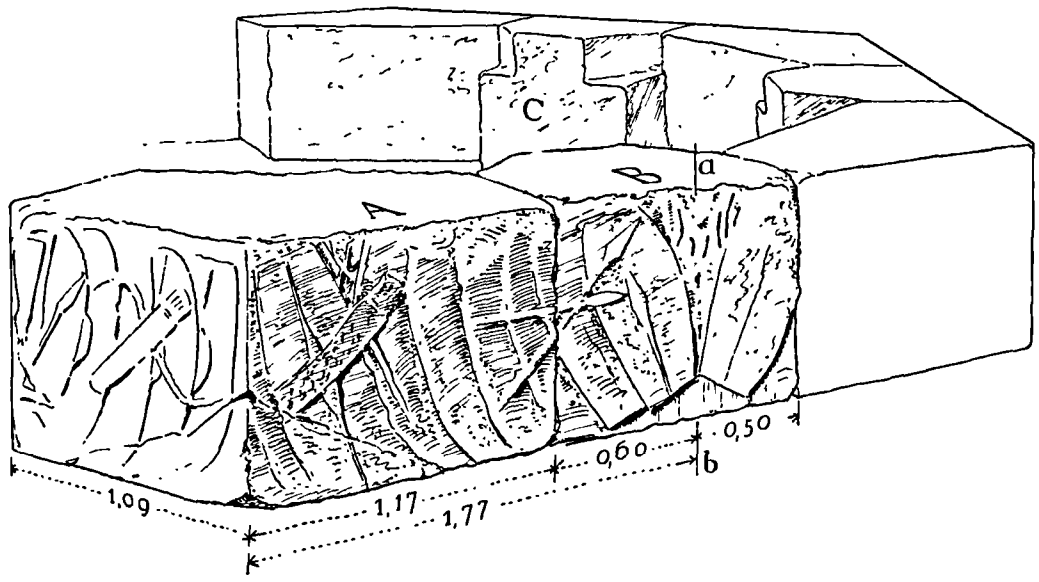

Fig. 31. Compositiunea frizeĭ sexagonale cu arme pe dênsa sculptate.

partea eĭ scósă afară corĕspunde lăţimeĭ pilaştrilor; o a doua bucată a aceleĭaşĭ cornice fără eşitura aceea măsóră 0·8 m. în lungime; la amêndouĕ bucăţile sînt făcute pe feţele superióre găurĭ pentru scóbe.

De aceeaşĭ grosime ca şi cornicea este bucata de pĭatră lucrată, ce se represintă în fig. 29; ea se caracterizăca basă, prin gaura de scóbe aflătóre la faţa superióră; acéstă pĭatră mĕsóră 1·22 m. în lungime, eşitura e de 0·435 m., este fórte grosolan lucrată şi rĕŭ conservată. Cred că trebuĭe să admitem, că aci avem aface cu o bucată a socluluĭ construcţiuneĭ sexagonale de d'asupra monumentuluĭ şi că acest soclu, întocmaĭ ca şi cornicea, era la colţurĭ scos afară.

Pilaştriĭ şi bucăţile de cornice ne desluşesc numaĭ înălţimea, ĭară nu şi lungimea laturilor sexagonuluĭ. S'aŭ găsit însĕ sub ruine cincĭ bucăţĭ dintr'o friză în relief, ce aparţinea acesteĭ construcţiunĭ superióre; din dimensiunile lor se póte deduce acea lungime a laturilor.

Friza cu arme sculptate în relief.

Treĭ din aceste pĭese de frize sînt bucăţĭ de colţurĭ, celelalte douĕ, bucăţĭ intermediare. Unghĭul exterior al uneĭ bucăţĭ de colţ este de 118°, al uneĭ a doua 120°, al celeĭ de-a treĭa 122°, cifre la care este de observat, că nu s'a putut face o mĕsurătóre pe deplin exactă, din causă că feţele nu sînt netede şi tóte muchiile sînt stricate. În fig. 31 se represintă o parte a frizeĭ sexagonale în compositiunea eĭ, indicată de forma pĭetrelor lucrate. Pe feţele vizibile ale acestor pĭetre, a căror înălţime este de 0·89 m. (3 picĭóre romane), se află reproduse scuturĭ şi arme, al căror desemn permite a se recunósce că bucata unghĭulară *A* se ţine de bucata intermediară *B*.

www.dacoromanica.ro

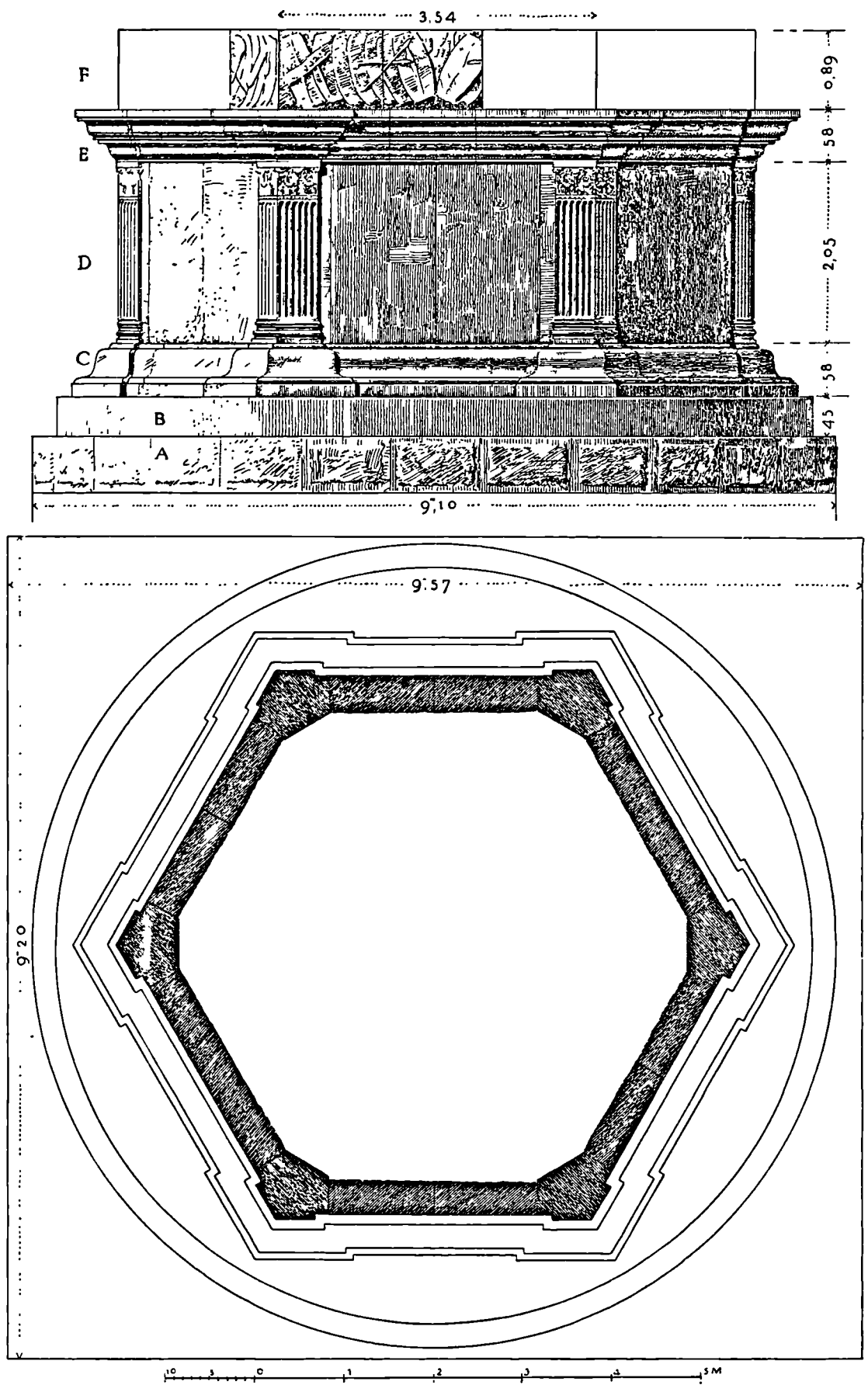

Fig. 32. Construcţiunea d'asupra sexagonului.

www.dacoromanica.ro

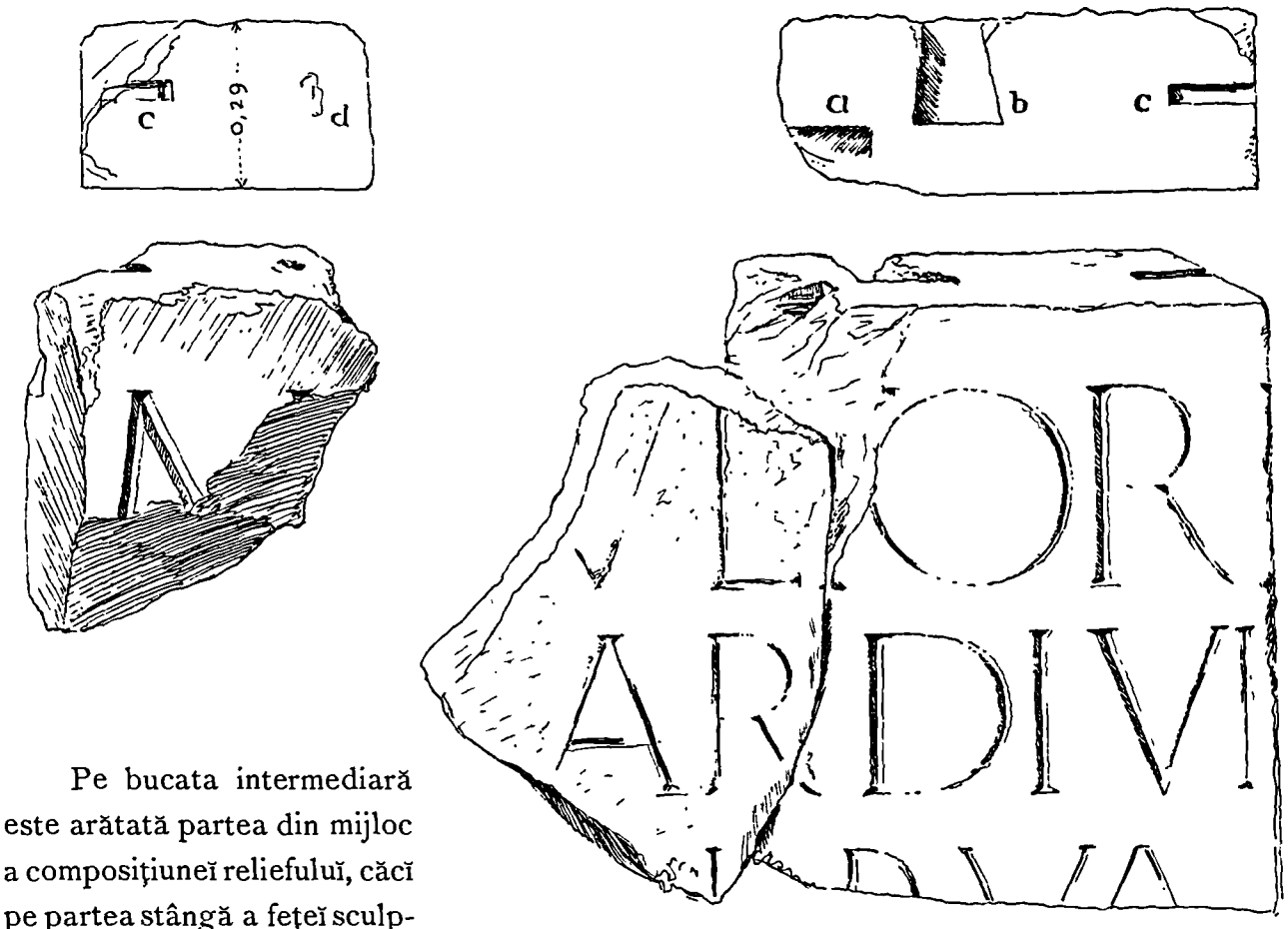

Fig. 33. Fragmente de plăci cu inscripţiune.

Pe bucata intermediară este arătată partea din mijloc a compositiuneï reliefuluï, căcï pe partea stângă a feţeï sculptate scuturile sînt aplecate spre stânga, pe partea dréptă sînt aplecate spre drépta: se póte decï calcula direct lungimea latureï sexagonuluï dupĕ dimensiunile de lungime ale amêndorora pĭetre. Cu tóte astea, la cele douĕ bucăţï intermediare găsite, linia de mijloc a compositiuneï nu coincidă cu mijlocul pĭetreï, rosturile

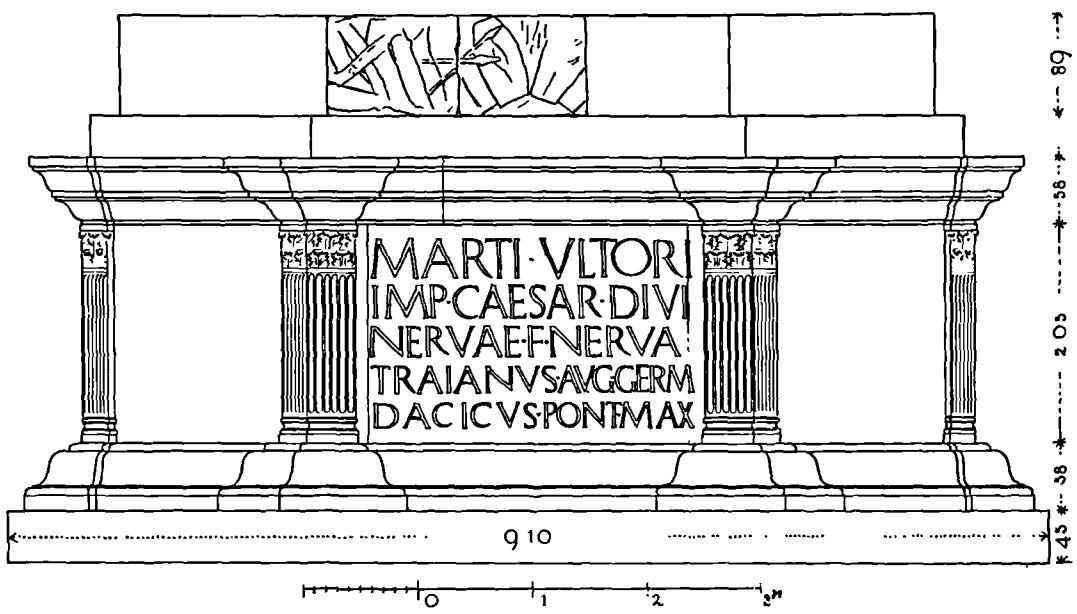

Fig. 34. Construcţiunea de sus sexagonală cu inscripţiune.

www.dacoromanica.ro

verticale nu erau aşa dar rênduite simetric. Bucata indicată cu *B* în fig. 31 mĕsóră dela linia de mijloc *a b* pênĕ la rostul vertical din stânga, 0·6 m.; lungimea bucăţeĭ unghiulare *A*, cu care se lovesce, este de 1·17 m., prin urmare jumătate din lungimea latureĭ sexagonuluĭ este 0·6 m. + 1·17 m. = 1·77 m., lungimea totală a latureĭ 3·54 m., prin urmare tocmaĭ 12 picĭóre romane. Pe basa acestor dimensiunĭ fig. 32 represintă în plan şi în elevaţiune întréga construcţiune sexagonală de d'asupra, la care am admis, că friza cu arme se găsea d'asupra corniceĭ.

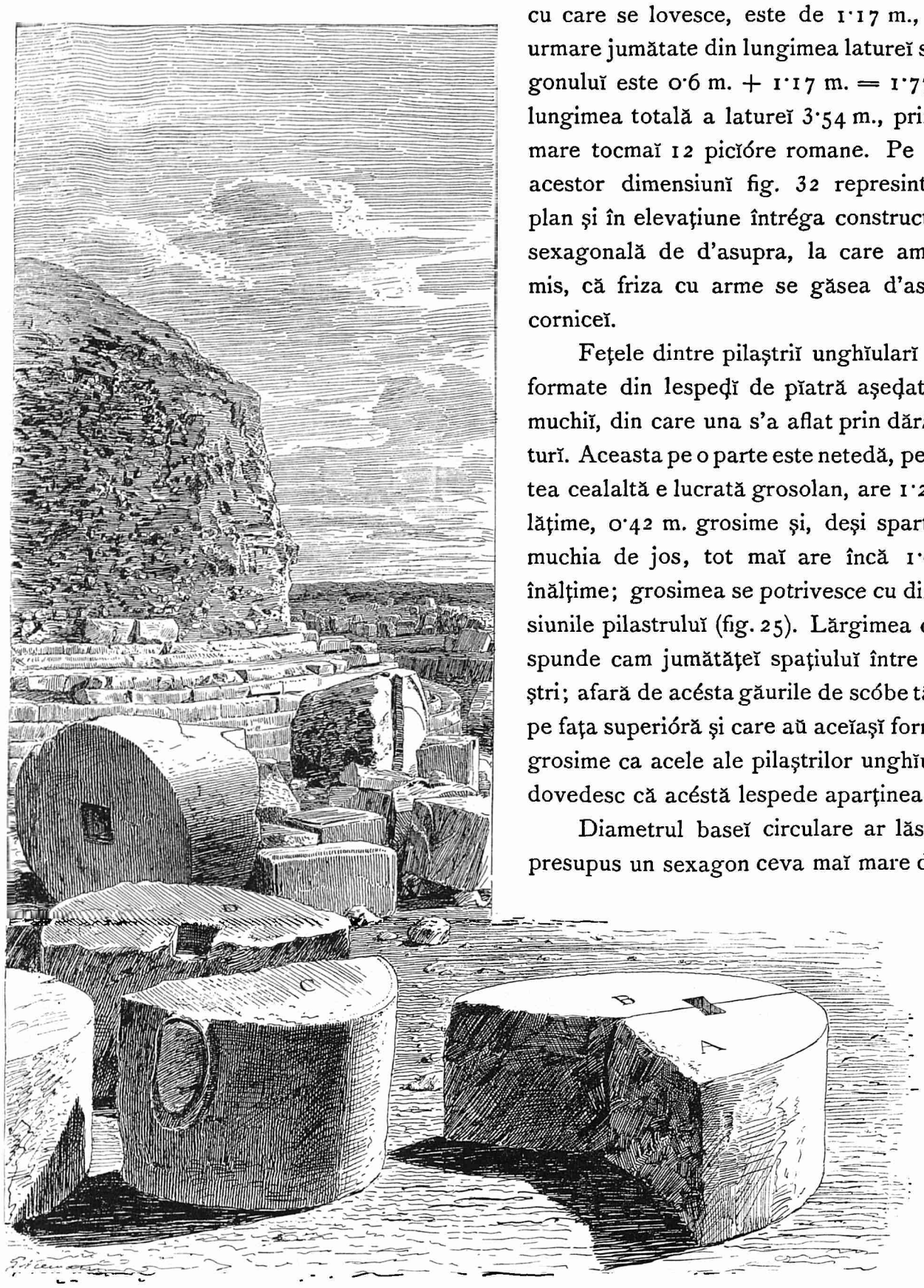

Fig. 35. Locul ruinelor cu bucăţile lucrate ale trofeuluĭ.

Feţele dintre pilaştriĭ unghĭularĭ erau formate din lespedĭ de pĭatră aşedate pe muchiĭ, din care una s'a aflat prin dărămăturĭ. Aceasta pe o parte este netedă, pe partea cealaltă e lucrată grosolan, are 1·23 m. lăţime, 0·42 m. grosime şi, deşi spartă la muchia de jos, tot maĭ are încă 1·9 m. înălţime; grosimea se potrivesce cu dimensiunile pilastruluĭ (fig. 25). Lărgimea corespunde cam jumătăţeĭ spaţiuluĭ între pilaştri; afară de acésta găurile de scóbe tăĭate pe faţa superióră şi care aŭ aceĭaşĭ formă şi grosime ca acele ale pilaştrilor unghĭularĭ, dovedesc că acéstă lespede aparţinea aicĭ.

Diametrul baseĭ circulare ar lăsa de presupus un sexagon ceva maĭ mare decât

www.dacoromanica.ro

îl arată fig. 32. Dacă admitem, că diametrul trepteĭ *B*, egal cu acela al baseĭ, mĕsóră 9·1 m., atuncĭ lungimea latureĭ sexagonuluĭ, mĕsurată din muchie în muchie a pilaştrilor, cresce cu 3·9 m. De óre-ce însĕ, dupĕ cum s'a probat maĭ sus, latura frizeĭ cu arme trebuĭe în orĭ-ce cas să aĭbă o lungime de 3·54 m., atuncĭ ar fi fost necesar un rênd de pĭetre între cornicea cu ieşitura afară, *E* şi friza *F*, precum se şi represintă acésta în fig. 34. E adevĕrat, că nu există nicĭ-o urmă din pĭetrele lucrate, care ar fi putut face parte dintr'un asemenea aşternut intermediar; totuşĭ acest lucru n'ar părea în sine surprinḑĕtor faţă de neînsemnata mărime a părţeĭ de clădire în cestiune. Pentru acéstă părere însĕ vorbesce împrejurarea, că prin rêndul acela de pĭetre friza cu arme s'ar fi înălţat maĭ sus, ar fi devenit maĭ visibilă; dar în admiterea unor dimensiunĭ maĭ marĭ ale sexagonuluĭ sîntem conduşĭ înainte de tóte de următórea consideraţiune: feţele dintre pilaştriĭ unghĭularĭ ofereaŭ spaţiul cel maĭ nemerit pentru inscripţiunea clădireĭ, din care s'aŭ găsit fragmente maĭ micĭ şi maĭ marĭ. În fig. 33 sînt reproduse cele treĭ fragmente maĭ însemnate, anume: cele douĕ bucăţĭ din colţurile de sus ale lespedeĭ de pĭatră şi un fragment, ce aparţine bucăţeĭ de colţ din drépta. Forma şi modul lucrăreĭ acestor douĕ bucăţĭ unghĭulare ne arată fórte probabil, că ele sînt părţĭ ale uneĭ plăcĭ întocmaĭ ca aceea fără inscripţiune din fig. 25.

Inscripţiunea clădireĭ.

Lespeḑile cu inscripţiune aŭ o grosime de 0·29—0·3 m., adică sînt ceva maĭ subţirĭ ca cele nescrise. Pe faţa de sus neteḑită a bucăţeĭ unghĭulare din drépta, al căreĭ rost vertical e fórte bine păstrat, se găsesce la *a* o gaură de ridicat, la *b* o gaură largă pentru scóbe, dar la margine în punctul *c* era o scóbă de metal de aprópe 0·3 m. lungime, dupĕ cum multe scóbe de acest fel aŭ fost întrebuinţate în clădire; asemenea şi la bucata unghĭulară din stânga s'a păstrat pe faţa de sus orizontală o tăĭetură *e*, potrivită pentru o scóbă de metal. Este de mirare, că aci s'aŭ întrebuinţat scóbe de metal, căcĭ pilastrul unghĭular figurat maĭ sus (fig. 25) şi lespedea de lângă dênsul arată la locurile respective găurĭ pentru scóbe late de lemn. Totuşĭ acésta se póte constata numaĭ la pilastrul în cestiune, şi nu este esclusă posibilitatea, că s'aŭ întrebuinţat scóbe de metal şi de lemn unele lângă altele; chĭar şi la bucata unghĭulară din drépta, în punctul *b*, o scóbă de lemn a servit pentru legătura lespedeĭ cu zidăria din dosul eĭ.

Inscripţiunea edificiuluĭ, dupĕ cum resultă din completarea bucăţilor găsite (veḑĭ maĭ la vale desemnul tutulor fragmentelor), cuprindea cel puţin 10 rênduri, a căror înălţime se micşora treptat de sus în jos. Fiind-că lungimea rêndurilor este de 2·85—2·88 m., inscripţiunea dupĕ lăţimea eĭ se potrivesce întocmaĭ cu spaţiul dintre pilaştriĭ sexagonuluĭ, presupunênd că lungimea latureĭ sale, mĕsurată dela muchie la muchie, a avut 3·9 m. (fig. 34). De óre-ce maĭ departe, cele 5 rênduri de sus, mĕsurate dela muchia superióră conservată a plăceĭ de pĭatră pînă la marginea de jos a unuĭ fragment din rêndul al cincilea, aŭ peste tot o înălţime de 2·05 m., mĕsură care corespunde întocmaĭ înălţimeĭ pilaştrilor, atuncĭ acéstă concordanţă de dimensiunĭ ne silesce a admite, că acele cincĭ rênduri aŭ acoperit una din feţele corpuluĭ sexagonal, pe când sfîrşitul inscripţiuneĭ venea pe o a doua faţă a aceleiaşĭ construcţiunĭ: o dispositiune curióză din punctul de vedere tectonic, dară pe deplin sigură.

Corpul construcţiuneĭ sexagonale a servit drept temelie pentru trofeul, care încununa vîrful monumentuluĭ, şi pentru figurile din jurul trunchĭuluĭ sĕŭ, care se înălţaŭ imediat d'asupra frizeĭ cu arme.

Trofeul.

www.dacoromanica.ro

Din forma caracteristică a bucăţilor intermediare *B* şi *C* din fig. 31, ale căror muchiĭ sînt tăiete oblic în partea dinapoĭ, pe aprópe 0·3 m., se póte conchide, că d'asupra frizeĭ cu arme nu venéŭ plăcĭ d'ale corniceĭ, căcĭ pentru suprapunerea lor tăĭetura în pĭatră nu ar fi avut nicĭ un scop; ci din contra, că basele figurilor, mutilate acum pînă a nu se maĭ putea recunósce, eraŭ vîrîte între blocurĭ la o adêncime de 0·3 m. şi fusese adaptate pentru pereţiĭ interiorĭ aĭ acestora.

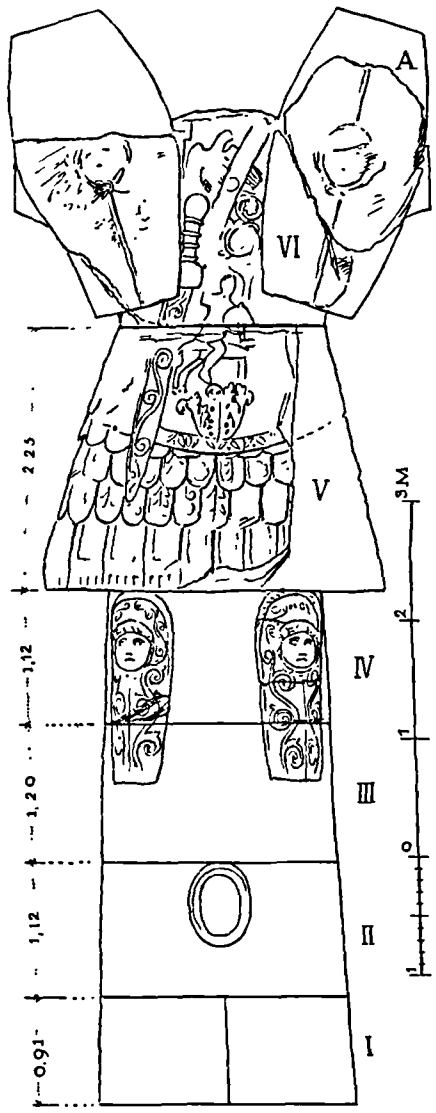

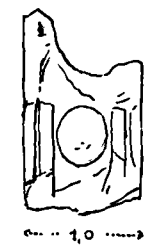

Vederea de laturĭ a fragmentuluĭ *A*.

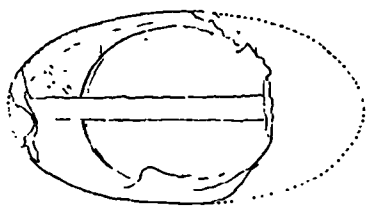

Fig. 36. Trofeul.

Trofeul este represintat în fig. 36 pe cât s'a putut reconstrui din bucăţile existente. Nu are o faţă anterióră saŭ alta posterióră, ci este lucrat cu totul de o potrivă înainte ca şi în dos. Se compune dintr'o za (lorică), o tunică, patru perechĭ de scuturĭ şi douĕ perechĭ de pulpare (*ocreae*) fixate pe trunchiŭ. Coĭful lipsesce printre bucăţile descoperite; el a fost de repeţite orĭ căutat prin săpăturĭ, ca şi prin cercetările cimitirelor, dar fără succes.

Surprinḑétóre şi puţin plăcută, dar condiţionată prin cerinţele uneĭ stabilităţĭ suficiente, este grosimea trunchĭuluĭ în proporţiune cu puţina eşitură laterală a părţilor de sus. În scop de a reduce sus cât se puté maĭ mult lărgimea, scuturile sînt aşa de apropiate unul de altul, încât din lorică nu rĕmâne visibilĕ între ele decât o mică parte.

De óre-ce formele bucăţilor cu arme se vor descrie amĕnunţit maĭ la vale, nu avem acum decât să arĕtăm legătura tutulor acestor pĭetre, care aŭ format un singur corp.

Trunchĭul, care se îngustéză puţin în sus, era construit din maĭ multe rêndurĭ, din care cele patru de d'asupra se pot proba cum vin aşezate unul peste altul.

Fig. 37. Pulpare (*ocreae*).

Rêndul semnat cu I în fig. 36, de 0·91 m. înalt, se compunea din douĕ pĭetre lucrate, despărţite printr'un rost vertical şi legate între ele prin douĕ scóbe în formă de códă de rîndunică; pĭetrele s'aŭ găsit amêndouĕ sparte, nu departe una de alta, printre dărămăturĭ. Acestea sînt pĭetrele însemnate cu *A* şi *B* în fig. 35; faţa de desubt, fórte puţin depărtată de forma circulară, are un diametru de aprópe 2·2 m.

www.dacoromanica.ro

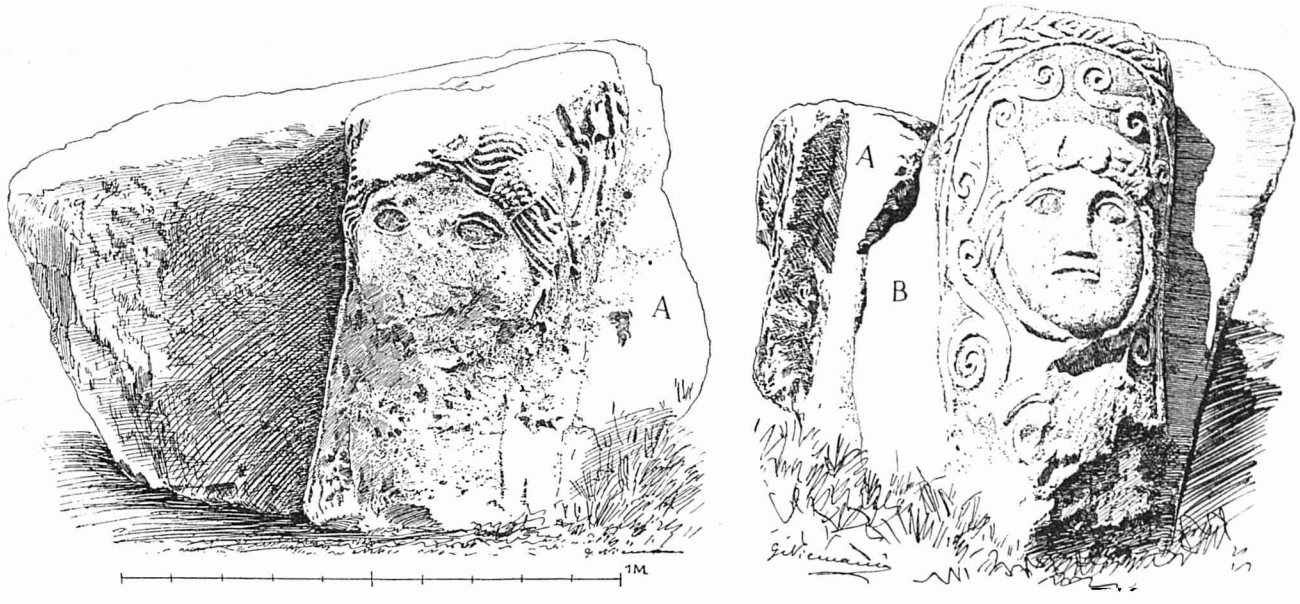

Fig. 38. Bucăţi din trunchiul trofeului.

Rêndul al doilea, 1·12 m. înalt, se compunea dintr'o singură bucată, care când a căḑut, s'a spart în douĕ părţĭ inegale; suprafaţa exterióră a acesteĭ bucăţĭ se apropie, prin neregularitatea sa, ceva maĭ mult de forma unuĭ trunchiŭ de copac, decât cum este cazul la rêndul ântâiŭ; pe dênsa se vĕd în douĕ locurĭ teşiturĭ, care represintă resturile unor crăcĭ tăĭete (fig. 35 *C* şi *D*). Atât pe faţa de d'asupra, cât şi pe cea de desubt a acesteĭ pĭetre, sînt tăĭate găurĭ pentru cepurĭ de pĭatră. De óre-ce pe faţa de sus a rênduluĭ IIu nu se găsesce nicĭ-o asemenea gaură pentru cepurĭ, atuncĭ ar părea cam îndoĭelnic cum aceste douĕ rêndurĭ vin unul dupĕ altul; cu tóte acestea nu există alte pĭetre care ar fi posibile la acest loc, ĭar dimensiunile acestor blocurĭ sînt prea marĭ, spre a se putea crede, că ar fi dispărut pênĕ la unul.

Rêndul al treĭlea este înalt de 1·2 m.; la acéstă parte a trunchĭuluĭ sînt sculptate extremităţile de jos ale pulparelor, a căror părţĭ de sus, ĭeşind mult în relief, împodobesc suprafaţa exterióră a rêndului al patrulea de 1·12 m. înalt. Aceste douĕ rêndurĭ de pĭatră de d'asupra sînt fórte ruinate, nr. IV încă maĭ mult decât nr. III. Din cel d'ântâiŭ se desemnéză alăturat douĕ fragmente *A* şi *B*, care aŭ format o singură bucată, dar acum nu se maĭ potrivesc între ele.

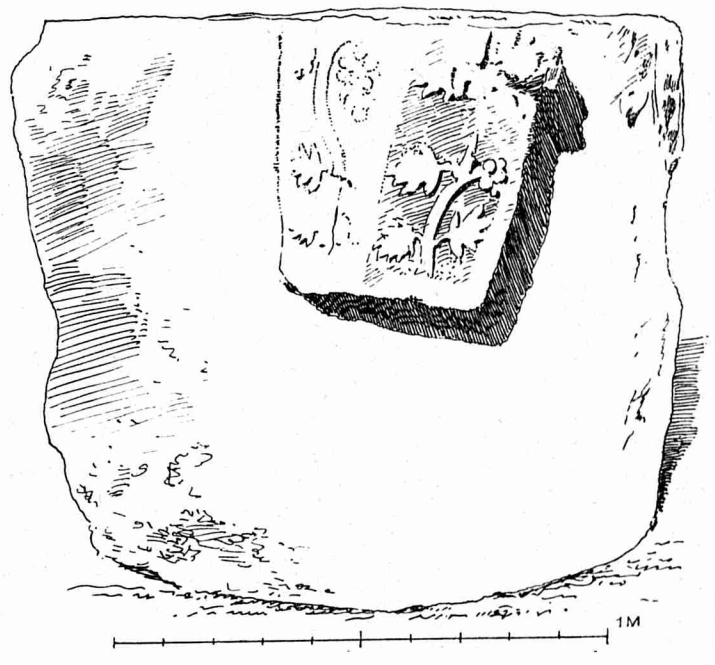

Fig. 39. Bucată din trunchiul trofeului.

www.dacoromanica.ro

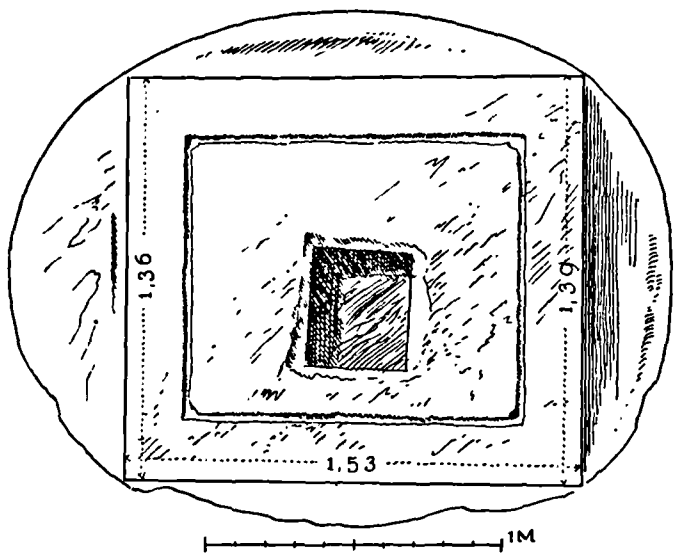

Fig. 40. Bucată lucrată dela trunchiul trofeului.

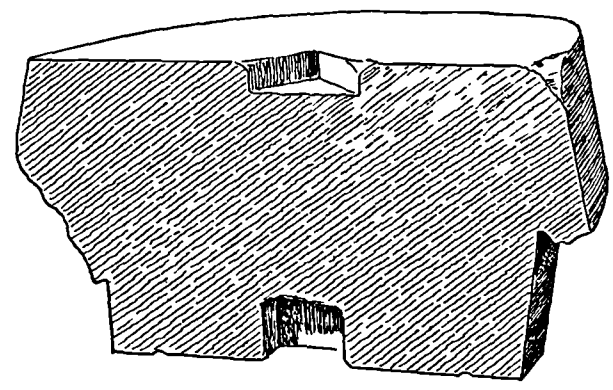

Fig. 41. Secţiune la fig. 40.

Ele înfăţişéză cele două variante de pulpare aşezate pe laturile opuse ale trunchiuluĭ şi deosebite între ele prin felul ornamentuluĭ; acesta începe la extremitatea de jos şi înconjóră capul Meduzeĭ, ce se află la marginea de sus. Fragmentele fig. 37 şi fig. 38 *B* aŭ acelaş ornament şi aparţin prin urmare aceleĭaşĭ lature a trunchiuluĭ. În fig. 38 *A* şi fig. 39 sînt reproduse bucăţĭ, ce fac parte dintr'un al treilea pulpar.

Este de observat încă o pĭatră enigmatică, fig. 40, 41, care probabil a aparţinut trunchiuluĭ trofeuluĭ, fără însĕ a putea stabili cu siguranţă locul eĭ.

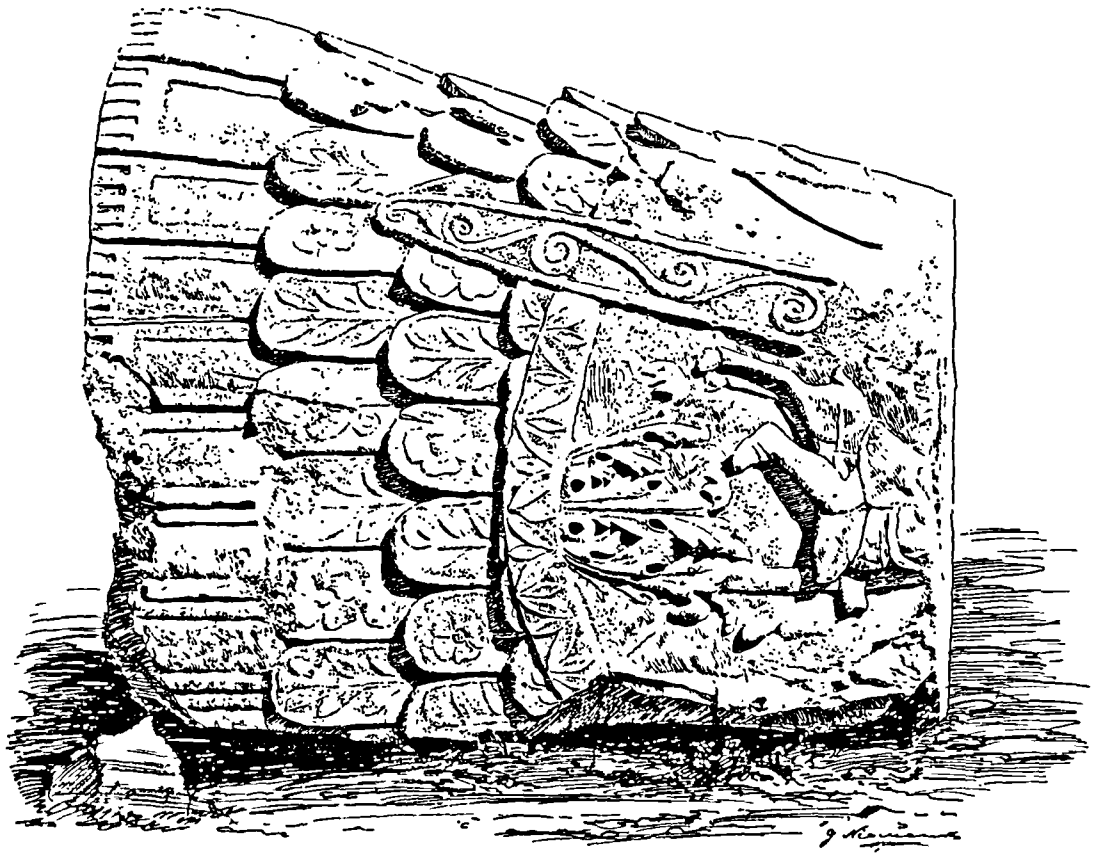

Fig. 42. Partea de jos a loriceĭ.

www.dacoromanica.ro

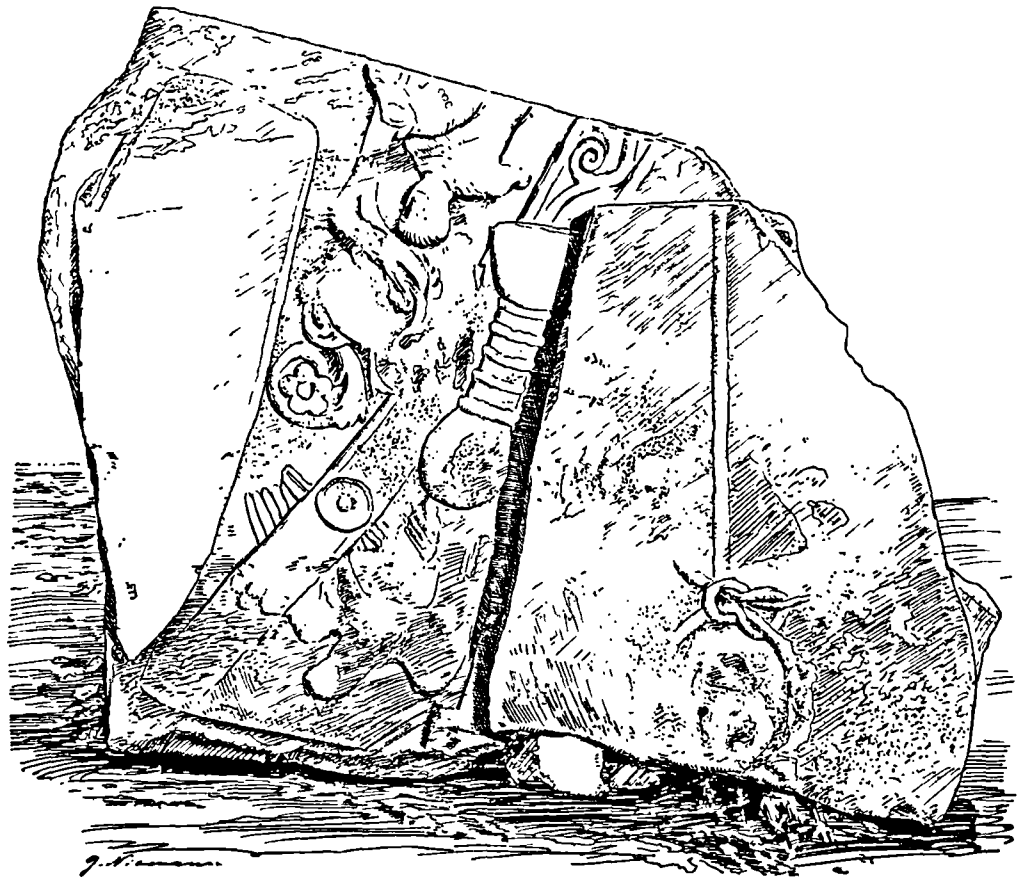

Fig. 43. Bucată din partea de sus a trofeului.

Una din feţele orizontale ale acesteĭ pĭetre curióse este în 4 colţurĭ (1·53 m. lungă şi 1·36—1·39 m. largă); faţa cealaltă opusă este ovală (diametrul cel maĭ mare aprópe 2·0 m.), grosimea, de 1·09 m. Faţa ovală este tótă netedă şi cu o gaură de cep adênc tăĭată, 0·13 m. adêncime, 0·3 m. lăţime şi 0·35 m. lungime; gaura nu se află tocmaĭ la mijloc. Faţa cea în patru colţurĭ opusă are o scobitură cam de 0·02 m. adêncime şi 0·04 m. lăţime, ce merge paralel cu muchiile, fiind departe cam 0·2 m. de la margine; şi pe acéstă faţă se află o gaură (pentru cepurĭ de pĭatră?) de 0·4 m. lungime, 0·33 m. lăţime şi 0·21—0·24 m. adêncime.

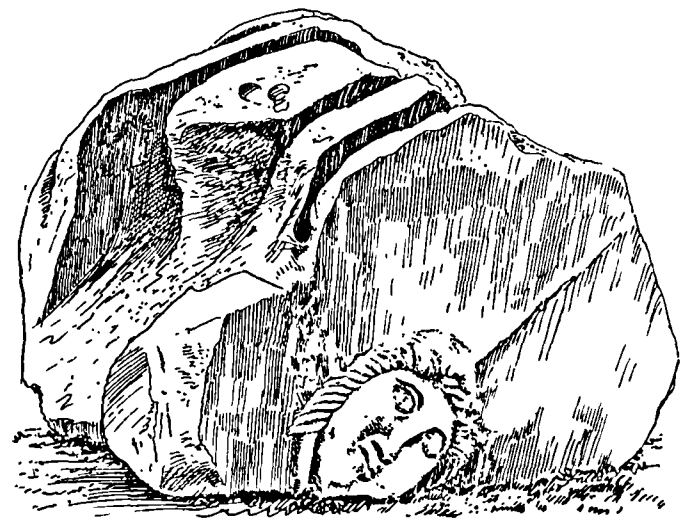

Fig. 44. Bucată din trofeŭ (*A* în fig. 36).

Suprafaţa exterióră a pĭetreĭ maĭ mult conice decât cilindrice nu are aceĭaşĭ înălţime peste tot; ea atîrnă óreşĭ-cum în jos peste feţele părţeĭ de desubt cubice; muchiile sînt scobite în chip neegal şi nu s'aŭ păstrat intacte.

www.dacoromanica.ro

Periferia de sus a trunchĭuluĭ nu se póte evalua decât cu aproximaţiune dupĕ forma acelor fragmente, pe care sînt aşezate pulparele; din contra, pe partea de jos a bucăţeĭ cu armatură V, desemnată în fig. 36, este tras un contur, care corespunde aceleĭ periferiĭ. Prin urmare faţa superióră a trunchĭuluĭ a fost ovală, 1·4 m. largă şi 1·75 m. lungă.

Bucata V a loriceĭ, spartă într'o parte şi care venea aşeḑată d'asupra bucăţeĭ a IV, măsóră la faţa de desubt 3·0 m. lungime şi cam 1·6 m. lărgime; înălţimea este de 2·25 m. Faţa superióră are numaĭ aprópe 1·8 m. lungime şi 1·0 m. lărgime.

Acéstă pĭatră lucrată se află reprodusă în fig. 42 în posiţiunea în care am găsit'o. Maĭ mult ca un sfert dintr'ênsa este sfărămată şi pĭerdută, decĭ şi feţele eĭ orizontale nu s'aŭ păstrat decât numaĭ pe treĭ sferturĭ. Cele douĕ feţe ale loriceĭ aŭ aceĭaşĭ formă, una însĕ e fórte rĕŭ stricată. Tot în aşa stare se află şi partea superióră a loriceĭ reprodusă în fig. 43 de asemenea în posiţiunea în care am găsit'o, când eram noĭ acolo. Dar nu acésta a fost posiţiunea celor douĕ bucăţĭ la a lor căḑere; din contra, o încercare anterióră de a le transporta le pusese în acéstă posiţiune. Împrejurarea, că la amêndouĕ bucăţile o faţă este fórte bine păstrată şi alta fórte stricată, dovedesce că amêndouĕ stătuseră la pământ cu partea cea lată şi decĭ numaĭ faţa întórsă spre sus a suferit injuriele timpuluĭ.[1]

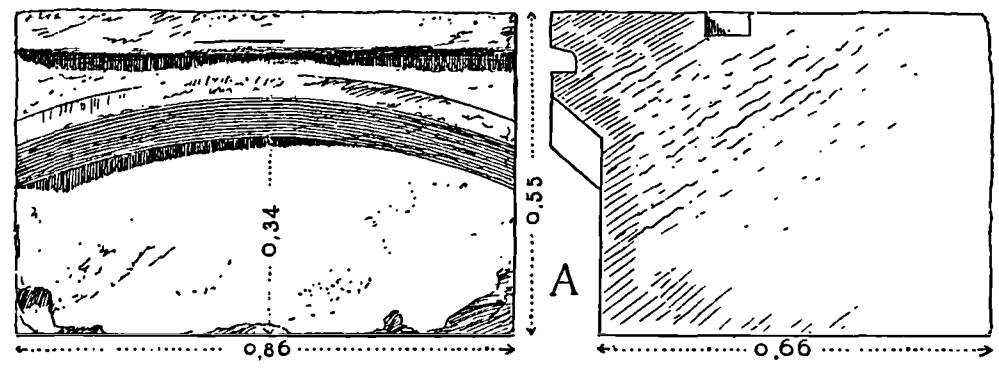

Fig. 45. Bucată lucrată găsită la clădire.

Partea superióră a armăturеĭ se compunea împreună cu scuturile dintr'o singură bucată de aprópe 2·7 m. înălţime (măsurată pênĕ la marginea de sus a scutuluĭ completat în desenul din fig. 36), aprópe 3·5 m. lungime între marginile din afară ale scuturilor, şi numaĭ 1·0 m. grosime. La gât, unde trebuĭa să urmeze continuarea trunchĭuluĭ şi coĭful pus d'asupra, latura orizontală este stricată; cu tóte acestea se póte vedea aci printre marginile scuturilor scobiturĭ deteriorate, în care póte că eraŭ înfipte vîrfurĭ de lâncĭ, ce ĭeşĭaŭ în afară. Ornamentele loriceĭ sînt aceleaşĭ pe amêndouĕ feţele, tot asemenea se repetéză şi spada. Fragmentul representat în fig. 44 este acelaş fragment însemnat pe fig. 36 cu *A*; aci însĕ el înfăţişéză partea opusă. Corpul rotunjor ce se ridică între scuturĭ nu este altceva decât stinghia, de care atîrnaŭ scuturile. Amêndouĕ aceste pĭetre colosale eraŭ aşeḑate pur şi simplu una peste alta, fără nicĭ-o altă legătură; se găsesce însĕ pe faţa inferióră a fie-căreĭa din ele câte o dungă lată lucrată din gros în lungul eĭ; acéstă dungă este scobită la bucata

[1] [În acéstă posiţiune amêndouĕ bucăţile loriceĭ aŭ şi fost descoperite; noĭ n'am făcut decât a le întórce pe feţele lor maĭ bine păstrate, în posiţiunea ce aŭ în fig. 42 şi 43. Gr. G. T.]

www.dacoromanica.ro

inferióră (a se vedea fig. 36, jos) de o tăĭetură pĭeḑișă drept-unghĭulară, 0·2 m. lată și 0·15 m adêncă; la bucata de sus dunga e săpată maĭ mult în formă de albie și are aprópe 0·23 m. lățime și tot atâta adêncime. Eŭ nu știŭ pentru acésta altă esplicare decât că dungile în cestiune aŭ fost întrebuințate pentru trecerea funiilor saŭ lanțurilor la așeḑarea pĭetrelor.

Încheind trebuĭe să menționăm încă o pĭatră, care deși zăcea între dărămăturile care înconjuraŭ monumentul, nu și-a găsit un loc în edificiŭ. Este pĭatra tăĭată ce se represintă în fig. 45, avênd 0·55 m. înălțime; pe partea din față se află sus un pervaz mergênd orizontal, și de desubt o ĭeșitură în formă de arc. Pĭatra, 0·86 m. lungă, 0·66 m. adêncă, are rosturĭ verticale în ambele părți, ĭar pe fața de sus lucrată, o gaură de ridicat, douĕ găurĭ făcute prin daltă, și la muchiĭ scobiturĭ pentru scóbe de lemn în formă de códă de rândunică. Douĕ alte pĭetre de acelaș fel s'aŭ găsit într'un cimitir la distanță aprópe 1 1/2 oră de monument; ele sînt represintate în fig. 46. Una este un fragment fórte stricat, cealaltă, bine conservată, avênd pe fața superióră găurĭ pentru scóbe, măsóră 0·55 m. lungime, 0·59 m. înălțime și 1·2 m. adêncime. Acésta era înfiptă prin urmare în zidul, căruĭa a aparținut, maĭ adênc decât orĭ-ce altă pĭatră lucrată a monumentuluĭ, cu singura excepțiune a frizeĭ cu arme descrisă maĭ sus, care, dupĕ cum trebuĭe să admitem, alcătuĭa basa propriŭ-ḑisă a trofeuluĭ; dejà din acest motiv eŭ nu cred, ca pĭatra să fi aparținut monumentuluĭ. Pentru aceste pĭetre lucrate, ce se represintă în fig. 45 și 46 și din care există de sigur un mare numĕr, nu este, dupĕ părerea mea, nicĭ un loc la clădirea circulară. Tot astfel stă lucrul și cu un pilastru unghĭular de formă identică cu a pilaștrilor construcțiuneĭ sexagonale de d'asupra; acest pilastru nu s'a găsit la monument, este maĭ înalt decât aceĭ pilaștri, are anume 2·14 m. înălțime, o altă basă, și, dupĕ măsurătórea d-luĭ Dr. Dreger, un unghiŭ exterior de aprópe 114°. Aparținea prin urmare probabil uneĭ construcțiunĭ sexagonale, dară nicĭ de cum construcțiuneĭ de d'asupra acoperișuluĭ dela monumentul nostru.

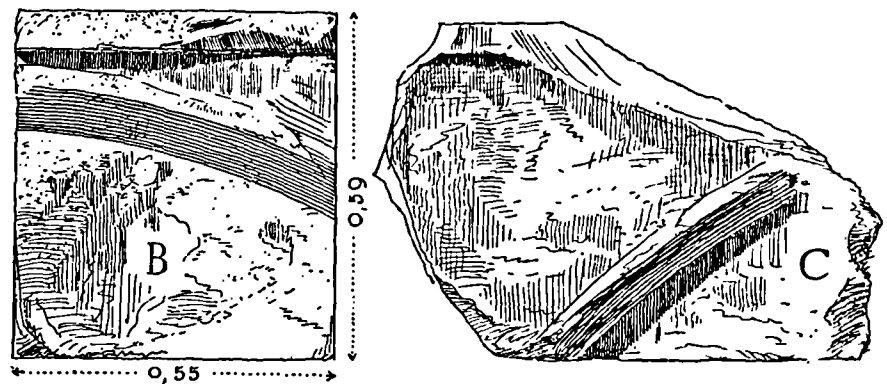

Fig. 46. Bucăți găsite într'un cimitir.

Eŭ cred, că prin presenta descriere a părților ce alcătuĭaŭ edificiul în raportul dintre ele și cu întréga clădire, am dovedit că acésta, abstracțiune făcênd de micĭ detaliĭ ale acoperișuluĭ și ale construcțiuneĭ de d'asupra, nu a putut avea altă formă decât numaĭ aceea pe care ne-o dă reconstrucțiunea. Maĭ trebuĭe încă să observăm, că întregul monument pare a fi turnat dintr'o singură bucată, că lucrarea technică a tutulor părților este uniformă și că nicĭ un indiciŭ nu vorbesce despre vre-o restaurațiune saŭ completare, ce ar fi avut loc în total saŭ în parte.

www.dacoromanica.ro

Asupra materialuluĭ din care se compune clădirea, caşi asupra careriereĭ, care a procurat acest material, am primit dela d. Gr. G. Tocilescu următórea relaţiune technică:

Cariera. «Cariera de pıatră, din care s'a extras materialul pentru Adamklissi, se află la 1500 m. spre nord de satul Enige şi 3700 m. spre est de Adamklissi, pe cósta sudică a văiĭ Enige, 75—100 m. d'asupra niveluluĭ măreĭ.»

«Ea consistă din treĭ gropĭ una lângă alta, săpate pe cósta de sud a văiĭ Enige, 30 m. d'asupra niveluluĭ văiĭ. Aceste gropĭ sînt astăḑĭ în parte astupate şi înconjurate cu tufiş, aşa că din vale nu se pot nicĭ de cum cunósce; numaĭ când viĭ aprópe de ele, observĭ că aŭ fost cariere de pĭatră. Cea maĭ mare e cea din spre nord; ea are o lăţime de 100 m., o adêncime şi o înălţime de 50 m. Aproximativ 50 m. maĭ departe spre sud, se deschide cea d'a doŭa, avênd o lărgime de 100 m., o adêncime de 20 m.; a treĭa în fine, 100 m. maĭ departe, are aceĭaşĭ lăţime şi o adêncime numaĭ de 10 m.»

«Marginile gropilor permit a se recunósce fórte desluşit formaţiunea geologică. De sus în jos se distinge un strat de pământ galben, adênc de 5 m. Dupĕ aceea urméză în adêncime de 5—10 m. un conglomerat de var poros, tare şi străbătut de scoĭcĭ marĭ; are straturĭ orizontale şi prin el trec vine roşatice de pĭatră. De desubt, un strat galben de argilă margósă, 3—5 m. adênc; aĭurea acéstă argilă formézĕ peşterĭ, de multe orĭ în aşa întindere, că pot servi de adĕpost la turme întregĭ de oĭ. Jos de tot în adêncime dăm de pĭatră de calcar tare, fin granulată, care se sparge în blocurĭ extraordinar de marĭ; în spărtură ea se asémănă cu marmora.»

«Prima grópă, cea dinspre nord, este scobită semicircular şi înconjurată la marginea de sus cu un val înalt de 1—3 m.; acest val a avut probabil destinaţiunea, ca să împĭedice scurgerea apelor de plóĭe. Ea conţine în adêncimea eĭ preţiosul material, din care s'a executat veştmêntul exterior al monumentuluĭ. Încă şi astăḑĭ se vede la o înălţime de 6 m. şi pe o lăţime de 12 m. urmele cĭopliturilor vechĭ, făcute cu dalta, întocmaĭ aşa cum, de exemplu, se vĕd la partea dinapoĭ a metópelor. Jos, cam în mijlocul pereteluĭ de stâncă; se află săpat încă din vechime un O. Grópa nu este câtuşĭ de puţin sleită şi ar putea încă procura pĭatră minunată pentru construcţiunĭ şi pentru lucrărĭ de decoraţiune sculpturală; maĭ cu sémă, că pĭatra se póte transporta uşor pênĕ la Dunăre. Din contra, se pare că celelalte douĕ gropĭ, care nu sînt aşa de adênc scobite, — e posibil însĕ ca acum ele să fie numaĭ astupate, — aŭ dat materialul pentru mĭeḑul monumentuluĭ.»

«Transportul blocurilor de calce tăĭate pentru Adamklissi, din care multe se disting prin dimensiunĭ neobicĭnuite, unele fiind de o mărime extraordinară, a trebuit să fie însoţit de greutăţĭ deosebite, date fiind înălţimea loculuĭ clădireĭ, variata schimbare a terenuluĭ şi lungimea drumuluĭ din causa acesteĭ variaţiunĭ de teren. Drumul maĭ scurt şi cu urcuşurĭ maĭ micĭ este pe acolo unde, cum eşĭ din valea Enigeĭ, apucĭ drept către cimitirul părăsit dela Akbunar, şi de acolo apoĭ urcĭ pre cósta Adamklissi Bair. Acéstă soluţiune se presintă aşa de limpede, în cât este imposibil ca Romaniĭ s'o fi trecut cu vederea. Dară urmele uneĭ căĭ antice pe acéstă linie nu s'a observat încă pênĕ acum.»

Afară de pĭetrele calcare, estrase din aceste gropĭ, alt soiŭ de material nu s'a găsit întrebuinţat la monument. De asemenea, cu tóte săpăturile destul de însemnate, este vrednic

www.dacoromanica.ro

de mirare că nu s'a dat peste micĭ obĭecte antice, precum de altminterea se întîmplă de ordinar a se descoperi in asemenea locurĭ. Câte-va monete de bronz din secolul al treilea şi al patrulea, vreo douĕ, treĭ săgeţĭ sau vîrfurĭ de lăncĭ, câte-va fragmente de vase romane de lut şi oseminte de animale, este aprópe tot ce s'a aflat printre dărămăturĭ.

De sigur că monumentul a rĕmas intact multe vécurĭ în urmă. Cel puţin săpăturile întreprinse de d. Tocilescu în ruinele cetăţiĭ învecinate n'au descoperit pênĕ în present vreo pĭatră din uriaşa clădire care să se fi întrebuinţat ca material de construcţiune cu ocasia reîntemeĭeriĭ vechĭuluĭ municipiŭ al luĭ Traian de către Constantin cel mare. Din contra, multe monumente ale anticuluĭ municipiŭ s'aŭ găsit utilisate în zidurile şi casele Cetăţiĭ Constantinice, între carĭ amintim preţiósa dedicaţiune a lăcuitorilor Traianenses Tropaeenses către împĕratul Traian din a. 115/116 (maĭ sus, pag. 27) precum şi câteva altare cu inscripţiunĭ în parte stricate din vechime cu cĭocanul.

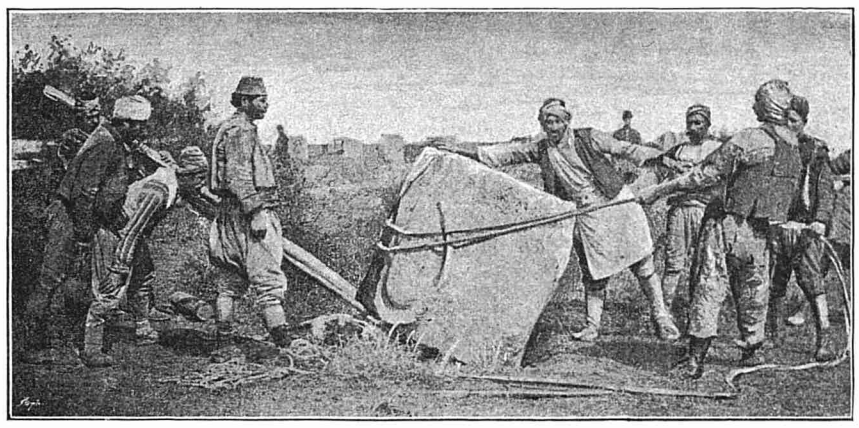

Fig. 47. Transportul uneĭ bucăţi lucrate dela trofeŭ.

www.dacoromanica.ro

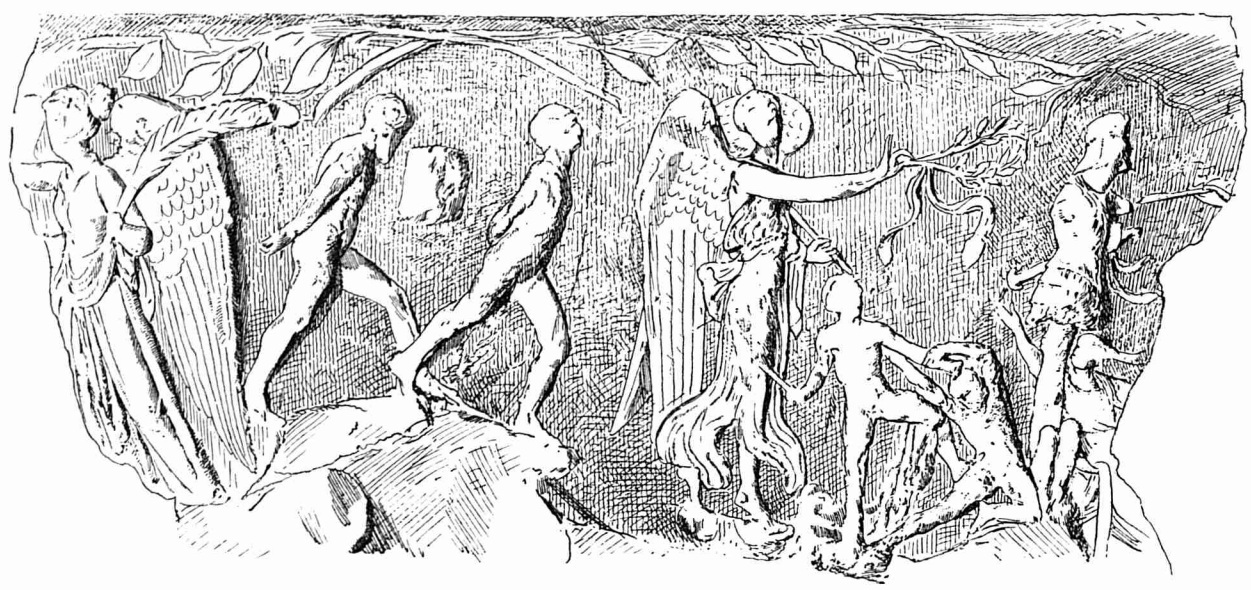

Fig. 48. Fragment în relief dintr'un crater colosal de marmură în posesiunea conteluï Carol Lanckoroński.

IV. Sculpturile.

Acum când cunóscem clădirea în tóte elementele sale, să ne ocupăm cu d'amĕnuntul de partea sculpturală. Treï felurï de sculpturï se pot deosebi la monument:

1. Trofeul cu grupurile de statuï dela picïorul sĕŭ şi cu friza cu arme a baseï sale;

2. Ornamentaţiunea crenelată cu reliefurile de barbarï legaţï şi cu leii puşï înaintea lor, servind drept urlóïe de apă;

3. Cununa cea mare de reliefurï în formă de metópe, pe care, pentru scurtime, le vom numi metópe, cu representaţiunï referitóre la rĕsbóïele dacice ale împĕratuluï Traian.

Din punctul de vedere artistic aceste sculpturï aŭ o valóre fórte diferită. Pe când trofeul şi friza cu arme dovedesc o iscusinţă mare şi sigură în disposiţiunea lor şi o lucrare calculata ca să producă impresiune de departe, — reliefurile crenelurilor, cum nu maï puţin şi ale metópelor, sînt făcute de nişte mâïnï neexercitate, cu o sărăcie şi o imperfecţiune copilăréscă a formeï şi destul de grosolană, în cât la prima vedere le daï o valóre cu mult maï mică şi le consideri ca opere dintr'o epocă maï târdie. Dar nicï lor nu le lipsesce o claritate a subiectuluï ce vor să expună, şi fiind vĕḑute din înălţime, diferenţa aceea de execuţiune artistică dispărea de sigur. Privindu-le chïar numaï în trécăt, nu putem a nu recunósce, că fie-care motiv în parte are de basă un model determinat maï din'nainte, că întréga decoraţiune are un plan artistic bine definit. Faţă de însemnătatea istorică a monumentuluï, nu sîntem dar scutiţï de obligaţiunea, de a urmări în tóte amănuntele execuţiunea

www.dacoromanica.ro

proprie în felul sĕŭ a decoraţiuneĭ luĭ plastice; tocmaĭ caracterul acesteĭ execuţiunĭ de meseriaş oferă o problemă stilistică de cel maĭ mare interes. Începem cu metópele, căcĭ ele s'aŭ păstrat maĭ bine şi în numĕr maĭ complet decât celelalte sculpturĭ.

A. Metópe.

Peste tot avem 49 metópe, din care câte-va numaĭ în fragmente. În cele 49 intră şi metopa ce se bănuĭa a fi pĭerit în Dunăre cu ocasiunea transportuluĭ pĭetrelor la Bucureştĭ. Ne maĭ lipsesc decĭ cincĭ din numĕrul total ce a fost la început (veḑĭ maĭ sus pag. 40).

O greutate particulară ne presintă rînduĭala primitivă a lor. Dupĕ chipul cum săpăturile aŭ fost maĭ înainte întreprinse, nicĭ-o singură notiţă nu ne póte servi la acéstă lucrare; şi apoĭ, chĭar dacă am avea o chartă precisă a desgropărilor făcute, din care să se vaḑă posiţiunea fie-căreĭ pĭetre sub ruinele edificiuluĭ înainte de cercetările mele, totuşĭ conclusiunĭ sigure nu s'ar putea dobândi dintr'un asemenea tabloŭ: acésta pentru motivul simplu, că nu cunóscem nicĭ cum s'a întîmplat stricarea monumentuluĭ, nicĭ ce schimbărĭ aŭ încercat grămeḑile de dărămăturĭ în cursul timpuluĭ. Prin acestea voim a ḑice, că nu numaĭ nu se póte fixa locul uneĭ singure bucăţĭ măcar în cununa metópelor, dar că, abstracţiune făcênd de puţine casurĭ, nu este posibil a determina cu siguranţă nicĭ chĭar şirul lor pentru fie-care în parte.

Dar simpla privire asupră-le ne arată învederat, că representaţiunile metópelor, deşi se întindéŭ peste pilaştriĭ despărţitorĭ, avéŭ însă o intimă legătură între ele. Acest procedeŭ al decoraţiuneĭ, indicat prin caracterul frizeĭ, a rămas totdeauna în us dupĕ exemplul templurilor greceştĭ, la care şirurile de metópe eraŭ fórte adesea combinate douĕ câte douĕ, saŭ eraŭ în genere concepute în chip unitar. Graţie ḑisuluĭ procedeŭ ne-a fost posibil de-a ne pune sub ochĭ evenimentele istorice, ce aŭ dat nascere edificărĭĭ monumentuluĭ. Tăĭerea materieĭ într'o mulţime de scene maĭ micĭ impunea totuşĭ marginĭ hotărîte. Pe când cordeaŭa de reliefurĭ de pe Columna traiană permitea o naraţiune continuă a acelor evenimente, acestea nu se puteaŭ aci de cât indica în cuvinte scurte paratactice, a căror sintaxă latentă trebuĭa óre-cum suplinită. Era de lipsă, pentru ca povestirea să fie înţelésă, a se mărgini cineva numaĭ la ceea ce este maĭ necesar, maĭ general; din acésta, cu tótă accentuarea exterioruluĭ realistic — firéscă simţuluĭ mecanicesc al meşterilor executorĭ — a resultat óre-care înfăţişare ideală a totuluĭ. Tocmaĭ intenţiunile de căpetenie ale acesteĭ representărĭ ideale trebuĭesc acum ghicite, deşi la unele bucăţĭ o legătură directă între dênsele póte fi constatată saŭ este numaĭ probabilă. Dupĕ cuprinsul lor, diversele seriĭ se despart unele de altele, şi în lăuntrul acestor seriĭ, ca şi între aceste seriĭ însĕşĭ, se deschid raporturĭ aşa de multiple şi de variate, în cât cel puţin punctele de înlănţuire ale clasificaţiuneĭ în totalitatea eĭ, nu pot fi îndoĭelnice; acésta cu atât maĭ mult, că ele se confirmă prin analogiĭ, ce găsim pe Columna luĭ Traian.

Vom presenta maĭ întêiŭ în figurĭ şi descrierĭ complimentare starea reală a lucruluĭ; apoĭ vom motiva la fine, pe cât va fi posibil, ordinea urmată în înşirarea metópelor.

www.dacoromanica.ro

Fig. 49. Metopa nr. 1.

Fig. 50. Metopa nr. 2.

Metopa nr. 1. Călăreţ alergând spre drépta, găsită împreună cu nr. 2—3 în Nordvest. Călăreţul este fară barbă, pĕrul capuluĭ îĭ merge dela frunte pênĕ pe céfa în lungĭ şuviţe paralele. Pórtă cisme scurte, pantalonĭ strîmţĭ, precum se vede din cutele dela pulpă, o cămaşă de zale de fier cu mânece pênĕ la cot şi o curea d'a curmeḑişul (*balteus*) cu sabie dréptă, dela care se observă numaĭ mânerul d'asupra gîtuluĭ caluluĭ; picĭorul stâng nu este indicat. Cu mâna dréptă întinde lancea, care în partea de sus pare a fi ruptă pênĕ la vîrful eĭ, ce se vede pe fundul reliefuluĭ; cu stânga mânuesce un mic scut de formă sferică la cele douĕ marginĭ lungĭ ale sale. Cóma caluluĭ e tunsă scurt şi legată ţop între urechĭ. Din frîu s'a păstrat obrajiĭ, botniţa şi o parte din dîrlogĭ; d'asupra dîrlogilor sînt înfăşurate dupĕ gîtul animaluluĭ treĭ curele, din care cea maĭ de sus este împodobită cu micĭ discurĭ rotunde. Dela arşaŭa saŭ îmbrăcămintea cu cĭucurĭ a şeliĭ merge spre códa caluluĭ pofilul, de care atîrnă ḑece cureluşe cu câte douĕ noduri fie-care, ĭar în direcţiunea opusă, un pĭeptar lat înainte şi ornat cu şése disculeţe şi o lunulă între marginile scóse maĭ în afară. Odată cu colţul de sus al metopeĭ a pĭerit şi cadrul săpat în adînc şi care încon-jóră reliefurile de câte-şĭ patru laturile.

Metopa nr. 2 ne presintă aceeaşĭ figură, însĕ în mişcare ceva maĭ vie. Şi aci picĭorul stâng nu se vede; afară de acésta, pe marginea de jos a platoşeĭ s'a omis găurile făcute cu sfredel. Picĭorul drept apare gol. Scutul e ceva maĭ măricel; pĭeptarul caluluĭ este ornat cu opt discurı micĭ şi cu lunulă; extremitatea de jos a lăncĭĭ este ruptă, cea superióră a fost póte lucrată numaĭ în parte. Indicaţiunea terenuluĭ de sub picióre lipsesce aci, ca la reliefurĭ în genere.

www.dacoromanica.ro

Fig. 51. Metopa nr. 3.

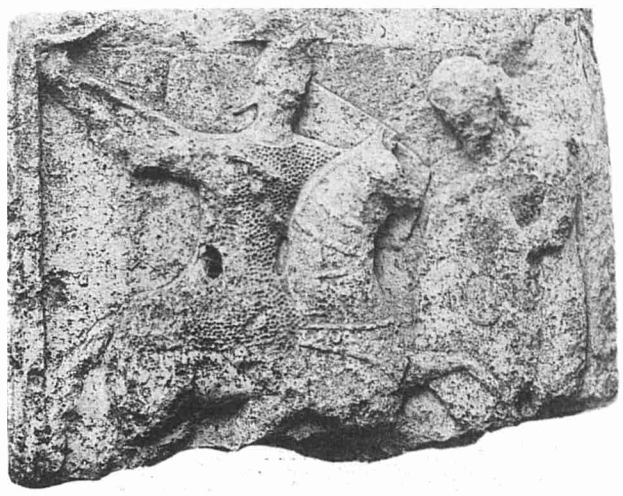

Fig. 52. Metopa nr. 4.

Metopa nr. 3. Doĭ stegarĭ călărĭ alergând spre drépta, găsită în a. 1882, cu faţa reliefuluĭ în sus. Caiĭ şi călăreţiĭ sînt representaţĭ maĭ-micĭ decât în nr. 1 şi 2, dar în mişcare şi armatură eĭ se asémănă; călăreţul de dincolo alérgă maĭ înainte. Amêndoĭ ţin cu mâna dréptă plecată în jos dîrlogiĭ, cu cea stângă d'asupra capuluĭ caluluĭ ţin lemnul stéguluĭ (*vexillum*). Stégul din drépta este rupt pênĕ la mâna călăreţuluĭ, cel din stânga s'a păstrat numaĭ ca un ghemotoc inform, aprópe dreptunghĭular. Se vĕd resturĭ din cămăşile de zale de fĭer şi s'a pĭerdut cureaŭa d'a curmeziş a săbieĭ şi coifurile, din care totuşĭ o urmă pare a se fi păstrat la conturnul capuluĭ călăreţuluĭ de dincóce. Marea stricaciune a reliefuluĭ se esplică, ca în tóte celelalte casurĭ, prin faptul, că metopa a stat în sus cu faţa cea sculptată.

Metopa nr. 4. Călăreţ alergând spre drépta, în luptă cu lancea contra unuĭ barbar. Lipsesce o treime din metopă, partea inferióră, şi cu dênsa: picĭórele dela genuche pênĕ jos ale barbaruluĭ, picĭórele caluluĭ şi probabil un accesoriŭ de umplutură, póte figura unuĭ barbar căḑut în luptă. Călăreţul pórtă armatura dela nr. 1 şi 2, avea însĕ coif. Barbarul ţine cu amêndouĕ mânile înaintea trupuluĭ un mic scut oval cu *umbo*; are barbă, pórtă pĕrul scurt pênĕ pe céfă; din îmbrăcămintea luĭ nu se maĭ cunósce decât o refecătură la gît. Pĭeptarul caluluĭ este împodobit cu discurĭ rotunde, la pofil atîrna de micele curele foĭ în formă de inimă. Darda saŭ lancea de aruncat (*tragula*) este maĭ scurtă şi maĭ puţin tare, decât lancea de împuns (*contus*) dela nr. 1 şi 2. Din coĭf se vede códa apărătóre a cefeĭ şi ceva din vîrful luĭ. Micşorimea prea mare a caluluĭ şi a ambilor luptatorĭ era impusă de composiţiunea maĭ bogată, cum este şi la metópele nr. 3 şi 5.

www.dacoromanica.ro

Fig. 53. Metopa nr. 5.

Fig. 54. Metopa nr. 6.

Metopa nr. 5. Călăreț alergând spre drépta, în luptă cu treĭ barbarĭ ce pórtă barbă. Unul este călcat în picĭórele caluluĭ, al doilea fuge, cel d'al treilea este un cadavru ce apare în fund. Ceĭ doĭ d'ântêiu pórtă nădragĭ și aŭ pĕrul tăiat scurt. Cel răsturnat la pământ e fără arme, capul sĕŭ este representat în față; la umĕr și ureche se vêd copitele de din'ainte ale caluluĭ. Cel care fuge îșĭ întórce capul înapoĭ și înalță mâna stângă în semn de supunere; din mâna luĭ cea dréptă sabia curbă pare că-ĭ alunecă. La cel omorît i se vede, în posițiune pĭedișă, pĭeptul cu minténul spintecat și cu resturĭ din capul sĕu, care cade în jos. Cal și călăreț ca la nr. 4, numaĭ că lancea nu este lucrată plastic.

Metopa nr. 6. Împĕratul spre drépta strivind cu calul un barbar, representat ca statuă, de óre-ce picĭórele de dindărăt ale caluluĭ staŭ pe o basă. Calul este decorat în chip particular; pieptarul și pofilul, liniate pe marginĭ și cu cĭucurĭ pendinți, cum este și la arșà; pe lângă acésta, pĭeptarul are din'nainte o mască de animal, óre-cum un cap de leŭ cu gura căscată; cureaŭa cea maĭ de sus dela gît este cu un rînd îndoit de bumbĭ; cóma este legată între urechĭ. Călărețul pórtă o cămașă de zale cu solḑĭ cu douĕ șirurĭ de șuvițe tăĭate în colțurĭ; sub za o tunică, d'asupra zăliĭ un brîŭ cu marginile tivite și împodobit cu plăcĭ pătrate, o mantie fluturândă; n'are nicĭ coĭf, nicĭ scut; în mâna dréptă o lancĭe. Barbarul pórtă nădragi și o căcĭulă; brațul stâng îĭ atârnă liber în jos; fața luĭ, cu gura deschisă și cu ochiĭ ridicațĭ, privesce către împĕrat; mâna dréptă a luĭ închisă este ridicată de cealaltă parte sub picĭorul stâng de din'nainte al caluluĭ. Metopa a fost găsită tocmaĭ în sudul monumentuluĭ; dupĕ cum se va esplica maĭ la vale, ea póte fi rînduită dupĕ nr. 28 și e probabil că a tăĭat ciclul în jumĕtate, ca o representațiune neutră, considerată isolat de celelalte.

www.dacoromanica.ro

Fig. 55. Metopa nr. 7.

Fig. 56. Metopa nr. 8.

Metopa nr. 7. Călăreţ alergând spre drépta, ţinênd în sus capul tăĭat al unuĭ barbar care cade; pĭatra este scobită îndărăt ca o albie; a fost găsită în cimitirul Akbunar. Calul are cóma maĭ lungă, códa făcută în bucle; o arşà care stă îndoită; tóte celelalte sînt ca la nr. 4; resturĭ din picĭórele de din'nainte se vĕd la drépta pe câmp deschis. Călăreţul purta încălţăminte, cămaşe de zale cu solḑĭ, curea la sabie, scut oval şi coĭf ascuţit; mâna dréptă ţine, cum se vede, sabia scósă. Barbarul purta nădragĭ strîmţĭ şi probabil n'avea armă; are barbă, ochiĭ îĭ sînt închişĭ şi capul îndreptat înainte; mişcarea braţelor sale, întórse îndărăt, nu se esplică destul de bine. Cămaşa de zale, ce se póte vedea fórte lămurit pe original, n'are şuviţe la braţe şi picĭóre. Lăţimea cea mică a metopeĭ a scurtat proporţiunile caluluĭ.

Metopa nr. 8. O turmă de oĭ. Jos merg treĭ oĭ spre drépta; córnele lor sînt învîrtite în spirală şi arcate în jurul urechilor; blana lor lânósă este indicată prin şirurĭ de liniĭ semicirculare. D'asupra, doĭ ţapĭ sar unul asupra altuĭa; lungile lor córne sînt învîrtite îndărăt, bărbile lor tocite, blana este şi aicĭ desemnată în acelaş mod schematic. Picĭórele animalelor de maĭ îndărăt sînt omise. Posiţiunea ţapilor póte fi esplicată prin năzuinţă de a se umple spaţiul gol şi de a se da tablouluĭ un efect maĭ viŭ şi maĭ complet. Acéstă metopă o aşeḑăm aci, pentru-că a fost găsită imediat lângă metopa nr. 9, care represintă o familie de barbarĭ venind cu rugăcĭune înaintea împĕratuluĭ (metopa nr. 10) şi oferindu-ĭ tot avutul lor. Am putea însĕ s'o punem fórte bine şi la sfîrşitul uneĭ bătăliĭ, óre-cum dupĕ nr. 37, în legătură cu luarea fortăreţeĭ de care, tot aşa precum vedem maĭ multe reliefurĭ cu cireḑĭ de vite pe Columna luĭ Traian, indicând sfîrşitul celor douĕ rĕsbóie.

www.dacoromanica.ro

Fig. 57. Metopa nr. 9.

Fig. 58. Metopa nr. 10.

Metopa nr. 9. O familie de barbarĭ venind cu rugăcĭune înaintea împĕratuluĭ într'un car cu patru róte, tras de o vită cornută. Peste róte se vede un drug aşeḑat de-a lungul şi căpătâile altor cincĭ drugĭ puşĭ d'a curmeḑişul; peste dênsele o podea de scânduri. Acésta din urmă la căpătâiul sĕŭ din drépta este legată cu drugul pus în lung prin nuele împletite; la stânga legătura într'adins nu e făcută pentru ca să se pótă vedea o ladă. Lada e ferecată pe margine cu dungĭ şi cu liniĭ verticale mergênd paralel; ea are d'asupra la mijloc o bróscă pătrată cu gaură pentru cheĭe; numaĭ picĭorul eĭ din stânga este visibil. Pe dênsa şéde cu faţa întórsă o femee în haĭnă lungă, ţinênd mâna stângă pe póle şi închisă; mâna dréptă este pe umeriĭ unuĭ copil gol, care şéde pe podeaŭa de scândurĭ. Lângă dênsa stă în genuchĭ un bărbat; el are nădragĭ şi o haĭnă cu mânecĭ lungĭ; braţele îi sînt întinse înainte în semn de rugăcĭune. Alăturĭ cu boul care trage, merge conducătorul caruluĭ, avênd cĭomagul pe umere şi mâna stângă îndreptată înainte şi deschisă. El se uită în sus, ca şi bărbatul îngenuchĭat şi copilul.

Metopa nr. 10. Împĕratul între doĭ rĕzboĭnicĭ respingênd rugăcĭunea barbarilor; găsită la vest. El pórtă o lorică grecéscă cu şuviţe pe marginĭ, decorată cu vrejĭ încolăcite, cu cingulum şi cu aquila aripată întórsă spre drépta, un paloş la cópsa stângă şi o mantie peste pĭept şi umerĭ; în stânga un toĭag lung, mâna dréptă cu degetul cel mare strâns o ţine înaintea pĭeptuluĭ, podul palmeĭ este întors în afară. Ceĭ ce-l însoţesc aŭ cămăşĭ de zale cu douĕ şirurĭ de şuviţe, la cel din stânga se vede restul uneĭ cingătorĭ; mâna luĭ stângă se pare lăsată în jos, ţinênd lancea. Atât platoşa, ce se póte observa destul de bine pe original, cât şi lipsa scutuluĭ, caracteriză pe împĕrat.

www.dacoromanica.ro

Fig. 59. Metopa nr. 11.

Fig. 60. Metopa nr. 12.

Metopa nr. 11. Treĭ cornişti spre drépta; s'a găsit la vest. Cel d'întêiŭ din stânga are cămaşe de zale cu solḑĭ, ceilalţĭ cămaşe simplă de zale; tóte sînt cu treĭ şi patru şiruri de ḑ şuviţe; mânecile cămăşilor de zale se arată însĕ şi ele cu solḑĭ. Cel d'întêiŭ pórtă un pumnal la o curea lucrată cu plăcĭ pătrate, ceilalţĭ pórtă săbiĭ scurte, probabil şi mantale indicate prin dungĭ diagonale în spate. Coperişurĭ de cap nu se recunosc. Cornurile se termină sus în formă de pîlnie şi sînt ţinute cu stânga maĭ jos de bocal; mâna dréptă stă pe o vergea transversală eşită de ambele părţĭ afară şi legată cu bocalul; pe dênsa sînt resturĭ de ornamente.

Metopa nr. 12. Treĭ legionarĭ spre drépta ţinênd în jos cu mâna pilum întins în faţa a treĭ stegarĭ. Legionariĭ pórtă încălţăminte cu şireturĭ, zale cu solḑĭ avênd douĕ şiruri de şuviţe tăĭate în colţurĭ şi tunicĭ maĭ lungĭ decât zalele; săbiĭ scurte, brăţare la mâna dréptă, coĭfurĭ, scuturĭ semicilindrice cu umbo lipite strâns de corp. Códa de lemn a piluluĭ se îngróşă de sus în jos în forma uneĭ pîlniĭ îndoite; la vîrful eĭ vine partea de metal, în care probabil lemnul trebuĭe să fi fost îmbucat; metalul se subţiază din ce în ce şi se termină într'un vîrf deosebit. Signiferiĭ, în zale cu solḑĭ, focale şi încălţăminte, la care se distinge talpă, călcâiŭ şi curele de-asupra picĭoruluĭ; eĭ pórtă códa stéguluĭ la drépta înaintea pĭeptuluĭ, în stânga la înălţimea frunţiĭ. Códele stéguluĭ se termină într'un capitel în formă de trapez. Pe capitelul códeĭ stéguluĭ din mijloc stă direct aquila legiuneĭ cu aripele destinse, póte şi chĭar încinse de corónă. La celelalte stégurĭ códele aŭ de-asupra douĕ saŭ treĭ discurĭ rotunde, o vergea transversală cu cordele atârnând în jos şi încă un ornament, ce nu se póte determina; cordelele sînt legate în curmeḑiş.

www.dacoromanica.ro

Fig. 61. Metopa nr. 13.

Fig. 62. Metopa nr. 14.

Metopa nr. 13. Treĭ legionarĭ spre drépta ţinênd în jos cu mâna pilum întins în faţa a treĭ stegarĭ. Figura sémănă cu cea precedentă; numaĭ că signa sînt deosebite, pila sînt maĭ scurte, coĭfurile maĭ visibile, platoşele numaĭ cu un rînd de şuviţe şi picĭorul stâng al primuluĭ legionar cu pulpar la stânga; al doĭlea legionar ese afară din front şi astfel şirul se răresce. Signiferiĭ se vĕd numaĭ cu partea de sus a figureĭ lor; ântêiul din stânga are barba scurtă, cel din mijloc nu pórtă focal, toţĭ sînt cu capetele góle şi la antebraţul drept aŭ câte un brăţar. Códele stégurilor sînt fără capitel. D'asupra lor aquila legionară cu aripele destinse ţine un mănunchiŭ de fulgere în ghĭare. Signa ale legiuneĭ aŭ forma de zăbrele. La cel din stânga stă fixat un dreptunghiŭ împărţit prin douĕ vergele transversale; la colţurile superióre ale acestuĭa atîrnă douĕ cordele mişcate ca de vênt; în mijlocul luĭ sînt douĕ coróne şi un ornament în chip de coróná, puţin desluşit, în care se presupune a fi fost o aquilă; de-asupra este o mână simbolizată prin cincĭ dungĭ divergente. Celalt stég este maĭ mic, dar de aceĭaşĭ formă; ornamentul sĕŭ superior este stricat.

Metopa nr. 14. Treĭ pretorienĭ(?) spre drépta cu sabia scósă. Armatura lor consistă din cămăşĭ de zale cu tunică maĭ lungă decât zaŭa (?), scuturĭ ovale, curele de sabie care ţin téca în sus aprópe sub subţióră, săbiĭ lungĭ cu latul convex şi cu douĕ tăişurĭ, coĭfurĭ în formă de bonet, prelungite peste céfă, avênd curele ca să fie prinse sub bărbie. Din încălţăminte se póte distinge numaĭ talpa. Figurile sînt fórte marĭ şi înalte ca şi la nr. 32, unde aceĭaşĭ uniformă se repetă. Faptul că împĕratul se află în apropiere, precum şi mărimea deosebită şi bătătóre la ochĭ a acestor figurĭ, ne fac să conchidem că sînt pretorienĭ.

www.dacoromanica.ro

Fig. 63. Metopa nr. 15.

Fig. 64. Metopa nr. 16.

Metopa nr. 15. Starea de stricăcĭune a reliefuluĭ, găsit la sud împreună cu nr. 14, ne permite să recunóscem numaĭ că pe el aŭ fost represintaţĭ treĭ Romanĭ de asemenea în colónă de atac. Din armatura lor încă se maĭ deosibesc cămaşa de zale, încălţămintea, ce se póte recunósce dupĕ câte-va urme risipite, săbiĭ scurte în mânile drepte lăsate în jos, şi la ultima figură în drépta un scut oval vĕḑut din faţă; umbonele scutuluĭ este indicat cu marginĭ împrejur, şi sub dênsul muchia în lung a scutuluĭ merge vertical; dacă aparenţa nu ne înşélă, tecile săbiilor eraŭ atîrnate la cópsa dréptă. Aci am reprodus metopa din Bucureştĭ, dar partea superióră, ce lipsesce în desemn şi care căḑuse în Dunăre cu ocasiunea transportuluĭ, fiind acum adusă dela Rassova se potrivesce perfect dupĕ măsură, dupĕ modul stricăcĭuneĭ, ca şi dupĕ mersul spărtureĭ, cu metopa nóstră. Fragmentul este în adevĕr fórte stricat, totuşĭ credem a distinge în partea dréptă conturul capuluĭ celuĭ d'al treilea soldat, ĭar d'asupra luĭ ceva care se ridică în sus spre drépta, representând probabil o trompetă (*tuba*). Şi rĕsboĭniciĭ acesteĭ metope se disting prin statura lor cea mare şi sémănă în armătură cu figurile dela nr. 14 şi 32, în care presupunem a fi pretorienĭ.

Metopa nr. 16. Legionar spre drépta în luptă cu doĭ barbarĭ, găsită la sudvest. Schema figurilor şi armatura legionaruluĭ corĕspund numĕruluĭ 17. Barbarul căḑut jos este lovit în pĭept de o lance saŭ de un pilum şi ţine în stânga o sabie curbă, mâna dréptă o are pe şold, probabil gura ĭ-a fost deschisă, faţa contrasă de durere. Celalt barbar se pune cu lancea în apărare şi mânuesce un scut oval cu umbo; pe capul luĭ stricat recunóscem barba întórsă în afară şi pĕrul strâns ghimotoc pe tîmpla dréptă. Veştmîntul, probabil o mantie, fîlfîe dela subţióra din drépta în jos.

www.dacoromanica.ro

Fig. 65. Metopa nr. 17.

Fig. 66. Metopa nr. 18.

Metopa nr. 17. Legionar spre drépta, în luptă cu doĭ barbarĭ. Platoşa sa consistă din solḑĭ în forma unor foĭ cu muchiĭ şi ascuţite, avênd marginile ridicate şi se termină peste şold în douĕ şirurĭ de şuviţe jos rotunjite, ĭar la braţ într'un singur şir maĭ lung. Ante-braţul este apărat de unspreḑece brăţare anulare, vîrîte unele într'altele. Mînerul săbieĭ are un bumb şi o tórtă grósă ca talon de apărare, lama este lungă, cu douĕ tăişurĭ şi cu muchie la mijloc; téca atîrnată în sus, pe margine cu dungĭ scóse în afară, se termină printr'un bumb rotund. Coĭful se compune din apărătórea la spate, curelele obrazuluĭ (*bucculae*) şi bonet conic cu cerc şi muchiĭ, care se'mpreună sus în forma uneĭ coróne inelate. Scutul are un chenar, un umbo mare la mijloc, ĭar la colţurĭ, ornamente de liniĭ dreptunghiulare, ale căror extremităţĭ se continuă în formă de aţă. Un focal (?) şi încălţăminte înaltă cu şireturĭ completézĕ uniforma. Barbarul, care şéde jos, ţine un baston cu vîrful în formă de fóĭe, de sigur o lance; pĕrul sĕŭ este făcut nod peste tîmpla dréptă, şirul cutelor pe braţul sĕŭ drept nu se póte determina. Barbarul în picĭóre pórtă un veştmênt cu mânecile lungĭ deschis la pĭept (?) şi se apără cu sabia curbă, pĕrul sĕŭ se pare tăĭat scurt.

Metopa nr. 18. Legionar străpungênd un barbar. Aceĭaşĭ uniformă ca la nr. 17. Téca săbieĭ, atîrnată de o cingătóre, este împodobită cu vrejĭ încolăcite, ĭar sus cu un quadrifolium într'un quadrat; scutuluĭ îĭ lipsesce umbo, coĭful are vîrf. Sabia curbă are d'asupra mâneruluĭ de lemn o proeminenţă metalică în forma unuĭ talon de apărare şi o lamă cu douĕ tăişurĭ, la mijloc cu muchie. Barbarul pórtă nădragĭ, gîtul sĕŭ este anormal umflat, spatele făcut aprópe în forma pĭeptuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Fig. 67. Metopa nr. 19.

Fig. 68. Metopa nr. 20.

Metopa nr. 19. Legionar cu lance saŭ pilum străpungênd un barbar. Publicată în Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, math.-naturw. Cl., XXVII, p. 140, fig. 20, Revue archéol. 1881, pl. XXIII. Uniforma sémănă cu nr. 17. Scutul are pe el bătute treĭ dungĭ în pĭeḑiș, cea dela mijloc este în parte acoperită de umbo. Din cămașa de zale se pot recunósce încă resturĭ. Coĭful are curele de obraz, apărătóre la spate și se termină sus printr'un vîrf. Barbarul a lăsat să-ĭ caḑă sabia curbă și a apucat ţépăn lancea cu amêndouĕ mâĭnile. El pórtă nădragĭ largĭ; brăzdăturile, ce se vĕd pe pĭeptul luĭ și carĭ la prima dată ar puté fi luate drept o pavĕză, sînt efectul stricăcĭuneĭ timpuluĭ. Și aicĭ ne surprinde barba întórsă în afară, pĕrul capuluĭ probabil este tăĭat scurt. Braţul s'a scos în relief printr'o săpătură făcută în corp.

Metopa nr. 20. Legionar în luptă de sabie cu un barbar îngenuchĭat și cu altul căḑut. Uniforma ca și la nr. 17, numaĭ șuviţele dela platoșă sînt maĭ marĭ și inelele zaleĭ nu sînt reproduse prin găurĭ de burghiŭ, ci prin micĭ alcale; pe lângă acésta legionarul pórtă brăţar la subţióră și cingĕtórea săbieĭ este visibilă. Maĭ jos de cingĕtóre se află o dungă în relief de forma arculuĭ, care între acestea este ornată cu inele de zale. Picĭorul stâng dela genuchĭ în jos pare a fi apărat de un pulpar. Representaţiunea barbarilor este cu totul neizbutită. Picĭórele celuĭ căḑut, făcute în baso-relief, sémănă unor nădragĭ goĭ și trebuĭe să fi fost executate ulterior; o haĭnă aruncată peste pĭept n'are continuaţiune, ochiĭ sînt fără gene. Barbaruluĭ îngenuchĭat îĭ lipsesce partea de sus a picĭoruluĭ drept, nu din causa reducţiuneĭ perspective, ci pentru-că Romanul este aprópe de dênsul; pĕrul sĕŭ pare tăĭat scurt.

www.dacoromanica.ro

Fig. 69. Metopa nr. 21.

Fig. 70. Metopa nr. 22.

Metopa nr. 21. Legionar în atac cu sabia spre drépta contra unuĭ barbar îngenuchĭat. Partea superióră a metopeĭ dela cimitirul Akbunar, cea inferióră dela cimitirul Urlukiöi. Barbarul stă în genuchĭ pe picĭorul drept, sub care a rămas o bucată de pĭatră d'asupra margineĭ reliefuluĭ, şi întinde rugător ambele braţe înainte. Îmbrăcat este de sigur cu nădragĭ, dar deslușit nu se vede decât cingĕtórea dela brîŭ. Scutul luĭ îl vedem în partea sa interióră, are marginea împletită, şi cam pela mijloc o bandă transversală, ce se termină prin extremităţĭ încovoĭate. Dincolo de scut este o lance ruptă. Scutul Romanuluĭ era împodobit cu un fulger în forma uneĭ săgeţĭ de trăsnet cu douĕ colţurĭ, ce merg şerpuind. Uniforma sa de altmintrelea sémănă cu cea dela nr. 17, muchiile coĭfuluĭ se împreunaŭ sus într'un bumb.

Metopa nr. 22. Legionar străpungênd un barbar, un al doilea barbar lungit la pămênt. Legionarul împlîntă sabia în cavitatea subţióreĭ. Cămaşa sa de zale are douĕ şiruri de şuviţe peste marginea tuniceĭ (?), ce este maĭ lungă decât zaŭa, ĭar la braţ intră în brăţarul anular; téca este ornată cu vrejĭ învîrtite şi sus cu un quadrifolium într'un pătrat. Barbariĭ aŭ nădragĭ încreţiţĭ şi pĕrul tăĭat scurt. Sabia curbă este cu muchie prin mijloc, decĭ cu douĕ tăişurĭ. Figura celuĭ căḑut jos nu e de loc izbutită, o tăĭetură în mijlocul ochilor trebuĭe să arate că este dejà mort. Rĕmâne nelămurit cum se légă între dênsele părţile visibile, picĭorul drept îndoit, braţul drept de sus cu umĕr şi pĭeptul. Barbarul care cade se pare a sta cu genuchiul pe umĕrul drept al celuĭ omorît, ceea-ce de sigur este din întêmplare; mâna stângă a cestuĭ din urmă nu se indică şi pare că se pĭerde îndărătul părţiĭ superióre a cópseĭ.

www.dacoromanica.ro

Fig. 71. Metopa nr. 23.

Fig. 72. Metopa nr. 24.

Metopa nr. 23. Legionar cu sabia scósă îndărătul a treĭ barbarĭ, carĭ cad la pămênt. Publicat în Revue archéol. 1881, pl. XXII. Figurile sînt dispuse cu faţa înainte treptat una dupĕ alta, şi una peste alta. Barbarul din'nainte cade spre drépta şi ţine o sabie mare curbată. Din al doilea, care cade spre stânga, se vĕd capul, pĭeptul şi extremitatea unuĭ picĭor. Cel d'al treilea este încă pe jumĕtate în picĭóre, braţele sale însĕ cad în jos obosite, drépta sa ţine o lance. Mişcăreĭ gradate corĕspunde o variaţiune a costumuluĭ. Ceĭ doĭ d'ântêiŭ aŭ nădragĭ, cel d'al doilea maĭ are şi o mantie, cel d'al treilea o haĭnă cu mânecile lungĭ şi încins peste dênsa; pĕrul este la cel d'ântêiŭ tăĭat scurt, la al doilea răsucit în ghimotoc, la cel d'al treilea întreg şi liber. La Roman se pot recunósce brăţare, cămaşă de zale şi apărătórea dela spate a coifuluĭ, nicĭ-un scut însĕ. Picĭorul îmbrăcat, ce se vede la colţul de jos în drépta metopeĭ, trebuĭe să fie al celuĭ d'al doilea barbar.

Metopa nr. 24. Treĭ barbarĭ ucişĭ. Cel din mijloc cade jos dintr'o înălţime pe spate cu un scut oval, ce-l ţine încă de curea cu stânga; între spete stă înfiptă o dardă. Dincolo, cel d'al doilea cade saŭ dejà e culcat la pămênt; capul sĕŭ tăĭat cade vertical între braţele ce-ĭ atîrnă în jos, în partea cealaltă este un scut oval cu umbo. Cel d'al treilea, singurul care e îmbrăcat, lovit în pĭept de o lance (?), şade la pămênt pe jumĕtate ridicat, probabil cu ochiĭ închişĭ şi fără arme; picĭorul stâng pare îndoit, cel drept e'ntins, braţele îĭ cad inerte la pămênt. Pe scutul ce primul barbar ţine încă în mână se vede cureaŭa transversală ca şi la nr. 21, pusă ceva maĭ sus de mijlocul scutuluĭ. Cu deosebire îngrozitor e capul tăĭat, care trebuĭa să producă o impresiune adevĕrat gorgonică.

www.dacoromanica.ro

Fig. 73. Metopa nr. 25.

Fig. 74. Metopa nr. 26.

Metopa nr. 25. Fragment, înalt de 0·6 m., din colţul superior dela stânga al uneĭ metope, arată pe margine la stânga, într'un relief tare stricat şi şters, pĭeptul şi capul re-presentate cu faţa înainte, dela o figură în picĭóre; lângă dênsa, la drépta, se vede probabil capul uneĭ figurĭ ceva maĭ înalte, cu gîtul maĭ lung şi maĭ subţire, şi între amêndóuĕ în fund în câtva vîrful uneĭ lăncĭ ce stă dréptă în sus, ceea-ce ne face să presupunem, că ţine de o grupă maĭ mare de figurĭ, ce steteaŭ liniştite în picĭóre; grupa trebuĭe să se refere de sigur la o scenă de adlocuţiune; totuşĭ stricăcĭunea fragmentuluĭ este prea mare, pentru-ca amă-géla să fie esclusă.

Metopa nr. 26. Treĭ purtătorĭ de stégurĭ spre drépta, găsită în satul Ienige servind ca sghĭab la o fîntână. Eĭ pórtă încălţăminte cu şiret, nădragĭ scurţĭ, cămaşă de zale cu douĕ rîndurĭ de şuviţe şi tunică maĭ lungă în jos, săbiĭ scurte cu cingĕtorĭ la brîŭ, mantale acoperind pĭeptul şi spatele. Stégul din mijloc are încă treĭ coróne, cele douĕ vexille con-sistă din table dreptunghĭulare cu marginĭ, garniturĭ la colţurĭ şi cĭucurĭ resfiraţĭ în jos; vîrfurile lancilor trec în sus peste table. Din extremitatea superióră a stéguluĭ dela mijloc există resturĭ, în care s'ar putea recunósce maĭ mult ca orĭ-ce mersul în liniĭ frînte al unuĭ fulger orizontal. Cămăşile de zale n'aŭ şuviţe la braţe; la prima figură în stânga brîul s'a uĭtat. Modul cum figurile îşĭ ţin capul ridicat în sus spre drépta arată că împĕratul se află în apropiere. Lipsesc focale şi coperiş de cap; la capul cel maĭ bine conservat al primeĭ figurĭ se vede lămurit în partea stângă pĕrul indicat în formă de bucle. Códele dela stégurĭ sînt ţinute ĭarăşĭ sus cu mâna stângă, jos cu cea dréptă. Blocurile de sub picĭóre sînt bucăţĭ de piatră, care aŭ rĕmas nelucrate la esecuţiunea reliefuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Fig. 75. Metopa nr. 27.

Fig. 76. Metopa nr. 28.

Metopa nr. 27. Traian spre stânga în adlocuțiune însoțit de un locotenent al sĕŭ. Amêndouĕ figurile pórtă încălțăminte, tunică, focale, paenula și un paloș la cópsa stângă; e de mirare că împĕratul se represintă aci ceva maĭ mic decât de ordinar; el ține în stânga un baston de comandant, care nu atinge pământul. Mâna stângă a locotenentului pare a fi fost deschisă, fața luĭ este stricată.

Metopa nr. 28, în grădina d-luĭ Halil-bey din Constantinopol, dupĕ o fotografie datorită Excelenței sale Hamdy-bey. Doĭ rĕsboĭnicĭ romanĭ în tunică cu mânecĭ, încinșĭ peste dênsa, cu încălțăminte legate, cu focale și paenula, sprijinind lancea în pământ și presentând scutul. Scutul este semicilindric și probabil de pĭele, cu laturile sale lungĭ încovoĭate sferic. Umbonele acoperă punctul unde se încrucișează o garnitură de liniĭ orizontale cu o săgétă de trăsnet verticală; acésta are muchia oblică și este însoțită sus și jos de scânteĭ de fulger diverginte, din care una merge în linie frîntă meandric, cealalta este învîrtită ca șérpele; în câmpul liber al cuartierelor scutuluĭ sînt în fie-care câte o stea și câte douĕ. O sabie scurtă, cu bumbul mare și cu mânerul lucrat în dungĭ transversale, atîrnă la stânga în técă; acésta e legată de un cingulum și ornată cu vrejĭ încolăcite. La spintecătura paenuleĭ, în stânga, sînt 4 nasturĭ. Tunica are d'asupra cingĕtóreĭ încrețiturĭ largĭ, sub dênsa cutele sînt subțirĭ. Cunoscința despre sórta acesteĭ metope o datorim unuĭ bătrên, Moș Cĭorbagi Constantin, din Ienige, care a fost de față la ridicarea pĭetreĭ și a dus'o la Medgidie, ca să fie transportată cu drumul de fier. El a descris'o destul de lămurit în tote părțile eĭ, aducêndu-șĭ aminte pênĕ chĭar și de «o carte mare ce ajungea pênĕ la șoldurile soldaților» si că metopa a fost desgropată în sudvestul monumentuluĭ lângă nr. 27.

www.dacoromanica.ro

Fig. 77. Metopa nr. 29.

Fig. 78. Metopa nr. 30.

Metopa nr. 29. Legionar urmărind cu sabia pe un barbar. Barbarul este fără arme, mâna luĭ stângă e închisă. El pórtă nădragĭ încinşĭ, o haĭnă care cade dela umerĭ peste pıept ascuţindu-se. Coperişul capuluĭ sĕŭ e de sigur de o stofă împletită. Legionarul are un coĭf ascuţit cu apărătóre la spate, cămaşă de zale cu solḑĭ avênd la braţ douĕ rîndurĭ de şuviţe, téca este prinsă de cingĕtóre la cópsa dréptă; el pórtă încălţăminte scurtă şi un scut semicilindric cu umbo şi cu garnitură transversală. Nu se vĕd urme de tunică, nicĭ de şuviţe la marginea de jos a platoşeĭ. Vrednic de observat este, că legionarul are privirea îndreptată în sus, ceea-ce ar arăta, dupĕ alte exemple ce avem, că împĕratul este în apropiere.

Metopa nr. 30. Decebal călare, trecênd peste un barbar căḑut, este apucat de un legionar. Ca rege urmăritul este singurul între toţĭ barbariĭ ce-l vedem călare; se distinge şi prin portul sĕŭ, ca şi prin amĕnuntele particulare ale representaţiuneĭ. Calul sare cu capul ridicat peste barbarul căḑut, pe care l'a lovit o lance în cap; de şi pĭatra e stricată, totuşĭ se póte recunósce o arşà mare cu chingă şi pofil, precum şi cóma tunsă şi códa rĕsucită. Călăreţul se întórce înapoĭ către legionarul care-l urmăresce, lancea însĕ n'o ţine în posiţiune de apărare; pórtă o haĭnă deschisă la pĭept; liniile, care ar părea că indică existenţa uneĭ mantale fluturânde, nu sînt decât crăpăturĭ accidentale ale pĭetreĭ. Romanul, în cămaşe de zale şi încins la mijloc, calcă pe cât se vede pe genuchele celuĭ căḑut, apucă pe călăreţ şi-l amerinţă cu sabia, de aceea scutul lipsesce; pe umĕrul sĕŭ stâng se lasă în jos o curea. Barbarul căḑut pórtă nădragĭ încreţiţĭ şi probabil este fară arme.

www.dacoromanica.ro

Fig. 79. Metopa nr. 31.

Fig. 80. Metopa nr. 32.

Metopa nr. 31. Legionar în luptă cu un arcaș refugiat într'un arbore. Jos stă lungit un barbar gol cu părțile genitale stricate și cu capul taĭat și despărțit de trunchiu; brațul luĭ stâng este întins spre stânga drept pe pamênt; brațul drept e încovoiat pe după cap și atîrnă în jos; la spatele cadavruluĭ, sabia și scutul oval. Arcașul, vĕḑut din spate, stă în genuche și se pregătesce a trage cu arcul. Romanul armat cu un coif, cămașă de zale și sabie, se acoperă cu scutul și împunge spre dênsul cu lance saŭ pilum. Între cap și umĕrul stâng al barbaruluĭ ucis, un rest de relief a rămas nelucrat. Din armatura legionaruluĭ lipsesce cingulum saŭ balteus, adică curelele pentru purtat sabia.

Metopa nr. 32. Împĕratul îmbrăcat cu platoșă grecéscă spre stânga în pădure cu doĭ soldațĭ. Împĕratul stă pe o înălțime și'și rézămă mâna dréptă de un trunchiu de arbore în posițiune de observare. Bastonul sĕŭ cel lung dispare între picĭórele sale într'un bloc de pĭatră rămas din întêmplare nelucrat. Platoșa se termină la braț cu douĕ șiruri de șuvițe, jos cu patru șiruri, și este împodobită cu un caliciŭ de foĭ, peste care sînt resturĭ dintr'o aquilă întórsă spre drépta. Lângă clapa dela umĕrul drept cade jos cureaŭa curmeḑișă a săbieĭ; mânerul săbieĭ se termină într'un cap de pasĕre. Pe umĕrul din stânga, indicațiune schematică a uneĭ mantale; încălțăminte înaltă cu patru nasturĭ d'asupra picĭoruluĭ. Soldațiĭ (pretorienĭ?) pórtă coĭfurĭ, cămășĭ de zale cu tunica maĭ lungă decât zaŭa, scuturĭ ovale cu umbo, nădragĭ scurțĭ și încălțăminte; brațele lor nu apar; se vede fórte bine că mărimea soldaților a fost cu intențiune accentuată (comp. nr. 14 și 15). Între dênșiĭ și capul împĕratuluĭ apare coróna de foĭ a unuĭ al doilea arbore, pe când trunchĭul acestuĭa este indicat maĭ în jos numaĭ în trécăt.

www.dacoromanica.ro

Fig. 81. Metopa nr. 33.

Fig. 82. Metopa nr. 34.

Metopa nr. 33. Legionar spre drépta, urmărind cu sabia un barbar. Legionarul pórtă pantaloni scurți, o platoșă cu solḑi mari în formă de cuarturi de oŭ cu două clape pe umeri și un șir de șuvițe peste tunica ce este mai lungă decât zaŭa; el mai are cingĕtóre, curea pentru sabie, coif cu vîrf și cu apărătóre de céfă, brățare pe brațul drept și în fine pulpare la picĭorul stâng. Ca să pótă apuca pe barbarul, care a lăsat să-i caḑă din mână sabia sa curbă și voesce să fugă, el și-a aruncat scutul. La sabia în formă de ĭatagan numai vîrful este cu două tăișuri.

Metopa nr. 34. Pretorian (?) spre stânga în luptă cu trei barbari. Sus stă întins pe spate cadavrul gol al unui barbar; picĭórele și brațele îi atîrnă în jos, asemenea și pĕrul capului; cu tóte că la gît se vede o mare tăĭetură, capul nu e încă deslipit de trunchiŭ. Jos al doilea barbar se luptă cu sabia curbă, ce o ține cu amêndouă mânile, contra Romanului, pe când cel d'al treilea, uĭtându-se înapoi, fuge cu sabia sa curbă. Romanul ridică o spadă lungă; el pórtă pantaloni scurți, cămașe de zale fără tunică și fără șuvițe, coif și un scut oval cu umbo. Téca săbiei, peste mĕsură de lungă, o ține la cópsa stângă. Ceĭ doi barbari, ce se află în luptă, sînt cu barbă plină și pórtă bonet ori aŭ pĕrul tăĭat scurt. Veștmêntul lor se reduce numai la nădragi; barbarul care fuge și care de sigur numai din stângăcia întêmplătóre a compositiunei e represintat în mărime colosală, are nădragiĭ la drépta în cea mai mare parte numai schițați și creținturile lor aŭ rĕmas neexecutate. Tare se accentuéză privirea sa îndreptată în sus; acésta, ca și aflarea cadavrului pe un dél mai sus de scena lupteĭ, deștéptă ideea uneĭ bătăliĭ în munți. Uniforma Romanului corĕspunde soldaților din metópele nr. 14, 15 și 32, în cari sunt de presupus pretorieni.

www.dacoromanica.ro

Fig. 83. Metopa nr. 35.

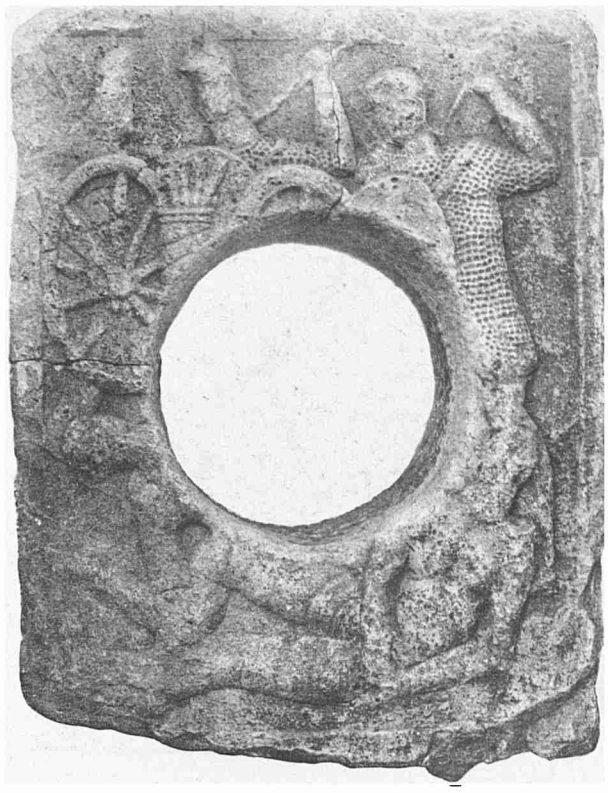

Fig. 84. Metopa nr. 36.

Metopa nr. 35. Un legionar s'a urcat în carul uneĭ familiĭ de barbarĭ și străpunge cu lancea pe bărbat. Carul are douĕ róte cu câte 8 spițe; peste róta din stânga se vede o ridicătură în formă de ladă, ĭar d'asupra celeĭ din drépta, altă ridicătură în chip de podea. La stânga stă în picĭóre în car Romanul visibil dela genuchĭ în sus; el pórtă coĭf, cămașe de zale, sabie lungă și scut. Barbarul cade sub lancea luĭ, fără să se apere cu sabia sa curbă; este fără barbă și pórtă nădragĭ încrețițĭ și încinșĭ la brîŭ, un bonet lipit pe cap, dacă n'ar fi de presupus că pĕrul este tăĭat scurt. La drépta șéde în car o femee îmbrăcată în haĭnă cu mânecĭ lungĭ; ea îșĭ ridică rugătóre capul și mânile către Roman. Jos fuge un băĭat de tot gol, cu genuchiĭ tremurând. Bărbat, femee și copil formézĕ aicĭ, ca și la metópele nr. 9 și 39, equipagiul caruluĭ.

Metopa nr. 36. Lupta în jurul uneĭ fortărețe de care, doĭ Romanĭ și treĭ barbarĭ; din cimitirul Dedebal, la mijloc o gaură de 0·64 m. în diametru, a servit drept colac de puț. În stânga, sus, douĕ róte de car; cea din stânga, în întregime conservată, are ḑece spițe; între dênsele o tolbă patrulateră, cilindrică, plină cu săgețĭ. De-asupra róteĭ din stânga se vede stricată partea superióră a unuĭ barbar întors spre drépta, dela care un braț este indicat între spiță, ĭar un picĭor, dedesubtul róteĭ. Contra luĭ năvălesc dincolo și dincóce de car doĭ Romanĭ cu scut și lance, ambiĭ vĕḑuțĭ în spate, avênd cămașă de zale, coĭf și curea de sabie. Uniforma lor sémănă cu a pretorienilor presupușĭ în nr. 14, 15, 32. Pe cureaŭa săbieĭ (*balteus*) luptătoruluĭ de dincóce de car se observă un șir de ornamente în forma capetelor de cue. Jos doĭ barbarĭ căḑuțĭ, cel maĭ mare pórtă nădragĭ; amêndoĭ, ca și barbarul postat dincolo de car, aŭ, cum se pare, pĕrul capuluĭ scurt.

www.dacoromanica.ro

Fig. 85. Metopa nr. 37.

Fig. 86. Metopa nr. 38.

Metopa nr. 37. Car cu o familie de barbarĭ. Publicat în Revue archéol. 1881, pl. XXIV. Sus două róte cu câte opt spiţe, de-asupra o podea de scândurĭ cu căpătîie la amêndouĕ marginile şi o figură omenéscă (femee) culcată pe dênsa. La car sînt atîrnate dela drépta încóce: o sabie curbă, scut oval cu umbo, tolbă cu săgeţĭ şi sabie cu mânerul întors şi cu téca ascuţită la vîrf. Sub róta din drépta pe o ridicătură séde, întors spre drépta, un om cu capul plecat; el ţine-o sabie curbă şi'şĭ rézămă mâna stângă pe marginea unuĭ scut oval cu umbo. Sub róta din stânga, cadavrul unuĭ copil, al cărùĭa cap şi picĭóre îĭ atîrnă în jos. Proporţiunile figurilor sînt, cum se vede, cu intenţiune tare mult gradate; din acéstă împrejurare şi din compararea cu representaţiunile analóge de pe metópele nr. 9 şi 35, înţelegem, că aci avem bărbat, femee şi copil. Starea de stricăcĭune a pĭetreĭ şi care provine din împrejurarea, că metopa a fost expusă la intemperiĭ cu faţa cea sculptată, nu ne permite să stabilim, dacă maĭ jos de copil, unde s'ar aştepta o umplutură, maĭ era încă un accesoriŭ. Cu acéstă scenă de totală nimicire se încheĭe descrierea rĕsboĭuluĭ.

Metopa nr. 38. Patru Romanĭ în două colóne înaintând spre drépta, aŭ încălţăminte cu şireturĭ, pantalonĭ scurţĭ, îmbrăcăminte la mijloc încinsă şi spintecată la gît ca o paenula; dela umĕrul drept în jos atîrnă niște bendĭ late de materie fórte netedă şi, cum se vede, tare, fără încreţitură. Lipit de corp eĭ ţin scutul, care este oblu încovoĭat şi fără umbo, ĭar pe umĕr pórtă pilum; ceĭ doĭ din'nainte aŭ la cópsa dréptă o sabie lungă cu téca ornată în vrejĭ încolăcite şi cu un bumb mare. Capetele lor fără coĭfurĭ sînt îndreptate în sus către împĕrat, pĕrul merge în lungĭ şuviţe dela frunte îndărăt peste cap; împresiune comică face desemnul consecinte al mânilor.

www.dacoromanica.ro

Fig. 87. Metopa nr. 39.

Fig. 88. Metopa nr. 40.

Metopa nr. 39. Împĕratul spre stânga cu un locotenent. Figurile pórtă acelaş costum şi ţin amêndouĕ în stânga un sul. Locotenentul însĕ este representat stând înapoĭ, aparițiunea împĕratuluĭ este pusă în evidenţă prin mărimea statureĭ, gestul adlocuţiuneĭ şi diferinţe de execuţiune. Mantaŭa luĭ este maĭ lungă şi la spate ĭarăşĭ ridicată ca pólele uneĭ rochiĭ; cingĕtórea are marginĭ, tunica cute maĭ fine; sulul este maĭ mare; capul, cum se vede din părţile conservate, a fost tractat cu deosebită îngrijire, maĭ cu sémă la pĕr. Dacă picĭorul stâng al împĕratuluĭ calcă în aparenţă peste cel drept al companionuluĭ sĕŭ, acésta e o stângăcie, ce se repetă şi la alte metópe, comp. nr. 29, 34, 38, 44; totuşĭ artistul care a executat relieful a fost maĭ bine exercitat decât tovarăşiĭ sĕĭ, precum acésta se vede dejà din desemnul mânilor.

Metopa nr. 40. Treĭ stegarĭ în drépta, stând în picĭóre şi privind la stânga, aŭ încălţăminte cu şireturĭ, pantalonĭ scurţĭ, cămaşe de zale şi manta, sabie scurtă, legată de un cingulum la cópsa dréptă şi vîrîtă într'o técă ascuţită cu liniĭ pe marginĭ. Lipsesc coperişurĭ de cap şi focale; platoşele aŭ şuviţe numaĭ la marginile de jos, nu şi la braţe. Códele stégurilor aŭ vîrful ca o lance; códa stéguluĭ din mijloc are d'asupra mâneĭ stângĭ un inel gros sferic cu muchiĭ şi încă douĕ coróne ce aŭ maĭ rĕmas, căcĭ metopa este în locul acesta stricată. Celelalte douĕ stégurĭ forméză dreptunghĭurĭ în posiţiune verticală, la marginea de jos sînt cu cĭucurĭ, la celelalte laturĭ aŭ chenare, ĭar la colţurĭ garniturĭ dreptunghĭulare. Direcţiunea privireĭ, fiind opusă întregeĭ mişcărĭ a figurilor, dovedesce, că metopa în partea sa dréptă venea lângă'o representaţiune a împĕratuluĭ, aparţinênd anume uneĭ scene de adlocuţiune.

www.dacoromanica.ro

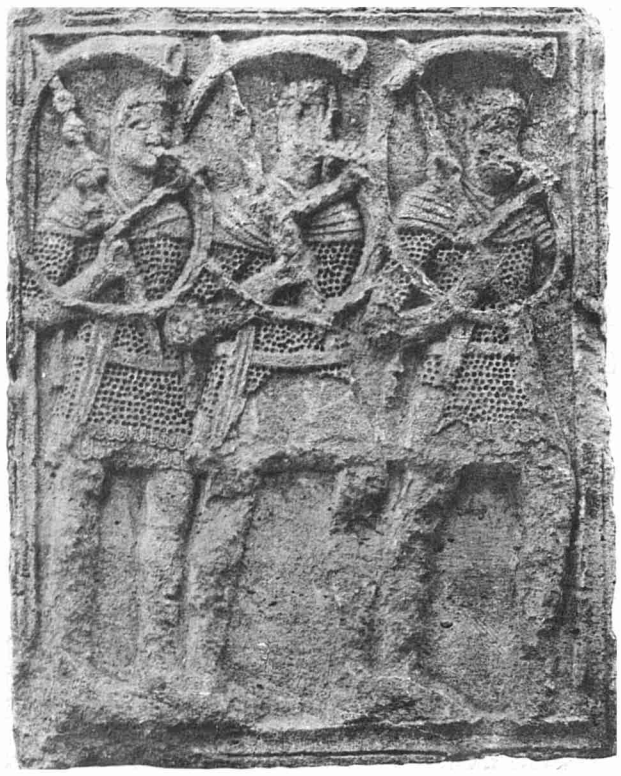

Fig. 89. Metopa nr. 41.

Fig. 90. Metopa nr. 42.

Metopa nr. 41. Treĭ corniştĭ înaintând spre drépta. Representaţiunea se asémănă cu cea de pe metopa nr. 11, este însĕ în parte maĭ bine păstrată. Cămăşile de zale nu sînt jos aşa de bogat ornate, sabia scurtă stă cu cingĕtórea maĭ jos pe cópsa dréptă, o mantie este aruncată peste pĭept şi umere. Sub genuchiĭ celuĭ din stânga se observă deslușit marginea pantalonilor. Mâna stângă a câtor-şi treĭ ţine instrumentul maĭ jos de bocal, cea dréptă, bara transversală împodobită cu rosete; acéstă bară trece şi sus şi jos peste încovăitura metalică a cornuluĭ şi are la rêndul eĭ o bară maĭ mică transversală, ce merge către bocal. Pĕrul capuluĭ la figura din mijloc este făcut în formă de bucle, la celelalte în şuviţe. Coperişurĭ de cap sînt escluse, deşi ne-am aştepta ca să vedem capete de animale, ca pe Columna traiană şi alte monumente; de asemenea lipsesc focalia; platoşele aŭ şuviţe numaĭ la marginea de jos, nu şi la partea de sus a braţelor.

Metopa nr. 42. Doĭ stegarĭ spre drépta, aŭ cisme cu şireturĭ, pantalonĭ scurţĭ, tunică vărgată fin cu mânecĭ şi mantie cu focale. Códele stégurilor se termină jos printr'un deosebit vîrf, învederat de metal. Stégul consistă dintr'o tăblie pătrată cu cĭucurĭ jos şi garnitură dreptunghĭulară la colţurĭ, pe urmă vine d'asupra un ornament figural, la cel din drépta o pasĕre, la cel din stânga o figură omenéscă represintată cu faţa înainte; acéstă figurină s'a pĭerdut cu ocasiunea transportuluĭ în Bucureştĭ, dar se vĕd încă resturĭ din picĭórele şi din braţul drept, ce era întins. Sabia scurtă e legată de un cingulum pe cópsa stângă; mânerul este cu dungĭ transversale şi are la vîrf un bumb. Dimensiunile extraordinar de micĭ ale figurilor se esplică, ca şi la metópele nr. 12 şi 13, din dorinţa maĭ cu sémă de a representa lămurit forma stégurilor.

www.dacoromanica.ro

Fig. 91. Metopa nr. 43.

Fig. 92. Metopa nr. 44.

Metopa nr. 43. Patru Romanĭ spre drépta în douĕ colóne, aŭ încălţăminte cu şireturĭ, pantalonĭ scurţĭ, tunica cu mânecĭ scurte şi paenula, ţinênd fórte aprópe de corp scutul oblu încovoĭat fără umbo, ĭar pe umĕr pilum. Figura primuluĭ din stânga e scósă în evidenţă prin ornamentele teceĭ şi prin banda de materie, ce cade oblic în jos de pe umĕrul drept. Figurile din apoĭ sînt lucrate într'un baso-relief maĭ puţin ridicat. Pila aŭ o formă cu deosebire grea, lemnul şi ferul lănceĭ aŭ aprópe aceĭaşĭ lungime. La acesta din urmă deosebim de sus în jos un vîrf triunghĭular şi la óre-care distanţă de acolo, o formă de piramidă subţire patrulateră, care se lărgeşte în jos. Lemnul pare că se îngróşă în sus, ca să între în el ferul lănceĭ, şi se termină într'un glob cu douĕ inele.

Metopa nr. 44. Împĕratul cu un locotenent spre drépta. Representaţiunea corĕspunde în sens contrariŭ celeĭa din metopa nr. 39. Ca şi acolo posiţiunea, diferinţa de mărime şi costumul ambelor figurĭ, corĕspund. Totuşĭ cu schimbarea orientaţiuneĭ stă în legătură faptul, că mâna dréptă a împĕratuluĭ, ţinută în gest de adlocuţiune, este dusa peste pĭept. Mâna sa stângă, ca şi mâna dréptă a locotenentuluĭ, ţin pulpana haĭneĭ, ceea-ce se arată, în chip neiscusit dar destul de clar, printr'o materie, ce se lăţesce conic dela mână în joş şi se pĭerde în haĭnă: un motiv ce ne surprinde, dar care de altmintrelea totdeauna se întrebuinţéză pentru expresiunea artistică a uneĭ emoţiunĭ óre-care. Acest lucru este neîndoĭos şi nu se póte admite că eĭ ar avé în mână sulurĭ cu scrisóre. Portretul luĭ Traian este aşa de bine reuşit, în cât pare imposibil a nu fi recunoscut; caracteristic pentru dênsul este pĕrul, care-ĭ cade stufos pe frunte, ceea-ce nu se repetă la nicĭ-o altă figură din metópele nóstre. Sabia luĭ este maĭ mare.

www.dacoromanica.ro

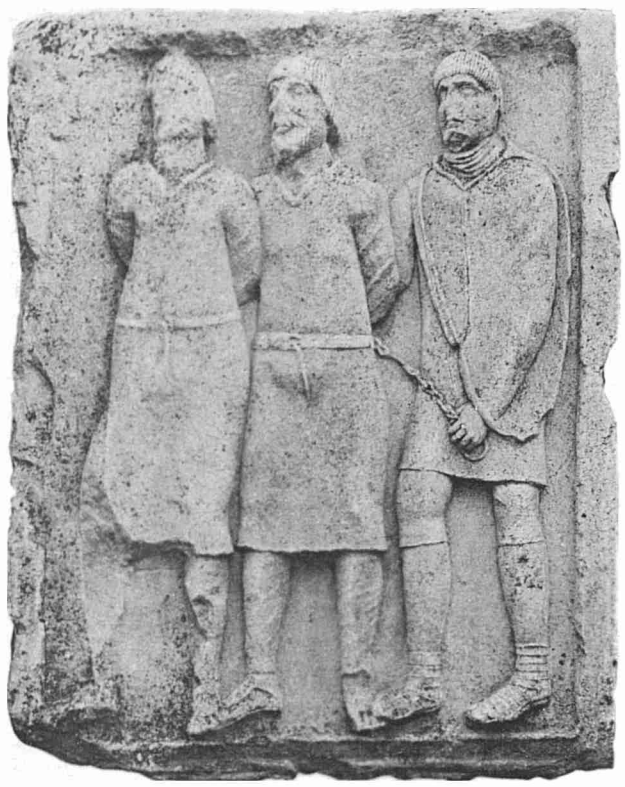

Fig. 93. Metopa nr. 45.

Fig. 94. Metopa nr. 46.

Metopa nr. 45. Un Roman presintă spre stânga doĭ barbarĭ prinşĭ în rêzboiŭ. Barbariĭ sînt legaţĭ cu un lanţ, care se termină printr'un mare belcĭug. Costumul lor corĕspunde representaţiuneĭ din nr. 46, tot aşa este îmbrăcat şi Romanul; desemnul paenuleĭ aci se deosibesce fórte bine. Privirile tuturor figurilor sînt înălţate către împĕrat. Tipul feţeĭ la capul cel conservat al barbaruluĭ face impresiunea unuĭ portret. Metopa a fost desgropată împreună cu metópele următóre la nordest de monument, în ordinea aci arătată. Maĭ ânteiŭ sînt presentaţĭ doĭ captivĭ, pe urmă unul singur, după care urméză un barbar cu femeĭe, în fine douĕ femeĭ. Încă şi modul cum este dată direcţiunea capuluĭ şi a privireĭ figurilor, lasă a se recunósce o gradaţiune a representăreĭ în vedere cu presenţa împĕratuluĭ.

Metopa nr. 46. Doĭ barbarĭ stând în picĭóre spre stânga, conduşĭ de un Roman. Barbariĭ pórtă nădragĭ strîmţĭ şi o haĭnă cu mânecĭ fără creţiturĭ; ea este spintecată de ambele părţĭ dela cópsă în jos şi merge pênĕ dincolo de genuche; e strânsă cu o cingĕtóre, la care se observă destul de bine în mijlocul corpuluĭ o închietóre cu copcă saŭ o cataramă cu o curea lăsată în jos. Mâĭnile lor sînt legate într'un lanţ, ce Romanul îl ţine cu mâna stângă; şi aicĭ nu este în sine sigur, dacă eĭ pórtă un bonet pe cap saŭ dacă sînt cu pĕrul tăĭat scurt. Eĭ privesc spre stânga cu fruntea încreţită şi par a avé un aer de distincţiune, Romanul se uĭtă în drépta; toţĭ sînt cu pupilele marĭ. Romanul pórtă încălţăminte cu şireturĭ, pantalonĭ scurţĭ, focale, tunică cu mânecĭ şi paenula; acésta din urmă este numaĭ în parte spintecată în jos de gît, pe când la nr. 45 şi 47 tăĭetura trece peste pĭept în jos pênĕ la marginea haĭneĭ.

www.dacoromanica.ro

Fig. 95. Metopa nr. 47.

Fig. 96. Metopa nr. 48.

Metopa nr. 47. Un Roman duce un barbar spre stânga. Barbarul pórtă nădragĭ cu încreţiturĭ în curmedișŭ și la mijloc încinșĭ, precum și o ĭacà ce cade jos ascuţindu-se; pĕrul sĕŭ este cu cărare și rĕsucit într'un moţ d'asupra urecheĭ drepte; mâĭnile ĭĭ sînt puse în cătușe, al cărora lanţ îl ţine Romanul. Acesta are încălţăminte cu șireturĭ, focal, loricà de pĭele, tunică maĭ lungă decât lorica și o paenula înainte spintecată și la drépta aruncată pe umĕr. Din picĭorul sĕŭ drept ar trebui să se vaḑă partea anterióră cu degetele; s'a uitat de asemenea și încălţămintea la picĭorul drept. Chipul cum șireturile sînt legate, se póte observa aci cu deosebită claritate.

Metopa nr. 48. Barbarul spre stânga ducênd o barbară. Barbarul este, cum se pare, fără barbă și are pĕrul capuluĭ lung. El pórtă nădragĭ strîmţĭ, o haĭnă lungă, aprópe fără nicĭ-o creţitură, cu lungĭ mânecĭ strînse pe braţ și spintecată la gît; haĭna, tăĭată la șolduri de ambele părţĭ, vine pênĕ în jos de genuchĭ și este încinsă cu un brîŭ saŭ curea; la acésta se observă în mijlocul corpuluĭ o chiotóre cu copcă saŭ o cataramă, fără să atîrne în jos căpătîĭul cureleĭ, ca la nr. 45 și 46. Mâna dréptă este în jos lăsată inactivă, cea stângă ţine pe femeĭe de închietura mâneĭ drepte. Femeĭa pórtă o cămașă încreţită cu bendiţă la gît și cu mânecĭ scurte; pe lângă acésta, o haĭnă pe d'asupra lungă pênĕ la glesne și rĕsucită d'asupra șoldurilor într'un sul, pe care ea-l ţine cu mâna stângă. Figura eĭ este maĭ tare mișcată, capul înălţat în sus cu mândrie; pĕrul, probabil cu cărare, ĭĭ cade'n jos pe céfă. Forma femeĭască a pĭeptuluĭ este slab indicată din causa creţiturilor cămășeĭ. De sigur n'are încălţăminte, ca și femeile de pe metopa următóre. Sub picĭóre aŭ rĕmas bucăţĭ de pĭatră nelucrate.

www.dacoromanica.ro

Fig. 97. Metopa nr. 49.

Metopa nr. 49. Două barbare înaintând spre stânga, amêndouĕ în acelaș costum ca pe metopa nr. 48. Cea care se pare mai tânĕră pórtă la drépta în brațe un băĭețel gol stând în picĭóre, care se ține cu mâna dréptă de pĭeptul eĭ. Pĕrul este la amêndouĕ cu cărare, și la cea mai bĕtrână se lasă pe spate. Forma pĭeptuluĭ nu este nicăirea categoric femeĭască; precum de asemenea și la celelalte figurĭ feminine de pe metópe se evită o designare expresă a formeĭ sexuluĭ.

În seria reliefurilor descrise pênĕ aci, figurile împĕratuluĭ sînt mai întêiŭ importante. O dată, în metopa nr. 6, el luptând strivesce cu calul un barbar. Acéstă scenă este închipuită statuaric, de óre-ce patrulaterul de sub picĭórele caluluĭ nu póte fi interpretat decât ca postament; ea amintesce în gruparea sa monumentul luĭ Domițian cântat de Statius, compositiunea originară a statueĭ equestre de bronz a luĭ Marcu Aureliu[1] și numeróse representațiunĭ de reliefurĭ și monete; între acestea din urmă mai cu sémă o serie a luĭ Traian din anĭĭ 104—110 d. Chr.[2] corĕspunde metopeĭ în cestiune. De două orĭ, în metópele nr. 10 și 32, el apare îmbrăcat cu platoșă grecéscă. Faptul acesta, ca și lipsa coĭfuluĭ și a scutuluĭ, lipsă tipică pentru împĕrat, îl disting de ceĭlalțĭ purtătorĭ de arme. De treĭ orĭ, în metópele nr. 27, 39 și 44, el pórtă costum civil și este scos în evidență prin însoțirea unuĭ adjutant, ca și prin gestul semnificativ al adlocuțiuneĭ, saŭ prin ținerea în mână a unuĭ sul cu scrisóre. Incontestabilă este în metopa nr. 44 asemănarea feței cu portretele luĭ Traian, ce s'aŭ păstrat. Aci, ca și în genere pretutindenea, unde starea pietrelor permite comparațiunĭ, mai cu sémă pĕrul în formă de perucă este tractat cu particulară îngrijire, și dupĕ forma sa, el se deosibesce de pĕrul tuturor celorlalte figurĭ. Acéstă formă de perucă reĭese totdeauna ca o particularitate la statuele și busturile luĭ Traian.[3] De asemenea cu greŭ putem admite a fi numaĭ întêmplător faptul, că Traian, în

[1] Friedrich Löhr în Eranos Vindobonensis, p. 56—59.

[2] H. Cohen, Description historique des monnaies frappées sous l'empire Romain, II², p. 68 seq.

[3] Comp. J. J. Bernouilli, Römische Ikonographie II2, tab. XXIVa—XXVII, p. 74 seq., carele a scăpat din vedere acéstă particularitate. La bustul din Muzeul Capitolinic pĕrul părțeĭ anterióre a capuluĭ are, lucru curios, un relief deosebit, și tot așa de curios, și un desemn deosebit de pĕrul părțeĭ posterióre a capuluĭ, par'că ar fi fals. La mai multe exemplare, cum de pildă la cela din Braccio nuovo, ĭes afară din masa pĕruluĭ înaintea urechilor micĭ patrulatere, aprópe ca niște extremităților de perucă. Acésta e cu deosebire accentuat la exemplarul din Viena (E. v. Sacken, Die antiken Sculpturen des Münz- und Antikencabinets tab. 24, unde autorul face aceĭași observare). Pĕrul de timpuriŭ cănunțit al împĕratuluĭ îl laudă în a. 100 d. Chr. Plinius, Paneg. cap. 4 cu vorbele:

www.dacoromanica.ro

metópele cele maĭ bine păstrate nr. 39 și 44, întrece prin statură pe adjutantul sĕŭ; acésta corĕspunde cel puțin uneĭ atestațiunĭ precise asupra mărimeĭ corpuluĭ sĕŭ;[1] de aceĭa și reliefurile Columneĭ, cum se póte ușor recunósce pe mulagele în gyps, daŭ împĕratuluĭ, fie când șéde jos, fie când stă în picĭóre, aprópe fără excepțiune o statură maĭ înaltă decât a celor ce-l însoțesc. În cele cincĭ metópe, care acum ne lipsesc, el venea póte încă pentru a șéptea óră.

De aci se vede, că figurile împĕratuluĭ eraŭ puncte de legătură ale acțiuneĭ representate, cum ele sînt în reliefurile Columneĭ traiane și la monumentele posterióre, pendinte de dênsa. Prin urmare întregul complex trebuĭe să fie coordonat dupĕ figurile împĕratuluĭ. Afară de acésta va trebui să presupunem, că aceste figurĭ, cum se vede și pe Columnă, nu eraŭ aduse totdeauna la distanțe egale: o bătălie trebuĭa firesce să ocupe un spațiŭ maĭ întins decât scena uneĭ adlocuțiunĭ. Dar pentru însăși coordonarea, orientațiunea artistică a reliefurilor ne procură un punct de reazăm determinat. Dacă adică se lasă la o parte metopa cu statua equestră, ca ceva în tot casul închipuit isolat, atuncĭ patru figurĭ ale împĕratuluĭ (nr. 10, 27, 32, 39) sînt alcătuite la stânga, și numaĭ una (nr. 44) la drépta. În raport invers cu acésta, numaĭ o mică serie din celelalte reliefurĭ (nr. 45—49) sînt întocmite spre stânga, tóte celelalte sînt întocmite spre drépta. De aci urmézĕ, că împĕratul era totdeauna întors cu fața către o grupă de representațiunĭ și că seria nr. 45—49 se ține întrégă saŭ în parte de numĕrul 44.

Spre stânga îl avem:

1. pe metopa nr. 10, unde el, în costumul de paradă al loriceĭ grecești, înconjurat de doĭ soldațĭ armațĭ din garda sa, face cu mâna dréptă întórsă gestul tare pronunțat al respingereĭ,[2] tocmaĭ ca Hippolyt pe sarcofagele Phedreĭ. Acéstă figură ține imediat de metopa nr. 9, în care o familie de barbarĭ se apropie rugătóre și-ĭ aduce în car o ladă, de sigur cu darurĭ saŭ cu banĭ pentru rĕscumpărare. Legătura devine evidentă maĭ cu sémă prin privirea îndreptată în sus a figurilor; acéstă privire, ca și mâĭnile lor suplicante și positiunea în genuche a bârbatuluĭ, se esplică numaĭ prin aflarea în apropiere a împĕratuluĭ. Rĕmâne din contra nesigur, dacă turma, care vine în urma familieĭ pe metopa 8, este cu drept aședată aci, ca să indice oferta altor avuțiĭ maĭ departe, saŭ dacă ea încheĭă o scenă de rĕsboiŭ, óre-cum dupĕ metopa nr. 32; în acest din urmă cas am avé ceva analog turmelor ce ne întîmpină pe Columnă la finele ambelor rĕsbóie, ca prăḑĭ cucerite ale învingĕtorilor saŭ ca avere rĕmașă emigranților. Între numerósele scene de suplicațiune ale Columneĭ (Bartoli nr. 141—143, 165, 195, 201, 248, 262, 291, 295, 301, 311[3]), nicĭ-una nu

---

«nec sine quodam munere deum festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata caesaries.» Busturile și statuele îl arată, cum ușor se înțelege, în vîrstă maĭ înaintată.

[1] Plinius, Paneg. cap. 22, Tu sola corporis proceritate elatior aliis et excelsior etc.

[2] C. Sittl, Die Geberden der Griechen und Römer, p. 85 seq.

[3] Citĕm dupĕ ediținea luĭ Bartoli, ĭar nu dupĕ opera infolio a luĭ Fröhner, maĭ rar accesibilă și maĭ greŭ de utilisat, și observăm că pentru controlul absolut necesar am avut la dispositie copiĭ dupĕ excelentele fotografiĭ făcute din noŭ prin îngrijirea Doctoruluĭ Conrad Cichorius dupĕ mulagele în gyps, ce se află în Muzeul Lateranuluĭ. Commentariul amĕnunțit, ce se pregătesce de acest învățat și care promite să înlesnéscă prin nouĭ puncte de vedere priceperea cea enorm de grea a amĕnuntelor Columneĭ traiane, va aduce o lumină maĭ clară și

www.dacoromanica.ro

corĕspunde pe deplin, cel maĭ mult încă nr. 311, unde se oferă împĕratuluĭ, cum se pare, drugĭ de metal pe un taler; de asemenea şi comóra luĭ Decebal cucerită (nr. 308) este representată altfel acolo. Cât pentru înţelesul lucruluĭ, nu póte încăpea nicĭ-o îndoĭală. În lungul marş triumfal dacic, care decoréză friza arculuĭ luĭ Traian dela Benevent, vedem purtat pe o targă un sipet cu patru laturĭ, frumos împodobit şi care se esplică drept tesaurul luĭ Decebal.[1]

2. în metopa nr. 32, unde el apare ĭarăşĭ în lorică grécă şi stă în pădure cu o gardă de corp, prin urmare conduce ca general o acţiune militară. Acéstă figură trebuĭe maĭ întêiŭ să stea în legătură cu metopa nr. 31, singura pe care de altmintrelea întîmpinăm un arbore.

3. în metópele nr. 27 şi 39, unde dupĕ gestul adlocuţiuneĭ trebuĭe să ni-l închipuim într'o solemnitate óre-care. Aci se grupéză evident dupĕ norma reliefurilor Columneĭ, fără altă consideraţie maĭ departe, soldaţiĭ pedestraşĭ, purtătoriĭ de stégurĭ şi corniştiĭ, aflaţĭ în paradă; eĭ se deosibesc de figurile de trupe analoge, care indică începutul lupteĭ (nr. 11—15), nu numaĭ prin repaosul armelor, dar şi prin obligata privire a lor în sus saŭ îndărăt către împĕrat. În lăuntrul acestor grupe sînt de presupus dislocărĭ, fără ca ele cu tóte acestea să schimbe ceva esenţial din înţelesul evenimentuluĭ. Pentru metopa nr. 28, dusă la Constantinopol înainte de săpăturile mele, avem mărturia amĕnunţită şi nesuspectă a unuĭ lucrător, ce participase la acest transport, că pĭatra se află imediat lângă nr. 27. Aceştĭ soldaţĭ carĭ aştéptă ca sentinelă, stând cu arma la picĭor, aparţin în tot casul uneĭ figurĭ a împĕratuluĭ îndreptată spre stânga.

Apoĭ avem spre drépta pe împĕrat în metopa nr. 44; şi aicĭ se vede o situaţiune determinată cu un caracter propriŭ în felul sĕŭ, care în orĭ-ce cas s'a representat în chip fórte stângaciŭ. Executorul reliefuluĭ nu sĕ pricepea maĭ bine decât ceĭlalţĭ lucrătorĭ de pĭatră, ca să represinte forme maĭ fine ale mişcăreĭ la mâĭnĭ şi la creţiturĭ de stofă; se vede bine că el şĭ-a dat multă ostenélă, să exprime clar ideĭa, că împĕratul, ca şi locotenentul sĕŭ de asemenea, apucă o parte din haĭna sa proprie şi o ţine, ca să ḑicem astfel, convulsiv în mână; atare intenţiune totuşĭ maĭ mult o ghicim decât o vedem. Pentru casul de faţă nu póte fi fără însemnătate acéstă ocupaţiune incidentală a mâneĭ cu haĭna; ea este un termen compositional fórte expresiv, pe care arta antică îl întrebuinţéză de timpuriŭ sub diverse forme şi gradaţiunĭ, spre a indica o uşóră mişcare internă în momente de perplexitate, de milă, de pasiune reţinută. Unica serie ce este întocmită spre stânga (nr. 45—49) înfăţişéză defilarea prinşilor de rĕsboiŭ. Şi de óre-ce acéstă serie se presintă unitară în subiect, apoĭ ea stă cu metopa nr. 44 în relaţiune nu numaĭ parţială, dar totală şi necesară. Decĭ, în acea mişcare a mâneĭ naiv representată, a putut să se reflecte priveliştea mişcătóre a nenorocireĭ prisonierilor, şi să facă sensibil umanul caracter al aceluĭ general, care cu drept cuvênt stă

---

asupra diverselor cestiunĭ de interpretare, ce se ţin de Monumentul dela Adamklissi. Bunăvoinţa, cu care ne-a dat acele copiĭ, ne obligă să-ĭ aducem aci sincere mulţămirĭ.

[1] Almerico Meomartini, I monumenti e le opere d'arte della città di Benevento, tav. XXVIII, fig. 2, p. 202. Între darurile persane oferite şi care se representă pe arcul luĭ Galerius din Salonic, se află «un coffre bas ou vase plat à pied et à deux anses», Kinch, L'arc de triomphe de Salonique V, p. 38; în Budapesta se află garnitura de bronz a uneĭ lăḑĭ de banĭ romane în patru colţurĭ, E. Desjardins, Monuments du musée national Hongrois XIV, 89.

www.dacoromanica.ro

în şireaŭa împĕraţilor ca cel d'ântêiŭ Optimus, ca omul şi împĕratul cel maĭ bun. Ceva analog ne întîmpină în douĕ episóde ale reliefurilor Columneĭ (Bartoli nr. 131, 214), unde se aduce împĕratuluĭ nişte capete tăĭate ale barbarilor; acolo emoţiunea indignăriĭ saŭ a uĭmiriĭ se imprimă prin mişcarea violentă a braţuluĭ sĕŭ, odată chĭar pare c'ar voi să lovéscă; acestea, bine înţeles, aŭ dispărut în gravurile luĭ Bartoli. De altfel legătura dintre metópele în cestiune este confirmată prin datele, ce avem asupra săpăturilor. Tóte aceste bucăţĭ se aflaŭ căḑute în Nordestul şi Nordul ruineĭ, acolo adică unde suĭa drumul dela cetate, şi unde se presinta ochilor vederea principală a monumentuluĭ. Judecând dupĕ subiect, defilarea prinşilor de rĕsboiŭ, maĭ ales că ea se face cu aşa de marĭ amĕnunte, formézĕ finele rĕsboĭuluĭ. Prin urmare, în acéstă serie avem să recunóscem încheĭerea totuluĭ şi trebuĭe să presupunem, că metópele pĭerdute o completaŭ la nord prin representarea unuĭ sacrificiŭ. Un sacrificiŭ nu e posibil să fie trecut cu vederea; el ar putea fi chĭar considerat ca dovedit, dacă metopa nr. 15, prin şederea eĭ maĭ mult timp în Dunăre, nu s'ar fi stricat aşa de rĕŭ, în cât tubele drepte de pe dênsa aprópe nu se maĭ recunosc.[1] În orĭ-ce cas, la nord între începutul şi sfîrşitul şiruluĭ, scena sacrificiuluĭ şĭ-ar avea locul şi înţelesul sĕŭ deplin. Căcĭ, din punct de vedere artistic, în acest loc ea se raportézĕ şi la o latură şi la cealaltă, ea ar putea decĭ valora óre-cum pro itu et pro reditu în acelaş timp, ea ar fi legat între ele în chip fericit sfîrşitul şi începutul totuluĭ.

Cu acésta stă în acord faptul, că metópele nr. 1—5 cu călăreţĭ aŭ fost găsite în nord-vest, prin urmare ele începeaŭ şirul, de óre-ce obicĭnuit cavaleria pregătesce şi deschide rĕsboiul. Rînduirea metópelor, aşa cum noĭ am dat'o, îşĭ află o sigură garanţie internă în faptul, că mişcarea cresce în ele treptat: la început câte un singur călăreţ alergând înainte, apoĭ abreviatura uneĭ colóne, în fine lupte de impetuositate crescêndă. Asemenea şi metopa nr. 7, care fusese luată de lângă monument şi dusă aĭurea, se adaptézĕ aci maĭ bine decât orĭ-unde. Motivul eĭ special, presentarea capuluĭ tăĭat al unuĭ barbar, ne-a părut, dupĕ paralelele menţionate adineaurĭ ale Columneĭ (Bartoli nr. 131, 214), că cere numaĭ decât presenţa împĕratuluĭ. De aceea am aşeḑat lângă dênsa, ca exemplu, metopa nr. 6 cu chipul generaluluĭ, care luptând strivesce pe un barbar cu picĭórele caluluĭ. Acéstă bucată însĕ s'a găsit, în cursul penultimeĭ săpăturĭ, tocmaĭ esact la sudul monumentuluĭ; şi fiind-că dupĕ ideĭa sa statuarică nu stă în legătură cu figurile reale ce represintă lupta, este cu mult maĭ probabil, că în locul acesta ea tăĭa ciclul în jumĕtate şi-ĭ dedea óre-cum o axă prin presupusa scenă a sacrificiuluĭ cu sens îndoit din nordul monumentuluĭ. În scrierea figurativă a Columneĭ traiane cele douĕ rĕsbóĭe dacice sînt despărţite între dênsele, ca printr'o punctuaţiune ideală, de o Victoriă, ce scrie pe scut isbînda şi este postată între măreţe trofee (Bartoli nr. 228—230). Aci, la mijlocul întreguluĭ ciclu, isolata representaţiune ideală a învingĕtoruluĭ imperial ar putea aduce acelaş serviciŭ. Pe lângă acésta, lunga naraţiune a evenimentelor rĕsboĭuluĭ este lămurit divisată în douĕ părţĭ prin adlocuţiunea, ce se repetă în metópele nr. 27 şi 39. Prin acésta ar resulta dela sine, fără a fi căutată, o

[1] În ḑiarul săpăturilor găsesc de mine astfel descrisă acéstă metopă: «bas-relief întreg, însĕ mult stricat; plesnit încă din vechime şi cu ĭarbă crescută pe la mijloc. Se vĕd treĭ soldaţĭ romanĭ, din carĭ doĭ cu fluere drepte în gură.»

www.dacoromanica.ro

despărţire corĕspunzătóre a ambelor rĕsbóïe (101—102 şi 105—107 d. Ch.[1]). Statua equestră a împĕratuluï ar marca intervalul lor şi împreună cu barbarul cel învins ar căpăta valórea unuï simbol pentru primul triumf dacic. Cu acésta stă în legătură faptul, că menţionata serie de monete ale luï Traian, care arată acelaş tip, începe cu anul 104 d. Chr. Lipsa din ciclul figurilor a unuï simbol pentru triumful al doilea dacic, în orï-ce cas nu vorbesce contra părereï de maï sus, de óre-ce, pentru acest al doilea triumf, întregul edificiŭ intervenea ca factum monumental. Subiectul metopeï în cestiune fiind fórte rĕspîndit, nu este în tot casul sigur, dacă ar trebui să presupunem că avem înaînte-ne reproducţiunea unuï monument determinat. Dupĕ datele scrise ce posedem, cu greŭ ar fi de cugetat la un monument din Roma; de aceea n'ar putea în adevĕr să fie vorba, decât de un monument provincial, şi în realitate avem cunoscinţă despre o statuă equestră a luï Traian aflătóre în Byzanţ.[2] De asemenea, scena de pe metopa nr. 30, prinderea luï Decebal, care ca rege este singurul dintre toţï barbarïï representat călare, şï-ar găsi fórte bine locul sĕŭ în rĕsboïul posterior. În adevĕr felul morţiï sale, pe care Columna îl descrie cu amănuntul, cum dênsul, înconjurat de călărime, cade la pămênt şi cu sabia sa curbă îşï taïe arterele gîtuluï (Bartoli nr. 312), nu se putea indica pe monumentul nostru, decât într'o formulă fórte scurtă potrivit spaţiuluï disponibil.

În expunerea de pênĕ aci nu sînt multe momente sigure, cele maï multe avênd un grad maï mare saŭ maï mic de probabilitate; din nefericire însă dupĕ starea lucrurilor nu putem rĕmâne decât în sfera ipoteselor: cu tóte acestea credem, că din cele desvoltate maï sus ïese la lumină cu destulă claritate, că ordinea metópelor a avut de basă un plan real. Schema următóre póte arăta maï bine, cum sîntem dispuşï de a ne representa succesiunea metópelor, mutând metopa nr. 6 la punctul corespundĕtor loculuï în sud, undе s'a descoperit:

I. Primul rĕsboiŭ dacic nr. 1—27.
   1. Atacul călăreţilor nr. 1—6.
   2. Suplicaţiunea înaintea împĕratuluï cu oferirea tributuluï nr. 7—9.
   3. Batălia principală nr. 10—23.
   4. Adlocuţiunea nr. 24—27.

II. Ideala representaţiune statuarică a împĕratuluï victorios, ca simbol al primuluï triumf dacic nr. 28.

III. Al doilea rĕsboiŭ dacic nr. 29—54.
   1. Lupta, prinderea luï Decebal, luarea uneï fortăreţe de care nr. 29—37.
   2. Adlocuţiunea nr. 38—40.
   3. Defilarea prinşilor de rĕsboiŭ nr. 41—49.
   4. Sacrificiul nr. 50—54.

---

[1] Dupĕ Th. Mommsen, Hermes III p. 130 seq. C. I. L. III, 550. Römische Geschichte V, p. 202 seq. Comp. Otto Hirschfeld în C. I. L. XII, 105; Selmar Peine, De ornamentis triumphalibus p. 76. — Tot aşa împarte reliefurile Salomon Reinach, La colonne Trajane, Paris 1886, p. 47—52; comp. J. H. Pollen, Trajan column, London 1874.

[2] Georgii Cedreni Historiarum compendium I, pag. 564, 3, ed. B. Ὅτι ἐπάνω τῆς τοῦ μιλίου ἀψῖδος ἵστανται στῆλαι δύο, τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, μέσον ἔχουσαι σταυρόν, ὄπισθεν δὲ Τραϊανὸς ἔφιππος, ἔχων σύνεγγυς τὸν Αἴλιον Ἀδριανὸν ἱππότην.

www.dacoromanica.ro

La acestea trebuĭe să spunem încă odată, că în cestiunile de detaliŭ rĕmân multe nedeslegate, de aceĭa le lăsăm cercetărilor ulterióre, neputênd pretinde creḑĕmênt decât numaĭ pentru clasificarea în total a metópelor.

Representaţiunile dela Adamklissi, orĭ-cât de departe sînt ele de nesecabila avuţie a Columneĭ traiane, totuşĭ un studiŭ maĭ de aprópe al lor, nu rĕmâne fără un câştig anticŭaric. Încă dela început ar trebui să ne gândim, că săpătoriĭ în pĭatră romanĭ, carĭ executară sculpturile, eraŭ înclinaţĭ, dupĕ felul meserieĭ lor, ca óre-care amĕnunte, maĭ ales ale uniformeĭ, să le observe cu maĭ mare fidelitate decât sculptoriĭ de sigur Grecĭ, carĭ împodobiră Columna cu belşugul invenţiunilor lor artistice. Pe de altă parte, trebue a se ţine'n sémă şi nevoĭa impusă de spaţiul disponibil, cum nu maĭ puţin şi limitele facultăţilor personale. Astfel uneorĭ se nasc deosebirĭ, a cărora desăvîrşită esplicare póte într'adevĕr fi aşteptată numaĭ dela un studiŭ comparativ al tuturor representaţiunilor militare ce s'aŭ păstrat din timpul Romanilor; dar în total, firésca acea aşteptare de maĭ sus se adeveresce.

În starea de conservaţiune a metópelor, trebuĭe considerat ca ceva accidental faptul, că la Romanĭ capetele fără coĭfurĭ şi carĭ arată figura liberă, — cu escepţiune de un signifer de pe nr. 13, — sînt tóte fără barbă, pe când în reliefurile Columneĭ lipsa de barbă nu este nicĭ de cum regulă. Din contra, barbariĭ pe metópe sînt toţĭ cu barbă, afară de câte o figură de pe nr. 33 şi 48; tot cu barbă este şi marea majoritate a barbarilor pe creneluri.

Călărimea, rar representată, nu arată vre-o varietate esenţială şi corĕspunde descriereĭ, ce ne-a lăsat asupră-ĭ Arrian în Tactica sa, operă compusă în ḑilele împĕratuluĭ Hadrian.[1] Caiĭ aŭ acelaş hamut ce se vede pe cele douĕ Columne romane; eĭ sînt împodobiţĭ, ca şi acolo, cu cĭucurĭ, foĭ, lunulae la balteus, etc. Tot acolo se găsesce adesea, chĭar şi la calul luĭ Traian (de ex. Bartoli nr. 124, 131, 174, 247, 267), şi înfăşurarea de maĭ multe orĭ a gîtuluĭ cu o curea garnisită câte-odată cu discurĭ,[2] precum ne întîmpină între altele şi pe monumentul funerar al unuĭ călăreţ din Ala Claudia, în Muzeul din Mainz.[3] Dacă acésta nu este decât o simplă decoraţiune, lucru posibil, dar prea puţin probabil, atuncĭ trebuĭe să ne gîndim la un căpăstru (*capistrum*), care în epoca imperială avea asemenea ornamente, dupĕ cum se póte proba.[4] Lancea de împuns (*contus*) pe metopa nr. 1 şi 2 pare a se deo-

---

[1] Arriani Tact. IV 7. Ῥωμαίοις δὲ οἱ ἱππεῖς οἱ μὲν κοντοὺς φέρουσι, καὶ ἐπελαύνουσιν ἐς τὸν τρόπον τὸν Ἀλανικὸν καὶ τῶν Σαυροματῶν, οἱ δὲ λόγχας ἔχουσι. 8. σπάθη δὲ μακρὰ καὶ πλατεῖα ἀπήρτηται αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ὤμων, *καὶ θυρεοὺς πλατεῖς παραμήκεις φέρουσι, καὶ κράνος σιδηροῦν καὶ θώρακα τὸν πεπλεγμένον καὶ κνημῖδας μικράς. 9. λόγχας δὲ ἐς ἀμφότερα φέρουσι, καὶ ἀκοντίσαι μακρόθεν, ὁπότε τούτου δέοι, καὶ ἐγγύθεν ἐκ χειρὸς ἀπομάχεσθαι· συμπλακῆναι δὲ εἰ δεήσοι εἰς χεῖρας ἐλθόντας, ταῖς σπάθαις μάχονται . οἱ δὲ καὶ πελέκεις μικροὺς φέρουσι πάντοθεν ἐν κύκλῳ ἀκωκὰς ἔχοντας. Călărimea de pe arcul dela Orange corĕspunde cu acéstă descriere, Caristie, Monuments à Orange, pl. XXI; Brunn-Bruckmann, Denkmäler griechischer und römischer Sculptur, nr. 92—95.

[2] Comp. Lindenschmit, Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, II, fasc. X, tab. 4, 2.

[3] Lindenschmit, l. c., I, fasc. XI, tab. 6, 2.

[4] Între articolele de şelărie edictul luĭ Diocleţian menţionéză, C. I. L. III, suppl. p. 1938, 10, 4—5, pe lângă frîul (frenum equestre cum salibario instructum) de 100 denarĭ, încă şi căpăstru cu disculeţe şi cu funia căpăstruluĭ (capistrum equestre cum circulis et ducali) de 75 denarĭ; comp. Blümner, Maximaltarif des Diocletian, p. 129 seq. Ornamentală este legătura între altele pe arcul luĭ Titus, Bellori, Veteres arcus, t. 4. Comp. J. Arneth, Gold- und Silber-Monumente, p. I 1. Compte-rendu de la commission imp. archéol. 1865, p. 168; 1867, t. III, 1.

www.dacoromanica.ro

sibi de lancea de aruncat (*tragula*) din metópele nr. 4, 5, 7 prin lungime şi tărie mai mare, precum şi prin chipul cum este ţinută. E lucru de mirare, că în metópele nr. 1 şi 2 călăreţii sînt cu capul gol — inspecţiunea lor esclude existenţa unuĭ bonet de metal în formă de pĕr natural, aşa cum ne întîmpină de multe-orĭ în representaţiunile de călăreţĭ de pe monumentele funerariĭ dela Rhin,[1] — pe când împĕratuluĭ din nr. 6 îĭ lipsesce coĭful dupĕ usul consacrat, precum în genere şi scutul. Scutul oval fără chenar este reprodus tocmaĭ aşa[2] pe pĭatra mormîntală a unuĭ călăreţ din Ala Noricilor în Muzeul din Mainz. Instructiv este desemnul clar al cămăşiĭ de zale, care în representaţiunĭ maĭ puţin deslușite se ĭa de obiceiŭ drept un mintén de pĭele (*pourpoint*). Un călăreţ în nr. 7 are platoşă cu solḑĭ, ceĭlalţĭ pórtă cămaşa de zale. Forma vexillelor în nr. 3 din nefericire s'a pĭerdut.

Toţĭ soldaţiĭ pedeştri, pe carĭ îĭ vedem luptându-se saŭ mergênd la luptă, sînt greŭ armaţi, decĭ în esenţial, legionarĭ de sigur. Diferenţele ce există în armatura lor, se reduc la prea puţin lucru; ele se datoresc unor negligenţe învederate ale execuţiuneĭ, precum şi chipuluĭ deosebit cum fie-care meşter-pĭetrar a înţeles lucrul. Aceste diferinţe, luate în total, aprópe dispar faţă de suma trăsurilor comune dintre ele. Dar scuturile carĭ, precum se scie, alcătuĭaŭ distinctivul principal al trupelor pedestre,[3] ne destăĭnuĭesc vĕdita intenţiune de a se representa maĭ multe legiunĭ. Distingem în lungimea maĭ mare saŭ maĭ mică a structureĭ:

1. Scutum semicilindric cu marginile cele lungĭ drepte, fără ornament nr. 18, 22, 35; cu umbo nr. 29, cu fulger nr. 21;

2. Scutum semicilindric cu marginile cele lungĭ încovoĭate în formă sferică saŭ în forma unuĭ unghiŭ obtus, fără ornament nr. 31; cu umbo nr. 12, 13, 16, 20, cu umbo şi garniturĭ la colţurĭ nr. 17; cu umbo şi treĭ garniturĭ transversale nr. 19; cu fulger şi stele nr. 28;

3. Scutul oval nr. 14, cu umbo nr. 32, 34, cu umbo şi muchiĭ în lungime nr. 15 şi 36.

Pentru-că luptătoriĭ armaţĭ cu scutul oval sînt îmbrăcaţĭ în mod uniform, şi pentru-că de uniformă se ţine sémă şi aĭurea (comp. nr. 13, 38, 41, 43), vom avea să recunóscem în eĭ o trupă deosebită; acea trupă nu póte fi decât pretorienĭ,[4] cum dovedesce şi faptul, că luptătoriĭ de care vorbim, se disting totdeauna pe metópele nóstre prin mărimea statureĭ, ĭar în nr. 32, póte şi în nr. 10, eĭ formézĕ chĭar corpul de gardă al împĕratuluĭ. Întrebuinţarea pretorienilor în rĕzbóĭele dacice este incontestabilă, ĭar ca armatură a lor relieful pĭetreĭ mormêntale din Aquilea[5] ne atestă un scut de formă rotunjită. De asemenea şi mĕ-

---

[1] Lindenschmit, Tracht und Bewaffnung des römischen Heeres, p. 5.

[2] Lindenschmit, l. c., III, fasc. VIII, tab. 4.

[3] Tacitus, Hist. III 23, despre lupta dela Cremona în anul 69 d. Chr.: «magnitudine eximia quintae decumae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormento abscidissent. statim confossi sunt eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur.» La acestea, mărturia directă a luĭ Vegetius II, 18.

[4] Comp. Albert Müller, Philologus XL 231 seq.; IIIL 530 şi în Baumeister, Denkmäler des classischen Alterthums III, 2058.

[5] Bertoli, Antichità d'Aquileia n. CLV, p. 153 seq.; C. I. L. V 912 cu literatura maĭ departe. Maĭ tîrḑiŭ pretorieniĭ, — de sigur dela Septimius Severus, care a reorganisat praetorium din legionarĭ, — pórtă scutum, pe care Macrinus îl ĭa din noŭ dela dênşiĭ, Dio Cassius, LXXVIII 37, 4 τῇ μὲν προθυμίᾳ τῇ τῶν δορυφόρων ἐκράτησε· τούς τε γὰρ θώρακας τοὺς λεπιδωτοὺς καὶ τὰς ἀσπίδας τὰς σωληνοειδεῖς ἀφελόμενος αὐτῶν κουφοτέρους σφᾶς ἐς τὰς μάχας ἐπεποιήκει κτλ. O parma apare şi pe pĭatra pretoriană din Este, Pais, C. I. L. suppl. 500.

www.dacoromanica.ro

sura corpului, cerută pentru gardă, era, ca și în timpiĭ moderni, maĭ mare decât pentru celelalte trupe;[1] sculpturile nóstre, în naivitatea ce le caracterisă, tocmaĭ accentuiază, ca ceva esențial și însemnat, acea înălțime a talieĭ cu maĭ multă tărie, decât se putea permite în representațiunile fine ale arteĭ. Din contra, soldațiĭ cu scuturĭ sînt legionarĭ. O armatură maĭ ușóră, din care s'ar putea deduce existența de trupe auxiliare, în genere nu o găsim representată în scenele de luptă.

E vrednic de observat, că legionariĭ, fără nicĭ-o excepțiune, pórtă cămașă de zale saŭ cămașă cu solḑĭ, maĭ mult cu șuvițe la marginea de jos, ca și la brațul superior; decĭ nicăĭerĭ dênșiĭ nu aŭ așa numita «lorica segmentata». Acest soiŭ de platoșă, deși predomină pe monumentele triumfale, dar, lucru de mirare, nu o întîlnim nicĭ în tradițiunea nóstră, nicĭ pe reliefurile sepulchrale militărescĭ, dejà destul de numeróse. Acest fapt stă în acord cu o mărturie cunoscută a luĭ Vegetius[2] — în reliefurile funerare, pe care s'a creḑut a se recunósce un mintean de pĭele, este omisă indicațiunea de detaliĭ a solḑilor saŭ a inelelor loriceĭ, orĭ póte, că acestea aŭ fost lăsate să fie maĭ în urmă zugrăvite — dar măresce o enigmă, a căreĭ deslegare este încă departe de noĭ. Pe lângă platoșa de zale saŭ de solḑĭ, legionarul maĭ pórtă: încălțăminte cu șireturĭ, brățarĭ la mâna dréptă, sabie lungă, un coĭf de pĭele întărit prin muchiĭ de metal și avênd la vîrf un inel saŭ un bumb, apărătóre pentru fălcĭ (*bucculae*) și pentru céfă, une-orĭ pantalonĭ scurțĭ, de treĭ orĭ (nr. 13, 20, 33) un pulpar la picĭorul stâng;[3] sub cămașa de zale ĭese afară une-orĭ o haĭnă, tunica, saŭ maĭ bine póte un pĭeptar de pĭele servindu-ĭ óre-cum de căptușélă; un interes particular are representați-

---

[1] Hadrian refuză pe un voluntar, care ceruse să intre în serviciul pretorienilor (Th. Mommsen, Hermes XIX 18), fiind-că nu avea decât 5 picĭóre și 6 degete (1·62 metri) și-l dede la cohortele urbane; dar ĭĭ făgădui, că dacă va servi în acest corp treĭ anĭ cu distincțiune, apoĭ ĭĭ va împlini dorința: Dositheus, Hadriani sententiae 2 Αἰτοῦντός τινος, ἵνα στρατεύηται, Ἀδριανὸς εἶπεν· Ποῦ θέλεις στρατεύεσθαι; Ἐκείνου λέγοντος· Εἰς τὸ πραιτώριον, Ἀδριανὸς ἐξήτασεν· Ποῖον μῆκος ἔχεις; [Λέγοντος ἐκείνου·] Πέντε πόδας καὶ ἥμισυ, Ἀδριανὸς εἶπεν· Ἐν τοσούτῳ εἰς τὴν πολιτικὴν στρατεύου, καὶ ἐὰν καλὸς στρατιώτης ἔσῃ, τρίτῳ ὀψωνίῳ δυνήσῃ εἰς τὸ πραιτώριον μεταβῆναι. Vegetius I 5 ḑice, că talia obicĭnuită «inter alares equites vel in primis legionum cohortibus» era 6 picĭóre (1·77 metri) saŭ 5 picĭóre 10 degete (1·72 metri). Astfel notița luĭ Suetoniu despre Nero, cap. 19: «parabat et ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalanga appellabat» se referă de sigur numaĭ la prima cohortă a legiuneĭ I italice, creată de către Nero (W. Pfitzner, Geschichte der Kaiserlegionen, p. 220). Comp. Appiani Bellum civile III 45 Αὐτὸς δ'ἐπιλεξάμενος ἐκ πάντων στρατηγίδα σπεῖραν ἀνδρῶν ἀρίστων τά τε σώματα καὶ τὸν τρόπον κτλ. Festi epit. p. 223 M. «Praetoria cohors est dicta, quod a praetore non discedebat. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit» etc.

[2] Veget. I 20: Ab urbe enim condita usque ad tempus divi Gratiani et catafractis et galeis muniebatur pedestris exercitus.

[3] Comp. Hermes XVI, 306 (E. Hübner); Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich V 206, 13 (A. von Domaszewski); VI 67 (E. Hübner); Philologus IIIL 528 (A. Müller); Vegetius I 20: Unde enim apud antiquos murus dicebatur pedestris exercitus, nisi quod pilatae legiones praeter scuta etiam catafractis galeisque fulgebant? Usque eo, ut sagittarii sinistra bracchia manicis munirentur; pedites autem scutati praeter catafractas et galeas etiam ferreas ocreas in dextris (!) cruribus cogerentur accipere. — Dupĕ desvoltările luĭ Wolfgang Reichel, Ueber homerische Waffen, p. 72 seq., ar trebui să aștepṭăm un pulpar la partea de jos a picĭoruluĭ stâng, pentru-că acesta maĭ mult decât picĭorul drept avea să sufere din causa sdreliturilor produse de scut, de asemenea și Samniṭiĭ, carĭ se luptaŭ cu scutul, avéŭ pulpar numaĭ la picĭorul stâng, ĭar Thraciĭ luptând cu parma, purtaŭ pulpare la ambele picĭóre; comp. P. J. Meier, De gladiatura Romana, p. 14 seq.; Westdeutsche Zeitschrift I 153 seq. Un pulpar se atestă de Arrian, Tact. III, 4; Polybius VI 23, 8. O statuă romană de bronz cu pulpar: Doublet, Musée de Constantine pl. X.

www.dacoromanica.ro

unea destul de clară a piluluĭ în nr. 12, 13, 38, 43 şi pe care noĭ pentru maĭ bună înţelegere o reproducem în schiţele de contur fig. 98 şi 99. Pila şi pulpare lipsesc cu totul pe Columnă, precum lipsesc asemenea şi câte-va alte atribute intenţionale, a căror esecuţiune n'a avut loc, saŭ dacă ar fi fost efectuate prin adaose deosebite, apoĭ aceste din urmă de sigur că aŭ pĭerit. Pe de altă parte lipsesc la Adamklissi curelele atârnând dela cingĕtóre în jos în chip de şorţ, despre care s'a vorbit atât de mult; cele douĕ Columne şi arcul luĭ Septimius Severus le arată icĭ şi colo în formă redusă, pĭetrele mormêntale dela Rhin, maĭ vechĭ decât aceste monumente, le reproduc maĭ amănunţit şi cu o enigmatică prelungire în patru colţurĭ în regiunea cavităţeĭ stomachuluĭ; asemenea curele se esplică obicĭnuit, contra orĭ-căreĭ probabilităţĭ, nu ca ornament, ci ca un obiect de apărare.

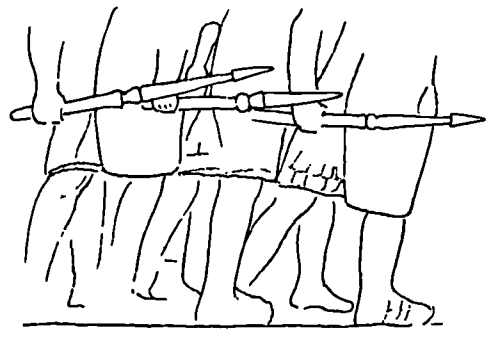

Fig. 98. Pila în metopa nr. 12.

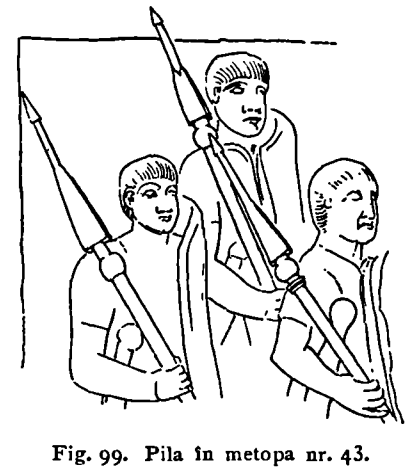

Fig. 99. Pila în metopa nr. 43.

Din nefericire nu tóte amănuntele s'aŭ păstrat la fie-care pilum; cu tóte acestea recunóscem prin comparaţiune o formă rotundă maĭ subţire şi alta în colţurĭ maĭ tare a feruluĭ în partea unde este fixat pe códa de lemn: forma rotundă maĭ subţire în nr. 12 şi 13, unde ferul se termină spre códă într'un con de sigur gol în partea luĭ de jos; în acest con vîrful códeĭ de lemn era intrat şi ţintuit d'asupra uneĭ întăriturĭ, ce rĕmânea visibilă (fig. 98); forma în colţurĭ maĭ tare în nr. 38 şi 43, unde ferul ca piramidă concavă îmbucă lemnul; reproducţiunea în perspectivă a acestuĭ fer ne face să conchidem, că era cu patru laturĭ (fig. 99). Códele de asemenea sînt diferit construite, dar se sfîrşesc tóte în josul părţiĭ de fer într'un glob sferic saŭ în chip de pîlnie. Inelele din nr. 43 (fig. 99), visibile maĭ jos de acest glob, cu greŭ ar putea fi un ornament al lemnuluĭ; ele par maĭ mult a arăta, că ferul nu numaĭ că se întorcea aci peste códă ca o bucea piramidală, care'l înţepenea în direcţiune radială, dar încă, că intra în lemn cu o limbă lungă, ţinută bine acolo prin cercurĭ puse pe din afară jur împrejur, întocmaĭ ca la angonele france.[1] Problema piluluĭ, de a lega ţépăn, ca să nu se rupă, un vîrf de fer lung şi greŭ cu un cilindru de lemn uşor de mânuit, a condus în cursul timpuluĭ, precum ne arată originalele conservate şi representaţiunile lor pe operile de artă,[2] la multiple soluţiunĭ, pe care aprópe fie-care descoperire nouă le îmmulţesce cu

[1] Lindenschmit, Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit III 9, tab. V.

[2] Comp. resumatul dat de Lindenschmit, op. cit., III 6 anexă la tab. VII şi Tracht und Bewaffnung des römischen Heeres, tab. XI, p. 11, dupĕ cercetările luĭ Quicherat şi propriile sale investigaţiunĭ.

www.dacoromanica.ro

nouĭ varietăţĭ. Cele douĕ forme, ce se pot aci recunósce, corĕspund trăsurilor generale ale descripţiuneĭ, ce ne-o dă Polybius despre pilum cel greŭ al Romanilor;[1] chĭar şi vîrful în formă de lancetă al armeĭ, precum şi lungimea aprópe egală a părţilor de lemn şi de fer, se potrivesc cu datele sale. Numaĭ lungimea totală a încercat, se'nţelege, o reducere din causa cadruluĭ restrâns al representaţiuneĭ.

De tot noŭ şi surprinḑĕtor este maĭ sus menţionatul brăţar la mâna dréptă, care pênĕ acum s'a socotit, că a fost purtat esclusiv numaĭ de gladiatorĭ. Nu-l găsim la pretorienĭ, la carĭ, cel puţin pe metopa nr. 36, ar fi trebuit să se vaḑă; el ne întîmpină la legionarĭ şi purtătorĭ de stégurĭ şi numaĭ în scenele de bătălie, aci însĕ fără excepţiune, orĭ-unde starea de conservare a pĭetrelor saŭ situaţiunea figurilor permit a-l observa. Literatura nu ne procură mărturiĭ directe, şi tot aşa de puţine lămuririĭ ne daŭ scenele de bătăliĭ de pe monumentele publice. Dar tocmaĭ pentru-că aci el a putut fi trecut cu vederea din motive artistice, ponderósa luĭ vorbire pe metópele dela Adamklissi merită deplină credinţă. Este posibil, ca Vegetius în pasagiul citat maĭ sus, pag. 95, nota 2 şi 3, relativ la armatura legionaruluĭ, să înţelégă la olaltă prin cuvêntul «catafractis» şi brăţariĭ dela mână, de óre-ce în fapt aceştia continuă platoşa, şi pênĕ la un punct óre-care fac parte chĭar din ea; în structura lor, în orĭ-ce cas, eĭ se deosibesc cu totul de pulparĭ. Şi Cicerone[2] întrebuinţéză odată expresiunea «accipere manicas» în înţeles de «a intra în luptă, a lovi»; alte menţiunĭ despre brăţarĭ privesc gladiatura. Dar tocmaĭ acum pot să'şĭ găséscă explicaţiune douĕ pĭetre de mormênt militare din Muzeul din Mainz; ele aŭ pe chenarele lor reliefurĭ de arme, şi printre ele fie-care o mănuşă lungă pentru braţul drept compusă din cercurĭ late.[3] O asemenea mănuşă ne întîmpină şi printre armele romane dela un relief de trofeŭ din Italia de jos, care se află în Muzeul regal din Berlin, şi pare dupĕ inscripţiunea sa a fi din epoca luĭ Traian.[4] În definitiv nu presintă de sigur nimica în sine contradictoriŭ părerea, că acéstă

---

[1] Polybius VI 23, 9 τῶν δ' ὑσσῶν εἰσὶν οἱ μὲν παχεῖς, οἱ δὲ λεπτοί· τῶν δὲ στερεωτέρων οἱ μὲν στρογγύλοι παλαιστιαίαν ἔχουσι τὴν διάμετρον, οἱ δὲ τετράγωνοι τὴν πλευράν·. οἵ γε μὴν λεπτοὶ σιβυνίοις ἐοίκασι συμμέτροις, οὓς φοροῦσι μετὰ τῶν προειρημένων· ἁπάντων δὲ τούτων τοῦ ξύλου τὸ μῆκός ἐστιν ὡς τρεῖς πήχεις. προσήρμοσται δ' ἑκάστοις βέλος σιδηροῦν ἀγκιστρωτόν, ἴσον ἔχον τὸ μῆκος τοῖς ξύλοις· οὗ τὴν ἔνδεσιν καὶ τὴν χρείαν οὕτως ἀσφαλίζονται βεβαίως, ἕως μέσων τῶν ξύλων ἐνδέοντες καὶ πυκναῖς ταῖς λαβίσι καταπερονῶντες, ὥστε μὴ πρότερον τὸν δεσμὸν ἐν ταῖς χρείαις ἀναχαλασθῆναι ἢ τὸν σίδηρον θραύεσθαι, καίπερ ὄντα τὸ πάχος ἐν τῷ πυθμένι καὶ τῇ πρὸς τὸ ξύλον συναφῇ τριῶν· ἡμιδακτυλίων· ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοιαύτην πρόνοιαν ποιοῦνται τῆς ἐνδέσεως.

[2] Cicero, Philippica XI 11, 26 Marcum Brutum retinet etiam nunc (in Graecia) C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem et gravem; tenet, opinor, Byllidem, tenet Amantiam, instat Epiro, urget Oricum, habet aliquot cohortis, habet equitatum: hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum, Graeciam certe amiserimus . . . quanquam miror tam diu morari Antonium; solet enim ipse accipere manicas nec diutius obsidionis metum sustinere. — Aci se pare, că s'a ḑis «accipere» pentru-că nu putea cineva singur să îmbrace brăţariĭ, ci trebuĭa strânşĭ în cataramă şi «ipse» e spus în glumă ca ceva neobicĭnuit despre general în opositiune cu soldatul de rînd, care pórtă regulat brăţarĭ. Póte însĕ că «arripere» a fost în textul original.

[3] Lindenschmit, op. cit., I 8, tab. IV 2 (pĭatra funerară a luĭ C. Annius Solutus, soldat al legiuneĭ a XXII; Brambach, C. I. Rh. 1208); III 5, tab. V 3 şi anexă la fascicula XI p. 3. — «Brăţarĭ» de asemenea între relieful de arme al uneĭ pĭetre mormêntale, descrise de Becker, Inschriften und Steinsculpturen des Museums der Stadt Mainz, nr. 201 şi privitóre la Sex. Valerius, soldat al legiuneĭ XXII (Brambach, C. I. Rh. 1223).

[4] Archäologische Zeitung 1859, tab. CCXXVIII. CCXXIX; Beschreibung der antiken Sculpturen (ale Muzeuluĭ regal) Berlin 1891, nr. 958. Inscripţiunea Mati]dia Aug(usta) suplinită de d. Theodor Mommsen lipsesce în C. I. L.

www.dacoromanica.ro

parte de armatură vechĭe grecéscă,[1] cunoscută din Xenofonte, din bronzurile desgropate la Olympia şi din vestitele reliefurĭ de balustradă dela templul Atheneĭ din Pergamon, a fost întrodusă şi în armata romană. Orĭ-cât de neplăcut aceştĭ brăţarĭ pot a ne aminti lacunele sciinţeĭ nóstre, totuşĭ nu se póte admite ca să-ĭ fi plăsmuit naivĭĭ săpătorĭ de pĭatră dela Adamklissi.

Într'o armatură maĭ uşóră, fără platoşă şi coĭf, saŭ chĭar cu totul fără arme, Romanĭĭ apar numaĭ în scenele de adlocuţiune. De aceea nu trebuĭe câtuşĭ de puţin, precum dejà am observat, ca să vedem în aceştĭ militarĭ maĭ uşor armaţĭ o trupă deosebită. În tunică şi paenula, pe care de altminterea le pórtă une-orĭ şi Traian pe Columnă, eĭ ne presintă acel costum, ce'ntîlnim aşa de des pe monumentele funerariĭ ale soldaţilor şi care se designă cu numele de «costum interimar». Un soldat pe metopa nr. 43, câte-şĭ patru pe metopa nr. 38, maĭ au pe lângă acésta, şi o bandă lată, care vine dela umĕrul drept d'a curmeḑişul peste pĭept, şi este aşa de netedă peste tot, în cât nu póte fi luată, cum aŭ făcut unĭĭ, drept o indicaţiune uşóră a uneĭ mantale înfăşurate. Nu putem presupune acolo vre-un clavus saŭ vre-un balteus, căcĭ amêndouĕ acestea aŭ totdeauna pe monumente altă formă. Curios, ea sémănă cordonuluĭ de mare cruce, şi fiind-că sîntem la finele rĕsboiuluĭ, părerea ce în tot casul ni se presintă este, că ar fi un semn de distincţiune, o decoraţie; cu tóte acestea ceva pe deplin analog n'am întîlnit pênĕ acum în representaţiunĭ antice.[2]

Corniştiĭ din metópele nr. 11 şi 41 se asémănă în equipament cu camaraḑiĭ lor de pe Columna traiană (de ex. Bartoli nr. 195, 272), lipsindu-le numaĭ pĭelea de animal, care póte c'a fost omisă pentru uşurarea representaţiuneĭ; totuşĭ pe metopa nr. 41 se află indicate mantale. De asemenea şi forma cornuluĭ, — căcĭ denumirea obicĭnuită de *bucina* dată instrumentuluĭ pe Columna traiană se pare greşită,[3] — corĕspunde în totul. Şi acolo barele transversale aŭ felurite ornamente, deşi în nicĭ într'un cas, aşa de desluşite ca aci; şi acolo ele sînt garnisite cu rosete şi trec în de regulă peste curbătura cornuluĭ; manipulaţiunea instrumentuluĭ este aceiaşĭ, şi cel puţin odată,[4] legătura transversală a bocaluluĭ cu bara împodobită cu rosete, o găsim reprodusă pe Columnă, pe când pe metópele nóstre ea nu lipsesce nicĭ-odată; lărgimea gurĭĭ pîlnieĭ variază (comp. Bartoli nr. 139 şi 120), dar are maĭ mult forma, ce se represintă în mod uniform pe amêndouĕ metópele.

Asupra formeĭ stégurilor pe metópele nr. 12, 13, 26, 40, 42, este greŭ a ne pronunţa din causa stăreĭ, în care se află reliefurile şi din causa perplexităţiĭ învederate, ce meşteriĭ o destăĭnuĭesc în representarea elementelor caracteristice. La marşul în bătălie pe metópele

---

[1] Xenophon, de re equestri XII 7; Furtwängler, Bronzen von Olympia, tab. LX. LXI, p. 161 seq.; Alterthümer von Pergamon II tab. 43—50, p. 95 seq.

[2] Comp. Wilhelm Meyer, Zwei antike Elfenbeintafeln, München 1879, p. 23 seq. şi scenele de adlocuţiune pe arcul luĭ Constantin: Bellori, Veteres arcus 47, 4. Theodor Schreiber, Kulturhistorischer Bilderatlas, tab. LXXXVII 13. Asemenea un relief din Codex Pighianus, Otto Jahn, Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften 1868, tab. IV, p. 195.

[3] Comp. A. von Domaszewski, Die Fahnen im römischen Heere, p. 7 seq.; Baumeister, Denkmäler des classischen Alterthums III p. 1659 (de Jan); Daremberg et Saglio, Dictionnaire des antiquités s. v. *bucina* (E. Saglio). O bucina e presupusă de Lindenschmit în curiosul instrument de suflat de pe pĭatra mormêntalĕ citată maĭ sus p. 93, 3 şi care ar putea corĕspunde descriereĭ luĭ Vegetius «Bucina quae in semet aereo circulo flectitur».

[4] Bartoli nr. 195; A. von Domaszewski, op. cit., p. 7, fig. 1.

www.dacoromanica.ro

nr. 12 şi 13 aquila legionară se vede, în chipul obicĭnuit, între două signa manipulare, şi anume în urma uneĭ colóne de antesignanĭ;[1] códa de lemn a aquileĭ legionare are sus bumbul piramidal, ce figuréză de ordinar pe Columna traiană; una din aquile ţine un fulger, cealaltă, o corónă împletită în jurul aripelor în sus ridicate. Forma signelor manipulare pe metopa nr. 12 nu se abate, pe cât ea se póte cunósce, dela regulă; dar legăturile transversale ale fîşielor sînt de o speţă particulară; ba în metopa nr. 13 ele formézĕ întocmaĭ nişte zăbrele, pentru care nu găsim exemple aĭurea. De sigur, chipul inform şi grosolan al execuţiuneĭ cunoscutelor mâĭnĭ din vîrful stégurilor, ne dă măsura erorilor, în care căděŭ meşteriĭ pĭetrarĭ, îndată ce avéŭ înainte nişte amĕnunte maĭ grele de executat. Cele două signa necomplete dela nr. 26 şi 40 cu corónele lor stând în picĭóre, ar putea aparţine trupeĭ pretorienilor. Vexilla aflătóre lângă dênsele sînt, ca vexillele în genere, desenate nu în chipul stindardelor de materie, dar ca tăblie de stofă saŭ de pĭele, cu garniturĭ la colţurĭ şi cu cĭucurĭ la marginea de jos; decĭ, deosebite de ceea-ce pe Columnă este regulă, nu însă fără să găséscă aci analogiĭ.

Acea formă deosebită se găsesce între stégurile dace (comp. Bartoli nr. 134, deslușit maĭ ales între manubiile primuluĭ rĕsboiŭ lângă Victoria nr. 218, unde tăblia este de două orĭ despărţită ca un dreptunghiŭ întins ţépăn de códa stéguluĭ aplecată în jos) şi este representată ca varietate şi în mulţimea de forme ale stindardelor romane (comp. Bartoli nr. 89, 259, 264*, 295; odată, nr. 169, chenarul de jos transversal al cadruluĭ, pe care stă întinsă materia, se póte vedea ca o dungă a reliefuluĭ). Amicul meŭ, d. A. de Domaszewski, în fundamentala sa monografie asupra stégurilor romane, înţelege totdeauna prin vexilla drapele fîlfîinde, ceea-ce este în contraḑicere cu ce se vede pe monumente, precum ne arată câte-va exemple timpuriĭ date de însuşĭ autorul;[2] maĭ trebuĭe încă de observat că în acéstă schimbare a formeĭ nu se póte căuta, după limba clară a monumentelor, vre-o deosebire de epocă. Vexillum ţépăn întins, ca şi cel fîlfîind liber, aŭ putut exista unul lângă altul în anticitate, ca şi totdeauna şi pretutindenĭ în timpiĭ modernĭ. Ca şi corniştiĭ, sînt fără pĭele de animal şi purtătoriĭ de stégurĭ, cum ne întîmpină cel puţin de două orĭ şi pe Columnă (Bartoli nr. 127, 152); în locul pĭeleĭ însĕ eĭ pórtă uneorĭ mantale, cum sînt îmbrăcaţĭ signiferiĭ pe monumentele anterióre.[3]

---

[1] Th. Mommsen, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen X p. 5 seq.; A. von Domaszewski, op. cit., p. 3.

[2] A. von Domaszewski, op. cit., fig. 40 (denar din anul 734 dela f. R), 49, 50, 94, 95. Dovadă că unele varietăţĭ n'aŭ fost încă ţinute în sémă, sînt între altele reliefurile arculuĭ luĭ Traian dela Benevent: aci găsim un vexillum avênd d'asupra cincĭ aquile înşirate unele lângă altele, Meomartini, I monumenti e le opere d'arte della città di Benevento, tab. XVI p. 91; Petersen, Mittheilungen des kaiserl. deutschen archäologischen Institutes, römische Abtheilung VII 252. — Vechĭul vexillum persan al mosaiculuĭ cu bătălia luĭ Alexandru formézĕ un cadru în patru colţurĭ cu garniturĭ de cuĭe (Museo Borbonico VIII 36; Conze, Vorlegeblätter für archäologische Uebungen IV 8), sémănă decĭ formeĭ predomnitóre maĭ târḑiŭ a labaruluĭ. Exemple pentru drapele fixe şi fîlfîinde din evul-meḑiŭ şi cel modern ne presintă A. Demmin, Die Kriegswaffen[3] p. 689—695; W. Boeheim, Handbuch der Waffenkunde p. 502—514.

[3] Adolf Philippi, Ueber die römischen Triumphalreliefe, Abhandlungen der philologisch-historischen Classe der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften VI 1872 tab. I, relief dela arcul luĭ Claudius în Villa Borghese. Monumenti inediti dell' instituto X 21.

www.dacoromanica.ro

Caracteristica barbarilor[1] este, cu tótă insuficiența eĭ, maĭ amănunțită, de cât ne-am aștepta dupĕ prima inspecțiune. Dupĕ vechĭul obiceiŭ al arteĭ unele cadavre sînt góle — merită să observăm, că numaĭ barbariĭ aŭ cadavre, nicĭ-un Roman nu este rănit saŭ mort — îmbrăcămintea altfel lipsesce numaĭ arcașuluĭ de pe metopa nr. 31. Straele obicĭnuite sînt nădragiĭ încrețițĭ, la carĭ une-orĭ se indică și cingĕtóre. Barbariĭ pórtă saŭ numaĭ nădragĭ saŭ nădragĭ împreună cu o mantie aruncată pe umerĭ, saŭ maĭ adesea pe lângă acestea încă și o haĭnă lungă pênĕ la genuchĭ, cu mânecile lungĭ; în representațiunile maĭ deslușite acéstă haĭnă se vede spintecată de ambele părțĭ dela șolduri în jos și este încinsă cu o curea încheĭată în catarame. Maĭ venea o căcĭulă răsucită transversal (nr. 6, 29, 46) saŭ un fes lipit pe cap, dacă nu cumva în casurile din urmă trebuĭe să vedem maĭ sigur pĕrul tuns: acésta nu se esclude prin observarea de aprópe a capetelor, ba chĭar ne este recomandată de reliefurile crenelurilor. Pĕrul de altminterea se pórtă întreg și liber saŭ răsucit într'un nod pe tîmpla dréptă (nr. 16, 17, 20, 23, 24, 47). Din arme se represintă maĭ des cunoscuta sabie curbă cu douĕ tăișurĭ; une-orĭ odată saŭ de douĕ orĭ, sabie dréptă, arc, tolbă, lance, de maĭ multe orĭ scutul oval cu reḑĕmătóre transversală în lăuntru și cu un umbo pe fața din afară. Pe treĭ metópe figuréză un car cu patru róte; cel din metopa nr. 36, dupĕ modul cum se dă lupta în jurul luĭ, este închipuit ca făcênd parte dintr'o fortăréță de care. Toțĭ barbariĭ se luptă pe jos, numaĭ comandantul lor este călare.

Representațiunea Dacilor pe Columnă este maĭ bogată și maĭ variată, dar ceea-ce ne isbesce sînt deosebirĭ de artă, nu deosebirĭ de subiect. Printre costume ne întîmpină maĭ puțin des nădragiĭ singurĭ; haĭna spintecată este uneorĭ și cu mânecile scurte, mantaŭa prinsă cu agraf are câte-odată și cĭucurĭ; coperișurile de cap presintă maĭ mare varietate; între ele se regăsesce de asemenea întrebuințată ca semn distinctiv de clasă[2] acea căcĭulă curiósă, răsucită transversal, care amintesce forme cunoscute din anticitatea cea maĭ depărtată;[3] maĭ rar (Bartoli nr. 141, 227, 262) ne apare specialitatea pĕruluĭ înodat pe tîmpla dréptă, ca varietate a portuluĭ preistoric cunoscut, în care buclele eraŭ prinse cu ace de metal;[4] de maĭ multe-orĭ vedem barbarĭ călare; printre armele ofensive maĭ adesea pumnale, săbiĭ, măcĭucĭ; scuturile aŭ ornament maĭ amĕnunțit, dar aceĭașĭ structură antică cu primitiva reḑĕmătóre în lăuntru;[5] absolut identice sînt carele de rĕsboiŭ cu patru róte, róta tot așa cu opt spițe și așeḑată la o carrago.[6] În scurt, din tótă descrierea ce Columna ne-o

---

[1] Comp. W. Frŏhner, La colonne Trajane IV p. IX; Gr. G. Tocilescu, Dacia inainte de Romani, Bucuresci 1880 p. 296—301; W. Stassoff, Compte-rendu de la commission imp. archéologique 1872, p. 296.

[2] Dio Cassius, Epit. LXVIII 9, 1 πιλοφόρων τοὺς ἀρίστους; Crito, Getica fragm. 3 (C. Müller, Fragm. histor. graec. IV 374) πιλοφόρους Γέτας; Dio Chrysostomus, Orat. LXXII 3 p. 730 Emp.; Petrus Patricius, Fragm. 5 (Fragm. histor. graec. IV 185) ὅτι Δεκέβαλος πρὸς Τραϊανὸν πρέσβεις ἔπεμψε πιλοφόρους· οὗτοι γάρ εἰσι παρ' αὐτοῖς οἱ τιμιώτεροι. Pe lângă acestea căcĭula Dacieĭ PROVINCIA DACIA pe monete, Eckel doctrina num. II 4.

[3] Comp. W. Helbig, Ueber den Pileus der alten Italiker, Sitzungsberichte der Münchener Akademie, philos.-philologische Classe 1880 p. 530 seq.; Herodot VII 90 τὰς μὲν κεφαλὰς εἱλίχατο μίτρῃσι οἱ βασιλεῖς αὐτέων despre Kyprienĭ; C. Schuchhardt, Schliemanns Ausgrabungen[2], p. 342.

[4] Comp. W. Helbig, Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert [2], p. 244 seq.

[5] Comp. Wolfgang Reichel, Ueber homerische Waffen, p. 10 și 23 seq.

[6] De o formă deosebită sînt carele în marea procesiune triumfală, ce împodobesce frisa arculuĭ luĭ Traian din Benevent și care în genere e raportată la rĕsbóĭele dacice: Meomartini, I monumenti e le opere d'arte della

www.dacoromanica.ro

schițéză despre barbarĭ, — nicĭ-un element nu este — afară dóră de cunoscutul stindard dacic în formă de balaur, care să nu-l constatăm și la Adamklissi. Prin urmare comparațiunea minuțiósă și inevitabil obositóre confirmă și aci, ca în tóte celelalte, un acord fórte întins și maĭ presus de orĭ-ce îndoĭală, în subiectul representațiuneĭ.

Dacă acum facem bilanțul general, găsim că metópele sînt cu mult maĭ importante, decât lasă a spera tristul lor aspect. Ele ne procură o copie din gros a obiceĭurilor militare, pe când friza Columneĭ ne dă un resumat ideal. Din acésta causă, pe cât îngădue cercul îngust al motivelor lor, metópele ne permit o aruncătură de ochĭ asupra caracteristiceĭ aceluĭ resumat; cu acésta, ele desvoltă maĭ departe problema principală ce se impune comentatoruluĭ, de a pricepe bogăția și înlănțuirea logică a expresiunilor artistice din acel resumat. În special metópele ne fac acum să recunóscem, că tabloul armateĭ romane, așa de puternic desfășurat pe friza Columneĭ, are și el o identică limitare, și că în fond dênsul nu se compune decât din douĕ tipurĭ cardinale bine caracterisate, care cu puține modificațiunĭ se repetă continuŭ. Dupĕ cum la Adamklissi legionarĭ și pretorienĭ alcătuesc elementul principal, tot așa pe Columna traiană, pe lângă soldațiĭ în platoșe cu șuvițe și purtând constant semicilindricul scut legionar, — găsim risipițĭ peste tóte părțile cordeleĭ soldațĭ în cămașă de zale, carĭ, pe jos ca și călare, pórtă pururea scutul oval și represintă trupele de gardă.[1] Ambele aceste elemente, așa de grațios întrețĕsute, dar cu putință de a fi strict urmărite, constituĭesc pretutindenĭ fundamentul compositiuneĭ scenice și sînt adevĕratele organe vorbitóre ale acțiuneĭ zugrăvite; trupe auxiliare se vĕd admise numaĭ de probă și'n chip isolat; la Adamklissi ele aŭ fost lăsate cu totul la o parte. Este decĭ minunat de simplă rețeta, cu care născocitorul frizeĭ a combătut, dupĕ un procedeŭ transmis de arta antică, uĭmitórea sa avuție; și curat numaĭ dorințĭ anticŭarice — care așa de des îngreuĭază priceperea monumentelor însemnate, — pot fi în joc, décă acéstă observațiune nu s'a formulat maĭ de timpuriŭ, așa că un punct decisiv pentru interpretare: apariținea adică a pretorienilor, a rĕmas pênĕ acum în întuneric. Pênĕ la ce punct deosebirĭ maĭ fine sînt fixate în lăuntrul acelor categoriĭ, ne va arăta noŭa prelucrare de toțĭ așteptată a Columneĭ traiane, căreĭa noĭ nu voim să-ĭ anticipăm prin cercetărĭ, ce ar trebui aci să fie înlăturate. Să sperăm, că ea va deslega de asemenea o cestiune încă pênĕ adĭ deschisă și interesantă, nu numaĭ din punctul de vedere anticŭaric: este vorba de a se sci, dacă curiósa platoșă cu șuvițe, pe care n'o cunósce nicĭ-un autor antic, nicĭ-unul din multele portrete militare, și din care pênĕ acum nu s'a găsit nicĭ măcar fragmentul vr'unuĭ original,[2] este ea ceva maĭ mult

città di Benevento tab. XXVIII, XXIX fig. 2; E. Petersen în Mittheilungen des kaiserl. deutschen archäologischen Institutes, römische Abtheilung VII 258 și 243 «vetture evidentemente nazionali».

[1] Un soldat în cămașă de zale cu scutum (Bartoli nr. 163) formézĕ singura excepțiune, care, între maĭ bine de o mie de figurĭ desemnate corect, confirmă așa dar observațiunea nóstră. Excepțiunea din nr. 170 se basézĕ pe o scăpare din vedere a luĭ Bartoli. În scenele de îmbarcare și debarcare nr. 151, 157 soldațiĭ în cămașă de zale pórtă tot felul de bagage militărescĭ, între carĭ de treĭ orĭ un scutum, însĕ ca marfă (colet) (de douĕ orĭ încărcat pe umerĭ ca un butoiŭ), nu ca armă proprie, precum acésta o lămuresce situațiunea.

[2] A. Müller, Philologus XL 130 seq. amintesce în deslegarea circumspectă a acestor dificultățĭ treĭ representațiunĭ ale platoșeĭ cu șuvițe «care nu provin dela monumente triumfale». Una însĕ (Benndorf und Schöne, Die antiken Bildwerke des lateranensischen Museums nr. 38, tab. I 1, din greșélă descrisă aicĭ ca fragment al unuĭ cippus) se găsesce pe blocul colțuluĭ uneĭ frize; a doua se află pe doĭ stîlpĭ, fie-care de patru metri înălțime

www.dacoromanica.ro

decât un mijloc fericit de representaţiune al arteĭ, spre a deosebi cât maĭ accentuat pe legionarĭ de celelalte trupe? Anticuluĭ nu ĭ-a lipsit nicĭ-odată curagĭul în asemenea transformărĭ creatrice ale realităţeĭ; şi chĭar dacă şi aci ar fi vorba de un atare cas fórte bătător la ochĭ, totuşĭ s'ar putea uşor înţelege următorul fapt: tocmaĭ pentru-că efectul a fost cu desăvîrşire norocit, o atare formulă şĭ-a găsit intrare liberă în stilul istoric al altor monumente publice. Firesce că din causa sărăcieĭ artistice a acestora, ea a trebuit să-'şĭ pĭarḑă numaĭ decât valórea primitivă.

B. Trofeul.

Sculpturile trofeuluĭ, din nefericire nu putem să le presintăm în legătura lor întrégă, şi trebuĭe să reproducem deosebit: părţile loriceĭ, statuele, ce se aflaŭ la picĭorul trunchĭuluĭ, friza cu arme a baseĭ, şi din bucăţile sparte, pe cele încă proprĭĭ de-a fi comunicate. O imagină totală cu maĭ marĭ amănunte, decât cum s'a dat în fig. 36, n'ar fi fost posibilă, decât numaĭ prin reconstruirea originalelor; acéstă lucrare însĕ de-o cam dată nu s'a putut face, din causa greutăţeĭ enorme a pĭetrelor şi pentru starea lor fragmentară, care necesitéză multiple completărĭ. Câtă muncă şi ostenelĭ a costat dejà transportul lor, s'a putut vedea din cele ḑise maĭ înainte (pag. 30), precum şi din exemplul ce ne arată fig. 47. O adevărată tortură ne-a căşunat colosalele blocurĭ ale loriceĭ, pentru care a trebuit să construim într'adins maĭ întêiŭ un car cu tăvălucĭ, maĭ apoĭ un drum de şine şi să ne servim cu macarale şi cu tot felul de unelte; cu tóte acestea patru-ḑecĭ boĭ înjugaţĭ rare-orĭ putéŭ face maĭ mult de 100 metri pe ḑi. O lucrare atât de grea, condusă, din când în când de d. inginer Siller, a devenit, din causa lipseĭ mijlócelor de comunicaţiune în Dobrogea, un eveniment, care mulţĭ anĭ de-a rîndul a pus lumea d'acolo în mirare şi a dat materie de poveştĭ din cele maĭ fantastice pentru mult timp încă.

Stanele de pĭatră ale loriceĭ (V şi VI în fig. 36) le-am găsit în nordvestul ruineĭ, nu departe de scara monumentuluĭ. Cele ale trunchĭuluĭ de arbor (fig. 35) stetéŭ în sudest, partea principală a statuelor în nordest, fragmente maĭ micĭ eraŭ împrăştiate în diferite locurĭ. Cutremurul prin urmare, căruĭa noĭ îĭ atribuim distrugerea clădireĭ, a desfăcut părţile trofeuluĭ şi le-a asvîrlit în tóte direcţiunile. Coĭful, care încorona vîrful trunchĭuluĭ şi pe care în deşert pênĕ acum l'am căutat, póte, fiind cel maĭ de sus, să fi fost aruncat maĭ departe decât linia pênĕ unde s'a întins săpăturile nóstre. Căcĭ, dupĕ dimensiunile luĭ, necesarmente considerabile, şi dupĕ starea relativ completă în care s'a păstrat atât de multe părţĭ ale edificiuluĭ, nu e tocmaĭ de creḑut, ca acest coĭf să fi pĭerit cu totul, fără să lase nicĭ-o urmă.

Forma trofeuluĭ este cu douĕ feţe, şi socotindu-se şi grupele de statuĭ, ce le presupunem a fi fost la picĭorul sĕŭ, ambele feţe aŭ fost lucrate de-o potrivă. Numaĭ în amănunte se

---

(Dütschke, Antike Bildwerke in Oberitalien III nr. 44 şi 45); a treĭa este un torso de marmură incastrat în villa Albani, care tocmaĭ fiind-că a putut fi pus în ḑid, trebuĭe să fie un alto-relief şi póte fórte bine să provină dela un edificiŭ; decĭ în tot casul, pentru acea afirmaţiune, el abĭa dacă este ceva maĭ valabil decât celelalte douĕ monumente.

www.dacoromanica.ro

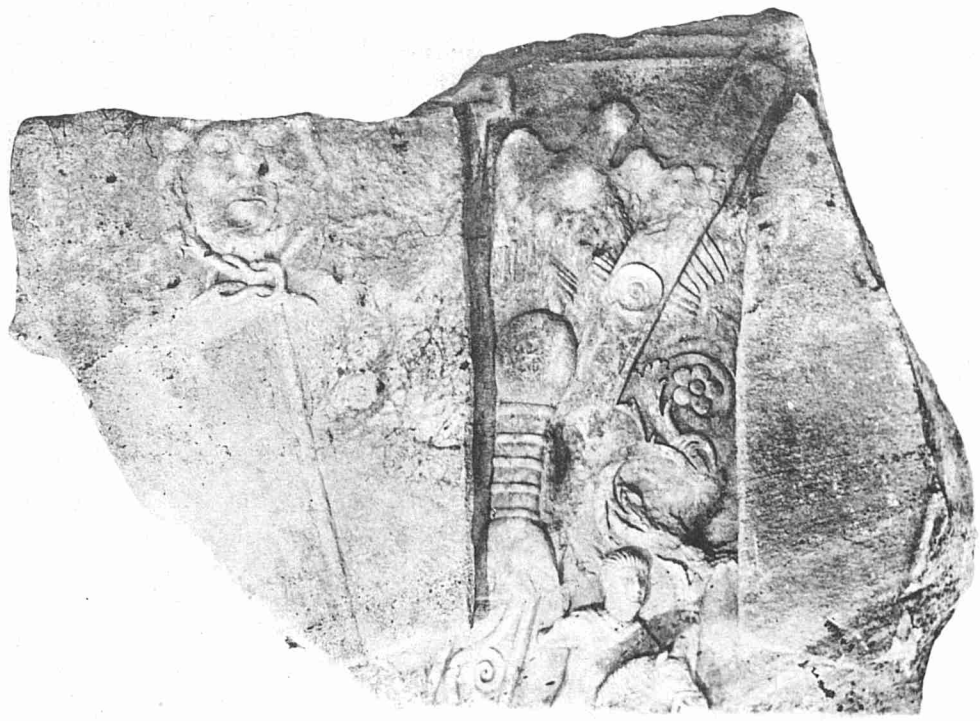

Fig. 100. Faţa nordică a părţii de sus din lorică.

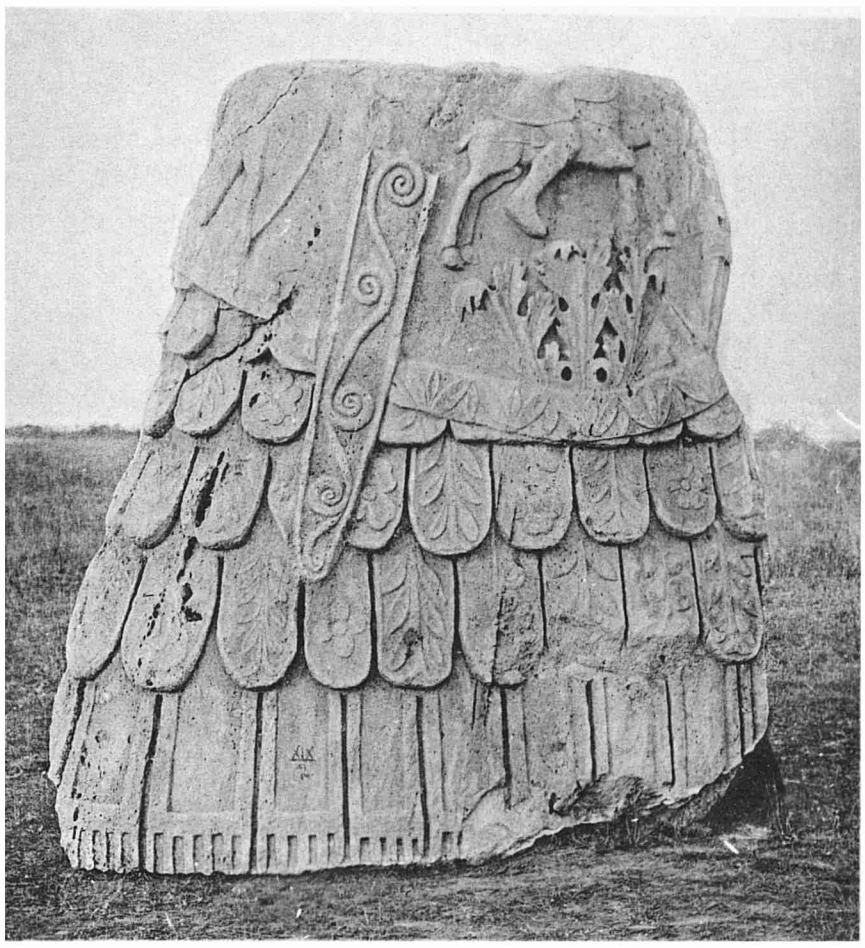

Fig. 101. Faţa sudică a părţii de jos din lorică.

www.dacoromanica.ro

constată deosebiri de execuţiune, care indică, ca una din laturi era faţa principala. Atare faţă cu anevoe ar fi avut altă direcţiune, decât spre nord, pentru-că aci urca drumul dela oraşul militar din vale şi tot aci începea şirul metópelor, care prin a lor orientare, făcéü pe visitator să ocoléscă monumentul spre drépta. Direcţiunea aceluĭ drum, care potrivit conformaţiunei terenului nu putea trece, ca şi astădi, decât pe culmea déluluĭ dela nord spre sud, a trebuit de sigur să serve de normă la aşedarea monumentuluĭ. Pentru acésta vorbesce şi pătratul miedului cladireĭ, construit din pĭetre tăĭete şi servind de fundament solid greutăţeĭ enorme a trofeului (*A C* în fig. 17); de aceea în descripţiunea ce urméză, am admis latura de nord ca faţa principală.

Îndoita faţă a trofeului se arată în modul cel maĭ pronunţat pe loricá; acésta n'are spate, ci consistă din doué părţi ale pĭeptului unite între ele, precum dejà se dovedesce prin mersul cureliĭ sabiei (*balteus*). Legătura lor, fără îndoĭală, nu se indică; din contra, ea e tăĭnuită prin bendile late şi cu cĭucurĭ ale loriceĭ, care merg de jur împrejur, ca şi prin depăşirea reliefuluĭ pe la cópse. E adevĕrat că acest lucru acum nu se maĭ vede, dar se póte deduce cu siguranţă. Anume, la bucata de sus, ca şi la cea de jos, câte o faţă s'a păstrat maĭ bine, dupĕ posiţiunea întîmplătóre ce a avut în ruina edificiuluĭ; feţele însĕ cele bine conservate nu se potrivesc, când sînt puse una d'asupra alteĭa; ci faţa maĭ bună din bucata de sus corĕspunde feţeĭ mai rele din bucata de jos, şi vice-versa. Dar acest inconvenient nu împĭedică în mod simţitor înţelesul decoraţiuneĭ.

Figurile 101, 102, 104 ne presintă treĭ vederĭ ale bucăţiĭ de jos, ĭar figurile 100, 103, ambele feţe ale părţii de sus. La bucata din urmă se potrivesce un fragment maĭ mare *A* în fig. 36, pe care-l repetă fig. 105, 106 în posiţiune oblică. Vre-o câte-va fragmente, grupate la un loc în fig. 108, provin dela părţile de jos ale loriceĭ.

La acésta vedem jos de tot de jur împrejur un şir de bendĭ oblungĭ de pĭele cu chenare pe marginĭ şi cu cinci saŭ şése cĭucurĭ atîrnaţi. Pe urmă vin, rânduiţi orizontal şi tot jur împrejur, soldĭ lungueţĭ de metal, carĭ pórtă într'o perîndare regulată, ca ornament scos în baso-relief, o ramură de maĭ multe-orĭ cu şése foĭ şi o flóre cu códă avênd patru foĭ. Şirurile de soldĭ descresc treptat în lungime, cu cât înaintéză în sus; cresc însĕ în numĕr. Sub cópsă se află cincĭ; înainte, din contra, numaĭ douĕ sau treĭ şirurĭ, fiind-că sînt tăĭate d'asupra de o loricá, a căreĭ margine

Fig. 102. Latura vestică a părţiĭ de jos din platoşă.

www.dacoromanica.ro

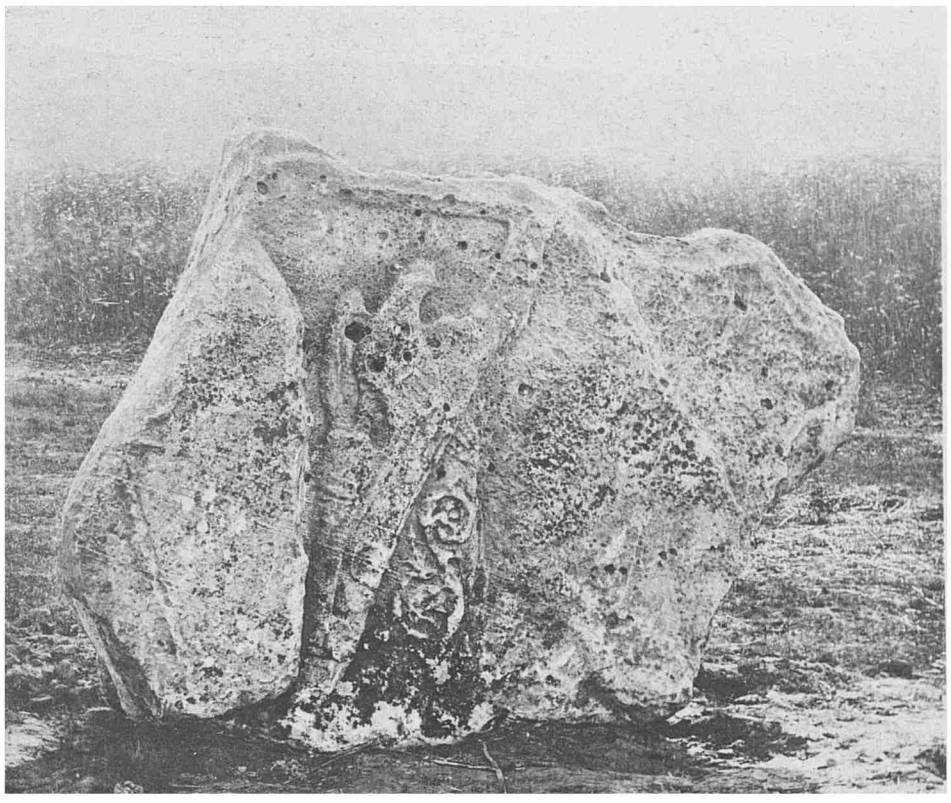

Fig. 103. Faţa sudică a părţii superióre din lorică.

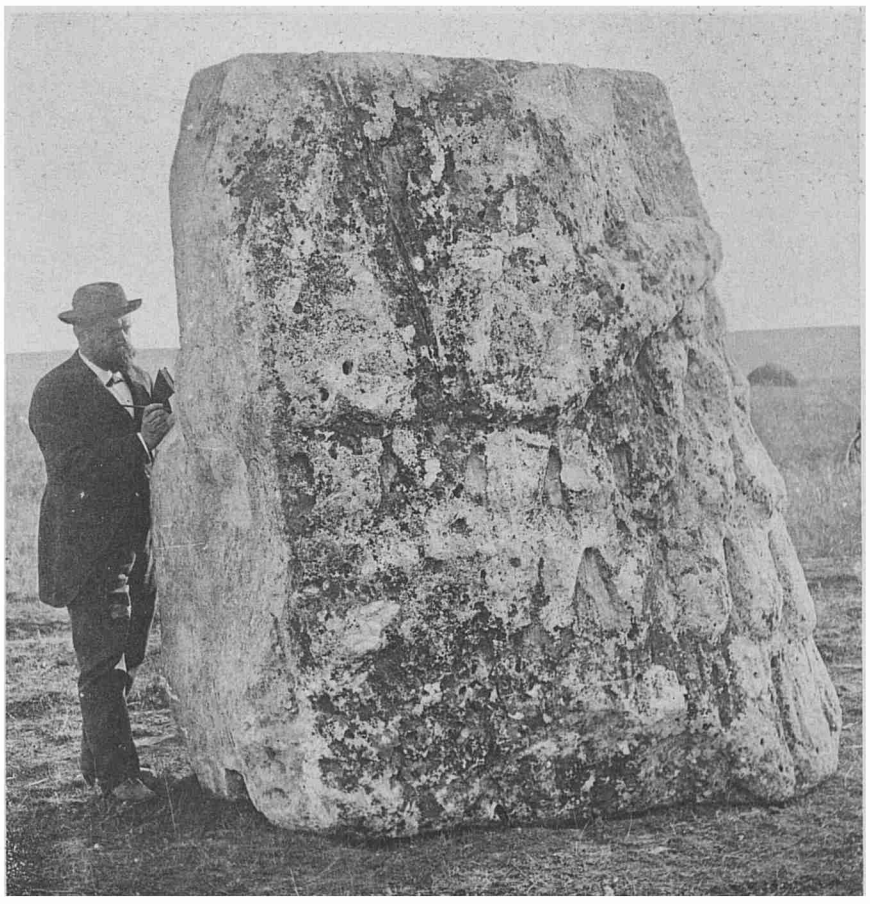

Fig. 104. Faţa nordică a părţii inferióre din lorică.

www.dacoromanica.ro

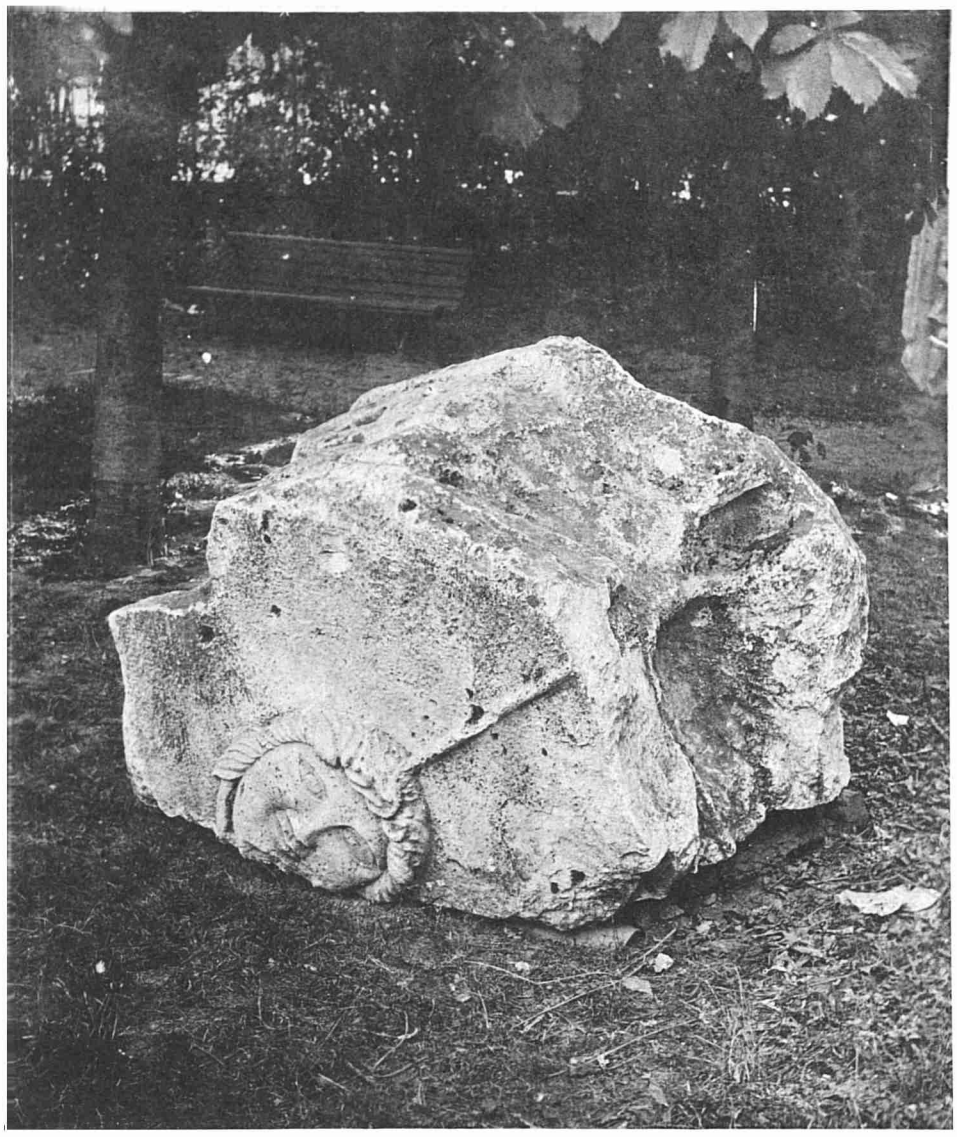

Fig. 105. Latura sudică a fragmentului *A* în fig. 36.

se lasă în jos, în regiunea abdominală. Neegalităţile provenite de aci în tăĭetură arată, că solḑiĭ nu sînt câtuşĭ de puţin fixaţĭ pe lorică, ci stătătorĭ de sine şi represintă partea de jos din faţă a uneĭ platoşe, căreĭa aparţin benḑile cele late de pĭele. Lorica amintesce prin decoraţiunea sa în relief platoşele metalice de paradă ale statuelor de împĕraţĭ romanĭ; se deosibesce însĕ de ele prin aceea, că nu exprimă structura anatomică a corpuluĭ, îĭ lipsesce de asemenea bordura, constantă la platoşele de paradă şi compusă din unul pênĕ la treĭ rênduri de plăcĭ micĭ metalice, care se mişcă în şarniere.[1] Acéstă lorică ar fi dar maĭ bine s'o consideram ca un pĭeptar de materie grósă saŭ de pĭele împodobit toreutic, ceea-ce se vede maĭ ales din banda lată de pe margine, garnisită cu foĭ libere. formând florĭ; acéstă bandă pare a fi cusută pe marginile loriceĭ, în scopul de-a le face să fie maĭ tarĭ; în tot casul, aşa cum este, n'ar fi natural s'o privim ca forma terminativă a unuĭ lucru de placă

[1] Comp. Warwick Wroth, Journal of hellenic studies VII p. 126—142, şi maĭ cu sémă Hermann von Rhoden, Die Panzerstatuen mit Reliefverzierung, Bonner Studien, Aufsätze aus der Alterthumswissenschaft, Reinhard Kekulé zur Erinnerung an seine Lehrthätigkeit in Bonn gewidmet von seinen Schülern. Berlin 1890, p. 1—20.

www.dacoromanica.ro

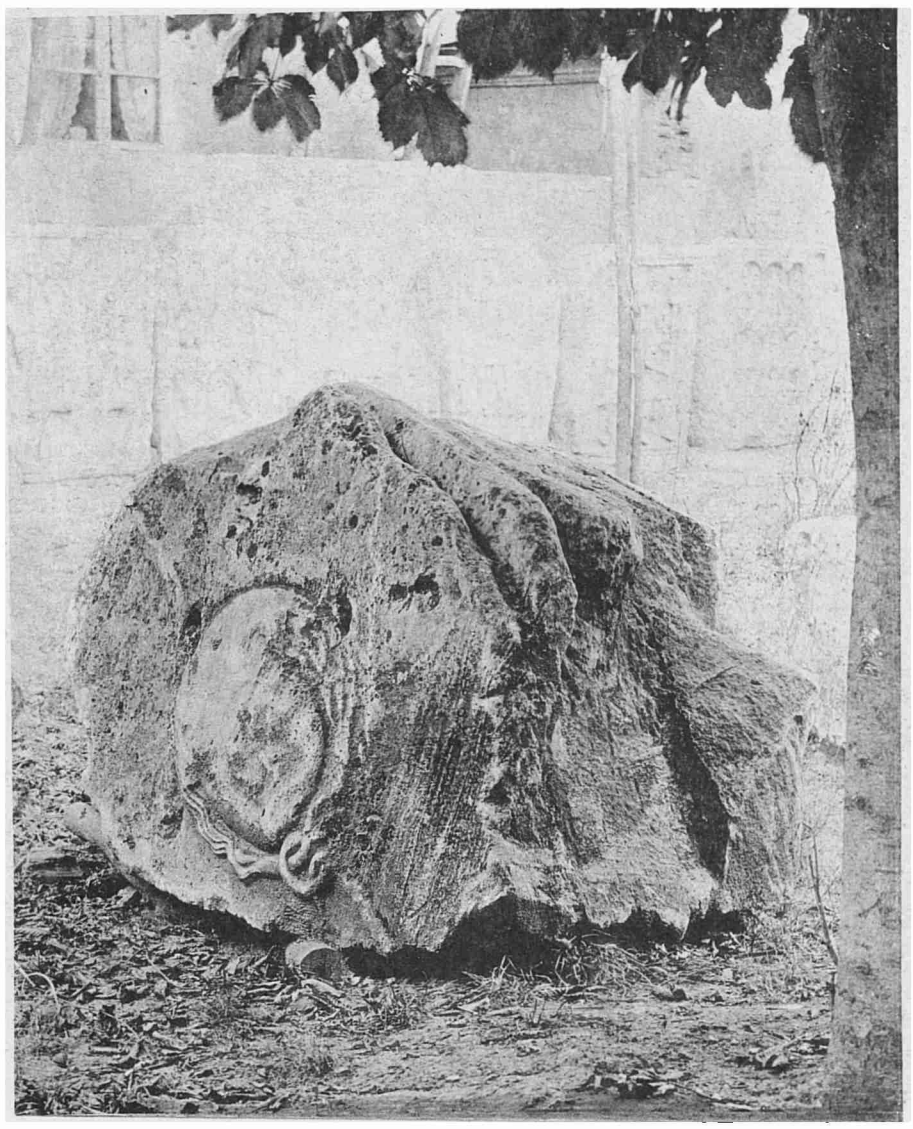

Fig. 106. Latura nordică a fragmentului *A* în fig. 36.

metalică. De asemenea ea are la gît o bordură lată, aci însĕ fara ornament, şi la bucata de sus a trofeuluĭ s'a pastrat odată (fig. 100) şi agraful colţurat al uneĭ clape dela umerı.

Câmpul de representaţiune al pĭeptaruluĭ de pĭele este redus şi îngustat de un balteus şi douĕ scuturı, legate transversal peste umĕr. Scuturile sînt óble şi de forma eliptică tăĭată; lungimea lor o indică o vargă scósă în relief, ĭar centrul lor, un cap de Medusă sau Gorgoneion nituit peste vargă. Sabia atîrnă de o curea, pusă de-a curmedişul dela drépta spre stânga şi împodobită între marginile cele înguste cu rosete alternând cu discurı convexe; téca e lucrată cu vrejĭ încolăcite în spirală, mânerul, cu inele şi cu o macĭulie în vêrf. Aceste arme de d'asupra aŭ fost ţinute în sémă la împărţirea reliefurilor pe pıeptarul de pĭele.

La banda de jos un trifoliŭ de acant, ce cresce în sus în forma unuĭ caliciŭ, ocupă mĳlocul abdomenuluĭ; din acest caliciŭ se ridică la o parte un cotor gros, care la înălţimea pĭeptuluĭ desvoltă un boboc; din boboc ĭes afară vrejĭ de douĕ orĭ încolacite, avênd la fie-care întorsătură câte o flóre. D'asupra acestor vrejĭ este apoĭ aşeḑată o aquila cu aripele

www.dacoromanica.ro

a b c

Fig. 107. Medalióne de aur (după Fröhner).

întinse; peste dênsa trece curéüa curmeḑișă a săbieĭ. Pe când aceste ornamente împlu câmpul dintre scuturĭ, de desubt a rĕmas spaţiŭ pentru o friză cu figurĭ avênd legătură între ele.

Pe latura sudică bine conservată a bucăţiĭ de jos (fig. 101) un călăreţ sare peste caliclul de acant; calul este ca pe metópe, cu arșà, cu pofil și cu pĭeptar ornat cu discurĭ și lăţindu-se înainte; maĭ are și frêŭ cu dîrlogĭ lăsaţĭ slobod, nefiind ţinuţĭ cu mâna. Drépta călăreţuluı trebuie decĭ să fi fost ridicată, tot așa cum o vedem în realitate pe latura despre nord a bucăţiĭ de sus (fig. 100), aruncând de sigur lancea. Ca și pe metópe, calul are aicĭ, de desubtul frêuluĭ, un căpĕstru (?) garnisit cu plăcĭ convexe, ĭar călăreţul imberb, pĕrul lung, pıeptĕnat pe spate; pórtă pantalonĭ scurţĭ, încălţăminte care sémănă cu ghetrele, o haına cu balteus mergênd spre drépta și mantie, din care se vede numaĭ un guler ascuţit pe pıept și pe umerĭ. Decĭ jumĕtăţile de călăreţĭ se întregesc una cu alta, deși nu se lipesc între ele; ıar originalele constata acésta prin ridicăturile teșite, în care s'aŭ ghemuit reliefurile feţelor lor stricate de timp. Cu tóte acestea figurile, care se corĕspund exact între ele, nu sînt echivalente: călăreţul dela nord se luptă cu barbarĭ, cel dela sud n'are adversarĭ. Înaintea caluluĭ celuı din urma călăreţ, la marginea spărtureĭ încă se maĭ observă restul figureı unuı Roman, care alérga cu sabia scósă; în locul acesta se potrivesce fragmentul reprodus în fig. 108, pe care se represintă alţĭ doĭ Romanı înaintând maĭ departe cu pașĭ marĭ, în aceĭașĭ direcţiune. Acéstă cétă, care merge înainte cu scutul și cu sabia, forma prin urmare o colónă, ce venea dupĕ împĕrat; căcĭ situaţiunea nu lasă nicĭ-o îndoĭală, că împĕratul însușĭ e representat prin că-

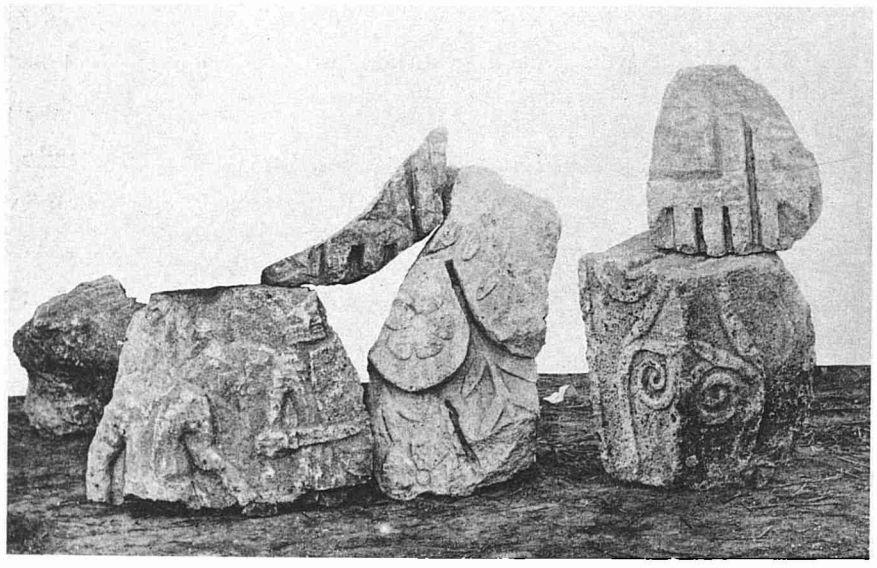

Fig. 108. Fragmente ale loriceĭ și a unuĭ pulpar.

www.dacoromanica.ro

lăreţul de pe latura din nord, chĭar dacă acesta n'ar avea trăsurile portretuluĭ luĭ Traian. Situaţiunea se repetă în acelaş chip în reliefurile monumentale, cum este bunióră pe grandiósa frizá a luĭ Traian,[1] aşeḑată în bucăţĭ la arcul luĭ Constantin, precum şi de obiceiŭ în representaţiunile monetelor. Pentru comparaţiune póte servi reversul unuĭ medalion al luĭ Maximin I, unde dupĕ împĕrătescul comandant, care strivesce cu calul doĭ barbarĭ, urméză un pretorian luptând în urma luĭ, pe când înaintea comandantuluĭ alérgă o ḑeiţă a victorieĭ cu corónă ridicată în mână; legenda însĕ din prejur VICTORIA GERMANICA stabilesce înţelesul sceneĭ (fig. 107 *c*).[2] Elementele compositiuneĭ servă de bază şi cunoscuteĭ representaţiunĭ a sosireĭ saŭ a plecăreĭ împĕratuluĭ (adventus Augusti, profectio Augusti), obicĭnuită pe monete dela Traian încóce (fig. 107 *a*, *b*);[3] tot asemenea, în concepţie însĕ maĭ largă, le găsim ca bază şi la o compositiune de relief, constatabilă în maĭ multe exemplare şi despre care în timpiĭ din urmă s'a vorbit adesea; ea a fost întrebuinţată ca podóbă la pofilele cailor dela statuele de călăreţĭ saŭ dela carele de triumf.[4] Trofeul fiind cu totul stricat, n'a maĭ rĕmas de sigur din protivniciĭ împĕratuluĭ decât o figură, care se vede la şoldul de pe latura vestică; este un barbar îmbrăcat cu o haĭnă cu mânecĭ lungĭ şi purtând barbă; se află căḑut la pământ, şĭ-a aruncat scutul şi cu mâna dréptă ridicată pare a se ruga de ĭertare. Între dênsul însĕ şi împĕrat lacuna e aşa de mare, în cât trebuĭe să presupunem, că a maĭ fost acolo şi alte figurĭ, posibil şi o Victorie, cum se vede pe tipul moneteĭ, ce am citat maĭ sus spre comparaţiune.

Cordéŭa frizeĭ descrise, cu semnificativul loc ce ocupă în lupta împĕratuluĭ, este prin urmare punctul de căpetenie, dar nicĭ de cum singurul, care caracterisă, cum vĕḑurăm, drept faţă principală, una din laturile trofeuluĭ, şi anume cea dela nord; la acésta se maĭ adaugă spre întărire şi alte diferinţe maĭ puţin bătătóre la ochĭ. Pe numita latură, adică pe cea despre nord, mânerul săbieĭ este maĭ forte, ornamentul de viţă este maĭ

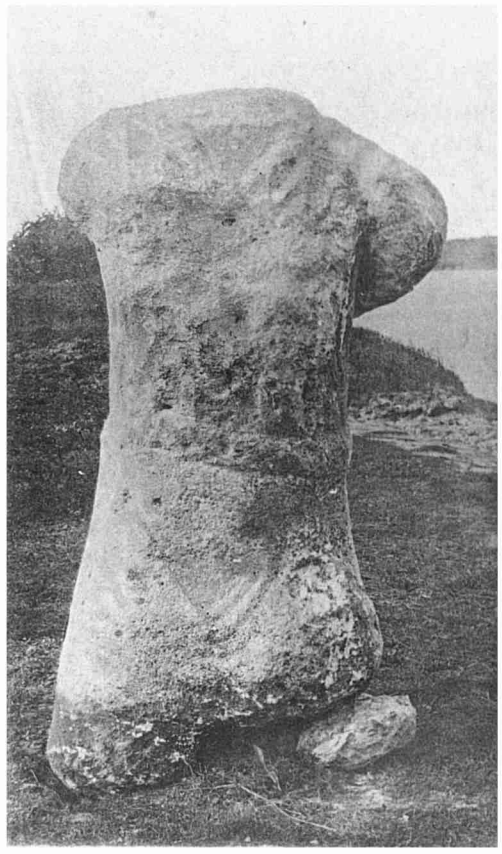

Fig. 109. Barbar în picĭóre, dela picĭorul trofeuluĭ.

[1] Bellori, Veteres arcus Augustorum, tab. 44; comp. Eugen Petersen, Mittheilungen des kaiserl. deutschen archäologischen Institutes, römische Abtheilung, IV 316.

[2] W. Fröhner, Les médaillons de l'empire romain, p. 180.

[3] Comp. Cohen, Médailles impériales II², p. 17, n. 1. 2; p. 49, n. 309. 310 (Traian); Friedrich Kenner, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, p. 75; Grueber, Roman medallions in the British Museum, pl. XXXIX. L.

[4] Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, I, tab. IV, p. 59 seq. (E. von Sacken); Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich, XII, tab. IV, p. 138 seq. (A. von Domaszewski); XV, p. 21 (O. Benndorf); Th. Schreiber, Kulturhistorischer Bilderatlas, tab. XL, 14. Este de comparat şi scena de luptă pe partea din apoĭ a coĭfuluĭ de bronz dela Ribchester, O. Benndorf, Antike Sepulcralmasken und Gesichtshelme, tab. VI, 3ª. 3ᵇ.

www.dacoromanica.ro

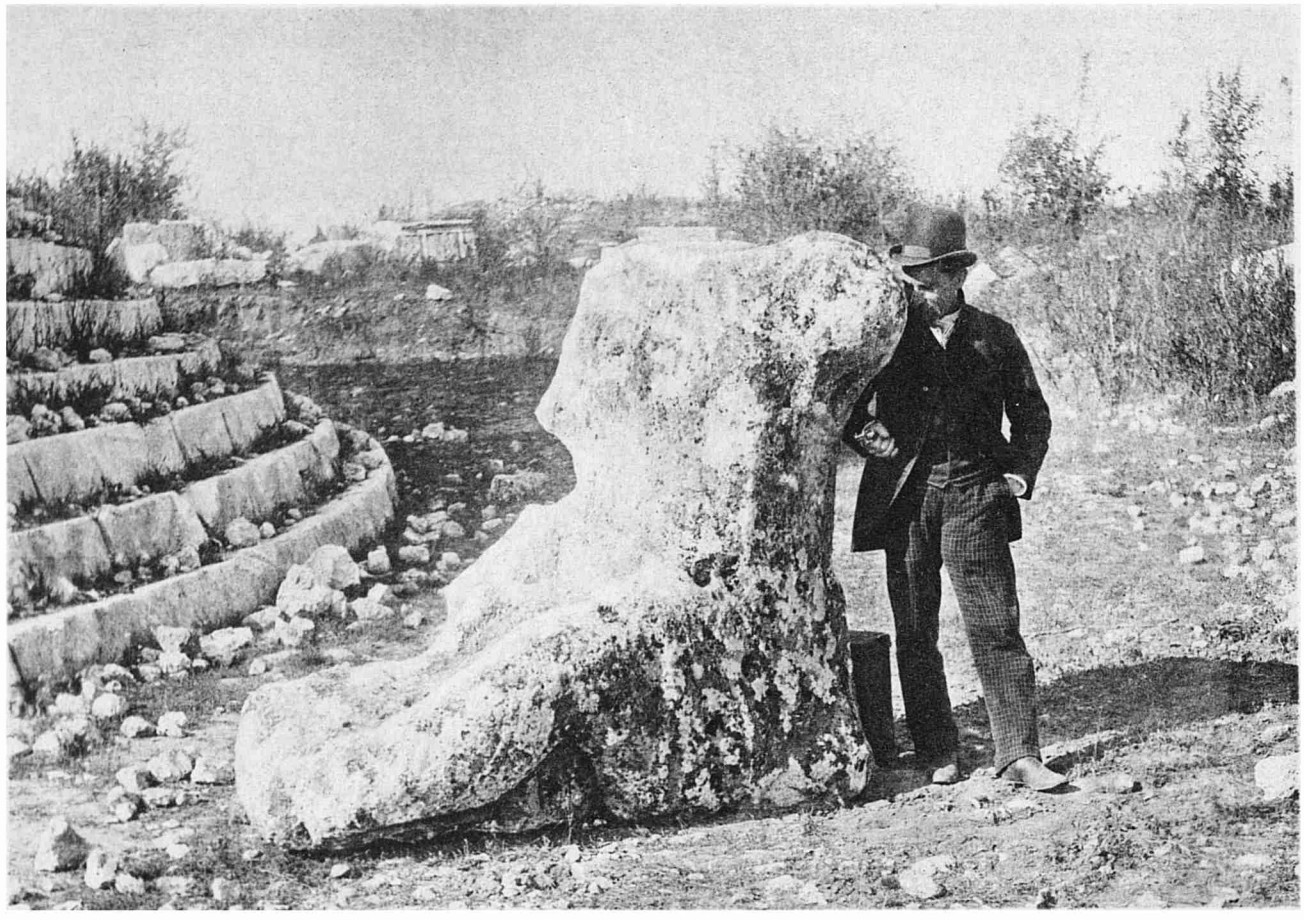

Fig. 110. Barbară(?) stând jos, dela piciorul trofeului.

detaliat, tipul Meduseĭ este pitoresce maĭ plin nu numaĭ prin lărgimea maĭ mare a formelor obrazuluĭ, dar şi prin tractarea maĭ liberă a păruluĭ şi prin chipul variat al încolăcitureĭ năpîrcilor pe sub bărbie. De asemenea şĭ gorgoneele pulparelor (fig. 37 şi 38) ne permit a recunósce modul particular de lucrare a diferite mânĭ, perechĭa de pulpare ornamental maĭ bogată cu viţele de vie are tipul pitoresc maĭ plin de efect, este în genere favorisată printr'un relief maĭ forte, scos maĭ din adênc, pentru efectul umbrelor; ea trebuĭe decĭ să aparţină tot feţeĭ dela nord. Urechile lipsesc la amêndouĕ tipurile de gorgonee, care aŭ în comun forma colţurilor gureĭ lăsate în jos, a nasuluĭ turtit, a aripelor frontale şi a ochilor mult deschişĭ cu luminele lor privind oblic.

Pentru efectul conturnuluĭ la trofeŭ e de regretat, că extremităţile lemnuluĭ transversal, de care atîrnă lorica, nu sînt ĭeşite afară ceva maĭ mult, şi în deşert căutăm a afla vre-un indiciŭ, care să arate, că ele eraŭ cumva prelungite cu bucăţĭ adăogate; asemenea bucăţĭ pot fi cu siguranţă constatate numaĭ la umĕr. În fig. 105, care ne presintă vederea oblică luată de sus a fragmentuluĭ însemnat cu litera A în fig. 36, există găurile unde fuseseră fixate aceste anexe. Păcat că în fotografie ele nu sînt reproduse maĭ clar. În locul propriŭ al umĕruluĭ se află o gaură eliptică cam de 4 centimetri adêncă şi 27 centimetri lată; judecând dupĕ aceste dimensiunĭ, gaura a trebuit să supórte numaĭ o bucată grea, maĭ masivă, care se înălţa oblic în sus: maĭ probabil decât tóte, un mănunchiŭ de lăncĭ, cum vedem pe

www.dacoromanica.ro

trofeele în relief ale arcurilor de triumf dela Orange, Saint-Rémy şi Carpentras,[1] ce sînt maĭ vechĭ decât monumentul nostru. În partea braţelor urméză apoĭ douĕ găurĭ colţuróse maĭ micĭ şi maĭ puţin adêncĭ, săpate fórte aprópe de scuturĭ, la o depărtare de 0·7 metri una de alta. Aicĭ a putut fi înţepenite stégurĭ, instrumente de suflat saŭ câte-va suliţe.

Grozav de cĭuntite şi reduse la o grosolană masă informă sînt statuele, care înconjuraŭ trunchĭul trofeuluĭ. Douĕ din ele, una în picĭóre şi alta stând jos spre stânga, s'aŭ găsit la basa clădireĭ, în nordest (fig. 109, 110); a treĭa statuă, şeḑênd jos spre drépta, a fost descoperită în direcţiunea diametral opusă (fig. 111); fragmente, între care şi partea de din'nainte a unuĭ picĭor drept, le-am cules în diferite locurĭ. De óre-ce câte-va din aceste fragmente nu ni s'a părut a fi aparţinênd nicĭ-unuĭa din trunchiĭ conservaţĭ, am dedus din charta topografică a săpăturilor, şi sub impresiunea uneĭ distrugerĭ învederat excepţionale, că nu a existat o singură grupă compusă din treĭ statuĭ, ci douĕ grupe, repetate în acelaş chip la nord şi la sud. Totuşĭ cată să convenim, că n'ar fi imposibil, ca aceste indiciĭ să ne înşele, şi că dacă bucăţile conservate se pot uni într'un tot, pot forma o grupă, — acésta nu se datoresce întîmplăriĭ. Este sigur în orĭ-ce cas numaĭ, că în partea de nord a trunchĭuluĭ era un barbar în picĭóre cu mânile legate între douĕ figurĭ, probabil de femeĭ, ce stătéŭ jos; căcĭ simetria cere, ca la figura ce stă jos spre stânga, să corĕspundă o a doŭa figură în sensul contrariŭ. Cu tóte acestea o atare limitaţiune ar fi neprobabilă în cel maĭ înalt grad. Ea ar fi dat trofeuluĭ cu faţă dublă o unitate de direcţiune; edificiuluĭ circular, de tóte părţile uniform, ĭ-ar fi procurat óre-cum o faţă, cu maĭ mult efect de sigur, însĕ în acelaş timp maĭ din gros şi maĭ cu silnicie decât tóte celelalte mijlóce întrebuinţate în acest sens; ea ar fi stricat în fine în mod simţitor echilibrul architectonic.

Figura 109 represintă statua barbaruluĭ; ea are acum 1·87 metri înălţime, peste umerĭ e lată de 1·08 metri, ĭar jos e grósă de 0·75 metri. Stătea în sus pe picĭorul drept şi ţinea pe cel stâng înainte. Póte că dintr'ênsa făcea parte fragmentul de picĭor lung de 0·38 m., lat de 0·3 m., maĭ sus menţionat, la care nu se vede decât încălţămintea: este o talpă încovoĭată în sus jur împrejur, cu vêrful în forma cĭoculuĭ şi legată d'asupra picĭoruluĭ cu nişte curele împletite

[1] A. Caristie, Monuments antiques à Orange pl. XIX. XXIX; J. Gilles, Précis historique et chronologique des monuments triomphaux dans les Gaules, Paris 1873, p. 110; C. I. L. XII 1230.

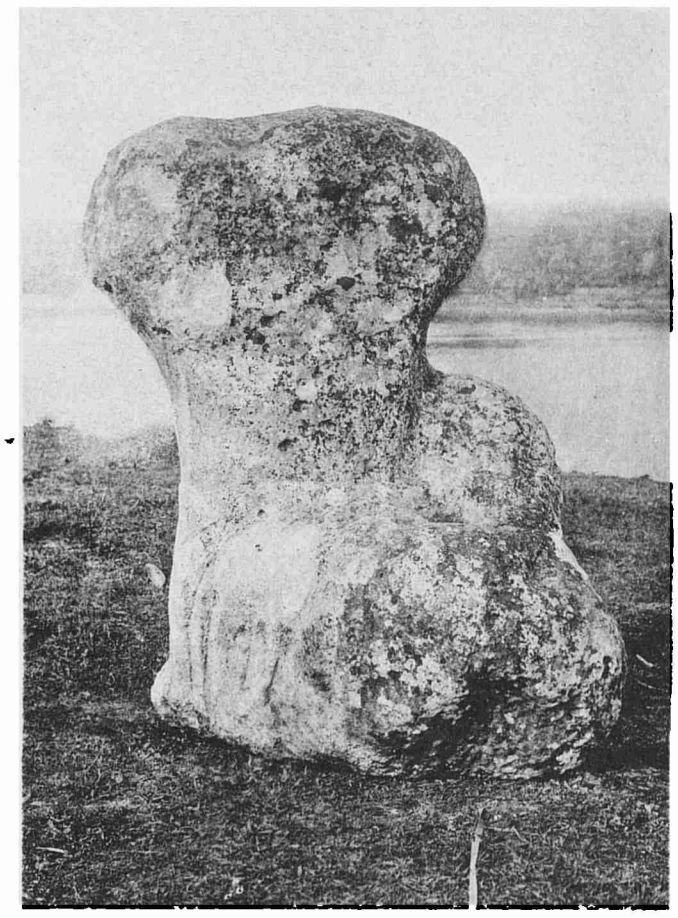

Fig. 111. O barbară şeḑênd jos, dela picĭoru trofeului.

www.dacoromanica.ro

ca la o plasă, cum sînt nojiţele la opincĭ.[1] Judecând dupĕ resturile de creţiturĭ, statua era îmbrăcată cu nădragĭ şi cu o haĭnă încinsă la brĕŭ şi spintecată dela cópse în jos. Umĕrul stâng arată, că braţul era lăsat în jos dupĕ spate, şi acolo trebuĭe să se fi unit cu dênsul braţul drept, de óre-ce, dupĕ tóte analogiele, e de presupus că mânele eraŭ legate dindărĕt. Înalţimea de odinióră a statueĭ póte fi calculată la patru metri şi jumĕtate. Cu capul eĭ decĭ ajungea pênĕ la spaţiul dintre ambele pulpare, ĭar împreună cu statuele de lângă dênsa ea acoperea părţile de jos cele góle ale trunchĭuluĭ de arbore. La stânga apoĭ vine statua, ce sta jos îndreptată spre stânga (fig. 110) şi care acum e înaltă de 1.55 m., prin urmare era cu mult maĭ scurtă. Ea măsóră în lăţime la umerĭ 0·95 m., la fundament 1·8 m., pe când grosimea este de 1·04 m. şi are jos la spate o uşóră scobitură ca pentru a fi prinsă de suprafaţa cilindrică a trunchiuluĭ. Ambiĭ genuchĭ eraŭ ridicaţĭ; cel drept, care lipsesce, fiind cu mult maĭ sus şi fiind visibil liber, cum se póte observa la ruptura cópseĭ picĭoruluĭ şi dupĕ starea feţelor care se află dedesubt. De asemenea şi picĭorul stâng, ce se pare gol, ĭese afară la mijlocul şolduluĭ superior, din haĭna cea cu brĕŭ încinsă. Braţul stâng a fost de sigur rezemat de pământ, pe când cel drept era ţinut în posiţiune de tristeţă pe genuchĭul ridicat. Nicĭ aicĭ capul nu a fost pus, tótă statua fiind dintr'o bucată.

Portul figureĭ a doŭa care stă jos şi are 1·75 m. înălţime, aprópe 1 m. lăţime peste umerĭ (fig. 111), este pronunţat ca de femee. Pe spatele eĭ, maĭ puţin stricat, se deosibesce o haină cu creţiturĭ strîmtă pe corp şi o mantie, care reĭese bine în afară, aruncată dinainte peste picióre. Mişcarea extremităţilor era aceĭaşĭ, în sensul însĕ contrar, — picĭorul stâng fiind maĭ mult îndoit la genuchiŭ.

2a 1 2b

Fig. 112. 1. Medalionul de aur al luĭ Domiţian; 2*a* 2*b* Moneda de bronz a luĭ Traian.

Drept plintă comună acestor statuĭ servea friza cu arme, al căreĭ loc d'asupra baseĭ trofeuluĭ s'a stabilit la pag. 49 şi urm., dupĕ caractere technice. Ca plintă nu are apofigă nicĭ sus, nicĭ jos, şi ornamentul sĕŭ ciselat în relieful cel maĭ oblu îl pórtă decorativ cu acelaş drept, cu care grósele tălpĭ ale Atheneĭ Parthenos a luĭ Phidias eraŭ împodobite pe

[1] Despre acest fel de încălţăminte primitivă, răspîndită maĭ cu sémă în nordul Europeĭ, tractézĕ Lindenschmit, Handbuch der deutschen Alterthumskunde, I, 345 seq. Comp. de acelaş autor Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit, II, fasc. VII, tab. V. Tot aşa trebuĭe înţelésă încălţămintea cărăuşilor, menţionată în Tariful maximal al luĭ Diocleţian 9, 5a: caligae mulionicae sive rusticae, par sine clavis * CXX; lipsa de cuĭe, Blümner op. cit. p. 126, o esplică astfel: «se pare, că încălţamintea nu se vindea bătută în cuĭe, ci se lăsa cumpĕrătoruluĭ să bată cuĭele, saŭ că numaĭ dupĕ comandă cuĭele eraŭ bătute».

www.dacoromanica.ro

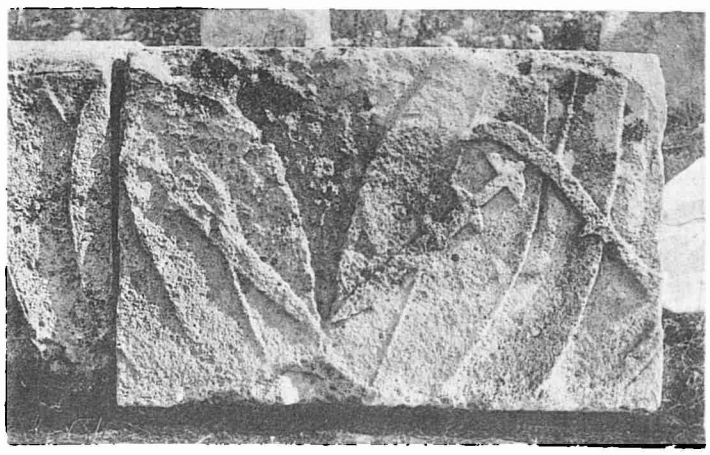

Fig. 113. O bucată mijlocie a frizeĭ de arme.

marginile lor verticale cu relieful uneĭ lupte de centaurĭ.[1] Constatarea technică a d-luĭ Niemann maĭ este sprijinită pe lângă acestea de înţelesul represintaţiuneĭ. Grămada de arme pe friză sînt, fără nicĭ o îndoĭală, prăḑi de rĕsboiŭ dacice, dupĕ cum resultă clar din tolbele şi din săbiele recurbate; ĭar pe monumentele triumfale nimic nu este maĭ obicĭnuit, decât a vedea, că prisonierii şed jos saŭ în picĭóre imediat d'asupra armelor luate ca pradă. Drept exemplu de acest fapt, pe care tipurile monetare îl indică fórte adesea şi la picĭorul trofeelor, reproducem în fig. 112, 1 un medalion de aur al luĭ Domiţian, asemenea în fig. 112, 2*a*, 2*b* o monetă a luĭ Traian, privitóre la al doilea triumf dacic şi care póte că amintesce monumentul nostru.[2]

Din causa stării de stricăcĭune în care se află reliefurile cu arme, renunţăm a le comunica dupĕ fotografiĭ pe tóte, şi dăm ca probă în fig. 113 numaĭ pe unul maĭ bine conservat. Este una din cele douĕ bucăţĭ dela mijloc, singurele care, împreună cu treĭ bucăţĭ dela colţurĭ şi câteva fragmente, s'aŭ conservat din întregul sexagon (comp. pag. 49). Din descripţiunea celorlalte resultă o corectură neînsemnată a reconstrucţiuneĭ din fig. 31:

a) Bucată dela colţ *A* în fig. 31, faţa stângă 1·09 m., cea dréptă 1·17 m. lăţime. Pe faţa stângă sése scuturĭ, douĕ lăncĭ şi o tolbă cadri-

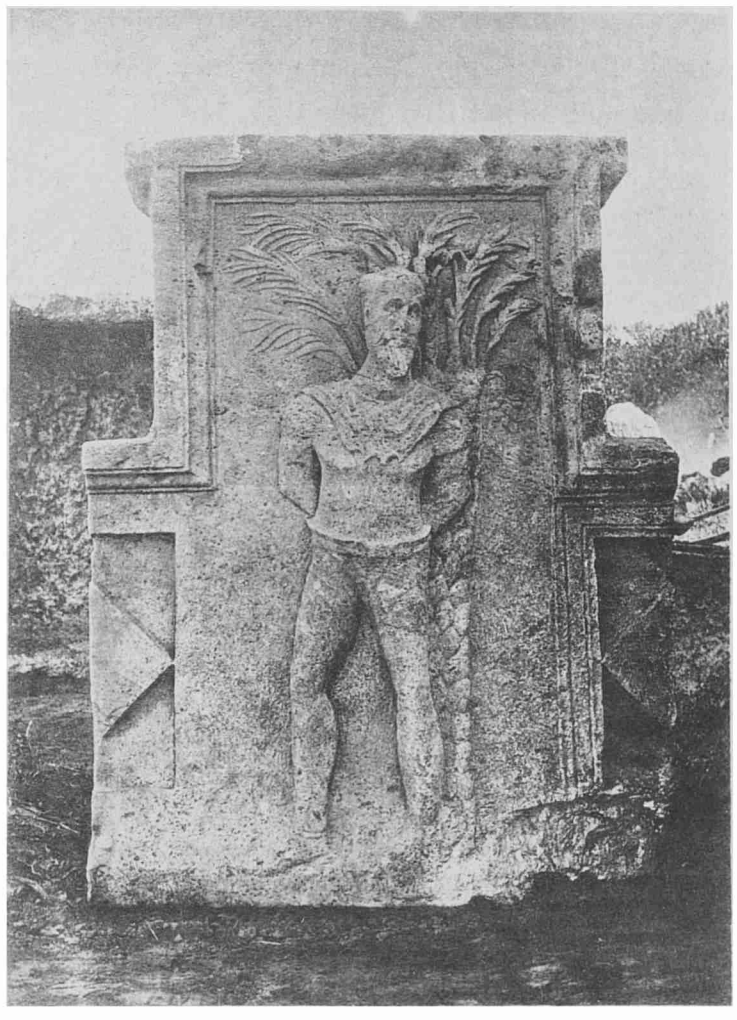

Fig. 114. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 116, 1).

[1] Plinius, Nat. hist. XXXVI 18: in scuto eius Amazonum proelium caelavit in tumescente ambitu, in parmae eiusdem concava parte deorum et Gigantum dimicationes, in soleis vero Lapitharum et Centaurorum: adeo momenta omnia capacia artis illi fuere. Comp. Pollux, Onom. VII 87.

[2] Dupĕ W. Froehner, Médaillons de l'empire romain p. 17. — Cohen, n. 531, dupĕ un mulagiŭ în gyps datorit d-luĭ F. Kenner.

www.dacoromanica.ro

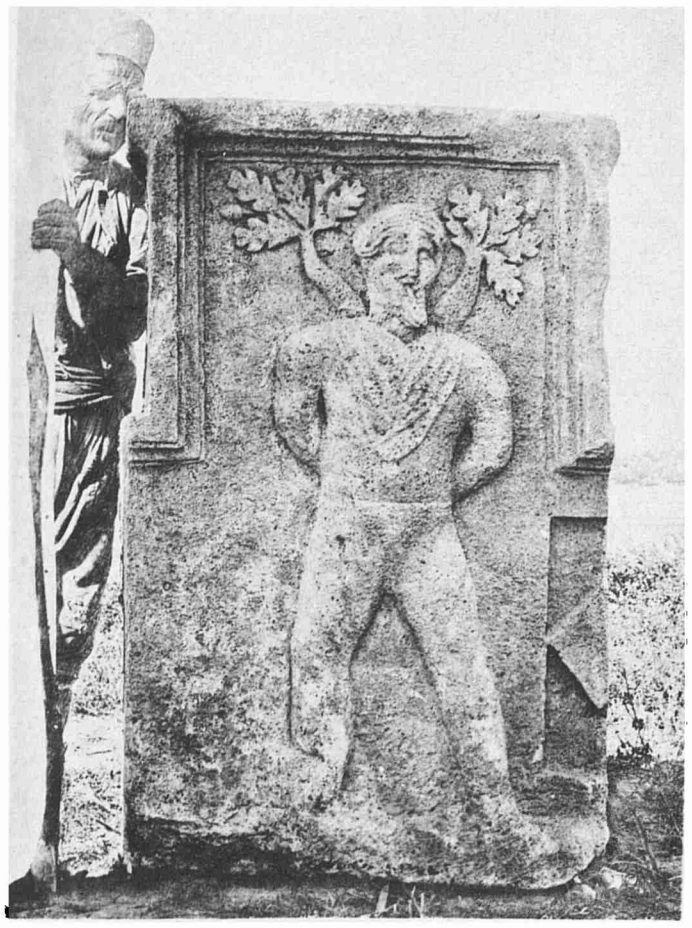

Fig. 115. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 116, 4).

lată transversal cu săgeţĭ ĭeşite afară şi cu panglice plutind în aer. Pe cea dréptă cincĭ scuturĭ, părţĭ din cincĭ lăncĭ, douĕ fiind dispuse diagonal spre drépta şi o tolbă plină cu săgeţĭ şi ornată cu o panglică împletită.

b) Bucată dela mijloc legându-se spre stânga in *a, B* în fig. 31, de 1·1 m. lăţime. În mijloc o tunică cu creţiturĭ şi un guler, lăsat ascuţit pe pĭept, de sigur al uneĭ haĭne de d'asupra;[1] de ambele laturĭ douĕ scuturĭ şi vêrfurile uneĭ părechĭ de lăncĭ, la drépta sus o tăĭetură colţurósă pentru repararea uneĭ stricăcĭunĭ.

c) Bucată dela colţ, legându-se spre stânga la *b,* faţa stângă 1·34 m., cea dréptă 1·12 m. lăţime. Pe faţa stângă şése scuturĭ, códele a douĕ lăncĭ, care trec cu vêrfurile peste *b,* îndărĕtul scuturilor se vede ĭeşind înainte vêrful uneĭ săbiĭ şi al uneĭ lăncĭ şi o tolbă plină cu săgeţĭ, în jurul căreĭa se încolăcesce o panglică; pe faţa dréptă cincĭ scuturĭ, o sabie curbă şi o tolbă cadrilată umplută cu săgeţĭ avênd douĕ panglicĭ plutind în aer. Blocurile *a, b, c,* formézĕ împreună o latură a sexagonuluĭ şi aŭ lăţimea totală de 3·61 m., adică ceva maĭ mult decât s'a admis la pag. 52.

d) Bucata din mijloc reprodusă dupĕ fotografie în fig. 113, însemnată cu *C* în fig. 31, lată de 1.31 m. La mijloc o za cu solḑĭ, scobită la gît, cum maĭ adesea se vede între manubiele de pe basa Columneĭ luĭ Traian; treĭ scuturĭ la drépta, douĕ la stânga, douĕ săbiĭ lungĭ băgate în técă şi o sabie recurbată cu mânerul întors şi cu gardă (mora, remora, κνώδων).[2]

e) Bucată de colţ cu muchiile stricate, faţa stângă 0·56 m., cea dréptă 0·82 m. lăţime. Pe cea stângă încă treĭ scuturĭ, douĕ lăncĭ încrucişate şi o sabie cu douĕ tăişurĭ, panglice plutind în aer. Pe cea dréptă treĭ scuturĭ şi restul uneĭ códe de lance îndreptată diagonal spre drépta, care nu se continuă pe bucata din mijloc *d,* deşi acésta din urmă s'ar putea potrivi la dênsa cu muchia-ĭ stângă.

---

[1] Compară un relief de trofeŭ dacic găsit în Piazza di Pietra la Roma, despre care a vorbit Lanciani, Bulletino della commissione archeologica municipale VI 10 seq. şi a fost publicat de C. L. Visconti tot acolo VII 140.

[2] Comp. Lobeck, la Aias al luĭ Sophokles 814, p. 350, Jacobs, la Philostratus sen. imagines 1. 28, p. 380.

www.dacoromanica.ro

f) Treĭ micĭ fragmente, din care unul dela o bucată din mijloc cu restul uneĭ haĭne şi cu începutul unuĭ şir de scuturĭ.

Mijlocul fie-căreĭ laturĭ a sexagonuluĭ era decĭ indicat printr'o haĭnă saŭ o cămaşe de zale, şi dela acest mijloc mergea divergênd în mod simetric ambele şire de scuturĭ împreună cu celelalte adaose de arme; între acestea este vrednic de observat că lipsesce, ca şi pe metópe, stégul în formă de balaur al Dacilor.

Ideea de a grupa prinşĭ de rĕsboiŭ în gĭurul trofeuluĭ o repetă şi o desvoltă maĭ departe pe o scară cât maĭ mare

C. Ornamentaţiunea crenelată,

care represintă, în alto-relief, jur împrejur vre-o patruḑecĭ de barbarĭ legaţĭ în lanţurĭ (comp. pag. 40). Din aceştia optspreḑece îĭ avem întregĭ, deşi sparţĭ pe icĭ şi colo; afară de asta, dela cincĭ s'a păstrat părţile superióre, dela şése părţile inferióre, din care câteva se ajustéză între ele, ceea-ce se póte confirma prin reunirea originalelor. Peste tot, în orĭ şi ce cas, există douĕḑecĭ şi cincĭ de creneluri deosebite, prin urmare maĭ mult ca jumĕtate din căte aŭ fost la început. Schema e pentru tóte aceeaşĭ: pe fie-care crenel un arbure, în faţa căruĭa stă un barbar cu picĭórele rĕscăerate şi cu mânele legate la spate. Speţa şi forma arborilor variază; în port şi forma capuluĭ se deosibesc tipurĭ determinate de barbarĭ; şi fiind-că pe feţele acestor captivĭ puşĭ în lanţurĭ se citesce când resignaţiune, când nelinişte saŭ obstinaţiune, şi pentru că eĭ par a se uĭta când la drépta, când la stânga, saŭ a merge înainte cu paşĭ marĭ, de sigur că un ritm óre-care a trebuit să dea viaţă cerculuĭ acela monoton. În total şi în parte însĕ aceste diferinţe sînt aşa de micĭ, în cât reproducem din ele numaĭ bucăţile caracteristice, ĭar pentru rest dăm o scurtă descriere. Dupĕ port reĭes grupe principale, în care predomină absolut saŭ prevaléză aceléşĭ tipurĭ ale capuluĭ.

Fig. 116. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 117, 7).

Prima grupă e caracterisată prin nişte nădragĭ încreţiţĭ, strînşĭ pe corp, şi cele de maĭ multe orĭ printr'o haĭnă cu guler; lăsată dela umerĭ ascuţit pe pĭept, îndărăt însĕ ea nu trece peste spate în jos, fiind-că nicĭ odată nu se vede cu siguranţă ceva dintr'ênsa printre picĭóre. Statura este sveltă,

www.dacoromanica.ro

Fig. 117. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 117, 8).

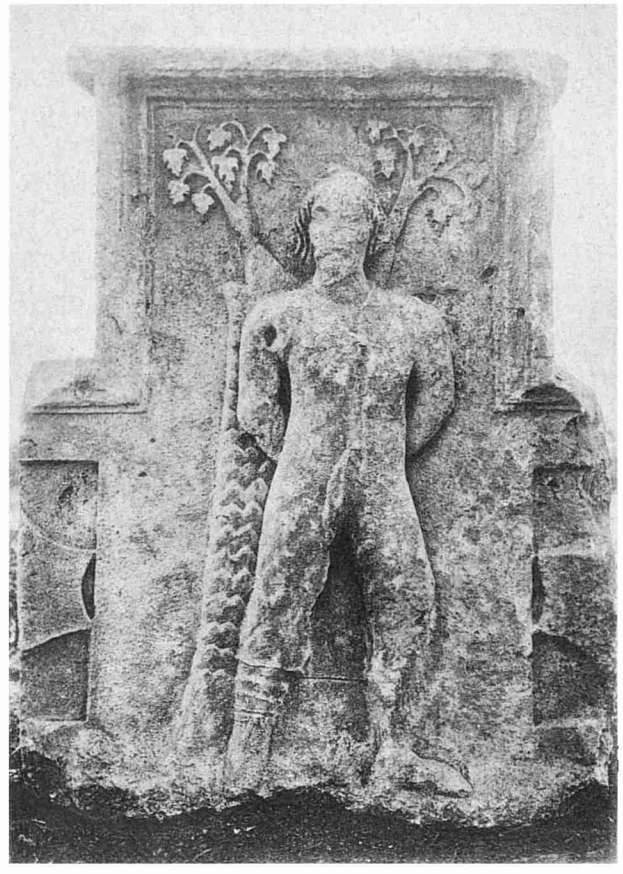

Fig. 118. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 117, 9).

capul cu deosibire înalt, pĕrul de regulă rĕsucit într'un ghem d'asupra têmpleĭ drepte; la unul fața este învederat rasă peste tot; ceilalțĭ aŭ barbă plină, care merge ascuțindu-se la bărbie. Mĕsurile aci indicate sînt luate la marginea de jos dela o linie de joncțiune la cealaltă linie.

1. Reprodus în fig. 114, lat 1·18 m. Curmal cu fructe și cu șése ramurĭ, ce staŭ în sus ca o corónă. Haĭna cu guler are pe pĭept treĭ colțurĭ; la nădragĭ se indică cingĕtórea; la picĭóre póte încălțăminte visibilă.

2. Spart oblic în jos, maĭ sus de partea superióră a picĭoruluĭ drept ca și de partea inferióră a picĭoruluĭ stâng, altfel bine conservat, 1·26 m. lățime. La drépta un trunchiŭ de arbure cu tăĭeturĭ transverse și douĕ ramurĭ lângă cap divergințĭ, de care atîrnă frunțe de stejar lucrate în relief oblu și treĭ ghinde. Figura cu spete late, fața rasă peste tot, cingĕtórea nădragilor pronunțată, sprincenile tare încrețite. Gulerul atîrnă în jos pênĕ la lingurea. La drépta și la stânga jumĕtatea unuĭ patrat stând în vêrf.

3. Întrebuințat pentru fig. 15, lățime de 1·18 m. La drépta un trunchiŭ noduros de arbure cu ramurĭ tăĭate și cu foĭ amintind frunța de stejar: Picĭórele stricate, urechĭa dréptă lipsesce, gulerul se lasă peste cingĕtóre în jos printr'un vêrf cu deosebire de lung.

4. Reprodus în fig. 115, lățime de 0·94 m. Nu se vede trunchiŭ, ci numaĭ ramurĭ cu frunțe de stejar și ghindă. Picĭórele sînt stricate; în stânga pe margine ornamentul de crenelură corespunțĕtor nu se represintă.

www.dacoromanica.ro

5. Colțul de sus din stânga, cap și picĭóre lipsesc, relieful întreg tare stricat, lățime de 1·11 m. La drépta trunchiŭ de arbure în forma finiculuĭ cu douĕ ramurĭ divergenți, de care atîrnă foĭ marĭ de stejar(?). Pĭeptul gol, între picĭóre o accidentală ridicătură în relief, ĭar nu ceva din haĭnă. Ornamentele de creneluri, la drépta o parte dintr'un octogon cu laturile concave, ĭar la stânga vêrfurile unuĭ pătrat, sînt despărțite spre figură cu un cadru scos în relief.

6. Spart transversal peste umĕrul stâng și peste brațul drept superior, bucata de sus ruptă încă odată la drépta de cap, lățime de 1·18 m. La stânga trunchiŭ de arbure cu cincĭ ramurĭ tăĭete; pe ramura cea maĭ de sus, lângă umĕr, stă o mică pasĕre și se uită în sus la prisonier; d'asupra frunțe divergințĭ cu ghindă. Guler pare că lipsesce, ghemul saŭ întorsătura pĕruluĭ d'asupra têmpleĭ drepte e rupt. De ambele laturĭ jumĕtățile unor pătrate stând în vêrf.

Grupa a doŭa este caracterisată printr'un caftan cu mânecĭ lungĭ, care fără a fi încins merge pênĕ la mijlocul genuchilor și formézĕ din'nainte douĕ pulpane; acestea sînt încheĭate la pĭept, în jos însĕ ele se desfac și anume de maĭ multe orĭ cu bordurile în așa chip resfrînte în afară, în cât ne face să conchidem, că eraŭ căptușite. În exemplarele maĭ bine conservate saŭ maĭ bine executate se găsesc pe lângă acésta și niște nădragĭ strîmțĭ, a căror cingĕtóre e visibilă între bordurile pulpanelor, precum și cismulițe înalte tivite sus saŭ legate cu nojițe d'asupra picĭoruluĭ. Capetele aŭ un oval înalt, pĕr lăsat în jos liber, fără cărare, și barbă plină, care merge ascuțindu-se spre bărbie.

7. Reprodus în fig. 116, lățime 1·01 m. La drépta trunchiŭ de finic, sus douĕ ramurĭ de stejar(?). Pĕrul se indică lățos, cingĕtórea nădragilor este exprimată. Din ornamentul de creneluri la stânga partea unuĭ octogon, la drépta restul unuĭ cerc și un cadru vertical cu maĭ multe liniĭ.

8. Reprodus în fig. 117, lățime 1·2 m. Trunchiŭ de arbure cu solțĭ, cu douĕ crăcĭ de platan. Pe pĭept, în punctul unde cele douĕ pulpane ale haĭneĭ sînt încheĭate, se află un nastur cu o curea, care atîrnă în jos la drépta și la stânga. Se distinge fórte bine cingĕtórea nădragilor încrețițĭ, și la marginea de sus a cismeĭ o legătură cu douĕ

Fig. 119. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 119, 13).

www.dacoromanica.ro

căpătîie lăsate în jos. De ambele laturi bucăți dela un octogon.

9. Reprodus în fig. 118, lățime 0·93 m. Frunḑetul cu deosebire bogat și amĕnunțit, la picĭorul drept creţituri de stofă, de ambele părți rĕmășițe de pătrate.

10. Rupt transversal peste umeri, lățime 1·02 m. La stânga trunchiŭ cu soldĭ avênd lângă capul figureĭ doue ramurĭ de platan divergenți. Piept de tot stricat, cap numaĭ în contur, partea de jos a figureĭ bine conservata; se vede cingĕtórea nădragilor și amĕnuntele menționate ale cismulițelor. La drépta rest dintr'un octogon, la stânga, dintr'un pătrat.

11. Fragment dela marginea de sus a unuĭ crenel cu capul stricat și cu umĕrul stâng al prisonierului, lângă care staŭ în sus doue tufișurĭ de stejar, 0·88 m. în lațime, 0·61 m. înălțime. Pĕr liber, fără cărare. Din haĭnă se vede deslușit numaĭ bordura dela gât resfrîntă afară; fragmentul decĭ nu se póte cu siguranță rîndui în a doŭa grupă.

Fig. 120. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 119, 14).

12. Partea de jos a unuĭ crenel cu resturĭ pe ambele laturĭ de pătrate stând pe vêrf în sus, lățime 1·15 m. Figura s'a conservat numaĭ dela șolduri în jos, picĭórele sînt rupte și lipsesc, caftanul e represintat cu prea puțină iscusință. Esecutorul l'a făcut maĭ întêiŭ ca un sac închis, lung pênĕ la pulpe, și apoĭ în acéstă formă elementară ĭ-a adăogit între picióre marginile pulpanelor desfăcute, însĕ numaĭ ca relief, fără să urmăréscă despicătura maĭ adênc și să ducă marginile cu totul pênĕ la împreunarea lor cu bordura de jos a haĭneĭ.

Grupa a treĭa este caracterisată printr'o bluză cu mânecĭ lungĭ și încinsă, care merge pênĕ pe la genuchĭ; este spintecată dela șold în jos de ambele părți, ĭar la gât în de regulă, așa de largă, încât bordura dela gât se lasă adênc în jos pe pĭept în forma unuĭ unghiŭ ascuțit. Nădragĭ și încălțăminte trebuĭe în orĭ-și-ce cas să-ĭ presupunem aicĭ, deși numaĭ câte-odată sînt clar indicați și starea de conservațiune maĭ adesea ne lasă în îndoĭală. Tipurile capuluĭ variază. În general predomnesc formele deplin rotunde, moĭ și grăsuliĭ, care par a fi peste tot rase. Pĕrul în cele maĭ multe casurĭ este tăĭat scurt, căcĭ observațiunea de aprópe ne dă aci tot așa de puțin, ca și la metópe, un punct de rézăm sigur întru admiterea unuĭ bonet strîmt pe cap; acésta de altfel ar sta în contraḑicere și cu situațiunea, de óre-ce toți

www.dacoromanica.ro

ceilalţĭ prinşĭ de rĕsboiŭ aĭ decoraţiuneĭ crenelate sînt cu capul gol. Dar se găsesce representat şi portul pĕruluĭ din a doŭa grupă, ĭar tipuluĭ din prima grupă îĭ corĕspunde o singură dată, atât prin structura luĭ, cât şi prin forma bărbiĭ, un cap cu pĕrul tăĭat scurt; acest cap prin esecuţiunea luĭ maĭ îngrijită a căpătat chĭar óre-care fineţă de expresiune (fig. 122).

Fig. 121. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 119, 15).

13. Reprodus în fig. 119, lăţime 1·2 m. La drépta un trunchiu de arbure neted, tare abătêndu-se la înălţimea cotuluĭ mâneĭ, avênd douĕ ramurĭ de stejar cu foile marĭ. Ornamentul de crenel în drépta pĭerdut, la stânga rest dintr'un octogoṇ. Dacă n'avem înaintea nóstră nişte creţiturĭ cu stăngăcie executate, atuncĭ o bandă trebuĭe să se lase dela umerĭ pe pĭept în jos.

14. Reprodus în fig. 120, lăţime 1·19 m. La stânga trunchiŭ de arbure cu solḑĭ, sus cu douĕ ramurĭ de stejar. Obraz bĕtrân spongios cu guşe la gîtul care e sbîrcit. De ambele laturĭ bucăţĭ de octogóne.

15. Reprodus în fig. 121, întrebuinţat pentru fig. 18, lăţime 1·2 m. La drépta un trunchiŭ de arbure cu maĭ multe tăĭeturĭ, sus cu douĕ crăcĭ, de care atîrnă foĭ de stejar şi ghindă. La picĭorul drept se disting fórte bine nădragiĭ şi o încălţăminte cu nojiţe de forma opinceĭ, analógă cu încălţămintea figureĭ în picĭóre dela basa trofeuluĭ (comp. pag. 112, 1). De ambele laturĭ sînt jumĕtăţile unuĭ pătrat.

16. Reprodus în fig. 122, lăţime 0·82 m. Din arbure sînt numaĭ douĕ crăcĭ cu foĭ de stejar şi cu ghindă, spintecăturile bluzeĭ fac să se vadă creţiturĭ de nădragĭ. Lucrarea în jos a pĕruluĭ pe frunte s'a accentuat maĭ mult din causa stricăciuniĭ pricinuite de timp.

17. De ambele laturĭ bucăţĭ de octogóne, limitat spre figură prin cadrurĭ compuse din maĭ multe liniĭ, lăţime 1·17 m. La stânga un trunchiŭ de forma finiculuĭ, sus terminat în douĕ ramurĭ cu frunḑe de platan. Capul sfărămat, creţiturĭ de haĭnă la picĭóre; în regiunea ombilicală cĭucurĭ nu destul de bine visibilĭ, brîul de forma uneĭ împletiturĭ cu ochĭurĭ.

18. Colţul de sus din stânga lipsind, relieful de tot şters, figura recunoscibilă numaĭ în trăsurile principale, lăţime 1·1 m. La drépta un trunchiŭ de arbure cu solḑĭ, sus cu douĕ

www.dacoromanica.ro

ramurĭ, al căror frunḑet nu se maĭ póte determina. Ornamentul de crenel în stânga dispărut, la drépta bucata unuĭ pătrat.

19. La stânga în sus rupt oblic peste şoldurĭ, lăţime 1·26 m. La drépta un trunchiŭ de arbure pătrat, sus douĕ ramurı de stejar, de ambele laturĭ bucăţĭ de pătrate. Trăsurile feţeĭ ordinare, grase, pĕr tăĭat scurt, barbă plină ascuţită.

20. Colţul de jos din drépta, rupt şi pĭerdut, cum se pare, împreună cu ornamentul de crenel, lăţime 1·01 m. La stânga trunchiŭ de arbure în forma finiculuĭ, sus cu douĕ ramurĭ de stejar. Din capul sfărămat s'a păstrat numaĭ pĕrul, care corĕspunde tipuluĭ din a doŭa grupă, o curea lată formézĕ cingĕtórea; la picĭóre se observă creţiturĭ de stofă. La stânga vêrful unuĭ pătrat.

21. Spart în patru părţĭ, figura asigurată numaĭ în contur, lăţimea 0·98 m. La stânga trunchiŭ de arbure în forma finiculuĭ, din care se ridică la stânga capuluĭ o ramură cu frunḑă de stejar şi ghindă. La picĭorul stâng, pe cât se pare, o încălţăminte cu şireturĭ. De ambele laturĭ bucăţĭ de octogóne.

22. Rupt d'asupra cópselor, în drépta şi stănga vêrfurile de pătrate, lăţime 1·09 m. Fără să se arate vr'un trunchiŭ de arbure, se ridică dela umerĭ în sus douĕ crăcĭ cu frunḑe de stejar şi cu ghindă. Capul e tare stricat, cu formele gîtuluĭ depline şi cu pĕrul lung încă de recunoscut, probabil fără barbă.

23. Partea de sus ajungênd pênĕ la cópsele figureĭ, unde începe despicătura uneĭ haine, lăţimea dela un punct de joncţiune
la celălălt al margineĭ inferióre 1·07 m. Obrazul şi pĭeptul mutilate, pe fundul reliefuluĭ nicĭ-un arbure, numaĭ ramurĭ de stejar lângă capul cu pĕrul lung, cingĕtórea în forma unuĭ inel îndoit.

24. Jumĕtatea de sus şi cea de jos din stânga, de sigur ţinênd una de alta, cu arbure şi figură de tot stricată, lăţime 0·65 m.

25. Partea de jos mergênd pênĕ la cópsa dréptă şi la cotul mâneĭ stângĭ a figureĭ, de ambele laturĭ bucăţĭ de pătrate, la drépta un trunchiŭ de arbure neted cu-o ramură grósă, lăţime de 1.11 m.

Celelalte bucăţĭ mărunte nu meritä vre-o descriere, ele sînt însĕ adunate cu îngrijire şi depuse în Muzeul din Bucureştĭ.

Arborĭ de care sînt legaţĭ barbarĭ, în de regulă stejarĭ, une-orĭ platanĭ, pot să designe theatrul rĕsboĭuluĭ. De acesta însĕ este strĕin finicul, care în fig. 114 e repre-

Fig. 122. Barbar prins în rĕsboiŭ (pag. 119, 16).

www.dacoromanica.ro

sentat fórte cu amĕnuntul. O intenţiune particulară nu este aci de presupus, ci dupĕ obiceĭul grecesc, se póte în genere recunósce numaĭ un simbol de victorie; ast-fel între altele un altar din oraşul Roma, închinat învingĕtoruluĭ Dacieĭ, este împodobit cu relieful pe de o parte al unuĭ trofeŭ, pe de altă parte al unuĭ prisonier legat de un finic: posibil şi acesta ĭarăşĭ ca să amintéscă monumentul dobrogén.[1] Plăcuta trăsură caracteristică că odată sbóră o pasĕre ca în bătaie de joc pe lângă omul inofensiv, se lasă pe o cracă fórte aprópe de capul luĭ şi privesce sus la dênsul fără nicĭ o fricĕ (pag. 117, 6), ne surprinde ca o recreaţiune în obositórea monotonie.

Cu barbaria crenelurilor sînt puşĭ în legătură simetrică leiĭ corniceĭ, carĭ aruncă apă din gură (tab. II, fig. 16 şi 18), precum tot asemenea pe monetele de maĭ târdiŭ[2] ale Moesieĭ de sus şi ale Dacieĭ, aquilă şi leŭ saŭ taur şi leŭ înconjură, ca figurĭ de animale ale legiunilor, figurile în picĭóre ale provinciilor personificate. Întreg ni s'a conservat un singur leŭ, care se mişcă spre stânga; afară de asta numeróse fragmente, între care există patru părţĭ dela spate spre stânga şi tot atâtea spre drépta. Decĭ trebuĭe să presupunem de sigur şése părechĭ de leĭ aşeḑaţĭ liber înaintea crenelurilor şi carĭ staŭ óre-cum în corespondenţă cu cele şése colţurĭ ale baseĭ trofeuluĭ; astfel fiind puşĭ la intervale regulate, eĭ însufleţéŭ cornicea rotundă cu umbrele lor. Forma lor proprie este în adevĕr peste mĕsură de săracă. Códa lor a fost totdeauna liber lucrată şi încolăcită[3] înainte pe picĭorul dinapoĭ din partea de dincóce; cóma e tractată ca o masă unitară, în care buclele sînt desenate în chip schematic. Slabă şi greóĭe în amĕnuntul tuturor membrelor, ca şi în aspectul general, forma lor e tot de odată disgraţiósă în funcţiunea architectonică, fără să primésca dela dênsa maĭ mult decât o simetrie exterióră a posiţiuneĭ lor şi o determinată stampilă a stiluluĭ.

Reliefurile cerculuĭ de crenelurĭ variază cugetarea, ce o exprimă ca themă statuele de pe vêrful coperişuluĭ. Ea deriva din vechĭul obiceiŭ de a omorî pe prinşiĭ de rĕsboiu în faţa trofeuluĭ. Este adevĕrat, că prisonieriĭ staŭ toţĭ numaĭ ferecaţĭ la stîlp, dar aci nu póte fi vorba de o simplă expunere spre batjocură, sórta lor de-a fi sacrificaţĭ se înţelege dela sine. Generaluluĭ îĭ rĕmânea în orĭ-ce timp facultatea, asupra căror prisonierĭ voĭa el să execute pedépsa cu mórte, şi este numaĭ un frumos privilegiŭ al arteĭ, dacă ea se împacă cu simple alusiunĭ la cel maĭ crud şi maĭ aspru drept al rĕsboĭuluĭ;[4] acest drept, se'nţelege dela sine, că faţă de barbarĭ se punea în practică maĭ adesea şi cu maĭ multă lipsă de consideraţiune. Uciderea înaintea trofeuluĭ e represintată într'o friză de luptă pe Heroonul dela Gjölbaschi,[5] maĭ pe larg încă şi într'o grupare din cele maĭ viĭ, pe un mare crater de marmură din timpul

---

[1] C. I. L. VI, 961. Imp. Caesari Nervae Traiano Aug. Germanico Dacico optimo principi. Pe latura drépta trofeul, pe cea stângă de sigur stând în picĭóre 'captivus retractis post tergum manibus alligatus palmae'.

[2] Eckhel, Doctrina numorum; A. von Domaszewski, Die Thierbilder der Signa, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen XV, 182 seq. Leul este figura de animal a legiuneĭ XIII gemina.

[3] Comp. Delamare, Exploration scientifique de l'Algérie, pl. 129, 3 şi 4.

[4] Theodor Mommsen, Römisches Staatsrecht III 1110; 1202, 3. Leopold Schmidt, Die Ethik der Griechen II 280 seq. Imhoof-Blumer and Percy Gardner, A numismatic commentary on Pausanias, p. 151, 20. E E VII, VIII raportézĕ la trofeul de marmură dela Marathon şi la monumentul luĭ Miltiades aflător acolo, Pausanias I 32, 4, o monedă attică de bronz, ce înfăţişézĕ un rĕsboĭnic punênd un Med prisonier înaintea unuĭ trofeŭ.

[5] O. Benndorf und G. Niemann, Das Heroon von Gjölbaschi-Thrysa, tab. IX, A 4 şi 5, p. 119.

www.dacoromanica.ro

republicei, odinióră în Roma şi acum în posesiunea conteluï Carol Lanckoroński din Viena (*fig.* 48, pag. 62). Vasul are forma uneï cupe şi o înălţime de aprópe doï metri. S'a păstrat numaï o parte a cupeï, totuşï atâta cât să permită a recunósce încă dispositiunea reliefurilor sale. Acolo unde ea începe jos, se věd cele douĕ apendice ale mănuşeï rĕsucite; sus pe buză un ornament de ramurï cu frunde, ale căror códe se încrucişéŭ peste mănuşă, tot asemenea şi vêrfurile lor, de amêndouĕ părţile d'asupra mijloculuï representaţiuneï. Representaţiunile ambelor feţe eraŭ de sigur similare saŭ identice. Pe o ridicătură de teren la mijloc, un trofeŭ jumĕtate în profil spre drépta, cu un coïf corinthian, o lorică cu şuviţe, o sabie atîrnată de umĕr şi o păreche de pulpare, aşedate pe trunchïul de arbure; un scut pare a se rezema de pământ. La drépta, în posiţiune agitată, o figură femeïască stând jos, pĕrul eï despletit şi mâna-ï suplicantă exprimă culmea desperăreï. La stânga o grupă înfăţişând uciderea unuï prisonier. Învingĕtorul l'a înhăţat de cap, îl dobóră cu picïorul la pământ şi ridică asupra-ï sabia ca să-l taïe, pe când el se apără plângător; o haïnă, ce alunecă în jos de pe picïorul învingĕtoruluï, măresce impresiunea sceneï. Representaţiunea era încadrată la amêndouĕ extremităţile de către o Nike de o graţiósă formă archaică; Nike vine cu o ramură de finic într'o mână, cu cealaltă întinde o corónă spre trofeŭ. Locul d'asupra mănuşeï este umplut cu doï prisonierï goï, carï înaintéză cu paşï marï la locul de supliciŭ.

Astfel se încheiă d'asupra tablouluï de rĕsboiŭ desfăşurat pe metópe, întréga decoraţiune figurală a coperişuluï; ea este întocmită dupĕ un plan unitar şi face să predomine ideïa triumfuluï, pe care o imprimă măreţeï clădirï. Lucrul de căpetenie în acéstă ornamentaţie îl formézĕ de sigur trofeul; totul se referă la dênsul şi silinţele întregï ale architectureï îï servă pur şi simplu de basă. Dar trofeul însuşï n'are sensul uneï prădï de rĕsboiŭ, ci el este un semn ideal al victorieï. Armele luate dela vrăjmaş zac grămedï la picïórele luï la olaltă cu încătuşaţiï robï, care'şï plâng cumplita sórtă; armele trofeuluï însĕ sînt romane, deşi în forma ce aŭ aci, ele n'aŭ putut fi purtate în nicï-o bătălie. Este ceva imposibil de probat şi abia de gândit, ca un pïeptar de pïele garnisit peste tot cu reliefurï de metal, cum este cel descris maï sus pe pagina 104, să fi fost vre-odată îmbrăcat în scop de apărare, peste o platoşă cu soldï. Precum platoşa însăşï este încărcată cu ornamente, tot astfel şi pïeptarul are caracterul uneï bucăţï de paradă artistice; şi precum soldaţiï şi ofiţeriï îşï înşiraŭ peste platoşă decoraţiunile[1] lor militare fixate pe o împletitură de curele, tot asemenea şi pïeptarul póte fi considerat ca cea maï mare decoraţiune a comandantuluï suprem; persóna acestuïa este motivul esenţial al scenelor representate pe metópe; ilustrarea şi eternisarea numeluï şi a faptelor sale strălucite este scopul principal al monumentuluï; prin acest monument consacrat, urzitorul luï venea să-şï achite către deul rĕsboïuluï şi dătătorul biruinţelor datoria de recunoscinţă, eternisând plastic în el un instrument saŭ o amintire a Victorieï.[2] Este maï mult decât evident, cât de minunat se potrivea aci bogăţia formelor unor asemenea arme de paradă, şi cum ea contribuïa să înalţe podóba fantastică a uneï mostre saŭ semn monu-

[1] Comp. grupările făcute în Annali dell' instituto 1860, tav. d'agg. 3.

[2] Emil Reisch, Griechische Weihgeschenke, Abhandlungen des archäol.-epigraph. Seminars VIII, 14.

www.dacoromanica.ro

mental, a căruĭa destinaţiune era să producă în nedestructibilă durată un efect de departe cât maĭ energic posibil. Corĕspunḑĕtor formeĭ absolut duble a trofeuluĭ, trebuĭe să admitem că şi coĭful pĭerdut avea o formă ce se putea privi din douĕ părţĭ, şi că era împodobit cu coróna învingĕtoruluĭ. Vĕḑut la distanţă, pe basa luĭ înaltă de maĭ bine de 20 metri, trofeul singur producé o impresiune puternică asupra populaţiunilor din prejur pênĕ târḑiŭ încóce. Acestea nu maĭ vedéŭ în el un simplu trunchiŭ purtător de arme, ci un rĕsboĭnic uriaş armat din cap pênĕ în picĭóre; monumentul întreg era al luĭ, era pentru dênsul; era al omuluĭ ce sta d'asupra: de aci numele de Adamklissi, adică biserica omuluĭ. Acolo îşĭ avé el lăcuinţă; acolo i se aducé apă de departe printr'un subteran, pe care într'o ḑi îl descoperi, ḑice-se, un văcar, pe când vrea să-şĭ caute un boŭ ce perduse; în acel subteran el avu să se lupte cu o namilă mare de taur séŭ bivol, misteriosul paznic negreşit al aceleĭ intrărĭ. Asemenea legende se formézĕ totd'auna în jurul edificielor colosale, carĭ deşi sînt în ruină, pot încă să uĭmĕscă şi să farmece spiritele. Cu cât maĭ mare impresiune trebuĭa să producă monumentul nostru atuncĭ când era întreg, de douĕ orĭ maĭ înalt de cât astăḑĭ, atuncĭ când fie-care figură exprima lămurit acelĕşĭ ideĭ măreţe ale uneĭ puterĭ invincibile, neînvinse.

Fig. 123. Relief roman cu stégul dacic în formă de balaur (pag. 114, 1).

www.dacoromanica.ro

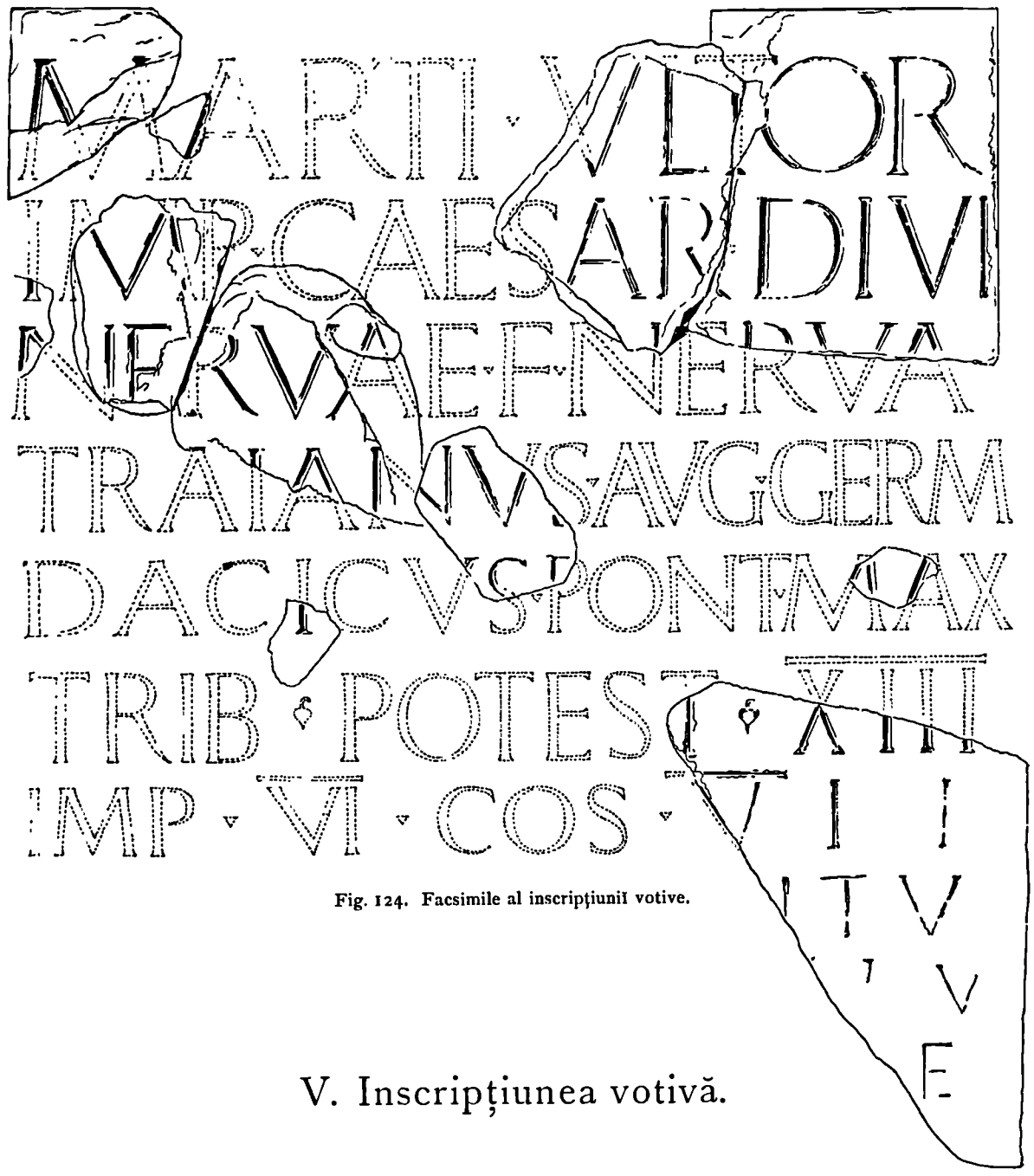

Fig. 124. Facsimile al inscripţiunii votive.

V. Inscripţiunea votivă.

Nepreţuita inscripţiune a clădireĭ are o dimensiune monumentală, care printre tóte resturile epigrafice ale regiuneĭ, reĭese ca ceva unic cu totul. Dintr'ênsa s'a păstrat douĕspreḑece fragmente; multe din ele se potrivesc în spărtură şi se împreună unul cu altul, aşa că nu mĭ-a fost prea greŭ a le rîndui dupĕ înţeles şi a le completa în cea maĭ mare parte. Acéstă restaurare am făcut'o în Muzeul naţional din Bucureştĭ şi o reproducem maĭ sus, în fig. 124, cu o reducţiune de aprópe 20 orĭ a originaluluĭ:

Marti ultori
Imp(erator) Caesar divi
Nervae f(ilius) Nerva
Traianus Aug(ustus) Germ(anicus)
Dacicus pont(ifex) max(imus),
trib(unicia) potest(ate) XIII,
imp(erator) VI, co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriae),
? per exerc]itu[m

www.dacoromanica.ro

Cum tóte fragmentele aŭ fost găsite isolat, locul ce-a ocupat inscripţiunea în clădire, nu se póte stabili decât prin deducţiune; conclusiunea însĕ, întemeĭată pe împrejurările maĭ sus arĕtate (pag. 20 şi urm.) ale aflăriĭ fragmentelor, ca şi pe criteriĭ technice, se impune dela sine. Cele douĕ bucăţĭ maĭ marĭ ḑăcéŭ d'asupra corpuluĭ clădiriĭ, acoperite de dĕrămăturĭ şi de pămênt vegetal. Bănuĭala, că ele ar fi fost urcate pe coperiş dupĕ ruinarea monumentuluĭ, — cu ce scop anume imposibil de a se închipui — trebuĭe dela prima dată respinsă: nu numaĭ pentru motivul, că nu póte cineva a se sui acolo decât pe brîncĭ şi pe o potecă îngustă apucându-se cu mâna din pĭatră în pĭatră, dar şi din causa greutăţiĭ acelor fragmente: cel din urmă este înalt de 1·4 m., lat 1·03 m., gros 0·37—0·38 m. şi cântăresce cel puţin 500 kilo. Aşa dar inscripţiunea era aşeḑată în partea superióră a clădiriĭ; aci însĕ nu este disponibilă pentru acésta, decât basa sexagonală a trofeuluĭ. D-l Niemann a dovedit maĭ sus pag. 53, că dimensiunea laturiĭ acesteĭ base, mĕsurată între pilaştriĭ unghĭularĭ, corĕspunde lăţimeĭ inscripţiuneĭ; de aseminea că găurile pentru scóbe şi pentru ridicatul pĭetreĭ, ce se vĕd pe muchia superióră a amêndorora fragmente dela colţurĭ (fig. 33), îşĭ aŭ analogia lor cu o placă laterală fără nimica scris pe dênsa şi care s'a păstrat dela sexagon (fig. 25 şi pag. 52). Este adevĕrat, că acéstă placă laterală nescrisă are o grosime maĭ mare corespunḑĕtóre peretuluĭ pilaştrilor unghĭularĭ, 0·42 m., pe când din contra, fragmentele inscripţiuneĭ posedă în termen mediŭ grosimea numaĭ de 0·3 m.; totuşĭ diferinţa acésta, departe de a forma o obiecţiune, confirmă şi maĭ mult părerea, că ambele plăcĭ fac parte din basa sexagonală. Căcĭ ne arată anume mĕsura lărgimeĭ aceleĭ plăcĭ (1·23 m.), că laturile libere ale baseĭ eraŭ alcătuite din maĭ multe bucăţĭ puse cu colţurile în sus, care din acéstă causă putéŭ fi maĭ gróse, pe când suprafaţa inscripţiuneĭ, consistând dintr'o singură placă, aprópe 3 m. de lată, trebuĭa pentru acésta să fie maĭ subţire. Concursul tuturor acestor indiciĭ nu dă pas nicĭ uneĭ îndoĭelĭ, tot aşa de puţin ca şi locul maĭ sus stabilit, care este firesc în sine. Acest loc domină întréga construcţiune şi explică nu numaĭ mărimea neobicĭnuită a literilor, ce variază între 24 şi 35 cm., dar e cerut de însuşĭ conţinutul inscripţiuniĭ. Precum dedicaţiunea uneĭ statuĭ aparţine postamentuluĭ statueĭ, tot aşa documentul votiv al trofeuluĭ aparţine baseĭ trofeuluĭ.[1]

Pentru-că trofeul, cum s'a demonstrat la pag. 102 şi urm., este întocmit în întregimea sa strict cu douĕ feţe şi pentru-că faţa sa nordică este indicată numaĭ prin lucrurĭ accesoriĭ ca fruntal saŭ faţă principală, trebuĭe atuncĭ să presupunem, că şi basa a fost tractată tot astfel, şi prin urmare să ne aşteptăm ca dênsa să aĭbă şi la sud inscripţiune. Eĭ bine, d-l Niemann a admis înălţimea pilaştrilor unghĭularĭ ca normă pentru înălţimea suprafeţeĭ inscripţiuniĭ, şi de aceea a cerut ca documentul să fie divisat în douĕ jumĕtăţĭ, ceea-ce, dupĕ

---

[1] Comp. Cicero in Pisonem 38, 92. Atque ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari imperioque videatis, Albucius, cum in Sardinia triumphasset, Romae damnatus est: hic cum similem exitum expectaret, in Macedonia tropaea posuit; eaque, quae bellicae laudis victoriaeque omnes gentes insignia et monumenta esse voluerunt, noster hic .... ad sempiternum dedecus sui generis et nominis funesta indicia constituit; idemque, ut esset quod in basi tropaeorum inscribi incidique posset, Dyrrachium ut venit decedens, obsessus est ab eis ipsis militibus, quos paulo ante Torquato respondit beneficii causa a se esse dimissos etc. Tacitus, Ann. II, 18. Miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. Plinius, Nat. historia III 136. Non alienum videtur hoc loco subicere inscriptionem e tropaeo Alpium etc. La acésta, fig. 125 de maĭ la vale a inscripţiuneĭ dela basa trofeuluĭ luĭ Constantin (fig. 126).

www.dacoromanica.ro

dimensiunile fragmentelor, n'ar fi în sine imposibil. Prin acésta însĕ titulatura împĕratuluĭ s'ar tăĭa în douĕ şi ar resulta o propositiune, care începea la nord şi se termina la sud, pe când orĭ-unde aĭurea textul monumental al inscripţiunilor de acest fel se repetă totdeauna întreg pe ambele feţe ale unuĭ monument, singurul lucru conform cerinţelor epigrafice. La acéstă obiecţiune d-l Niemann rĕspunde ĭarăşĭ că, dacă inscripţiunea ar trebui să'şĭ găséscă loc fără întrerupere pe o placă de cel puţin 4 metri înălţime, între cornicea coperişuluĭ şi a pedestaluluĭ, atuncĭ ar deveni necesară o ridicare prea mult a baseĭ, ceea-ce ar strica armonia clădireĭ architectonice; ĭar dacă, spre a ajunge la acéstă mĕsură, am voi să presupunem óre-cum pilaştriĭ unul peste altul în ordine îndoită, saŭ o architravă orĭ un soclu intercalaţĭ între cornicea coperişuluĭ, pilastru şi cornicea pedestaluluĭ, — atare ipotesă ar fi imposibilă pentru douĕ motive: maĭ întêiŭ, ea nu se confirmă prin vre-o bucată de orĭ-ce fel ar fi din cele descoperite, un argument ce cântăresce fórte mult faţă de bogata conservare a tuturor părţilor clădiriĭ; al doilea, atare lucru nicĭ este de gândit, dacă ţinem sémă de formele şi maĭ ales de proporţiunile restrînse ale pilaştrilor, ceea-ce s'ar putea învedera în mod clar prin orĭ-ce încercare de representaţiune grafică. Chipul acesta de vedere cu totul negativ al eminentuluĭ architect, care a studiat partea technică a monumentuluĭ, nu ne simţim competinţĭ de a-l pune la îndoĭală, chĭar şi'n privinţa unor bucăţĭ rĕmase problematice (pag. 56 şi urm.) şi care póte lasă de presupus a fi făcut parte din clădire. Dacă decĭ d-l Niemann are pe deplin dreptate, nu ne rĕmâne înainte decât o anomalie epigrafică, care nu s'ar putea explica decât în modul următor: inscripţiunea de fundaţie fiind compusă dupĕ terminarea monumentuluĭ, a fost dată constructoruluĭ; acesta trebuind s'o sape la locul eĭ firesc, ales maĭ din'nainte, s'a găsit în dubla alternativă: saŭ de a o grava acolo întrégă, însĕ cu litere maĭ micĭ, şi atuncĭ ea ar fi devenit puţin citéţă, — saŭ s'o distribuĭe pe douĕ plăcĭ deosebite, păstrând mărimea caracterelor; şi el, pre cât se vede, a preferit casul din urmă. Dovadă că ea a fost săpată ulterior este ultima literă a primuluĭ rênd, care venind tocmaĭ în muchia unde se încheĭa placa cu pilastrul (fig. 25), a trecut şi peste pilastru; o asemenea trecere ar avea raţiune, dacă placa era deja aşedată în clădire; din contra, ar fi lipsită de înţeles, dacă desemnatoruluĭ ĭĭ stătea la dispositie o placă liberă, încă neîncheĭată. Totuşĭ inscripţiunĭ de acest fel s'a putut în orĭ-ce timp adăogi ulterior la clădirĭ deja terminate; faptul ar fi prin urmare fără importanţă. În tóte casurile întréga acéstă cestiune particulară formézĕ o problemă curat architectonică şi nu atinge nicĭ într'un chip valórea ştiinţifică a inscripţiuneĭ. Indiferent, dacă dênsa era divisată în douĕ jumĕtăţĭ, saŭ dacă era scrisă întrégă pe câte o singură placă, dar în duplu exemplar, — destul numaĭ, că ea se afla la basa trofeuluĭ şi că fragmentele dintr'ênsa păstrate ne-a permis să-ĭ cunóscem conţinutul principal şi să fixăm monumentuluĭ o dată chronologică certă.

Este de admirat scurtimea lapidară, care, ajutată de limba sculpturilor şi a localităţiĭ, a spus numaĭ în douĕ cuvinte «Marti ultori» înţelesul întreg al monumentuluĭ. În urma înfrîngerilor suferite de către Domiţian la Dunăre şi a grelelor tribute, ce împĕratul roman se îndatorase a plăti luĭ Decebal, expediţiunile luĭ Traian în Dacia eraŭ în realitate un mare act de rĕzbunare. În înţelesul acesta ḑeul e representat în picĭóre privind înapoĭ, cum se vede pe monetele luĭ August, saŭ făcênd păreche cu Nemesis, lângă Jupiter, cum se află

www.dacoromanica.ro

pe o pĭatră din Roma cu inscripţiune relativă la pretorienĭ.[1] Totuşĭ pentru alegerea divinităţeĭ a maĭ fost aci încă un motiv special care a servit de normă.

Cultul cel noŭ al luĭ Mars ultor, fundat de împĕratul August în Forul sĕŭ, era un cult central al armateĭ romane; templul acesteĭ divinităţĭ, construit cu cea maĭ mare splendóre şi inaugurat cu strălucite şi variate jocurĭ, era sala de glorie, pantheonul poporuluĭ roman şi al caseĭ imperiale; aci se depunéŭ tóte trofeele. Aicĭ staŭ în şirurĭ lungĭ, începênd dela Aeneas şi Romulus, statuele de bronz, împodobite cu mîndre elogiĭ, ale eroilor naţionalĭ şi ale triumfătorilor; lângă ele se alăturaŭ statuĭ ale distinşilor dregĕtorĭ imperialĭ, carĭ primiseră insemniele triumfuluĭ, ornamenta triumphalia. În cella templuluĭ, unde îşĭ găsiseră ultimul loc de onóre vestitele stégurĭ pĭerdute în rĕsboĭul cu Parţiĭ, delibera senatul asupra afacerilor de rĕsboiŭ şi de victorie. Pe altar făceaŭ sacrificiĭ magistraţiĭ investiţĭ cu imperium, când plecaŭ în provincie. Arcurĭ de triumf aminteaŭ marile fapte ale luĭ Drusus şi Germanicus, şi între privilegiile templuluĭ, enumerate în inscripţiunea dedicatorie, figura şi acesta: că stégurile căḑute în mâna inimiculuĭ şi luate înapoĭ dela dênsul, eraŭ aduse aicĭ împreună cu insemniele triumfuluĭ, cu toĭagul de comandant (scipio) şi coróna de laurĭ, pentru-ca să fie consacrate. Din acest templu pornise şi Traian la rĕsboiŭ şi recucerise o aquilă legionară, care căḑuse maĭ din'nainte în mâna Dacilor; el avea s'o încorporeze împreună cu simbólele mareluĭ sĕŭ triumf la thesaurul de acolo al amintirilor şi insemnielor glorieĭ naţionale. De aceĭa nicĭ un Roman nu putea să'şĭ represinte în fiinţă sub ḑeul votiv al monumentuluĭ nostru, altceva, decât pe ḑeul acestuĭ sanctuar, pe care monetele din epoca imperială îl represintă aşa de des purtând un trofeŭ; tot pentru aceea, sărbătórea celebrată cu ocasiunea terminăriĭ monumentuluĭ a trebuit de sigur să aĭbă loc la un întêiŭ August, ḑiua consecraţiuneĭ şi a patronuluĭ aceluĭ sanctuar. De altminterea se ştie, că acéstă ḑi era, dupĕ alte glorióse amintirĭ, ḑiua de onóre a istorieĭ împĕraţilor.[2]

---

[1] Bullettino della commissione archeologica municipale IV, tav. V, VI 8, p. 65; C. I. L. VI 2821; Posnansky, Nemesis und Adrasteia 124. Despre privirea îndărĕt a luĭ Mars ultor: Cavedoni, Annali dell' instituto 1839, p. 297. Plumbul de praştie cu numele ḑeuluĭ şi cu un fulger (C. I. L. I 686) este fals dupĕ Zangemeister, Ephemeris epigraphica VI 102 n. 13*. Un altar votiv al luĭ Mars ultor în Nesce C. I. L. IX 4108 = Bullettino dell' instituto 1859, p. 115, unde Henzen notézĕ raritatea numeluĭ pe monumentele epigrafice.

[2] Despre sanctuarul luĭ Mars ultor, veḑĭ Th. Mommsen, C. I. L. I², p. 318; Res gestae divi Augusti², p. 126; Jordan, Topographie der Stadt Rom I 2, 442 sq. Asupra săpăturilor maĭ nouĭ Ch. Huelsen, Mittheilungen des kais. deutschen archäol. Institutes, röm. Abth., 1889, 247—249, 1891, 94—101. Despre sacrificiile către Mars ultor Henzen, Acta fratrum Arvalium, p. 72: între acestea, unul este pentru imperium al luĭ Vitellius, ceea-ce, dupĕ cum ne face atent d. Eugen Bormann, şĭ-are motivul sĕŭ în faptul, că imperium al acestuĭ împĕrat era cucerit prin puterea armelor. Ḑiŭa dedicaţiuneĭ sanctuaruluĭ o numesce Dione Cassius LX 5, 3. Estracte din documentul dedicaţiuneĭ se găsesc la Dione şi Suetoniŭ Augustus 29; sanxit ergo, ut de bellis triumphisque hic consuleretur senatus, provincias cum imperio petituri hinc deducerentur, quique victores redissent, huc insignia triumphorum conferrent. Dio Cassius LV 10, 2 καὶ τοὺς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἐκδήμους στελλομένους ἐκεῖθεν ἀφορμᾶσθαι, τάς τε γνώμας τὰς περὶ τῶν νικητηρίων ἐκεῖ τὴν βουλὴν ποιεῖσθαι, καὶ τοὺς πέμψαντας αὐτὰ τῷ Ἄρει τούτῳ καὶ τὸ σκῆπτρον καὶ τὸν στέφανον ἀνατιθέναι ... ἄν τέ ποτε σημεῖα στρατιωτικὰ ἐς πολεμίους ἁλόντα ἀνακομισθῇ, ἐς τὸν ναὸν αὐτὰ τίθεσθαι κτλ. Estractul din Dione l'a trecut cu vederea în descrierea triumfuluĭ Marquardt, Römische Staatsverwaltung II² 589, 6. La 1 August Octavian cuprinde Alexandria (30 a. Chr.), Drusu şi Tiberiu învinḑ pe Raeţĭ (17 a. Chr.), se face consecraţiunea altaruluĭ (ara) luĭ Augustus în Lyon (10 a. Chr.), a templuluĭ luĭ Mars ultor (2 a. Chr.), a templuluĭ ḑeiţeĭ Spes reînoit de Germanicus (17 d. Chr.); tot în acea ḑi Marcellus acoperă Forul cu un velum (23 a. Chr.) şi Claudius se nasce (10 a. Chr.). Comp. motivele senatuluĭ-consult la Macrobius I 12, 35.

www.dacoromanica.ro

Acum, când cunóscem ḑiua terminăriĭ monumentuluĭ, să vedem şi anul când el s'a terminat. Nicĭ asupra acestuĭ punct nu încape vre-o îndoĭală: puterea a treĭspreḑecea tribuniciană, ce se citesce lămurit în rêndul al şéselea, fixéză timpul dela 10 Decembre 108 pênĕ la 10 Decembre 109 d. Chr.[1] Aşa dar edificiul, dacă a început să se lucreze imediat dupĕ finele rĕsboĭuluĭ al doilea, a fost gata în timp fórte scurt, numaĭ în curs de doĭ anĭ. Motivul consecrăriĭ saŭ modul execuţiuniĭ trebuĭe să le fi enunţat rêndurile din urmă, care nu se maĭ pot restitui cu probabilitate. Dupĕ arătarea consulatuluĭ al cincilea se vĕd în rêndul al şéptelea urmele din pater patriae. În rêndul al optulea aş înclina să presupun: per exerc[itu]m, în al noulea «Moesiae inferioris s]u[b», ĭar în cele douĕ rĕndurĭ din urmă numele şi titlul guvernatoruluĭ Moesieĭ inferióre, care pentru anul 109 nu ne este cunoscut.[2]

Fig. 125. Facsimile dupĕ inscripţiunea dela basa trofeuluĭ luĭ Constantin (fig. 126).

La facsimilul din fig. 124 maĭ avem de observat, că locul ce ocupă primul fragment din rêndul al cincilea cu o bucată de linie verticală pe dênsul nu e sigur, decĭ nicĭ conclusiunea d-luĭ Niemann asupra înălţimeĭ uneĭ feţe de inscripţiune, basată pe acea posiţie (pag. 53 jos), nu este infailibilă. Dupĕ o nouĕ examinare cred, că pe acest fragment, în drépta jos la margine se recunósce urma unuĭ S, de asemenea la finele rênduluĭ 7, restul unuĭ M, în rêndul 8, înainte de V, vêrful şi întorsura unuĭ S. Marginea tótă din drépta a acestuĭ fragment e stricată.

Este interesant să comparăm o inscripţiune, care s'a descoperit împreună cu un trofeŭ în oraşul antic din vecinătate. Ea a fost găsită în vara anuluĭ 1893 cu ocasiunea desgropăriĭ porţiĭ principale sudice a cetăţiĭ, şi anume într'o posiţiune care arăta, că era căḑută de d'asupra porţiĭ, unde îmbrăcase basa trofeuluĭ. Este o tablă de marmură numaĭ de 0·70 m. înălţime, 1·66 m. lăţime, 0·22 m. grosime, aşa dar de mărime mediocră. Inscripţiunea şi ornamentele sale le reproducem dupĕ o fotografie în fig. 125, pe când fig. 126 ne dă o

[1] Th. Mommsen, Römisches Staatsrecht II[3] 799 seq.

[2] Καλοποθάκης, χωρισμὸς τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ διοίκησις παρὰ τὸν κάτω Δούναβιν, Athena 1894, p. 31.

www.dacoromanica.ro

fotografie a trofeuluĭ. În rêndurile 2 şi 3 vorbele ET VAL· LICINIANO LICINIO sînt stricate fórte rĕŭ cu cĭocanul, abĭa maĭ distingêndu-se câteva urme uşóre.[1]

Romanae securitatis libertatisq(ue) [v]indicibus
d(ominis) n(ostris) Fl(avio) Val(erio) Constantino [et Val. Liciniano]
[Licinio] Piis Felicibus aeternis Aug(ustis),
quorum virtute et providentia edomitis
ubique barbararum gentium populis
ad confirmandam limitis tutelam etiam
Tropeensium civitas auspicato a fundamentis
feliciter opere constructa est.
Petr(onius) Annianus v(ir) c(larissimus) et Jul(ius) Julianus v(ir) em(inentissimus)
praef(ecti) praet(orio) numini e[o]rum semper dicatissimi.

Inscripţiunea este posterióră maĭ bine de douĕ secole; ea datéză dupĕ 18 Octobre 315 şi înainte de 26 Julie 317, probabil înainte de 1 Marte a. 317, dupĕ cum a arătat d. Th. Mommsen, şi servă tot-de-odată drept însemnată mărturie pentru destinele de repetate orĭ aceléşĭ ale provincieĭ. Oraşul Tropaeum Trajani (pag. 5, fig. 5) întemeĭat tot într'un timp cu monumentul triumfal al luĭ Traian, fusese, dupĕ inscripţiunile sale,[2] municipium şi înălţase împĕratuluĭ Traian o statuă în anul 116; dar o năvălire a barbarilor, fórte probabil a Goţilor, pe la finele secoluluĭ al III^lea^, îl prefăcu în ruină. Împĕratul Constantin şi corregentul sĕŭ Licinianus bătură pe barbarĭ, şi spre maĭ traĭnică asigurare a teritoriuluĭ dela graniţă, între alte mĕsurĭ proteguitóre, fu şi reclădirea cu noroc, dela fundamente chĭar, a oraşuluĭ Tropeenilor. Trofeul era decĭ cu inscripţiunea baseĭ sale un monument al aceleĭ victoriĭ, şi în acelaşĭ timp un semn distinctiv al nouluĭ oraş, întocmaĭ cum fusese pentru cel vechiŭ, clădirea triumfală a luĭ Traian. Dar cu distanţa timpurilor ĭes la ivélă diferinţe de putere în efectul monumentuluĭ: diferinţe ca dintre un copil şi un uriaş, fórte instructive pentru decăderea generală a fiinţeĭ romane, şi pe atât maĭ vrednice de mirare, cu cât motivele istorice ale nascereĭ lor eraŭ de acelaş fel, nu însă şi de acelaş preţ.

Trofeul luĭ Constantin e aprópe de cincĭ orĭ maĭ mic şi de o deplorabilă sărăcie în aspectul sĕŭ. Astăḑĭ el mĕsóră 2·65 m. în înălţime şi a fost de sigur lucrat, împreună cu coĭful care lipsesce, dintr'un singur bloc de pĭatră calcară, cum resultă din faptul, că locul gîtuluĭ e rupt. La pĭept şi la umerĭ eraŭ aşeḑate bucăţĭ accesoriĭ. Trunchĭul nu e cu faţă duplă ca la trofeul luĭ Traian, ci are o singură faţă şi spatele lucrat. Numaĭ pe faţa din'nainte se află pulpare, urît lipite pe douĕ crăcĭ ale unuĭ trunchiŭ de arbore, servind crăcile tot într'o vreme şi ca rezĕmătorĭ ale loriceĭ; la locul genuchilor, carĭ contra natureĭ staŭ înfundaţĭ, se află înfiptă în chip de emblemă câte o rosetă compusă din patru foĭ de acanth. Lămurit grosolană în conformaţiunea eĭ şi totuşĭ neclară dupĕ înţeles, este armatura trunchĭuluĭ. Jos se recunósce grămada de creţurĭ scorţos umflate ale uneĭ tunice, peste dênsa merg jur împrejur douĕ rêndurĭ de şuviţe din gros lucrate şi banda lată a uneĭ cingĕtorĭ garnisită cu discurĭ convexe, şi avênd pe cât se pare la mijlocul corpuluĭ o'ncheĭetóre óre-

[1] Gr. G. Tocilesco, Archäol.-epigraph. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XVII 108 seq., cu explicaţiunile d-luĭ Eugen Bormann şi fixarea chronologică a d-luĭ Th. Mommsen, l. c. p. 114—116.

[2] Gr. G. Tocilesco, op. cit. XVII, p. 106 n. 51, p. 105 n. 48, p. 111 n. 55. — Idem, Castrul Tropaeum Traianum dela Adamklissi, Bucurescĭ 1892.

www.dacoromanica.ro

care; lorica însĕ numaĭ la pĭept e lucrată ca za; la spate şi de ambele laturĭ e netedă; pe lângă acésta, partea caracterisată ca za este împodobită cu relieful unuĭ bust, lucru cu totul neprobabil din punctul de vedere technic: pĭeptul bustuluĭ e îmbrăcat, capul e fără barbă, cu fruntea mică şi pĕrul lung de ambele părţĭ, coperit cu un coĭf, din al căruĭa bumb din vêrf se lasă'n jos la drépta şi la stînga câte o códă ornamental rĕsucită. O curea de sabie ornată cu discurĭ — lunga técă a săbieĭ e umplută cu o spirală de viţe, care se ridică dintr'un caliciŭ de foĭ — merge peste umĕrul stîng pênĕ la mijlocul spateluĭ, unde încetéză; tot asemenea nu se îmbină aci nicĭ şuviţele cingĕtóreĭ, ce vin dela cópse. Dela umerĭ se lasă'n jos oblic pe pĭept şi pe spate scobiturĭ lungĭ în formă de canale, care serviseră negreşit la înţepenirea scuturilor; peste căpătîĭele scóse afară ale lemnuluĭ transversal sînt nişte găurĭ maĭ micĭ, de sigur pentru lăncĭ saŭ stéguri fixate în ele.

Arta trofeuluĭ luĭ Traian, nu şĭ-ar fi putut găsi o parodie maĭ plină de efect decât în acéstă operă schilódă şi vrednică de plîns. Numaĭ nobleţea anticuluĭ stil lapidar trăĭesc încă în inscripţiunea cea bine şi frumos întocmită.

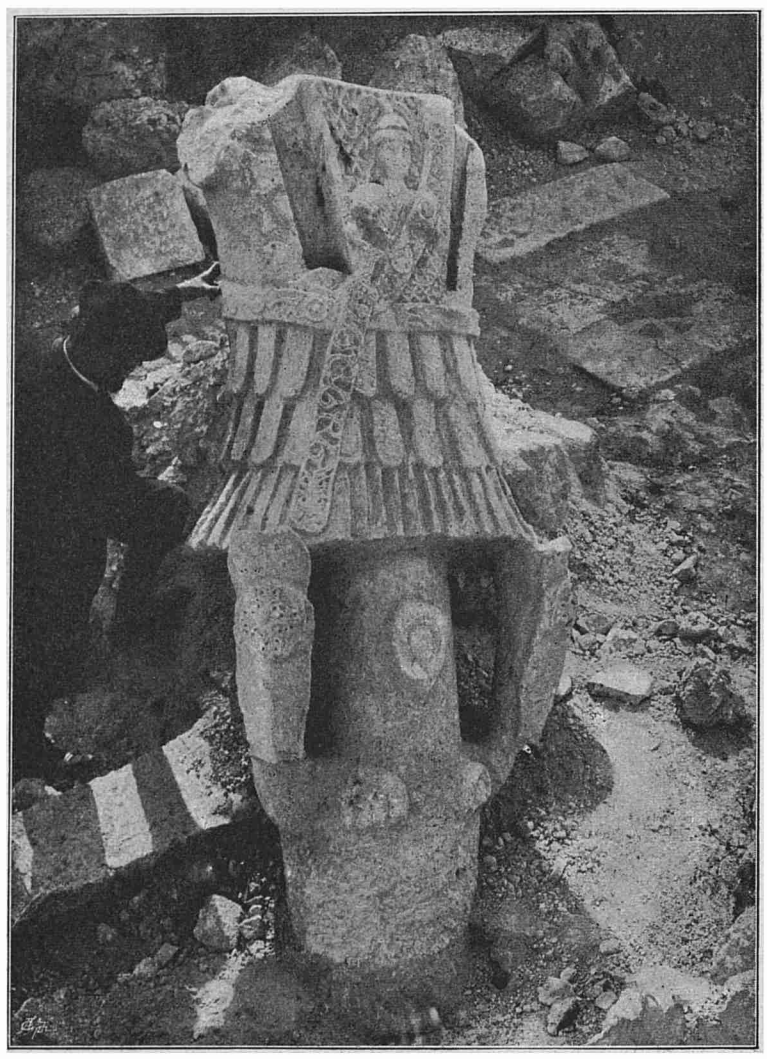

Fig. 126. Trofeul luĭ Constantin dela pórta principală a oraşuluĭ Tropaeum Traiani.

www.dacoromanica.ro

Fig. 127. Relief de pe Columna traiană representând o luptă lângă valurĭ de câmp (dupĕ Bartoli nr. 256).

VI. Cestiunĭ istorice.

Ne acum nu ne maĭ rĕmâne de cât să expunem originea istorică a monumentuluĭ şi să vedem cîştigul ce el aduce ca totalitate a tradiţiuneĭ nóstre. Fiind-că, atât conţinutul metópelor cât şi data inscripţiuneĭ votive stabilesc cu siguranţă relaţiunea monumentuluĭ cu expediţiunile luĭ Traian în Dacia, prima cestiune ce se presintă este de a explica: de ce trofeul se află într'un loc aşa depărtat de theatrul rĕsboĭuluĭ. Alegerea acestuĭ loc trebuĭe să fi fost determinată de un motiv special. Să încercăm a descoperi acel motiv, pe cât este cu putinţă.

1. Motivul construcţiuneĭ.

Din bogata literatură antică, ce se formase asupra întreprinderilor luĭ Traian şi care a perit aprópe cu totul, cea maĭ importantă operă era de sigur comentariile împĕratuluĭ asupra expediţiunilor sale în Dacia. După resultatele cercetărilor din urmă, aceste comentariĭ avéŭ de bază ḑiarele oficiale de campanie ţinute ḑi cu ḑi pentru fiecare comandant.[1] În lipsa acestor izvóre scrise, nu rĕmân de cât reliefurile Columneĭ traiane, unde putem căuta o eventuală informaţiune. Acéstă Columnă, dupĕ strălucita imagină a d-luĭ Th. Mommsen,

[1] Dupĕ resultatele fórte întinse ale cercetărilor luĭ Ulrich Wilken, Ὑπόμνηματισμοί, Philologus LIII, 80 seq. 116. Cele ce ni se raportézĕ despre cultura şi deprinderile literare ale luĭ Traian (Dio LXVIII 7, 4 παιδείας μὲν γὰρ ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε. Aurelius Victor, Epitome XIII quamvis ipse parcae esset scientiae. Juliani Caesares p. 327 B (420, 8 Hertlein) ἐπιτρέπειν γὰρ εἰώθει τὰ πολλὰ τῷ Σούρᾳ γράφειν ὑπὲρ αὐτοῦ. Spartiani Hadrianus 3, 11 et defuncto quidem Sura Traiani ei familiaritas crebuit, causa praecipue orationum quas pro imperatore dictaverat) prea puţin ne îndémnă, ca împreună cu d. Th. Mommsen, Römische Geschichte V 205, să ne închipuim că Traian îşĭ scria în persónă rĕsbóĭele sale, tot aşa cum făcea Friderich cel Mare. Numaĭ un fragment s'a păstrat la Priscian VI p. 682 Traianus in primo Dacicorum: inde Berzobim, deinde Aixim processimus. Comp. C. de la Berge, Essai sur le règne de Trajan, Bibliothèque de l'école des hautes études XXXII 290 «Il fut pourtant écrivain ou, pour mieux dire, quelques ouvrages portent son nom» etc.

www.dacoromanica.ro

este în adevĕr nu numaĭ «o mărturie fără pereche a dezolateĭ tradiţiunĭ istorice din epoca imperială a Romeĭ», dar este chiar o carte enigmatică cu şepte peceţiĭ.[1] Starea în care se află studiul eĭ archeologic, cu tóte însemnatele merite ale d-luĭ Wilhelm Froehner, explică acéstă resemnaţiune, şi acela care s'apucă să utiliseze pe sărite cursul minunat al sculpturilor sale, înainte ca acestea să fi fost examinate atât în total dupĕ întinderea şi puterea mijlócelor lor de expresiune, cât şi în parte, ca operă de artă, — acela, ḑic, va încerca din acéstă causă marĭ îndoelĭ şi esitaţiunĭ. Nimenĭ cu tóte acestea nu va găsi, cel puţin de la prima dată, că noŭa interpretaţiune, ce propunem maĭ la vale, este lipsită de fundament, décă va ţine sémă de următórele consideraţiunĭ: 1° reliefurile Columneĭ nu ne oferă în realitate ceva maĭ puţin decât o istorie a rĕsbóĭelor dacice, o istorie însă, se'nţelege, scrisă maĭ mult în sensul oficial, ca să placă Curţiĭ imperiale, — singurul sens aci fecund din punctul de vedere al arteĭ; II° ele povestesc participarea la rĕsboiŭ a pré-înaltuluĭ suveran, comandant suprem al armateĭ, presentându-l într'o succesiune de situaţiunĭ personale maĭ însemnate; şi prin acésta ele ne procură un preţios extract ilustrat dupĕ menţionatele ḑiare de campanie astăḑĭ perdute; şi în fine III° causa, pentru care un monument triumfal a fost înălţat într'un anumit loc, nu póte fi alta de cât că acolo se petrecuse un eveniment, la care însuşĭ împĕrătescul ctitor al clădireĭ luase parte. De aci urméză însă, că artiştiĭ reliefurilor cu greŭ ar fi putut trece cu vederea tocmaĭ peste acest motiv; prin urmare el trebue să figureze undeva pe Columnă. Dar firesce că şi în casul de faţă este maĭ uşor de a rĕsturna vechĭ teoriĭ şi esplicaţiunĭ, de cât de a întemeĭa altele noŭĕ, ĭar convingerea în cele din urmă atîrnă numaĭ dela probele ce vom aduce. Interpreţiĭ însĕ de pênĕ acum s'aŭ mulţămit a susţine în formule conclusive, aforistice, maĭ totdeauna numaĭ ceea-ce credéŭ că vĕd, fără altă argumentare; ni s'a părut, că a face un pas maĭ departe peste aceste începuturĭ chĭar şi în cestiunĭ de amĕnunte, nu va fi cu totul fără de folos.

Descrierile, ce ne dă Columna luĭ Ţraian despre începutul celor douĕ rĕsbóĭe, contrastéză una cu alta. Cel d'ânteiŭ rĕsboiŭ începe în Moesia superióră, acolo unde Traian trece Dunărea la Viminacium-Kostolač, pe un pod de vase; cel d'al doilea începe cu o călătorie maĭ lungă pe mare, când împĕratul visitéză maĭ multe oraşe, înainte de a intra în ţara inimică. O călĕtorie a luĭ Traian se represintă decĭ numaĭ în rĕsboiul de maĭ târḑiŭ (105—107), la cel anterior (101—103), ea este omisă; se nasce acum întrebarea în ce chip trebuĭe esplicată acéstă diferinţă.

Presinţa luĭ Traian în Roma în luna Septembre anul 100 ne este atestată de Panegyricul luĭ Pliniŭ, care face alusiune la rĕsboiul ce are să vină, fără să-l cunóscă ca dejà hotărît. Prin deducţiune am putea susţine că împĕratul era acolo şi la începutul anuluĭ 101, fiind-că

[1] Th. Mommsen, Römische Geschichte V 204 seq. — Pentru istoria Columneĭ traiane în timpul maĭ noŭ e importantă o notiţă în opera luĭ Albert Ilg, Joh. Bernh. Fischer's von Erlach Leben und Werke p. 658: «Das Museum Sr. kais. und königl. Hoheit des Herrn Erzherzogs Franz Ferdinand von Oesterreich-Este in Wien (Modena-Sammlung) besitzt eine Handzeichnung von ungeheurer Länge, oder vielmehr einen Streifen aneinandergefügter Blätter, welche auf einer Walze angebracht sind, Federzeichnungen in Sepia-Ton, die Reliefs der Trajanischen Säule darstellend. Nach der Haustradition sind dieselben von der Hand des Giulio Romano». Despre acéstă importantă reproducţiune se va publica în curênd o relaţiune maĭ amĕnunţită în revista vieneză Archäol.-epigr. Mittheilungen.

www.dacoromanica.ro

tocmaĭ atuncĭ obţine în Roma consulatul pentru a patra óră.[1] Ca dată a porniriĭ luĭ la rĕsboiŭ Henzen[2] a admis ḑiua de 25 Martie 101, pentru cuvêntul că în acéstă ḑi Arvaliĭ invocară «pro salute et reditu et victoria» luĭ Traian şése ḑeĭ şi şése ḑeiţe: Jupiter optimus maximus, Juno regina, Minerva, Jovis victor, Salus rei publicae, Mars pater, Mars victor, Victoria, Fortuna redux, Vesta mater, Neptunus pater, Hercules victor. Tot de o dată Henzen credea că atât invocaţiunea către Neptun, cât şi dorinţa acolo exprimată: ca ḑeiĭ să se milostivéscă a conduce înapoĭ cu norocire pe împĕrat din locurile şi provinciile ce va atinge în drumul sĕŭ pe uscat şi pe mare, ar indica o călătorie maritimă, pe care relieful Columneĭ o represintă la începutul celuĭ d'al doilea rĕsboiŭ.

Aceste conclusiunĭ însĕ, deşi aprobate maĭ de toţĭ învĕţaţii, sînt în întregimea lor contestabile, precum însuşĭ Henzen nu le emisese decât ipotetic. Se înţelege dela sine, că voiagĭul maritim al rĕsboĭuluĭ al doilea, nimic nu ne póte spune despre cel d'âmtêiŭ rĕsboiŭ. Formula proverbială «terra[e] marique» se concepe fórte bine într'un votum, ca să exprime vicissitudinile necunoscute ale viitoruluĭ, fără a fi siliţĭ să presupunem vreo călătorie pe mare în perspectivă. Neptun stăpânesce de-o potrivă apele continentale, ca şi mările; décă el este enumerat tocmaĭ dupĕ Fortuna redux şi înainte de Hercules victor, care în calitate de ḑeŭ triumfal încheĭe şirul, din acestea s'ar puté deduce cu maı multă siguranţa o călătorie maritimă la întórcere proiectată de Traian. Afară de acésta, este greŭ de creḑut ca împĕratul să se fi expus fără nicĭ-o absolută nevoie la periculele uneĭ navigaţiunı pre marea Adriatică, tocmaĭ în epoca furtunelor echinopţiale.[3] Dar înainte de tóte este un fapt, care trebue să ne surprinḑă: dacă în rugăcĭunea Arvalilor era în adevĕr vorba de plecarea luı Traian din Roma, de ce'ĭ lipsesce tocmaı espresiunea proprie şi cum s'ar ḑice necesară pentru acésta, aceea de «pro itu»? Orĭ-unde aĭurea fraţiĭ Arvalĭ sacrifică «pro salute et reditu» ale unuĭ împĕrat saŭ principe, nicĭ-odată nu se póte proba o călătorie, afară de un singur cas, cu Vitellius, când împĕratul este în adevĕr absent din Roma. Maĭ observăm în fine, că Henzen însuşĭ cade în contraḑicere cu sine şi cu conclusiunile sale expuse, când ḑice: că obicĭnuitul sacrificiŭ de anul noŭ al Arvalilor pentru împĕrat nu s'a facut probabil la 3 Ianuarie 101, din causă póte, că Traian se afla dejà plecat la theatrul rĕsboiuluı. Numeróse mărturiĭ[4] confirmă faptul, că dênsul trebuıe să nu fi fost present în Roma pentru intrarea

---

[1] Dierauer în Max Büdinger, Untersuchungen zur römischen Kaisergeschichte I 72, 2 raportându-se la Plinius Panegyricus 60: Atque ego video proximo anno consulatus recusandi hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non poteras. Comp. A. D. Xénopol, Les guerres daciques, Revue historique XXXI 294.

[2] Guil. Henzen, Bullettino dell' instituto 1869, p. 118, Acta fratrum Arvalium p.CXL 97. 117. 124. Formula repetată la fie-care ḑeŭ «pro salute et reditu et victoria» ni s'a transmis de opt orĭ întrégă, de douĕ orĭ a fost suplinită cu siguranţă dupĕ resturĭ, dar la Salus în v. 44 şi la Mars în v. 48 a fost alterată prin erorile lapicidului, erorĭ ce nicĭ de cum nu necesitéză o variaţiune a textuluĭ formuleĭ.

[3] Vegetius IV, 39, mărginesce timpul pentru transportul trupelor dela mijlocul luĭ Maĭ pênĕ la mijlocul luĭ Septembre şi ḑice: post natalem vero, ut ita dicam, navigationis ... usque in idus Maias periculose maria temptantur, non quo negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda cautela est, quando exercitus navigat cum liburnis, quam cum privatorum mercium festinat audacia.

[4] Th. Mommsen, Römisches Staatsrecht 1^3 615. D. Wilhelm Kubitschek ne amintesce că Maximus Thrax şi Clodius Albinus, în timpul domnieĭ lor, n'aŭ venit de loc la Roma, fără ca prin acésta să fie împĭedicaţĭ de-a ocupa consulatul.

www.dacoromanica.ro

sa în consulat. Este dar cu totul posibil, ba chiar fórte mult probabil, că Traian s'a dus în Moesia dejà către sfîrşitul anului 100, ca să conducă în persónă pregătirile pentru greul rĕsboiŭ, şi că actul fraţilor Arvalĭ îndeplinit la 25 Marte 101 fusese motivat numaĭ de vestea ce venise despre isbucnirea rĕsboĭuluĭ. Dacă însĕ cu multe lunĭ înainte de acésta precedase călătoria împĕratuluĭ, care nu se putea face pe uscat decât numaĭ pe la Aquileia şi Emona, prin valea Saveĭ, — atuncĭ artiştiĭ Columneĭ traiane n'avéŭ nicĭ-un cuvênt să se ocupe de dênsa; din contra, eĭ se găséu maĭ pe deplin îndrituiţĭ de a începe imediat subiectul lor. Ceea-ce precedă acest început, primele sculpturĭ care servă de staffagiŭ, adică să umple, să împopuleze întorsăturile în spirale din ce în ce maĭ înguste ale cordeliĭ reliefuluĭ, şi anume: grameḑile acelea de material pentru construcţie, grîne înmagasinate, butóie cu provisiunĭ şi baloturi de marfă ce se transportă în luntri pe rîul Sava, — nu fac de cât să descrie pregătirile necesare ale campanieĭ. Şi în adevĕr aceste represintărĭ sînt fórte potrivite cu realitatea: dejà August în rĕsboĭul cu Daciĭ şi cu Bastarniĭ utilisase rîul Sava dela Sziszek, capitala Panonieĭ superióre, pentru transporturĭ de material la Dunăre.[1]

Altfel stă lucrul în anul 105, când Arvaliĭ se adună la începutul luĭ iunie[2] «ad vota suscipi[enda pro it]u et reditu [imp. C]aesa[ri]s Nervae Trai[ani]». Henzen raportéză cu tot dreptul textul pe deplin sigur al acestuĭ pasagiŭ la pornirea luĭ Traian pentru al doilea rĕsboiu dacic. Data plecariĭ cade în anotimpul cel maĭ favorabil pentru călătoriĭ pe mare, şi cu acésta stă în acord ca o confirmaţiune relieful Columneĭ, unde într'adevĕr rĕsboĭul al doilea începe cu un voiagiŭ al împĕratuluĭ pe mare. Acest voiagiŭ este caracterisat, cum a observat dejà d. Froehner, prin delfiniĭ, carĭ se jócă dându-se afund în valurĭ; apoĭ el se deosibesce de cele douĕ călătoriĭ din primul rĕsboiŭ, făcute cu bărcĭ pe Dunăre (Bartoli nr. 151—157 şi 179), nu numaĭ prin structura maĭ mare a vehiculelor cu catarturĭ şi prin acel accesoriu decisiv, delfiniĭ, dar înainte de tóte prin următórea împrejurare: pe când la călatoriile pe Dunăre este vorba de îmbarcarea şi debarcarea militarilor, aşa dar despre strămutarea acţiuneĭ în alte părţĭ ale regiuneĭ dunărene, aci caracterul solemnel al călătorieĭ maritime a împĕratuluĭ se accentuĭază ca atare prin particulare amĕnunte. Acéstă călătorie forméza deci un punct stralucitor al întregeĭ naraţiunĭ, căcĭ vine ca o binefacere să întrerupă spectacolul permanent al rĕsboĭuluĭ; ea reĭese într'ênsa cu atât maĭ mult la ivélă, fiindcă voiagĭurile la întórcere ale luĭ Traian sînt omise la finele ambelor rĕsbóĭe. Omisiunea de sigur îşĭ are un motiv: dupĕ gradaţiunile virtuoze ale catastrofeĭ, călătoriile acelea n'ar fi facut din punctul de vedere artistic, decât să slăbéscă efectul. Este de sigur greŭ şi póte fără speranţă de izbînda de a determina în mod positiv mersul acesteĭ călătoriĭ în tóte amĕnuntele. Maĭ mult decât punctul eĭ de plecare şi direcţiunea eĭ considerată în totalitate,

[1] Despre Sziszek-Siscia pe Sava (C. I. L. III p. 501): Strabo VII 5, 2 p. 313 ἡ δὲ Σεργεστικὴ πόλις ἐστὶ Παννονίων ἐν συμβολῇ ποταμῶν πλειόνων, ἁπάντων πλωτῶν, εὐφυὲς ὁρμητήριον τῷ πρὸς Δακοὺς πολέμῳ. Appian Illyr. c. 22 πόλις ἐστὶν ἐχυρά, τῷ τε ποταμῷ καὶ ταφρῳ μεγίστῃ διειλημμένη, διὸ καὶ μάλιστα αὐτῆς ἔχρῃζεν ὁ Καῖσαρ, ὡς ταμιείῳ χρησόμενος ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βασταρνῶν πόλεμον, οἳ πέραν εἰσὶ τοῦ Ἴστρου λεγομένου μὲν ἐνταῦθα Δανουβίου, γιγνομένου δὲ μετ' ὀλίγον Ἴστρου. ἐμβάλλει δ' ὁ Σάος ἐς τὸν Ἴστρον· καὶ αἱ νῆες ἐν τῷ Σάῳ Καίσαρι ἐγίγνοντο, αἳ ἐς τὸν Δανούβιον αὐτῷ τὴν ἀγορὰν διαίσειν ἔμελλον.

[2] Guil. Henzen, Acta fratrum Arvalium p. CXLVII 40—43; p. 117.

www.dacoromanica.ro

nimica alt nu se póte recunósce cu precisiune; dar ceea-ce se recunósce este suficient pentru scopurile nóstre şi destul de important în sine spre a justifica o expunere.

Să încercăm maĭ ântêiŭ printr'o scurtă descriere, care lasă la o parte tóte accesoriile şi îndreptéză maĭ mult tăcênd erorile neîndoióse ale comentatorilor, să încercăm, ḑic, a ne înfăţişa trăsurile principale ale acesteĭ grupe de representaţiĭ.

1. Bartoli nr. 231. Port cu maĭ multe case de corăbiĭ, cu un lung magasin, douĕ templurĭ şi un arc de triumf, situat fórte aprópe de mare pe un cheiŭ saŭ molo ce se ridică în sus. Un drum şerpuit scobóră la arcul triumfal. În uşa sanctuaruluĭ maĭ mare înconjurat de un portic se vede statua cultuluĭ pe un postament: o figură femeĭască stând pe picĭorul stâng, într'un lung chiton fără cingĕtóre, ţine pe umĕrul drept pulpana uneĭ mantii fîlfîind în jos; braţul stâng, de sigur îndoit, îl are la cópsă, de unde cad cutele uneĭ mantale pênĕ pe la genuchĭ: corĕspunde prin urmare pe deplin tipuluĭ dese-orĭ repetat al Aphroditeĭ luĭ Alkamenes.[1] D'asupra arculuĭ de triumf se înalţă treĭ figurĭ de tinerĭ unul lângă altul, goĭ, fără barbă, ţinênd cu mâna ridicată atribute în formă de vergea (care lipsesc): statuĭ de ḑeĭ, ce nu maĭ pot fi designaţĭ pe nume.[2]

2. Bartoli nr. 232. Traian pornesce pe mare cu treĭ corăbiĭ de rĕsboiŭ bogat împodobite, folosindu-se de vêntul de uscat în timpul nopţiĭ;[3] portul e luminat cu facle, care sînt ţinute în sus de pe ţĕrm. Împĕratul, în costum de călătorie, cum îl vedem continuŭ în reliefurile următóre, stă pe puntea din dărĕt a uneĭ trireme, de al căruĭa aphlaston atîrnă un felinar, pe când la catartul anterior o pînză e umflată de vênt;[4] de ambele laturĭ sînt bireme, căpitanul la cîrmă, aştéptă ordinul suprem al împĕratuluĭ. Pe una din

---

[1] Overbeck, Geschichte der griechischen Plastik I⁴, 377, fig. 100.

[2] Dupĕ o cercetare a mulagĭuluĭ în gyps din Lateran, datorită d-luĭ Dr. Julius Jüthner, se vede dela stânga spre drépta:

A. Tênĕr gol rezemat pe picĭorul stâng, pe cel drept ţinêndu-l îndĕrăt, ca şi cum ar păşi înainte. Capul treĭ sferturĭ la stânga, trăsurile feţeĭ şi pĕrul sĕŭ în tot casul scurt, sînt stricate. Mâna stângă ridicată peste înălţimea capuluĭ şi închisă în posiţiune de a ţine ceva. Mâna dréptă lăsată în jos la şold cu degitele resfirate, ţine un atribut lung pênĕ la muşchĭul deltoid, egal în tótă lungimea luĭ şi lat aprópe cât încheĭetura mâneĭ; de sigur acest atribut nu póte fi técă de sabie.

B. Tênĕr în posiţiune înclinată înainte, rezămându-se cu picĭorul stâng pe o ridicătură în formă de basă, póte pe o stâncă. Capul aplecat spre drépta, faţa tare stricată de sigur fără barbă. Mâna dréptă ridicată ca cea stângă dela *A*, însĕ maĭ sus, e asemenea fără atribut. Partea de jos a braţuluĭ stâng repausă pe partea superióră a şolduluĭ, care e acoperită de haĭnă, mâna cu un atribut care merge pênĕ la umĕr şi sémănă celuĭ dela *A*, numaĭ că e ceva maĭ scurt şi se lăţesce puţin în sus.

C. Tênĕr în aceĭaşĭ posiţiune ca *A*, drépta tot aşa ridicată. Capul cu pĕr maĭ lung şi maĭ bogat este treĭ sferturĭ spre drépta, mâna stângă cu degetul cel mare despărţit, pusă la cópsă; peste umĕrul stâng şi partea de jos a braţuluĭ stâng, haĭnă căḑênd în jos pênĕ la genuchĭ.

Părerea d-luĭ Froehner de a vedea în aceste treĭ figurĭ pe Joe, Mercur şi Marte e combătută prin descripţiunea de maĭ sus; afară de asta, Jupiter trebuĭa să ocupe centrul. Maĭ aprópe ar fi Neptun şi Dioscuriĭ; totuşĭ, aceştĭ fraţĭ ar fi diferenţiaţĭ în aspect, ceea-ce este contrariŭ obiceĭuluĭ, ĭar obrajiĭ ceĭ neteḑĭ esclud pe domnitorul măreĭ.

[3] Ca Telemach β 385, ο 296 şi Odysseus ε 270, ν 35, 75 (comp. μ 286). — Despre vênturile de uscat şi de mare (ἀπόγειαι şi τροπαὶ) Theophrast. fr. V de ventis c. 3 şi 4.

[4] E. Assmann în Baumeister, Denkmäler des classischen Alterthums III 1618, fig. 1685.

www.dacoromanica.ro

bireme o pînḑă strînsă cu fringhii; la cabina alteia, un vexillum şi treĭ stégurĭ (signa) de pretorienĭ, ceea-ce indică ca escortă imperială trupe de gardă pedestre şi călărĭ. Un vexillum este şi pe trirema luĭ Traian; în valurı doĭ delfinĭ. Tabloul preţuesce duplu, căcĭ se referă atât la cele ce precedă, cât şi la cele ce urméză.

3. Bartoli nr. 237. Localitate pe ţĕrm, unde s'a preparat un sacrificiŭ pentru debarcarea împĕratuluĭ. Bărbaţĭ şi femeĭ în tunică şi mantale cu glugă, între alţiĭ o fată cu conciu înalt, alérgă la cheiŭ ca să salute de bună venire pe ceĭ ce vor debarca. În prima linie se află un bărbat care, judecând dupĕ sulul (?) din mâna stângă, pare a fi oratorul solemnităţii; în acéstă calitate el va felicita pe împĕrat; el ţine de spate un băĭat, care aştéptă la marginea cheiuluĭ. La extremitatea ţĕrmuluĭ un altar încoronat cu focul aprins pe dênsul, lângă altar un bou legat lungit la pamênt. Împrejur o colonadă corinthiană, care spre drépta se termină cu cheiul.

4. Bartoli nr. 238. Uscat, oraş grecesc situat între localitatea de ţĕrm precedentă şi un port maĭ departe, decĭ pe o lungă limbă de pămênt saŭ pe un istm. Însoţit de Romaniĭ carı îl preced şi de doĭ adjutanţĭ, Traian vorbesce consilierilor municipalĭ aĭ oraşuluĭ veniţĭ in corpore; eĭ pórtă himatia, şi cu mâĭnile întinse înainte se închină împĕratuluı;[1] în fund un templu în patrulaterul unuĭ portic de columne corinthiane. — Maĭ departe un far rotund pe un cheiu, alaturea la mâna dréptă douĕ bireme, în care marinariĭ sînt ocupaţĭ la lucru, preparând plecarea. D'asupra biremelor se întinde ca margine de sus în jos o linie de munţı, care servesce tablouluĭ următor drept scenă şi în parte şi ca teren.

5. Bartoli nr. 240. Traian părăsesce oraşul, înainte de a-'şĭ relua călătoria, ca să asiste la un mare sacrificiŭ, care aştéptă sosirea luĭ afară din oraş într'un loc liber, unde drumul conduce peste un dél. Din înălţimea oraşuluĭ o procesiune solemnă de bărbaţı, femeĭ şi copii, toţĭ încoronaţĭ, scobóră prin arcul uneĭ porţĭ. Pe dél înainte merge Traian grăbit, cu un sul în mâna stângă, înconjurat de lictorĭ şi de Romanĭ fără coróne, ce înaintéza cu paşĭ precipitaţı: e vorba de a se reîmbarca cât maĭ ĭute posibil. Maĭ departe amĕnunţite accesoriĭ de sacrificiŭ, douĕ altare decorate cu ghirlande şi cu focul pe ele deja încins, patru taurĭ strălucit împodobiţĭ, conduşĭ de servĭ aĭ sacrificiuluĭ. Aceştia se disting prin şorţurile lor cu cĭucurĭ şi pórtă la brîu téca cu douĕ cuţite. În fine o mulţime de barbaţĭ cu coróne pe cap, în tunică şi paenulă, înalţă mâĭnile spre stânga în atitudine de rugăciune; eı represintă póte escorta de călătorie a împĕratuluĭ. Înděrătul acestora un mic castrum cu garnisonă de legionarı, carı pentru oficiul cultuluĭ scot afară prin pórta deschisă stégurile lor (signa) manipulare. Direcţiunea la stânga a legionarilor şi a porţiĭ deschise, precum şi locul stégurilor manipulare, ce le aparţine, arată, că acest castrum nu póte fi órecum atribuit tablouluı ce urméză imediat.

---

[1] Iosephus de bello Iudaico VII, 5, 2 Ὁ δὲ τῶν Ἀντιοχέων δῆμος ἐπεὶ πλησίον ὄντα Τίτον ἐπυνθάνοντο, μένειν μὲν ἐντος τειχων ὑπὸ χαρας οὐχ ὑπέμενον, ἔσπευδον δὲ ἐπὶ τὴν ὑπάντησιν· καὶ τριάκοντα σταδίων ἐπὶ πλέον προῆλθον οὐκ ἄνδρες μόνον ἀλλὰ καὶ γυναικῶν πλῆθος ἅμα παισὶ τῆς πόλεως ἐκχεόμενοι. κἀπειδήπερ ἐθεάσαντο προσιόντα, παρὰ τὴν ὁδὸν ἑκατέρωθεν καταστάντες τάς τε δεξιὰς προύτεινον προσαγορεύοντες καὶ παντοίοις ἐπιφημίσμασι χρώμενοι συνυπέστρεφον· συνεχὴς δέ ἦν αὐτῶν παρὰ πάσας ἅμα τὰς εὐφημίας δεησις ἐκβαλεῖν τῆς πόλεως τοὺς Ἰουδαίους.

www.dacoromanica.ro

6. Bartoli nr. 242. Traian face un sacrificiŭ de debarcare pe ţĕrmul unuĭ însemnat oraş grecesc. Avem în fund un şir de edificiĭ publice, între altele un templu ionic cu patru colóne, o colonadă acoperită ieşind dintre arborĭ şi un măreţ theatru cu treĭ caturi, ce se deschide spre mare: de altmintrelea în peisagele reliefuluĭ Columneĭ în nicĭ într'un loc nu se vede theatru.[1] Oraşul e situat pe un promontoriu şi are douĕ porturĭ, ambele înconjurate cu zid şi unite printr'un cheiu, care se întinde în semicerc ca teren al representaţiuneı. Traian şéde la capĕtul promontoriuluĭ, cu un sul în mâna stângă, şi face libaţiunĭ pe focul unuĭ altar încoronat şi încărcat cu fructe; lângă altar un victimarius dobóră la pământ o vită; dincolo de altar, acolitul (camillus) cu acerra (cutiuţa cu tămîie) şi un cântăreţ cu fluerul (symphoniacus). Despre stânga pretorienıı în costum de drum ĭes pe uscat dintr'o biremă; eĭ ţin la braţ scutul rotund, la umĕr coĭful şi duc dupĕ împĕrat alte treĭ signa ale lor. La drépta pe cheiŭ privesce o grupă de bărbaţĭ, femeı şi copiĭ, în haĭne grecescĭ; eĭ şed inactivĭ, numaĭ o femeĭe ridică mâna. În stânga departe la margine staŭ în linişte treĭ corăbiĭ într'unul din porturĭ; celălalt port în drépta lângă margine are valurĭ mult agitate, pe care se légănă în sus o luntre[2] cu ancora visibilă şi cu pînza strînsă. Partea sa anterióră e ascunsă de un înalt tĕrîm stîncos, care mărginesce tabloul şi deştéptă imaginea unuĭ ţĕrm opus. (Luntrea e mişcată mult maĭ tare decât se vede în desemnul luĭ Bartoli; dincolo de dênsa în fund e teren nu bine lămurit, nu e munte ridicându-se în sus; din contra, un edificiŭ enigmatic construit din scândurĭ şi avênd fronton; el de sigur nu aparţine luntreĭ.)

7. Bartoli nr. 245. Plecarea în interiorul ţĕrieĭ. Pretorieniĭ se pun în marş cu cele treĭ signa ale lor, defilând înaintea luĭ Traian, care stă pe o colină. Un vehicul tras de o pereche de catîrĭ cară armele lor; armata trece pe lângă un oraş întărit, drumul urcă continuŭ în sus.

8. Bartoli nr. 247. Călărimea din gardă cu un vexillum s'a pus în capul trupeĭ; Traian merge călare înainte, într'o regiune muntósă, unde munţiĭ se înalţă într'o parte. O cétă de Dacĭ cu copiiĭ lor îl întîmpină plinĭ de respect şi rugătorĭ.

9. Bartoli nr. 249. Localitate, indicată printr'un arc şi prin abreviaţiunea uneĭ case saŭ templu, lăcuită de sigur de către Romanĭ şi barbarĭ. Traian ocupat cu un mare sacrificiŭ;[3] şése altare, patru vite; o grupă de Romanĭ în tunică şi togă asistă rugătorĭ împreună cu copiĭ; la spatele lor familiĭ de barbarĭ, femeile cu talie majestósă şi privire nobilă, cu măhrame pe cap şi cu mantale încinse.

[1] Froehner, La colonne Trajane décrite p. 135, 78 a vĕḑut în oraşul din Moesia Bartoli nr. 262 un theatru, care însĕ de sigur nu e decât un amfitheatru de lemn.

[2] E. Assmann, l. cit. p. 1603, fig. 1667. — Din eróre d. Froehner, l. cit. p. 128 raportéză luntrea la scena următóre; tot aşa face şi Pollen, Description of the Trajan column p. 155 LXVII. Figurile următóre nu debarcă, nicĭ corabia agitată în acest mod nu permite o debarcare. Partea sa din'nainte nu e fără intenţiune acoperită, aşa că vasul servesce numaĭ ca figură accesorie de peisagiŭ: legănatul luĭ caracterisă porturile duble ale oraşuluĭ, din carĭ unul oferă totdeauna adăpost contra vêntuluĭ. Asupra situaţiuneĭ mult căutate a unor asemenea oraşe maritime (ζ 264 καλὸς δὲ λιμὴν ἑκάτερθε πόληος): Gustav Hirschfeld, Zur Typologie griechischer Ansiedlungen im Alterthum, Historische und philologische Aufsätze, Festgabe an Ernst Curtius p. 10 seq. a tiragiuluĭ deosebit.

[3] Direcţiunea surprinḑétóre a împĕratuluĭ spre stînga nu e motivată prin vre-o necesitate a varietăţiĭ, dér se repetă evident cu d'opotrivă intenţiune în nr. 13.

www.dacoromanica.ro

10. Bartoli nr. 251. Soldaţĭ de geniŭ lucrând cu sapa, aruncănd pământul, doborînd arburĭ, sînt ocupaţĭ să facă un drum de munte. Eĭ pórtă încălţăminte şi bluze de lucrător, saŭ tunice fără mănecĭ, scuturile sexagonale le a lăsat la o parte, un tînĕr supraveghetor dă ordine. În pădure un mic loc întărit şi un castrum (?) deşert, póte închipuit ca loc de cantonare al soldaţilor. Împĕratul lipsesce.

11. Bartoli nr. 254. Dacĭĭ fug din tóte părţile în fortăréţa din vêrful unuĭ munte. Împĕratul ĭarăşĭ lipsesce, tot asemenea şi în scena următóre.

12. Bartoli nr. 255. Înderătul şi înaintea ziduluĭ unuĭ castrum pretorienĭĭ se apără cu eroism contra barbarilor năvălitorĭ.

13. Bartoli nr. 256, reprodus în fig. 127. Treĭ zidurĭ de valurĭ paralele unul dupĕ altul, carĭ traversézĕ d'acurmedişul tótă suprafaţa reliefuluĭ. Pretorienĭ şi legionarĭ se luptă în cel maĭ mare pericol contra unuĭ asalt desperat al Dacilor; aceştia aŭ trecut dejà într'un loc peste douĕ valurĭ. Legionarĭ cu tîrnăcópe şi soldaţĭ în tunice, carĭ amestică mortariŭ şi dobóră arburĭ, lucrézĕ la al treilea şi cel maĭ din-lăuntru zid al valuluĭ, pe care Dacĭĭ nu l'aŭ luat încă. Sĕlbatecă, pept la pept şi nedecisă luptă. Pe când trupe nouĭ legionare sosesc de departe în dosul uneĭ liniĭ de munţĭ, Traian aduce imediat ajutor; armat cu lorică el alérgă în capul unuĭ escadron de gardă şi înflăcăréză pe luptătorĭ cu gest vorbitor. Acésta e singura bătălie de pe tótă Columna, în care împĕratul intervine personal. Dovadă că prin murĭĭ paralelĭ nu se'nţelege o fortificaţiune obicĭnuită, ci lungĭ valurĭ de câmp, ce merg aprópe paralel traversând o întrégă regiune, este comparaţiunea lor cu tóte cele-lalte zidirĭ de fortificaţie de pe Columnă, precum şi o monetă a luĭ Numonius Vaala, care-şĭ deriva numele dela asaltul unuĭ vallum (fig. 128).[1]

14. Bartoli nr. 259. Mare pod peste Dunăre în Moesia de sus în dreptul Turnuluĭ-Severin, Traian face sacrificiŭ în costum de călătorie (tunică şi paenula), în asistenţa legionarilor.

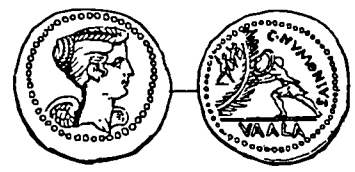

Fig. 128. Aureus al luĭ Numonius Vaala.

Nu póte încăpea nicĭ cea maĭ mică îndoinţă, că există o mare legătură în şirul reliefurilor pênĕ aci descrise. Succesiunea părţilor este simplă şi firéscă; transiţiunile ideilor se suplinesc mult maĭ uşor, de cât bunióră în unele ode ale luĭ Horaţiŭ. Nu numaĭ persóna împĕratuluĭ, dér şi indiciĭ de alt soiŭ, cum ar fi costumul sĕŭ de drum şi stégurile escorteĭ sale, ne presintă o legătură ce percurge totul dela un cap la altul. Posiţiunea şi chipul de a fi al oraşelor, ce visitézĕ împĕratul, sînt tractate aşa de amĕnunţit fie-care în parte, în cât

[1] Dupĕ E. Babelon, Monnaies de la république romaine II 264. — Cohen, Médailles impériales I² 51.

www.dacoromanica.ro

e cu neputinţă să nu recunóscem intenţiunea vĕdită de a deştepta în spectator amintirĭ şi nume determinate. De aceĭa nu rĕmâne în cestiune de cât, décă din tradiţiunea nóstră se póte căpăta încă acea sumă de cunoscinţe, pe care născocitorul compositiunĭi trebuĭa să compteze ca o presupunere necesară a priceperii.

D-niĭ Dierauer, Pollen şi Xenopol, fără o argumentare maĭ de aprópe, consideră călătoria ca făcută pe Dunăre.[1] Cât de greşita este acéstă părere, o dovedesc delfiniĭ dintre valurĭ, formele corăbielor de rĕsboiŭ, configuraţia porturilor cu ale lor case de năvĭ, farurĭ şi întinse construcţiunĭ pe litoral, ca să trecem peste alte probe indirecte, dar carĭ nu combat cu maĭ puţină tărie acéstă interpretaţiune. E încă de observat, că asemenea interpretaţiune este tot într'o vreme şi o renunţare dela orĭce legătură internă a evenimentelor presentate. Cu dréptă şi pĕtrunḑĕtóre privire d. Froehner a recunnoscut caracterul calătorieĭ maritime, totuşĭ cursul ce dă acesteĭ călătoriĭ trebue să ne surprinḑă sub maĭ multe raporturĭ. Dacă face pe Traian să încépă voĭagĭul la Ancona, şi îl duce apoĭ, cu nr. 3 al descripţiunĭi de maĭ sus, la Ravenna, cu nr. 6 într'un port din Gallia cisalpină, cu nr. 7, în Istria, — prin acésta dênsul maĭântĕiŭ rĕmâne dator să ne dea un motiv, pentru ce o călătorie în genere aşa de scurtă a fost întreruptă prin maĭ multe debarcărĭ; al doilea, ajunge la următorul curios resultat: este silit să lase neexplicată atăt fisionomia de peisagiŭ a locurilor atinse în călătorie, cât şi tótă succesiunea scenelor pênĕ la consecraţiunea poduluĭ dela Dunăre. Nu maĭ menţionăm împrejurarea, că un port istrian ar fi fost punctul de plecare cel maĭ nepotrivit pentru un marş către Moesia superióră. De aceea nu e de mirat, décă în ediţiunea cea mare a Columneĭ traiane, publicată maĭ târḑiŭ, d. Froehner n'a maĭ repetat şi acéstă părere nesigura, renunţând, pre cât se vede, la dînsa.[2]

Linia geografică cea maĭ scurtă între Roma şi Viminacium o designă valea Narenta din Dalmaţia; prin defileurile măreţe ale acesteĭ vaĭ, în primele timpurĭ ale epocei imperiale se deschisese o comunicaţiune saŭ se completase una dejà existentă.[3] Dar pentru continuarea eĭ în valea Drineĭ şi a Saveĭ avem întîile mărturiĭ numaĭ din secolul al treilea, decĭ nu e probabil ca să fi fost pe acolo drum deschis în epoca luĭ Traian; apoĭ acela care cunósce de visu mersul dificil, adesea-orĭ periculos, al acesteĭ comunicaţiunĭ, nicĭ-odată nu va pretinde dela vr'un împĕrat ca sa alégă acéstă cale. Încă şi maĭ puţin putem lua în consideraţiune îngustele şi repeḑile drumurĭ ale pasurilor saŭ trecătórelor din Dalmaţia nordică peste Alpiĭ Dinaricĭ,[4] de órece acestea servĭau maĭ cu sémă nevoilor locale şi erau impropriĭ prin a lor construcţiune pentru marşurĭ militărescĭ. Faţă de frecuentata şi uşor accesibila legătură pe uscat prin Aquileia şi Emona în valea Saveĭ,[5] şi care se împreuna cu cele maĭ însemnate artere de comerciu ale peninsuleĭ italice, — vechiul drum,[6] cum se pare, ce

---

[1] Dierauer op. cit. p. 98, 2. Pollen, The Trajan column p. 151 LXII seq. Xénopol, Revue hist. XXXI 310.

[2] Froehner, La colonne Trajane IV p. XIII seq.

[3] Philipp Ballif, Römische Strassen in Bosnien und der Hercegovina p. 36 şi Patsch tot acolo, p. 56 şi 64. C. I. L. III Suppl. 10164—10166.

[4] Philipp Ballif, loc. cit. p. 8 seq. Adolf Bauer, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XVII 136 seq.

[5] Strabo VII 5, 2 p. 314. H. Nissen, Italische Landeskunde 166.

[6] A. von Domaszewski, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XIII 151.

www.dacoromanica.ro

conducé dela Lissum-Alessio, peste munţiĭ Albanieĭ, la Nisch în valea Moraveĭ, şi apoĭ maĭ departe la Viminacium, abia dacă ar fi oferit celuĭ ce pleca din Roma avantagĭul uneĭ maĭ marĭ scurtimĭ, de sigur însă nu şi al uneĭ comodităţĭ maĭ marĭ. Dar cu acésta tóte cunoscutele de tot felul comunicaţiunĭ imaginabile, ce putéŭ fi utilisate dela Adriatica la Moesia superióră, sînt sleite, şi niciuna din ele, cum vedem, nu esplică enigma debarcărilor des repetate ale împĕratuluĭ; maĭ puţin încă lămuresc ele enigma şi maĭ mare, cum puté dênsul să se cĭocnéscă cu Daciĭ, înainte de a fi sosit la podul cel noŭ construit lângă Turnu-Severin. Aceste probleme se deslégă sau se limpeḑesc numaĭ, dacă acea călătorie ar fi avut cu totul alte scopurĭ şi ar fi trebuit să aducă pe împĕrat la Dunărea-de jos cât maĭ repede posibil.

Cu multă pĕtrundere d. Froehner a presupus oraşul Ancona ca locul de îmbarcare pentru voĭagiŭ, şi motivele invocate de dênsul în sprijinul acesteĭ părerĭ pot fi îmmulţite şi ridicate la deplină probabilitate. Precum indică acel drum şerpuit, ce scobóră la arcul de triumf de pe proeminenţa de lângă ţĕrm, oraşul era situat pe o înălţime d'asupra măriĭ. Acésta nu convine nicĭ-unuĭ alt loc maritim al Italieĭ pe Adriatica, de cât numaĭ Anconeĭ. Dupĕ monedele acestuĭ oraş,[1] şi dupĕ marturiile scriitorilor,[2] divinitatea luĭ principalĕ era Aphrodite, al căreĭ sanctuar relieful îl caracterisă în realitate ca atare şi-l scóte cât maĭ limpede în evidenţă. El se afla pe muntele Guasco, unde ĭ-a luat locul Sânctul Cyriacus, d'asupra digueluĭ dela port, pe care se înalţă încă pênĕ astăḑĭ arcul de triumf al luĭ Traian. Relieful le reproduce cu tótă esactitatea pe amêndouĕ: şi acea înâlţime din apropiere, şi posiţiunea absolut neobicĭnuită a arculuĭ pe molo fórte aprópe de mare. Pentru Roma portul cel maĭ apropiat de ţĕrmul oriental era Ancona, care pe lângă acésta maĭ avé şi un drum bun, încă un avantagiŭ maĭ mult asupra depărtatuluĭ Brindisi.[3] Dejà în secolul II înainte de Chr. Ancona servia marineĭ romane ca basă de operaţiune;[4] chĭar după ce Ravenna devenise portul de căpetenie al marineĭ pe Adriatica, Ancona poseda o staţiune pentru flotă.[5] Traian îmbunătăţi acest port şi-l asigurâ printr'un molo, precum tot el făcuse Capitala să fie şi în partea eĭ de Vest maĭ accesibilĕ relaţiunilor maritime. Se scie că Senatul înâlţase împĕratuluĭ tocmaĭ pe acel molo arcul de triumf inaugurat în anul 115 «quod accessum Italiae hoc etiam addito ex pecunia sua portu tutiorem navigantibus reddiderit».[6] Nimica în sine nu are

---

[1] Barclay V. Head, Historia numorum p. 19. British Museum Catalogue of Greek coins, Italy, p. 40. Th. Mommsen, Römisches Münzwesen 209.

[2] Catull XXXVI 11 Nunc, o caeruleo creata ponto, quae sanctum Idalium Uriosque portus quaeque Ancona Cnidumque arundinosam colis etc. Juvenal sat. IV 39 incidit Adriaci spatium admirabile rhombi ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon, implevitque sinus etc. Cuvêntul «sustinet» zugrăvesce posiţiunea cea înaltă. Fericitul pescar duce marele calcan dela Ancona la villa luĭ Domiţian din muntele Alban.

[3] Via Trajana dela Benevent la Brindisi a fost începută, cum se vede din stîlpiĭ miliarĭ (C. I. L. IX 5998 seq.), la anul 109; monetele arată că ea s'a dat în circulaţiune la a. 112 saŭ 113, ĭar în 114 a fost înfrumuseţată cu arcul de triumf din Benevent.

[4] Livius XXXXI 1, 3 adversus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui tuendae viginti navibus maris superi orae Anconam velut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra litora usque ad Tarentum, C. Furius laeva usque ad Aquileiam tueretur. — Despre însemnătatea Anconeĭ: Th. Mommsen, C. I. L. IX p. 572; Huelsen la Pauly-Wissowa, Realencyklopädie s. v.

[5] Otto Fiebinger, De classium Italicarum historia et institutis, stud. Lips. vol. XV 336. Comp. Cicero, Philipp. XII 9, 23.

[6] C. I. L. IX 5894.

www.dacoromanica.ro

isbitor, ba chĭar ni se pare natural faptul, că artiştiĭ Columneĭ traiane, care se finise cu douĭ anĭ maĭ înainte, avênd să ţină sémă de orĭ-ce titlu glorios al împĕratuluĭ, considerară acest arc ca fiind dejà terminat cu desăvîrşire şi-l înfrumuseţară cu figurĭ indiferente, înainte de a se fi hotărît şi cunoscut ultimul sĕŭ ornament: acesta consista dintr'o statuă ecŭestră a luĭ Traian şi din statuele soţieĭ şi suroriĭ sale.[1] Diferenţa în sine este destul de neînsemnată, şi orĭ-cum ar fi s'o judecăm, ea nu póte aduce nicĭ-o vătămare ponderosităţiĭ tutulor celor-alte argumente. Cel ce pleca din Roma, în anotimpul cel bun, ca să vină la Dunărea de jos pe mare, nu puté alege un drum maĭ scurt de cât prin Ancona, şi luĭ Traian nu-ĭ rĕmănea de cât flota Adriaticeĭ. Scim din Vegetius că regiunea, în care acéstă flotă îşĭ făcea serviciul, era cert limitată; că flota dela Misenum se întrebuinţa în Vest şi în Sud pênĕ la Egypt; dar cea dela Ravenna avé pe lângă serviciul illyrico-grecesc, încă şi comunicaţiunea cu Propontidea, cu Marea-Négră şi cu întreg Orientul spre Nord de Creta şi de Cypru.[2]

Linia directă a Orientuluĭ, care faţă de cursul în jurul Peloponnesuluĭ era cu opt saŭ ḑece ḑile maĭ scurtă, trecea prin Corinth. Aci drumul de tîrîş al luĭ Diolkos nu transporta de cât micĭ vase, decĭ eraŭ inevitabile: o debarcare la Lechaion şi o nouă îmbarcare la Kenchreai.[3] Amêndouĕ acestea sînt represintate în scenele nr. 2—4, carĭ se esplică astfel în modul cel maĭ natural; ĭar oraşul, situat între douĕ porturĭ şi prin finele trăsurĭ ale compositiuneĭ aşa de tare diferenţiat de oraşul cu douĕ porturĭ dela nr. 6, se potrivesce nu se póte maĭ bine cu Corinthul. Nu maĭ puţin minunat convine şi însemnatul sacrificiŭ nr. 5, făcut afară din oraş, pentru care Traian trebue să trécă peste un dél, ce'l urcă cu o vĕdită grabă, ca să nu-şĭ întărḑie călătoria. Este vorba de celebrul sanctuar isthmic al luĭ Poseidon şi Palaimon, care se afla departe o oră şi jumĕtate, lângă ţĕrmul oriental. În acest sanctuar călătoriĭ, carĭ trecéŭ pe acolo, avéŭ interes să-şĭ asigure prin sacrificiĭ o navigaţiune favorabilĕ. Calea scobora din înălţimea oraşuluĭ maĭ întĕiŭ în valea dela Hexamilia, şi pe urmă în sus peste cóma lată a unuĭ dél,[4] prin urmare din punct în punct întoc-

[1] L. Rossini, Gli archi trionfali tav. XLIV—XLVI p. 8 «Sono salito sopra l'arco, e vi ho trovato un foro quadrato nel mezzo, largo mezzo metro e profondo sino al principio della serraglia. Annesso a tal foro rimane ancora il piantato di tre gambe del cavallo che sosteneva la statua di Trajano, e di quà e di là del cavallo due altri perni nei quali si vede che erano conficcate due altre figure, cioè una Vittoria ed un Guerriero che teneva pel freno il cavallo. Sugli angoli si osservano altri buchi e perni, nei quali dovettero essere le statue di Marciana sorella di Trajano, e di Plotina sua moglie, come si rileva dalle sottoposte iscrizioni. Che vi fosse la statua equestre di Trajano, lo prova pure evidentemente, a mio credere, la gamba di un cavallo di bronzo trovata ai tempi d'Innocenzo XI, nel fabbricare la moderna scala che mette all' arco, e che fù posta in una nicchia appositamente fatta nella sala del palazzo comunale di Ancona sopra la porta d'ingresso, ove con una lunga iscrizione, che narra il fatto, si ammira tuttavia.» Arcul avé patru semicolóne corinthiane, o friză ca şi o attică fără decoraţiunĭ, poseda însă ornamente de bronz adĕogite.

[2] Vegetius IV 31 Apud Misenum igitur et Ravennam singulae legiones cum classibus stabant, ne longius a tutela nobis abscederent et, cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes navigio pervenirent. Nam Misenatium classis Galliam Hispanias Mauretaniam Africam Aegyptum Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo. Classis autem Ravennatium Epiros Macedoniam Achaiam Propontidem Pontum Orientem Cretam Cyprum petere directa navigatione consueverat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse quam virtus.

[3] Ludwig Friedländer, Sittengeschichte Roms II[5] 22 seq. Ernst Curtius, Peloponnesos I 14 şi 28, 13. B. Gerster, Bulletin de correspondance hellénique 1884 225 seq.

[4] Comp. fig. 129, desenată dupĕ charta topografică din Baedeker, Griechenland[3] la p. 239, care învederat se referă la planurile cele maĭ nouĭ ridicate de ingineriĭ francezĭ.

www.dacoromanica.ro

maĭ aşa cum vedem că se mişcă lunga procesiune festivală de pe relief. Nu e nevoe să amintim, că aceste deosibirĭ de nivel, cu tărie marcate într'o compositiune, ce potrivit stiluluĭ era mărginită la linie dréptă, avéŭ însemnătate înainte de orĭ-şi-ce alt lucru. Asemenea, faptul că în relieful în cestiune locul sacrificiuluĭ se află maĭ sus, afară din portul de îmbarcare, corĕspunde admirabil situaţiuneĭ topografice, care în general nu s'ar fi putut traduce în limbagĭul sculptureĭ în chip maĭ simplu şi maĭ fericit. Acéstă esactă reproducţiune a relaţiunilor locale a scutit pe artist de necesitatea de a maĭ represinta şi templurile aceluĭ loc; afară de acésta ele eraŭ de puţină însemnătate, dupĕ cum ni s'a transmis prin tradiţiune şi s'a confirmat prin săpăturile făcute de învăţaţiĭ francezĭ.[1] Ca un peisagiŭ se înfăţişa înainte de tóte zidul cel întarit cu turnurĭ al peribolului, care se lega cu strategicul val transversal al isthmuluĭ şi a servit de fortăréţă încă din primiĭ timpĭ aĭ imperiuluĭ roman pênĕ târdiŭ încóce în epoca turcéscă.[2] Prin acésta póte deveni inteligibilĕ clădirea fortificatorică, ce apare la spatele sacrificiuluĭ. Încă şi din causa lucrurilor sale preţióse acest sanctuar, fiindcă era pré expus, a putut avé o mică garnisonă militară; tot aşa fortăréţa sanctuaruluĭ Aphroditeĭ pe muntele Eryx în Sicilia poseda o garnisonă permanentă de soldaţĭ romanĭ, carĭ stetéŭ sub un tribun titular.[3]

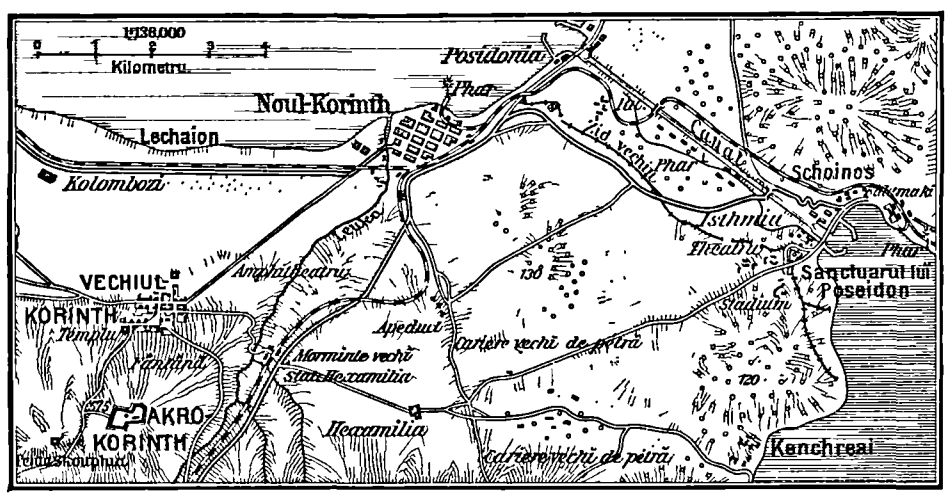

Fig. 129. Isthmul de Corinth.

Orașul grecesc cu douĕ porturĭ dela nr. 6 este cea maĭ impunĕtóre vedută locală ce ne întîmpină pe Columna luĭ Traian. Din acéstă causă ar sta aprópe în legătură cu explicaţiunile nóstre, ca s'o raportăm la Byzanţiŭ,[4] oraşul cel maĭ populat, cel maĭ însemnat din

---

[1] Monceaux, Gazette archéologique IX 273–285, 354–363 pl. 38. Pausanias II 1, 7 τῷ ναῷ δὲ ὄντι μέγεθος οὐ μείζονι ἐφεστήκασι Τρίτωνες χαλκοῖ. Înălţimea colónelor se calculéză numaĭ la şése metri.

[2] Monceaux op. cit. p. 276 «Appuyé au mur de défense du Peloponnèse, ce sanctuaire commandait l'une des routes stratégiques de la région. Les grosses tours donnaient à l'enceinte l'aspect d'une petite place d'armes. Les fortifications que nous venons de décrire sont l'œuvre des Romains», şi cum se conchide la p. 284 seq., după criteriĭ architectonice şi mărturiĭ scrise (între altele C. I. G. I nr. 1104), din timpul luĭ August.

[3] Diodor IV 83. C. I. L. X p. 746 şi 750 n. 7258. I. G. S. et I. n. 282; 355. A. Holm, Geschichte Siciliens 375. Asupra acesteĭ nemerite analogiĭ ne făcu atent d. Eugen Bormann.

[4] Herodian III 1, 5 Βυζάντιον, πόλιν τῶν ἐπὶ Θράκης μεγίστην τότε καὶ εὐδαίμονα, πλήθει τε ἀνδρῶν καὶ χρημάτων ἀκμάζουσαν · κειμένη γὰρ ἐπὶ τῷ στενοτάτῳ τῆς Προποντίδος πορθμῷ προσόδοις ταῖς ἀπὸ θαλάσσης τελῶν τε καὶ ἁλείας μεγάλως ὠφελεῖτο, γῆν τε πολλὴν καὶ εὐδαίμονα κεκτημένη ἐξ ἑκατέρου τῶν στοιχείων πλεῖστα ἐκέρδαινεν. C. Plini et Traiani epist. LXXVIII 1 Ea conditio est civitatis Byzantiorum confluente undique in eam commeantium turba, ut secundum consuetudinem praecedentium temporum honoribus eius praesidio centurionis legionarii con-

www.dacoromanica.ro

provincia tracică, caşi de pe întregul litoral rĕsăritén al Europeĭ. Limba de pămênt Istambul, care înaintéză în formă de semicerc şi în coprinsul căreia se mărginea vechiul oraş, ambele porturĭ la Nord-est şi la Sud-vest, puternicile zidurĭ carĭ în lupta luĭ Septimius Severus cu Pescennius Niger opuseră resistenţă anĭ îndelungaţĭ, mulţimea edificiilor publice, altarul de debarcare al Atheneĭ Ecbasia, care se afla aprópe de vîrful promontoriuluĭ, — nimic din tóte acestea nu ne-ar contraḑice. Atitudinea uĭmitor de apatică a populaţiuniĭ la sacrificiul imperial, — trăsură de sigur representată nu fără intenţiune şi care reclamă o esplicare, — ar puté caracterisa mândria tradiţională a cetăţiĭ libere, civitas libera. Traian a priimit o magistratură saŭ un sacerdoţiŭ în Byzanţiŭ, şi a fost acolo onorat împreună cu companionul sĕŭ din rĕsbóĭele dacice, cu Hadrian, prin statuĭ ecŭestre.[1] Neapărat însă că nicĭ-unul din aceste indiciĭ nu este conclusiv, şi tablourile maĭ departe ne spun numaĭ, că Traian a trecut de douĕ orĭ (nr. 8 şi 10—11) peste un munte, ceea-ce presupune un port meridional. De aceea nu póte fi vorba de nicĭ-un port al Mărĭĭ-Negre, precum nicĭ de Mesembria[2] cea cu douĕ porturĭ; acest oraş, legat cu Marcianopolis printr'o cale făcută peste extremul Balcan, era afară de acésta pré mic din punctul de vedere topografic, se afla ridicat d'asupra mărĭĭ şi cu greŭ ar fi avut un theatru. Locul de debarcare avé să-l determine maĭ pre sus de tóte drumurile militare ale provincieĭ, despre carĭ posedăm încă pré puţine cunoscinţe sigure din epoca antetraianică;[3] apoĭ încă şi sprijinul uneĭ pĭeţe frecuentate, care să dispună de bogate resurse, trebuĭa să aĭbă însemnătate pentru marşul înainte al armateĭ. Cum Perinth şi Ainos, carĭ ar veni aci în consideraţiune, sînt escluse din causa formeĭ litoraluluĭ lor, n'ar maĭ rĕmâne în cestiune decât Traianopolis la îmbucătura Ebruluĭ. Aicĭ în realitate a şi debarcat Ovidiŭ, când se ducea în exiliŭ la Pontul-Euxin pe un drum care coincidă de mirare cu al

---

sulendum habuerimus. Si Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, onerabimus nos exemplo: plures enim, et quanto infirmiores erunt, idem petent. Dio Cassius LXXIV 10, 5 οἵ τε λιμένες ἐντὸς τείχους ἀμφότεροι κλειστοὶ ἀλύσεσιν ἦσαν κτλ. Pentru theatru: Wieseler în Hermann Brockhaus, Griechenland IV 196, 71. Despre altarul Atheneĭ Ekbasia: Dionysii Byzantii anaplus fragm. 8 şi 54 Paulo supra mucronem promontorii Bospori, in quo Byzantium situm est, ara Minervae Ecbasiae. Despre civitas libera: Dio Chrysostomus XXXI 105 seq. Arn. şi W. Henze, De civitatibus liberis 62 seq. — La H. von Moltke, Plan von Constantinopel (Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei, 6. Aufl., herausgegeben von Gustav Hirschfeld, la p. 192) locul portuluĭ de Sudvest, astăḑĭ derîmat, e indicat cu exactitate.

[1] După pasagiul luĭ Cedrenus reprodus la p. 92, 1, care pare a indica o legătură între ambele statuĭ ecŭestre. Despre monetele cu funcţiunea luĭ Traian: Svoronos, Ephimeris archaiol. 1889 p. 110—115; Kalopothakes, De provincia romana 63 seq. şi următórea comunicaţiune datorită amabilităţiĭ d-luĭ B. Pick: «Die Münzen von Byzantion mit der Aufschrift ἐπὶ Τραϊανοῦ Καί(σαρος) τὸ γ′ und dem Kopfe des Traian oder der Plotina auf der Vorderseite (eine grössere Anzahl neuer Exemplare ergänzen und berichtigen die bisher edirten) sind nach dem ersten Dakerkriege geprägt, da Trajan überall den Beinamen ‚Dacicus' führt. Auf den Münzen vor Trajan sind keine Beamten genannt, was mit der Seltenheit der Sache einen besondern persönlichen Anlass wahrscheinlich macht.»

[2] H. v. Moltke în opera sa despre rĕsboĭul ruso-turc dă planul Mesembrieĭ-Misivri pe a treĭa tabelă alăturată. Despre posiţiunea şi anticităţile oraşuluĭ, precum şi despre trecĕtórea pe acolo a Balcanilor, veḑĭ: Constantin Jireček, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn X 157, 173 seq.

[3] C. I. L. III 6123 p. 991, după care Nerone în anul 61 prin procuratorul provincieĭ ‚tabernas et praetoria per vias militares fieri iussit'. Pétra a fost găsită la 36 kilometri de Philippopol, 8 kilometri de Karlova, decĭ dela calea spre Oescus la Dunăre, cale ce este indicată în Tabula Peutingeriana. Comp. pentru acésta Jireček, op. cit. 99.

www.dacoromanica.ro

luĭ Traian; el a trebuit să părăséscă Roma tómna tărdiŭ, s'a aflat în decembre pe la mijlocul Adriaticeĭ, unde furtunele l'aŭ împins către ţĕrmul occidental — relaţiunea sa lasă a se conchide că locul îmbarcăriĭ a fost un port din Italia de sus, aşa dar Ancona saŭ Rimini, ĭar nu Brindisi —, pe urmă a tăiat diametral Marea Jonică, a trecut isthmul şi s'a dus peste Samotrake la Tempyra, ca să traverseze în fine Thracia, pe când corabia sa îşĭ urma înainte cursul litoraluluĭ la Tomis.[1] Drumul sĕŭ prin Thracia, nu puté să-l facă decât numaĭ prin frumósa vale a Ebruluĭ pênĕ la Uscudama-Adrianopolis; de aci prin munţiĭ Isdrantscha, (fie că era maĭ comod prin valea de alăturĭ a Tonzuluĭ saŭ maĭ direct prin Sadama), la ţĕrmul Pontuluĭ, şi pe urmă prin defileul-litoral peste ultima ramificaţiune a Balkanilor. Acest drum era ca o córdă la arcul depărtat, ce trebuĭa să descrie corabia sa, şi-l făcea să evite periculele călătorieĭ pe mare în Pontul-Euxin.[2] Acéstă cale trebue să fi corĕspuns unuĭ vechiŭ drum de comerciŭ şi ar indica şi pentru Traian linia cea maĭ aprópe şi maĭ naturală a marşuluĭ sĕŭ înainte. Se póte însă pune cu tot dreptul la îndoială, décă oraşul luĭ Traian (Traianopolis), al căruĭ an de fundaţiune nu se cunósce şi ale căruĭa întinse ruine, depărtate astădĭ o oră de la mare, ḑac d'asupra unuĭ deal pe un pământ de aluviunĭ, merita dejà să aĭbă pe Columnă o vedută aşa de măréţă; de asemenea décă în genere el era un adevĕrat port maritim.[3] Prin urmare şi aceste consideraţiunĭ ne conduc tot la Byzanţiŭ. Maĭ e încă de observat, că pentru acest loc cade în cumpănă din punctul de vedere compositional maĭ cu sémă acea stîncă straniă, care deştéptă ideĭa unuĭ ţĕrm opus. Decisiunea în definitiv póte rĕmâne aci, căcĭ pentru scopul nostru ea are o valóre secundară.

Dela ţĕrm Traian pĕtrunde în interior, şi în ceĭ d'ântĕiŭ munţĭ pe unde trece, este priimit cu veneraţiune ca un mîntuitor, de către barbariĭ ce vin să-l întîmpine; aceştia nu se pot deosebi de Dacĭ prin portul şi aspectul lor, şi se simt învederat îngrijaţĭ şi amerinţaţĭ de nevoia rĕsboiuluĭ de pe tablourile următóre. Acest episod n'are nicĭ-un înţeles, décă trebue să-l căutăm undeva în regiunea rîuluĭ Sava, fie în Carniol, fie în Croaţia saŭ în Bosnia; căcĭ maĭântĕiŭ, precum se scie, nicĭ-odată n'aŭ lăcuit Dacĭ, în aceste părţĭ; şi al doilea, era cu neputinţă ca rĕsboiul să fie aci simţit ca un pericol care amerinţa să sugrume ţara lor. Din contra, la nordul Propontideĭ, episodul îşĭ găsesce locul sĕŭ. Dacă Traian întîlnesce în calea sa barbarĭ pacĭnicĭ, cu totul aseměnaţĭ Dacilor, înainte de ce el să încépă ostilităţile cu înşişĭ Dacii, lucrul nu trebue să ne mire: aceĭ barbarĭ nu pot fi de cât un trib din marea naţiune a Thracilor cea mult rĕspîndită în Orient, şi căreĭa Daciĭ îĭ aparţin ca

---

[1] Ovid Tristium I 11, 2 gelido tremerem cum mense Decembri, scribentem mediis Hadria vidit aquis. I 4, 3 nos tamen Ionium non nostra findimus aequor sponte ... v. 19 nam procul Illyriis laeva de parte relictis interdicta mihi cernitur Italia. I 11, 5 postquam bimarem cursu superavimus Isthmon. I 10, scrisă în Samothrake, narează călătoria prin Marea Egeică v. 20 Threĭciam tetigit fessa carina Samon. Saltus ab hac terra brevis est Tempyra petenti: hac dominum tenus est illa secuta suum. Nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos: Hellespontiacas illa relegit aquas. Fastorum I 389 Exta canum vidi Triviae libare Sapaeos, et quicunque tuas accolit, Haeme, nives.

[2] Cu acest drum se asémănă, în Lycia, calea Limyra—Saradschik—Adalia, care tăia cursul în arc din gĭurul periculosuluĭ cap Chelidonia; comp. Reisen im südwestlichen Kleinasien II 151.

[3] Albert Dumont, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, réunis par Th. Homolle p. 225 asupra poziţiuniĭ şi antichităţilor oraşuluĭ Trajanopolis. Kalopothakes, De Thracia provincia romana 35 seq.

www.dacoromanica.ro

grupa cea mai nordică.[1] Dupĕ revolta lor desperată sub Tiberiŭ, Thracii fuseseră supuşi pentru totd'auna dominaţiuneĭ romane, şi în unghĭurile munţilor lor eĭ rĕmăseseră neatinşi de elenisarea ţĕriĭ, pe care politica imperială o continua cu paşi nouĭ. Aceste fapte explică cele precedente. Dacă acum linia marşutuluĭ luĭ Traian nu se póte determina maĭ exact, totuşĭ luĭ nu-ĭ maĭ rĕmânea să trécă în sudul Balcanilor decât un singur şir de munţĭ, lanţul Istrandscha,[2] pe care-l străbate rîul Tonzus, afluentul nordic al Hebruluĭ; eĭ bine, dupĕ cum recunóscem din chărţile statuluĭ-major rusesc, acéstă vale laterală oferea cea maĭ uşóră comunicaţiune către nord. Decĭ în acéstă regiune trebue să aşeḑăm scena de maĭ sus. Aicĭ lăcuĭaŭ Odrysiĭ, aĭ căror principĭ încă de multă vreme avéŭ sentimente amicale pentru împĕraţiĭ romanĭ, şi înainte de ce Claudius să fi creat provincia, eĭ stĕtuseră în legăturĭ de vasalitate cu Roma.[3]

Lângă tabloul munţilor se alătură cu nr. 9 un sacrificiŭ maĭ mare. Locul în care el se face este şes, şi pentru că în nr. 10 urméză un noŭ munte, locul acela trebue neapărat să se găséscă într'o vale; el aré o populaţiune mixtă de Romanĭ şi de barbarĭ. Acestor condiţiunĭ ar corĕspunde tracicul Deultus, nu departe de Marea-Négră, ridicat de Vespasian la rangul de colonie.[4] Al douilea munte, prin a căruĭa pădure se construesce, în cotiturĭ, o cale cu pantă fórte repede, este închipuit maĭ departe şi maĭ în sus, prin urmare este Balcanul; şi imediat dincolo de dênsul rĕsboĭul isbucnesce. Aicĭ însă, caşi în scenele următóre nr. 11 şi 12, acolo unde barbariĭ fug în fortăréţa de pe vêrful unuĭ munte unită cu o vale baricadată, precum şi maĭ departe, acolo unde eĭ se mĕsóră cu pretorienĭĭ într'un asediŭ greŭ, împĕratul dispare de odată. El reapare tocmaĭ în lupta dela valurile de câmp (nr. 13), şi anume alergând acolo spre stănga, decĭ contrariŭ direcţiunĭĭ constante de pênĕ acum; tot astfel, puţin maĭ 'nainte la sacrificiul nr. 9, el este, lucru curios, întors spre stănga. Acéstă schimbare a orientărĭĭ din nr. 9 şi 13, care ne izbesce, coincidă de sigur nu fără intenţiune cu absenţa împĕratuluĭ în nr. 10 pênĕ la 12, absenţă care la rêndul sĕŭ cere şi ea o explicare. Prin combinaţiune resultă ideia, că puţin înainte de nr. 9, saŭ cu însuşĭ acest numĕr, se stabilesce o divisiune a marşuluĭ în douĕ colóne. Infanteria de gardă, fără împĕratul, merge peste pasul cel repede şi are să susţină singură prima luptă crâncenă de dincolo; cavaleria de gardă cu împĕratul înaintéză pre drum deschis şi aduce legionarilor strîmtoraţĭ la valurile de câmp ajutorul dorit. Faptele închipuite de artă pe reliefurĭ, le-ar pune în lumină pentru prima colónă trecerea Balcanilor la Nicopolis ad Haemum, şi pentru cea de a doŭa, calea comodă pe lângă ţĕrm câtre Marcianopolis. Nicopolis era o noŭă fundaţiune a luĭ Traian în amintirea uneĭ victoriĭ asupra Dacilor; acéstă victorie nu şĭ-a găsit încă pênĕ

---

[1] Comp. ultima esplicaţiune erudită a scirilor ethnografice dată de Wilhelm Tomaschek, Die alten Thraker, Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Classe, CXXVIII, IV; CXXXI, I.

[2] ‚Mons Asticus' după Tabula Peutingeriana, lipsind în charta luĭ Kiepert; comp. W. Tomaschek, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel II 39, Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften CXIII I 321.

[3] Th. Mommsen, Römische Geschichte V 21 seq., 192 seq., 278 seq.

[4] Wilhelm Tomaschek op. cit. II 2, p. 71. C. I. L. VI 3828. Colonia Flavia Pacis Deultensium. Kalopothakes, De Thracia provincia romana 33 seq.

www.dacoromanica.ro

acum nicĭ-o consideraţiune şi nicĭ-un loc în comentariile Columneĭ.[1] Valurile de câmp însă din marea bătălie, a căreĭ sórtă o decide Traian, şi care e singura luptă de pe tótă Columna, cum vĕḑurăm, unde împĕratul intervine personal, sînt cunoscutele valurĭ ale Dobrogeĭ, în vecinĕtatea cărora se înalţă monumentul triumfal al întreguluĭ rĕsboiŭ.

Cu acésta dar am puté ḑice că s'a aflat ceea-ce căutam, şi că posiţiunea surprinḑĕtóre a monumentuluĭ dela Adamklissi are acum o firéscă explicaţiune. Cele ce urméză maĭ departe pe Columnă cu nr. 14 înainte, inaugurarea mareluĭ pod de la Turnu-Severin, unde împĕratul nu maĭ are împregĭurul sĕŭ pretorienĭ, ci legionarĭ, precum şi tóte cele-lalte întreprinderĭ făcute din cóce de Dunăre, alcătuesc destul de clar un noŭ capitol în sine desăvîrşit al rĕsboĭuluĭ. Dar dacă dintr'o singură săritură sîntem transportaţĭ pe acéstă noŭă scenă, ĭar călĕtoria împĕratuluĭ în susul Dunăriĭ, fie pe uscat, fie pe apă, a fost lăsată cu totul afară, acésta n'are nevoĭe de vr'o justificare. Programul n'ar fi oferit nimic din ce se puté representa saŭ era vrednic de representat, şi în transiţiunĭ de acest fel, metódele expunerĭ diferă. Acolo unde scriitorul légă într'una fără întrerupere, desenatorul compuitor, care nu póte de cât discretul să-l pună în şir, este constrîns să facă omisiunĭ, carĭ totuşĭ la locul lor potrivit întăresc maĭ mult înţelesul, de cât îl strică.

Cel ce este înclinat a simţi claritatea delicată a mersuluĭ ideilor artistice, şi nu-şĭ cruţă ostenéla, ca luând în mână admirabila chartă cea maĭ nouă a d-luĭ Kiepert,[2] să urmăréscă controlând cercetările pênĕ aci expuse, în fototipiile opereĭ d-luĭ Froehner saŭ în Bartoli, care în total se maĭ póte încă utiliza, — acela nu va lipsi, să sperăm, a recunósce calităţile cercetărilor nóstre: ele pun în valóre ceea-ce se vede limpede cu ochĭul; în lucrurile accesoriĭ, rĕmase nesigure, ele nu lasă înapoĭ nimic deschis care să se contraḑică, în fine în tóte cestiunile de căpetenie ele stabilesc o legătură destul de înţelésă. La prima vedere, e adevĕrat, s'ar părea şi trebue să se pară, pré multă îndrăsnélă, ca pe nisce mute sculpturĭ să le facĭ să grăiască despre o bucată perdută a istorieĭ, şi póte pentru prima óră impulsiunea dată de Adamklissi ne-a făcut capabilĭ de acésta; dar şi povestirĭ figurate îşĭ aŭ logica lor, care cu tóte neajunsurile fortuite ale intellecţiuneĭ, nu rĕmâne maĭ puţin logică posibilĕ de urmărit; şi apoĭ aceste povestirĭ sînt tradiţiune, tot aşa de bine cum este şi cea scrisă. Ar fi permis, nicĭ-de-cum însă necesar, să admitem că autorul proiectuluĭ a făcut parte din statul-major al luĭ Traian şi a fost tot-d'auna în escorta luĭ. E destul, că el fiind Grec, cunoscea locurile de căpetenie ale călătorieĭ pe mare; concisa claritate, proprie raporturilor strategice în genere, şi celor romane în deosebĭ, trebuĭa, de la sine evident, ca sub mâĭnĭ exercitate şi sub ochĭ creatorĭ, să trécă din textul scris în conceptul figurat. Muncă a costat pe artist numaĭ resignaţiunea, cu care a trebuit să îngrópe într'o înălţime inaccesibilĕ tot ce avé maĭ bun după o scurtă expositiune a subiectuluĭ.

[1] Ammian XXXI 5, 14 Anchialos capta et tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriae contra Dacos Traianus condidit imperator. Iordanes Getica c. 18 p. 83, 26 M. Nicopolim accedit, quae iuxta Iatrum fluvium est constituta notissima; quam devictis Sarmatis Traianus et fabricavit et appellavit Victoriae civitatem. Despre Nicopolis: Th. Mommsen, Römische Geschichte V 282, 1. Kalopothakes op. cit. 36 seq. Henrici Kiepert, Formae orbis antiqui tab. XVII p. 2, 13.

[2] Henrici Kiepert, Formae orbis antiqui, Berlin 1894, tab. XVII Illyricum et Thracia.

www.dacoromanica.ro

În legătură cu lămuririle ce ne dă Columna luĭ Traian, principalul câştig istoric procurat de Adamklissi, este, că pe theatrul rĕsboĭuluĭ se deschid dimensiunĭ maĭ măreţe de cât cele admise pênĕ acum. Nu numaĭ în Banat şi ţara Ardéluluĭ, dar pe întreg basinul dunărén pênĕ la Marea-Négră în jos, vedem cum se întinde şi se lăţesce întregul foc şi pîrjol aprins de vitézul rege dac şi alimentat de năprasnicĭ vecinĭ din apus şi rĕsărit, carĭ ajută pe Decebal. Barbarĭ din Moldova, aşa trebue să ne închipuim lucrul, începură al douilea rĕsboiŭ; trecură fluviul în primăvara anuluĭ 105 prin locurile lor obicĭnuite, nu departe de mare; strîmtorară fórte mult legiunile din Moesia şi amerinţără să rĕscóle triburile de acelaş sânge din provincia thracică, carĭ putéŭ încă să viseze în tăcere perduta lor libertate. Insciinţat de guvernatorul Moesieĭ inferióre despre pericolul imminent, Traian cu trupe de gardă vine aci, dupĕ o călĕtorie grabnică pe mare; rĕmâne pe timpul vereĭ în Thracia, liniştesce prin aparițiunea sa provincia, şi trecênd dela sud prin douĕ locurĭ Balcanul, preîntîmpină pericolul, ce se desfăşura în lung şi în lat. Douĕ bătăliĭ, una la Nicopolis, cea-laltă la valurile luĭ Traian, încheiă acéstă expediţiune şi dă împĕratuluĭ putinţa să-şĭ ia din noŭ acţiunea sa principală în Moesia de sus şi Transilvania.

Dar nu lipsesc cu totul nicĭ resturĭ împrăştiate ale tradiţiunĭĭ, carĭ să se aplice la acest tabloŭ. Victoria repurtată asupra Dacilor la Nicopolis, despre care vorbesce Ammian, îşĭ află aicĭ pentru prima-óră explicaţiunea sa. Aurelius Victor menţionéză pe un rege Sardonius,[1] aliat pe cât se pare al luĭ Decebal şi părtaş la sórta luĭ. Într'ênsul d. Tomaschek presupune un principe sarmat;[2] atuncĭ ar fi să ni-l închipuim în rĕsăritul Transilvanieĭ, şi cu acésta ar sta în acord faptul, că Jordanes raportézĕ fundarea oraşuluĭ Nicopolis ad Haemum la o victorie a luĭ Traian asupra Sarmaţilor.[3] O amintire, că provincia Dacia datoresce nascerea eĭ isbîndeĭ luĭ Traian asupra Dacilor şi Scythilor, ne-aŭ conservat-o estractele chroniceĭ luĭ Eusebiŭ;[4] şi dacă nu cumva este la mijloc o confusiune, apoĭ chronica luĭ Cassiodorius vine să confirme acĕst fapt, căcĭ la consulatul luĭ Candidus şi Quadratus din a. 105 el observă: «His conss. Traianus de Dacis et Scythis triumphavit».[5] Numerósele însă fundaţiunĭ saŭ extinderĭ de oraşe, întreprinse de Traian în Thracia şi Moesia de jos, şi pe carĭ

---

[1] S. Aurelius Victor, De Caesaribus XIII Quippe primus, aut solus etiam, vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis Sacisque nationibus, Decibalo rege ac Sardonio: simul ad ortum solis cunctae gentes, quae inter Indum et Euphratem amnes inclitos sunt, concussae bello etc. După prima ediţiune critică a scrierĭĭ, făcută de Fr. Pichlmayr, München 1892, p. 15, 4, amêndouĕ manuscriptele, pe carĭ se basézĕ tradiţiunea, aŭ: satisque nationibus .... ac Sardonios. — Pichlmayr (Blätter für das bayrische Gymnasialschulwesen 1888, p. 30) citesce: ‚pileatis capillatisque nationibus, Decibalo rege ac * Sardonios; simul etc.'; Th. Mommsen, Sitzungsberichte der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften 1884, p. 954: ‚aliisque nationibus ... ac Sar[mizegetusa ...]donios'. — După d. Tomaschek nu'ncape nicĭ-o îndoĭală despre numele Sardonius, ultima literă a cuvêntuluĭ ar fi o dittografie. Maĭ bine de cât ‚Jazygisque' al luĭ Schott şi de cât ‚aliisque' ar fi de recomandat după pasagiul luĭ Iordanes citat pe pagina 124, 1 «Sa[rma]tisque», cu tótă asprimea de limbă ce ar resulta. «Auf Goldmünzen von Olbia ist ein sarmatischer König ΦΑΡΖΟΙΟC etwa dieser Zeit bezeugt.» B. Pick.

[2] Wilhelm Tomaschek op. cit. II 2, 41.

[3] Comp. pasagiul reprodus maĭ sus, p. 146, 1.

[4] Eusebi chronicorum II 62 ed. A. Schöne.

[5] Cassiodori chronica p. 140 ed. Mommsen (Chronica minora I). Hieronymus dă aceiaşĭ scire maĭ înainte, în al patrulea an al luĭ Traian.

www.dacoromanica.ro

de altmintrelea nu le egaléză de cât o identică favorisare a patrieĭ luĭ spaniole, apar acum ca naturală consecinţă a acesteĭ expediţiunı.

O nouă lumină în fine se face asupra monetelor bătute de oraşul Tomis; despre acestea d. B. Pick a publicat un articol instructiv, al căruĭa conţinut principal îl reproducem aci.[1] Intre monetele bătute de oraş în primele timpurĭ ale epoceĭ imperiale, acelea carĭ pórtă efigia luĭ Traian atrag atenţiunea prin reversul lor particular. Din ele se cunosc numaĭ puţine exemplare, carĭ se completéză unele cu altele. In fig. 130 reproducem unul din exemplarele maĭ bine conservate, ce se află la Brera din Milan, dupĕ un model în gyps datorit amabilităţiĭ d.-luĭ Imhoof-Blumer. Ele sînt de bronz şi aŭ un diametru de 20 milimetri:

AYT KAIC NЄPOYA TPAIANѠ CЄB ГЄP ΔAK Bust al luĭ Traian cu corónă de laurĭ, lorică şi manta, spre drépta.

Rs.: TO | MI / TѠ | N Tropaion, compus din coĭf, lorică, douĕ scuturĭ şi douĕ pulpare, pe o bază.[2]

În numismatica Thracieĭ şi Moesieĭ rare-orĭ întîmpinăm trofee. Afară de Nicopolis ad Istrum (saŭ ad Haemum), de Bizye şi de Serdica, le găsim numaĭ la Tomis, şi numaĭ aci într'o serie maĭ lungă. Sub domnia luĭ Septimius Severus, în loc de tipul luĭ Traian, găsim pe monedele tomitane un altul maĭ bogat, la care se adaogă douĕ stégurĭ în formă de balaurĭ, douĭ Scythĭ séŭ Dacĭ şeḑênd jos în călcâie şi patru lăncĭ, câte douĕ pe fie-care umĕr. Cunóscem atarĭ monete, ce nu variază de cât puţin între ele, cu însuşĭ capul luĭ Severus, al luĭ Caracalla,[3] al Plautilleĭ[4] (în Paris, fig. 131) şi al luĭ Geta Caesar. Maĭ târḑiŭ, sub Sever şi sub Alexandru, trofeul se combină şi cu figura unuĭ împĕrat. Tóte aceste tipurĭ însă depind de monetăria oraşuluĭ Roma, şi ambele se deosibesc fórte pronunţat de moneta traiană prin aceea, că trofeul lor stă totd'auna pe un têrîm oblu. Numaĭ pe moneta traianică el se ridică d'asupra unuĭ postament, şi acéstă împrejurare probéză că s'aŭ avut în vedere a se reproduce monumentul vecin dela Adamklissi. Rĕmâne numaĭ cestiunea, décă acel postament, care pe originalele monetelor arată nisce inegalităţĭ simţibile, ce nu se pot cu siguranţă esplica, designă numaĭ baza sexagonală a trofeuluĭ dela Adamklissi, saŭ întréga construcţiune cilindrică de jos. O decisiune întru acésta nu putem aştepta de cât dela exemplare maĭ bine conservate.

Fig. 130. Reversul uneĭ monete a luĭ Traian, bătută de oraşul Tomis.

---

[1] B. Pick, Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XV 18—20.

[2] «Exemplare finden sich in der Brera, publicirt von Sestini, Descriptio p. 49, 2 ungenau, besser im Mus. Sanclement. II 182 [daraus Mionnet, Suppl. II 184, 736]; im British Museum, Cat. Thrace p. 55, 9 (vielleicht = Numismatic Chronicle 1869, p. 159, 4); in der Bibliothek Winterthur und bei Rollin; ferner, mit anders vertheilter Inschrift der Rückseite, im Pariser Cabinet (angeführt von Vaillant, Num. gr. p. 30) und im Museum von Bucarest; unsicher ist die Vertheilung der Inschrift auf dem verschollenen Exemplar von Wiczay 7392 = Sestini, Mus. Hedervar. parte Europea I p. 40, 5. — Die Inschrift der Vorderseite ist nur auf der Pariser Münze vollständig, der Dativ TPAIANѠ aber auch durch die Exemplare der Brera und des British Museum gesichert.» B. Pick.

[3] «B. Pick, Wiener Numismatische Zeitschrift XXIII 57, 64. Tacchella, Revue numismatique 1893, p. 57. 32.» B. Pick.

[4] «Blanchet, Revue numismatique 1892, p. 78 n. 70, pl. I 10.» B. Pick.

www.dacoromanica.ro

Obscura monetă câştigă acum pe lângă confirmaţiunea ce ne dă pentru epoca fundaţiuneĭ monumentuluĭ, o valóre istorică a parte. Tipul eĭ, cum am ḑis, nu e împrumutat dela monetele Capitaleĭ. Imitaţiunea figurilor romane pe monete începe tocmaĭ maĭ târḑiŭ, când oraşele din Moesia şi din Thracia făceaŭ speculaţiune fraudulósă cu o batere de monetă supraabondantă, cam dela Septimius Severus încóce. Pênĕ atuncĭ domnea o limitaţiune voluntară saŭ involuntară a dreptuluĭ de a bate monetă; şi oraşele bătéŭ monetă numaĭ atuncĭ când se simţea necesitate de banĭ mĕrunţĭ saŭ la vre-un alt cas particular. Monete imperiale maĭ vechĭ ale acesteĭ regiunĭ pênĕ la Hadrian inclusiv, sunt relativ rare; în speţă, de la Tomis abĭa dacă cunóscem în întreg primul secol vre-o douĕspreḑece baterĭ monetare. Dacă acum întrebăm, ce eveniment particular a putut motivà baterea moneteĭ sub Traian, rĕspunsul precis ni-l dă expediţiunea sa thraco-moesiacă din anul 105. Douĕ circumstanţe vrednice de însemnat maĭ sînt de ţinut în sémă: maĭântĕiŭ împĕratul pórtă aci titlu de Dacicus, decĭ moneta a fost bătută dupĕ primul rĕsboiŭ dacic; al doilea, legenda eĭ arată, lucru neobicĭnuit, numele luĭ Traian în casul dativ. Prin urmare baterea moneteĭ se caracterisă ca o dedicaţiune; ea este un omagiŭ modest adus de metropola tomitană vitézuluĭ căpitan, care prin expediţiunea sa o mîntuise pe dênsa şi întréga provincie de un mare pericol. Ca stampila cea maĭ naturală pentru acest omagiŭ, trebuia însă să se presinte împĕrătescul monument, menit ca să eterniseze în acéstă ţară pré mult strălucita campanie.

Fig. 131. Reversul uneĭ monete a Plautilleĭ bătută de oraşul Tomis.

2. Problema artistică.

Când un monument triumfal trebue să aĭbă recurs la simbolică, vechiĭ artiştĭ avéŭ faţă de ceĭ modernĭ avantagĭul, că nu eraŭ siliţĭ să plăsmuĭască saŭ să împrumute pentru fie-ce cas în parte imaginĭ alegorice; eĭ putéŭ să-şĭ arate talentul lor modelator reproducĕnd forme naţionale deja gata, carĭ fiind în permanentă aplicaţiune, se păstraŭ intacte, tot d'auna próspete şi mlădióse. Intre aceste forme, graţiósa fecĭóră ceresc întraripată, care cu fiinţa eĭ aduce fericire, a rĕmas pururea după sentimentul Grecilor, simbolul cel maĭ potrivit a tot ce merită să se doréscă în eternitate; pe când Romanilor, din contra, le era maĭ firesc trofeul[1] prin claritatea-ĭ isbitóre şi prin strălucirea militară a expresiuneĭ. În contrastul acestor simbolurĭ se încorporéză o parte din natura intimă a ambelor popóre. Cu moştenirea cultureĭ lor, ele s'aŭ respândit aşa de departe şi în chip aşa de general, sub forma ce le-aŭ imprimat epoca imperială, încât astăḑĭ, — cel puţin numaĭ atuncĭ, când cercetăm

[1] Scrierile speciale ale luĭ A. D. Steger şi J. S. Boesner, Antiquissima tropaea populi Romani, Lipsiae 1738; P. Ekermann, De tropaeis, Upsalae 1743; Stanislaus Knolle a Knoll, De tropaeis quaestio, Lipsiae 1809, nu presintă maĭ mult de cât nişte culegerĭ insuficiente de pasage din autorĭ; aprópe acelaş lucru sînt articolele luĭ Westermann şi Rein în Pauly, Realencyklopädie VI 2165 seq.; manualele maĭ recenţĭ despre antichităţile militare grecescĭ şi romane n'aŭ aprofundat subiectul. O prelucrare maĭ nouă se pare că nu există; indicaţiunĭ dintr'o prelegere a d-luĭ F. Adler schiţând istoria trofeelor s'a publicat în Archäologische Zeitung XXXI 147. Cele ce urméză se marginesc la o simplă încercare de a limpeḑi şi stabili trăsurile principale ale desvoltârĭĭ trofeuluĭ.

www.dacoromanica.ro

propria lor semnificaţiune —, abĭa le maĭ simţim ca streine în limbă şi artă. Acésta se vede maĭ bine de cât orĭ-unde la trofeŭ, care, dupĕ ce a trecut peste tóte revoluţiunile arteĭ militare, consistă încă şi astădĭ în partea-ĭ esenţială din armatura epoceĭ luĭ August. Pênĕ la óre-care punct şi dênsul, caşi Nike, a crescut din rădăcinĭ religióse; el este, caşi Nike, bunul allodial al anticităţiĭ clasice, deşi sensul şi originea luĭ trebuesc căutate în timpurĭ, ce se perd în întunerec dincolo de luminósa cultură clasică.

În deşert căutăm la Homer cuvêntul caşi lucrul. Hector înainte de a începe lupta cu Aias se légă prin jurămênt numaĭ, că dacă norocul îĭ va fi favorabil, voesce să atîrne în sanctuarul luĭ Apollon din Troia armele luate dela inimic;[1] de asemenea, în Dolonie, Diomedes şi Odysseus despóĭe de arme pe cel omorît; Odysseus în rugăcĭune ţine ridicate în sus, spre bucuria Atheneĭ ce-a acordat prada, bonetul de blană, pelea de lup, arcul şi sulița luĭ Dolon, ca să le spînqure maĭ pe urmă de un tamarisc; dar trăsurile de mult observate ale acestuĭ tabloŭ, deşi par a aminti obiceiul trofeelor, abia décă sînt ceva maĭ mult de cât nişte asemănărĭ întîmplătóre. Căcĭ lipsesce tocmaĭ esenţialul: adică armele trebue să formeze un monument; décă Odysseus le atîrnă şi face lăngă ele un semn din rămurĭ legate, acésta n'are alt scop, de cât ca el să pótă a le regăsi cu siguranţă, când se va întórce nóptea la acel tufiş, şi pentru ca să pótă a le lua cu dênsul.[2]

δέελον δ' ἐπὶ σῆμά τ' ἔθηκε,
συμμάρψας δόνακας μυρίκης τ' ἐριθηλέας ὄζους,
μὴ λάθοι αὐτις ἰόντε θοὴν διὰ νύκτα μέλαιναν.

Aceste versurĭ se numĕră póte între indiciele uneĭ originĭ maĭ recente a cântuluĭ; în tot casul ele nimic nu probézĕ contra tăcerĭĭ tutulor celor-alte descripţiunĭ de luptă, şi, ceea-ce nu este de maĭ puţină însemnĕtate, contra tăcerĭĭ tutulor representaţiunilor artistice maĭ vechĭ dependinţĭ de epopeă şi înfăţişând lupte eroice. Batrachomyomachia, care dupĕ tradiţiune şi dupĕ cum se recunósce în genere datézĕ din secolul al cincilea saŭ al patrulea, este cea d'ăntêiŭ care vorbesce de un tropaion (v. 159).

Astfel, menţiunea de tropee, ce nu e rară la tragicĭ, apare la dênşiĭ ca un anachronism, şi lucrul se considera ca atare dejà în antichitate.[3] Vergiliŭ de asemenea, în versurile sale

[1] Il 82 τεύχεα συλήσας εἶσω προτὶ Ἴλιον ἱρὴν καὶ κρεμόω προτὶ νηὸν Ἀπόλλωνος ἑκάτοιο κτλ.

[2] Scholia Townleyana K 466 τὸ δὲ «συμμάρψας δόνακας» τροπαίου σχῆμα μιμεῖται. Eustathius K 465 φασὶ δὲ οἱ παλαιοὶ ὅτι τροπαίου σχῆμα ἐνταῦθα μιμεῖται ὁ ποιητὴς τῇ τῶν δονάκων καὶ ὄζων συνδέσει, ὃ περ οἱ ὕστερον τῇ χρήσει διήρθρωσαν, τρόπαια μετὰ τὰς νίκας ἱστῶντες ὅπου τῶν πολεμίων περιγένοιντο, καὶ ταῦτα ἢ ἐξ ὅπλων σωρείας, ἢ ἐκ λίθων, οἷς καὶ γράμματα ἐνεκόλαπτον κτλ. Comp. K 570.

[3] Aeschylus Septem 262 Weckl. ὦδ' ἐπεύχομαι θήσειν τροπαῖα. 938 ἕστακε δ' Ἄτας τροπαῖον ἐν πύλαις. Schol. v. 263 παρατηρητέον ὅτι οὐδέπω ἦν ἡ τῶν τροπαίων ὀνομασία κατὰ τὸν Ἐτεοκλέα· ὥστε ἀνεβίβασε τὰ κατὰ τὸν χρόνον ὁ Αἰσχύλος. — Sophokles Antigone 142. Trachin. 303. 751. 1102. — Euripides Heraclid. 786 νικῶμεν ἐχθροὺς καὶ τροπαῖ' ἱδρύεται παντευχίαν ἔχοντα πολεμίων σέθεν. 936 Ὕλλος μὲν οὖν ὅ τ' ἐσθλὸς Ἰολέως βρέτας Διὸς τροπαίου καλλίνικον ἵστασαν. Phoen. 573. 1250. Πολύνεικες, ἐν σοὶ Ζηνὸς ὀρθῶσαι βρέτας τρόπαιον Ἄργει τ' εὐκλεᾶ δοῦναι λόγον. 1472. ὡς δ' ἐνικῶμεν μάχῃ, σὶ μὲν Διὸς τρόπαιον ἵστασαν βρέτας, οἱ δ' ἀσπίδας συλῶντες Ἀργείων νεκρῶν σκυλεύματ' εἴσω τειχέων ἐπέμπομεν. Helena 1380. Electra 469. 671. 1174. Andromache 694. 763. Orestes 713. Suppl. 647 πῶς γὰρ τροπαῖα Ζηνὸς Αἰγέως τόκος ἔστησεν οἵ τε συμμετασχόντες δορός;

www.dacoromanica.ro

classice,[1] face, fără cea mai mică esitaţiune, pe Aeneas să înalţe luĭ Marte un tropaeum cu armatura luĭ Mezentius, pe care-l ucisese:

> Ingentem quercum decisis undique ramis
> constituit tumulo fulgentiaque induit arma,
> Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum,
> bellipotens: aptat rorantis sanguine cristas,
> telaque trunca viri et bis sex thoraca petitum
> perfossumque locis clipeumque ex aere sinistrae
> subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
> tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
> turba ducum) sic incipiens hortatur ovantis:
> ‚Maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
> quod superest: haec sunt spolia et de rege superbo
> primitiae, manibusque meis Mezentius hic est etc.'

Statius, urmând luĭ Vergilius, descrie în Thebaida sa, cum Tydeus fixéză pe trunchiul unuĭ bĕtrân stejar, ce se ridică în câmpie, armele Thebanilor omorîţĭ prin cursă, cum apoĭ el se urcă pe o grămadă de arme şi cadavre, şi rugându-se cu voce tare, consacră ḑeiţeĭ Atheneĭ monumentul de victorie astfel înălţat, cum în fine el se légă cu jurămênt ca să ridice şi un templu la Pleuron.[2]

Totuşĭ rĕmâne fórte mult de discutat, décă tropaionul se consideră posterior luĭ Homer în sensul, că a intrat în us numaĭ după ce se fixase dejà epopea. Dacă din sculpturĭ nu cunóscem nicĭ-un exemplu care să fie anterior secoluluĭ al cincilea, acésta nu probéză că tropaionul s'a născut în epoca istorică. Încă şi maĭ puţin póte servi ca dovadă forma de lorică; căcĭ loriceĭ a putut pré bine să-ĭ precédă în timp, precum în realitate ĭ-a şi preces, cămaşa simplă; acésta se găsesce şi maĭ târḑiŭ fórte des întrebuinţată împreună cu celelalte arme, în locul loriceĭ (comp. fig. 123). Consideraţiune merită în acéstă privinţă mai cu sémă un caracteristic indiciŭ mitologic. Fiind-că toţĭ ḑeiĭ protectorĭ acordă victorie, ar fi să ne aşteptăm, ca dênşiĭ să nu pórte numaĭ în general epitetul de τροπαῖοι, τροπαιοῦχοι, dar ca un numĕr maĭ mare de ḑeităţĭ particulare, înainte de tóte, maĭ adesea ḑeităţile rĕsboiuluĭ, să participe la onóre înălţându-li-se trofee; acésta însă nu se întîmplă nicĭ-odată.[3] Dedicaţiunea câtre Zeus Tropaios este aşa de generală în Grecia, şi a rĕmas în us aprópe

[1] Vergil Aeneis XI 5 seq. Tropaeum al unuĭ arc de triumf îl descrie Juvenal sat. X 133 seq. Un vechiŭ tropaeum este utilisat la o comparaţie de către Lucan Pharsal. I 136 seq.

[2] Statius Thebais II 704 seq.

[3] Hera Tropaia Etymol. magnum s. v. Τροπαία; Schol. Lycophr. 1328; Wentzel, Ἐπικλήσεις II 8. — Poseidon Tropaios după Athenaeus VIII 333 d nu este ḑeŭ al victorieĭ maritime, ci dătător de vênturĭ de mare (τροπαῖαι); la Plinius N. h. VI 152 este de observat expresiunea ‚aestu reverso'. — Aphrodite şi Pan tropaiophoros Anth. Pal. V 294, 24; XVI 259, 2. — Robert în Preller, Griechische Mythologie I⁴ 215, 6 presupune pentru Athena epitetul sub formă de întrebare după Dionys. Byzant. fr. 11 (C. Müller, Geographi graeci minores II 21) ara Minervae dissipatoriae, designans ex circumclusione multitudinis dissipationem. Pentru Ares epitetul nu e probat în epoca gréco. Carneolul cu o figură de soldat, ce pórtă un tropaeum (Stephani, Compte-rendu 1872, tab. III 12) este roman, şi interpretaţiunea luĭ prin Ares nu e sigură.

www.dacoromanica.ro

esclusiv în toţĭ timpiĭ, încât ea pare a fi fost un privilegiŭ al aceluĭ ḑeŭ.[1] Acésta indică o epocă primitivă, în care religiunea ḑeuluĭ suprem a preponderat cu mult maĭ absolut de cât cele-lalte culte maĭ târḑiŭ. La acestea vin în considerare tradiţiunĭ, carĭ fac a se presupune, că obiceiul fusese întrodus de către tribul doric. Pe când în Attica sînt cunoscute ca monumente durabile numaĭ cele douĕ trofee persice de la Marathone şi Salamine, şi unul elenistic de pe piaţa Atheneĭ,[2] în Peloponnes se găsesc în mare numĕr asemenea trofee şi din timpurĭ fórte vechĭ. Astfel din perióda cucerireĭ ţĕriĭ de către Dorienĭ avem în Sparta un tropaion şi un sanctuar al luĭ Zeus Tropaios, care a fost raportat la învingerea Amykleiĭ sub regele Teleklos. În Sparta se maĭ afla un tropaion, ce se ḑice că l'ar fi înalţat Polydeukes în urma victorieĭ asupra luĭ Lynkeus; la Sellasia în Lakedaimon, un altul, ce l'ar fi ridicat Herakles pentru învingerea luĭ Hippokoon; la Las, un al treilea pentru Victoria contra Macedonenilor. Argos avé de asemenea un tropaion pentru isbînda repurtată asupra Corinthienilor, un al doilea pentru înfrîngerea tirannuluĭ Laphaes, care fiind alungat voise să se restabilésckă cu ajutorul Spartanilor; un al treilea tropaion, pentru Victoria asupra regeluĭ Pyrrhos în forma uneĭ clădirĭ de marmură împodobită cu reliefurĭ; acest trofeŭ puté fi luat drept un monument funerar al regeluĭ; Elis avé unul în Altis din Olympia lucrat în acioaie de sculptorul Daidalos; la gimnasiul de acolo se afla un altul înălţat pentru învingerea Arcadienilor, şi din care s'a păstrat numaĭ baza luĭ de pétră; încă unul în fine, numit fără arĕtarea loculuĭ unde fusese înălţat, pentru o luptă cu Sikyoniĭ după bătălia dela Leuctra; Arcadia avé un tropaion de pétră la Mantineia, dedicat, după victoria luĭ Aratos asupra luĭ Agis, luĭ Neptun din vecinĕtate, fiind-că dĕduse ajutor în luptă; de asemenea şi localitatea din Arcadia numită Tropaia, pe calea de la Psophis la Telpusa în valea Ladonuluĭ, datora numele sĕŭ unuĭ monument triumfal, ca şi oraşul roman de la Adamklissi şi alte locurĭ cu acelaş nume.[3] Pausanias însă, care vĕḑuse pe câmpul de luptă dela Chaeronea douĕ trofee romane din primul rĕsboiŭ mithradatic, şi care se mira de sigur că nu găsesce nicĭ-unul dela regele Philipp, ne dă curiósa informaţiune, că Macedoneniĭ nu obicĭnuĭaŭ să înalţe monumente triumfale; numaĭ regele Karanos, Temenidul, care trecé drept fundatorul dinastieĭ regale a Macedonieĭ, cercase, urmând obiceiuluĭ argivic, ca să ridice unul după o victorie a sa asupra barbarilor; dar trofeul fiind rĕsturnat în chip miraculos, el trebui să

[1] Comp. pasagele din tragicĭ citate maĭ sus p. 150, 3 şi Kaibel, Epigrammata graeca 24, 1, 2; [25, 4; *62, 2;] 768, 11; 768 a, 2 şi 5.

[2] Pausanias I 15, 1; 32, 5; 36, 1. Aristoph. Equ. 1334; Vesp. 711; fr. 413 Kock. Hesych. s. v. Σιληνίαι. Schol. Aesch. Pers. 303. Lycurg. in Leocratem 73. — Un tropaion al luĭ Solone s'a recunoscut la Demosthenes LXI 49 Σόλωνα δὲ καὶ ζῶντα καὶ τελευτήσαντα μεγίστης δόξης ἠξιωμένον· ὃς οὐκ ἀπεληλαμένος τῶν ἄλλων τιμῶν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀνδρείας τὸ πρὸς Μεγαρέας τρόπαιον ὑπόμνημα καταλιπών, τῆς δ' εὐβουλίας τὴν Σαλαμῖνος κομιδήν, τῆς δ' ἄλλης συνέσεως τοὺς νόμους κτλ. Aicĭ însă pare a fi vorba de sanctuarul luĭ Enyalios din Salamina întemeĭat de Solon, şi care era unit cu al Atheneĭ Skiras; comp. Plutarch Solon 9, 4, Lolling, Mittheilungen des archäologischen Institutes in Athen I 133 seq. Un tropaion în insula Psyttaleia după bătălia dela Salamine se menţionéză numaĭ de Plutarch Arist. 9, 2, pe când nicĭ Herodot VIII 95, nicĭ vre-un alt scriitor nu'l cunosc.

[3] Pausanias II 20, 1; 21, 8 şi 4. III 2, 6; 10, 5; 12, 9; 24, 6. IV 8, 12. V 27 11 (Robert, Hermes XXIII 424). VI 2, 8; 3, 2; 21, 2. VIII 10, 4; 25, 1. Celebrul tropaion al luĭ Othryades în Thyreatis nu e menţionat de Herodot I 82, ci numaĭ de scriitorĭ de maĭ târḑiŭ; comp. interpreţiĭ la Anth. Pal. VII 430. 431. — Romantica laconisătóre a mărturielor în aparinţă opuse şi utilisarea lor de către Otfried Müller, Dorier II² 243, dispare la o cercetare maĭ de aprópe. Comp. Isokrates V 112. 148.

www.dacoromanica.ro

renunţe la dênsul, ca să nu aţîţe pe inimicĭ în mod implacabil.[1] Acest logos, care de sigur se referă la o fântână istorică escelinte, cunoscea dar tropaionul ca un obiceiŭ al Dorilor anticĭ. Dacă obiceiul era în realitate astfel, atuncĭ s'ar înţelege, de ce el lipsesce în epopeă, cu tótă adînca luĭ vechime, şi de ce, relativ vorbind, târdiŭ tocmaĭ a fost adoptat de alte triburĭ. Cuvêntul pare a lipsi în tótă grecitatea nóstră maĭ veche, cuprinḑênd şi pre Pindar şi Herodot, carĭ amêndoĭ nicĭ-odată nu'l întrebuinţéză; probabil numaĭ în a doŭă jumătate a secoluluĭ al cincilea el a căpătat cu încetul dreptul de cetăţenie, ca şi representaţiunea trofeelor în opere sculpturale. Pentru întêia óră la Thukydides şi Xenophonte tropaionul este conclusiunea tipică şi indispensabilul semn distinctiv al orĭ-căreĭ victoriĭ militărescĭ.

La început cu cât relaţiunile vieţeĭ sînt maĭ simple, maĭ sărace, cu atât apărarea rĕsboĭnică este la maĭ mare preţ, cu atât rĕsplata ostenelilor lupteĭ este căutată maĭ mult în prăḑĭ consistând din arme. Cu scopul acesta pentru câştig merge împreună un altul, acela de a desonora pre cel căḑut în luptă, despuindu-l pênĕ la pele; căcĭ armatura care-l acoperă nu-ĭ rĕmâne decât în casurĭ extraordinare, când învingătorul voesce să-l trateze cu distincţiune şi onorurĭ. Astfel Achille îngrópă pe tatăl Andromacheĭ cu armele luĭ laolaltă. Tot asemenea Eneas îngrópă pe Lausus, care cade în luptă pe când mântuesce pe tată.[2] Dar aceste douĕ motive nu esplică desăvîrşit raţiunea de a fi a obiceiuluĭ; un motiv religios ar pĕtrunde maĭ adînc, pentru că în tractarea cadavruluĭ unuĭ inimic es pretutindenĭ la ivélă superstiţiunile cele maĭ primitive. Epopea a conţinut şi conţine în acéstă privinţă o mulţime de trăsurĭ terribil de înfiorătóre;[3] ea de sigur însă a trecut, maĭ mult din nevoĭa de a le îndulci saŭ de a le tăcea, peste monstruosităţile ce se propagă cu atâta îmbelşugare în subsolul întunecos al civilisaţiuneĭ. A mutila pe cel ucis nu e nicĭ-decum regula în poesie, şi cu tóte acestea obiceiul maschalismuluĭ, de a tăia braţele cadavrelor de la uměr (μασχάλη), a trebuit să fie în genere cunoscut pênĕ în epocele cele maĭ luminate, pentru-că tragicĭĭ întrebuinţéză terminul într'o concisiune expresivă, ĭar artiştiĭ, fără vre-o rea intenţiune, ci

---

[1] Pausanias IX 40, 7 Χαιρωνεῦσι δὲ δύο ἐστὶν ἐν τῇ χώρᾳ τρόπαια, ἃ Ῥωμαῖοι καὶ Σύλλας ἔστησαν, Ταξίλον καὶ στρατιὰν τὴν Μιθριδάτου κρατήσαντες. Φίλιππος δὲ οὐκ ἀνέθηκεν ὁ Ἀμύντου τρόπαιον, οὔτε ἐνταῦθα οὔτε ὁπόσας μάχας ἄλλας βαρβάρους ἢ καὶ Ἕλληνας ἐνίκησεν· οὐ γάρ τι Μακεδόσιν ἱστάναι τρόπαια ἦν νενομισμένον. Λέγεται δε ὑπὸ Μακεδόνων Κάρανον βασιλεύοντα ἐν Μακεδονίᾳ κρατῆσαι μάχῃ Κισσέως, ὃς ἐξυνάστευεν ἐν χώρᾳ τῇ ὁμόρῳ· καὶ ὁ μὲν τρόπαιον ὁ Κάρανος κατὰ νόμους τοὺς Ἀργείων ἔστησεν ἐπὶ τῇ νίκῃ· ἐπελθόντα δέ φασιν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου λέοντα ἀνατρέψαι τε τὸ τρόπαιον [καὶ] ἀφανισθῆναι *** [συνεῖναι τῇ] γνώμῃ, Κάρανον δὲ οὐκ εὖ βουλεύσασθαι, βαρβάροις τοῖς περιοικοῦσιν ἐς ἔχθραν ἐθέλοντα ἀδιάλλακτον καταστῆναι· χρῆναι γὰρ μήτε ὑπὸ αὐτοῦ Καράνου μήτε ὑπὸ τῶν ὕστερον βασιλευσόντων Μακεδονίας τρόπαια ἵστασθαι, εἰ ἐς εὔνοιάν ποτε τοὺς προσχώρους ὑπάξονται. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ Ἀλέξανδρος οὐκ ἀναστήσας οὔτε ἐπὶ Δαρείῳ τρόπαια οὔτε ἐπὶ ταῖς Ἰνδικαῖς νίκαις. Despre datele în aparenţă opuse: Wesseling la Diodor XVI 4; Jacobs, Animadversiones in epigrammata anthologiae graecae II 3, 312; Siebelis la Pausanias. Aelian, Var. hist. VIII 15. Cicero, De prov. cons. 2, 4.

[2] Z 416 seq. Vergil Aeneis X 827 seq.

[3] Welcker, Der epische Cyklus II 261, 364 seq. Pe urnele etrusce (Brunn I, tav. 62—65) Achille aruncă Troianilor în faţă capul luĭ Troilos, acésta, bine înţeles, după tragedia luĭ Sophokles, care a împrumutat trăsura caracteristică din Kypria (Nauck ² n. 566); tot acolo Tydeus aruncă în oraşul Thebanilor capul, probabil, al luĭ Menoikeus (Körte II 60). Locrianul Aias asvîrlă N 222 capul luĭ Imbrios la picĭórele luĭ Hektor. Comp. σ 86, χ 475. Kyknos şi Oinomaos consacră tatăluĭ lor Ares craniele învinşilor, Phorbas le atîrnă de arbure etc., ceea-ce se află bine tractat şi pe şir în scrierea d-luĭ L. Wojedowsky, Der Kannibalismus in den griechischen Mythen, Petersburg 1874.

www.dacoromanica.ro

în mod naiv şi simplu fac pre ḑeĭ înşişĭ să comiţă asemenĭ sĕlbatice cruḑimĭ.[1] Dacă acest obiceiŭ are de bază ideia categoric manifestată, că la cas când corpul este în întregul sĕŭ, sufletul celuĭ rĕposat posedă o putere de rĕsbunare, atuncĭ de sigur trebue şi maĭ puţin să rĕmână acestuĭ din urmă la dispoziţiune instrumentele rĕsbunăriĭ. Amiculuĭ i se dă ca sacrificiŭ al iubireĭ, armele împreună cu tóte cele necesare traiuluĭ, spre a le lua cu dênsul în lăcuinţa de pe lumea cea-laltă, şi i se aduce tóte onorurile vieţeĭ; vrăjmaşuluĭ i se răpesce din principiŭ tóte acestea pênĕ la ultima bucată, ca să se ridice temuteĭ Psyche orĭ-ce putinţă de acţiune contrarie. În acéstă semi-obscuritate a primitivuluĭ chip de gândire spoliile romane şi skyleumata grecescĭ apar ecuivalente.

Strigătul de bucurie al învingătoruluĭ culminéză în dorinţa de a înălţa faptuluĭ un semn saŭ un monument, şi de a lega de sórta inimiculuĭ un exemplu admonitiv. Aşa, maĭ la îndĕmână, i se înfigea capul într'un par, ceea-ce în toţĭ timpiĭ a rĕmas un drept al rĕsboiuluĭ şi nicĭ-odată majoritatea ómenilor nu a considerat ca ceva nepomenit.[2] A pune armatura luĭ în vêrful unuĭ par, este numaĭ o altă expresiune a aceleĭaşĭ dorinţe, nu cu maĭ multă greutate de îndeplinit, dar maĭ durabilă în existenţa sa şi cu decisivul avantagiŭ de a fi maĭ uşor de suportat; se înţelege că pentru acésta ea nu perde ceva din forţa-ĭ pĕtrunḑĕtóre. Căcĭ nu era de sigur maĭ puţină batjocură faptul, de a împlânta într'un loc vĕḑut din tóte părţile armele celuĭ învins, drept mărturie a slăbicĭuneĭ şi neputinţeĭ luĭ; nu maĭ puţină batjocură era de asemenea, ca jucându-se sĕ îmbrace cu acele arme modelul unuĭ rĕzboĭnic; un aşa manechin simula pe o fiinţă viuĕ, întocmaĭ ca o momîe saŭ mătăhală de speriat păsĕrile în mijlocul uneĭ ţarinĭ; el împrăştia gróza şi frica, întocmaĭ ca o spînḑurătóre aşeḑată la locul supliciuluĭ. Înţelesul cel maĭ vechiŭ al unuĭ tropaion trebue să fie acela al unuĭ apotropaion; dacă acest înţeles dispare órecum în timpiĭ posteriorĭ, cu atât maĭ accentuat el reapare în relief sub formele istoricesce cele maĭ recente ale aplicaţiuneĭ. Derivaţiunea cuvêntuluĭ dela fuga (τροπή), ce semnul de isbîndă o perpetuă, — etimologie propusă nu pentru întêiaşdată de Varrone,[3] şi care se adoptă încă şi astăḑĭ, — nu atinge câtuşĭ de puţin fondul lucruluĭ: nu fuga, ci nimicirea vrăjmaşuluĭ, este motivul înălţăriĭ unuĭ tropaion, şi după cum

[1] E. Rohde, Psyche 253 seq. tractéză la urmă, în şirul cel mare al cercetărilor sale, despre datele privitóre la maschalism. Aceste date de sigur provin absolut numaĭ de la Aristophanes din Byzanţ. El adoptă însĕ părerea greşită din anticitate, după care omorîtorul îşĭ atîrna de céfă pe sub subţiorĭ(!) sfóra pe care sta înşirate membrele tăiate, ceea-ce este imposibil şi se explică póte numaĭ prin sensul îndoit al fraseĭ διὰ τῶν μασχαλῶν διείρειν (traicere, nectere). Frumósa luĭ expunere maĭ are o lipsă regretabilă: nu ţine sémă de represintaţiunile artistice, a cărora însemnĕtate, este adevĕrat, a rĕmas pênĕ acum nerecunoscută. Dacă decĭ în lupta cu giganţiĭ: Zeus, Herakles, maĭ adesea Athena, smulg adversarilor braţul drept (M. Mayer, Die Giganten und Titanen tab. I p. 339 seq., 346), acésta nu se mărginesce numaĭ la sculpturile etrusce. Atare lucru ne întîmpină isolat şi sub o formă maĭ blajină şi la Grecĭ. Monumentul cel maĭ important este metopa dela Selinunt, care represintă pe Athena cum calcă peste cadavrul giganteluĭ şi-ĭ ridică cu violenţă braţul drept perpendicular în sus, ca să-l desfacă dela subţióră cu un vêrf de lance. Proverbial: Sophokles Antigone 1029 μηδ' ὀλωλότα κέντει· τίς ἀλκὴ τὸν θανόντ' ἐπικτανεῖν.

[2] Comp. Onosandri, De imperatoris officio XXXV 2 τοὺς δ' αἰχμαλώτους, ἐὰν ὁ πόλεμος ἔτι συνεστὼς ᾖ, μὴ κτεινέτω, μάλιστα μέν, κἂν δοκῇ αὐτοῖς, πρὸς οὕς ἐστιν ὁ πόλεμος, τοὺς συμμάχους ἀναιρεῖν, ἥκιστα δὲ καὶ τότε τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ λαμπροὺς παρὰ τοῖς πολεμίοις, ἐνθυμούμενος τὰ ἀδηλα τῆς τύχης κτλ. După Plutarch, Pyrrhus 34, 4 Antigonos Gonatas bate şi ruşinéză pe fiul sĕŭ Alkyoneus, care ĭ-a asvîrlit înainte capul regeluĭ Pyrrhos; cu acésta sînt de comparat scenele Columneĭ traiane (Bartoli nr. 131, 214) despre care vorbim maĭ sus p. 91.

[3] Varro în Bimarcus fragm. XVII Buecheler.

www.dacoromanica.ro

ne încredinţéză relaţiunile ce avem despre bătălií, trofeul nu este necesarmente legat de locul unde victoria a fost câştigată. Θεοὶ τροπαῖοι eraŭ înţeleşĭ ca ἀποτροπαῖοι.[1] Euripides numesce pe ucigaşiĭ Clytaimnestreĭ πεφυρμένοι τρόπαια δείγματ' ἀθλίων προσφαγμάτων,[2] şi dacă Thebaniĭ la Leuctra, cum narézá Pausanias, înalţă, după sfatul luĭ Trophonios, un tropaion înainte de începerea lupteĭ, ca să-şĭ asigure victoria, vedem în acéstă excepţiune reeşind înţelesul acela primitiv, tot aşa de limpede caşi în frisa dela Ghiölbaşi, unde tropaionul stă în mijlocul lupteĭ încă nehotărîte. Vergiliŭ ne spune, că monumentul de arme făcut de învingător este în acelaş timp umbra séŭ spectrul celuĭ învins. El ḑice cu deplină claritate: «manibusque meis Mezentius hic est».[3] Acésta se confirmă şi prin forma maĭ vechie a trofeelor: ele aŭ tot-d'auna numaĭ un scut, şi acest unic scut este aşeḑat numaĭ în partea stângă; apoĭ cureaŭa d'acurmeḑis a săbieĭ şi lancea sînt dispuse întocmaĭ cum se purta în viaţă; ba câte-odată trofeele aŭ chĭar o ramură ce stă oblic în sus despre partea uměruluĭ drept, ceea ce cată să amintéscă braţul încovoiat.[4] Târḑiŭ numaĭ, când obiceiul anathemelor se răspândise, când prěḑile victorieĭ se închinaŭ ceresculuĭ dătător de biruinţe, şi acéstă consecraţiune era însoţită cu jertfe de animale în loc de ucidere a prisonierilor[5] — acel raport individual de maĭ sus se uĭtă şi se perde. Monumentul de arme al unuĭ singur inimic (spolia provocatoria, spolia opima) devine prin sine d'adreptul monument de victorie, şi fiind-că în de regulă el este închinat ḑeuluĭ celuĭ maĭ înalt, ba în aparinţă priimesce chĭar onorurile cultuluĭ, — póte să se deştepte ideĭa exprimată în versurile luĭ Euripides maĭ sus citate, că el represintă un agalma al luĭ Zeus însuşĭ. Precum copiiĭ sînt coprinşĭ de fior la vederea armurelor cavalerescĭ expuse în picĭóre, tot astfel şi Judeiĭ se indignéză înaintea trofeelor luĭ Herodes, fiind-că vêd într'ênsele orórea idolilor.[6]

Un punct decisiv în desvoltarea trofeelor începe atuncĭ, când arta ĭa asupră-şĭ construcţia lor şi când bruta clădărie de arme în fiinţă, pe care înseşĭ mânile vrăjmaşuluĭ o cruţă[7] şi numaĭ timpul o dĕrîmă, este înlocuită printr'un monument durabil de marmură saŭ de acioaĭe. Gustul podóbeĭ îĭ schimbă îndată forma; dar ceea-ce tóte farmecele instrucţiuneĭ complete îndulcesc şi aplanéză, le ridică din noŭ pe de altă parte sentimentul grecesc, care

---

[1] Plutarch, Parallela 19 p. 310 c. Sapientum convivium 3 p. 149 d.

[2] Euripides, Electra 1174, unde προσφαγμάτων pentru προσφθεγμάτων este correctat de Musgravius.

[3] Comp. Vergil Aeneis XI 173 Tu quoque nunc stares inmanis truncus in armis. X 774 voveo praedonis corpore raptis indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum Aeneae.

[4] Cu deosebire desluşit în fig. 133 şi pe monedele tirannilor Klearchos şi Satyros din Herakleia în Bithynia de pe la jumătatea secoluluĭ al patrulea (Imhoof-Blumer, Choix de monnaies grecques III 96; Zeitschrift für Numismatik VII 21 tab. I 11); ceva maĭ slab încă la scarabeoidul de timpuriŭ elenistic al luĭ Onatas (Jahrbuch des archäologischen Institutes III 8, 10).

[5] Archäologische Zeitung 1865, tab. 199, 3. Otto Jahn, De Minervae simulacris Atticis tab. III 2. Stephani, Compte-rendu 1868 p. 161, care cu drept combate explicaţiunea tropaionuluĭ prin ḑeiţa Athena de câtre Otto Jahn.

[6] Iosephus antiquit. Iudaic. XV 8, 1 p. 381 N. τό γε μὴν θέατρον ἐπιγραφαὶ κύκλῳ περιεῖχον Καίσαρος καὶ τρόπαια τῶν ἐθνῶν, ἃ πολεμήσας ἐκεῖνος ἐκτήσατο, χρυσοῦ τε ἀπέφθου καὶ ἀργύρου πάντων αὐτῷ πεποιημένων . . . πάντων δὲ μᾶλλον ἐλύπει τὰ τρόπαια· δοκοῦντες γὰρ εἰκόνας εἶναι τὰς τοῖς ὅπλοις περιειλημμένας, ὅτι μὴ πάτριον ἦν αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα σέβειν, οὐ μετρίως ἐδυσχέραινον.

[7] Seneca rhetor suasoria 5 asupra themeĭ: deliberant Athenienses an tropaea Persica tollant. Plutarch, Quaestiones romanae 37. Dio Cassius XLII 48, 2. Vitruvius II 8, 15. Isokrates XIV 59. Xenophon, Hellenica IV 5, 10. O escepţiune Thukydides VIII 24, 1.

www.dacoromanica.ro

nu suferă prelungirea oprobriuluĭ. Póte că este o născocire ceea-ce se spune despre Spartanĭ, că aŭ ridicat plângerĭ înaintea Amphictionilor din causa înălţării unuĭ tropaion de acioaĭe în Leuctra; cum tot aşa reclamaseră maĭ înainte Plateeniĭ contra inscripţiuneĭ luĭ Pausanias de pe darul votiv dela Delphi,[1] întréga grupă de mărturiĭ, care condamnă schimbarea obiceĭuluĭ şi o pun în opoziţiune cu simplicitatea obiceĭuluĭ antic, póte să fie unul din locurile comune ale rhetoriceĭ:[2] nu pot însă a nu fi recunoscute într'ênsa direcţiunea moduluĭ de cugetare ellenic, precum şi existenţa unuĭ fapt istoric. Tropaion ca operă de artă apare relativ vorbind târdiŭ, s'a menţinut pururea în Grecia sub forme modeste şi a rĕmas aicĭ totd'auna o apariţiune isolată.

Între cele maĭ vechĭ exemple de atarĭ monumente se enumĕră tropaionul de acioaĭe din Altis al Sikyonianuluĭ Daidalos înălţat în timpul rĕsboiuluĭ peloponesiac saŭ puţin după aceea; şi un altul asemenea luĭ expus de cătră Efesienĭ «spre ruşinea Athenienilor» după bătălia perdută de Thrasyll în anul 410.[3] Din tropeul de la Leuctra[4] există pênĕ acum ca ruină temelia sa într'un loc din câmpie numit astădĭ εἰς τὰ Μάρμαρα, τὸ τρόπαιον. Ulrichs l'a descoperit în anul 1839, maĭ târdiŭ architecţiĭ Schaubert şi Hansen aŭ cercetat rĕmăşiţele luĭ şi le-a mĕsurat.[5] Era un turn rătund clădit din stane de pétră calcarie frumos lucrate; diametru luĭ mĕsóră numaĭ unspredece picĭóre, ĭar înălţimea, ce nu se póte determina esact, trebue de aseminea să fi fost moderată. Pereţiĭ sêĭ neteđĭ se terminaŭ jos într'o cornice a pedestaluluĭ, sus într'o friză cu douĭspredece triglifĭ lucraţĭ cu picăturile pendente dintr'una şi aceĭaşĭ bucată şi avênd 0·69 m. înălţime; din cóma saŭ coróna ziduluĭ nu s'a maĭ găsit nimic, din contra construcţiunea coperişuluĭ a putut fi restabilită. Ea avé forma uneĭ marĭ cupole cu diametru jos de 3·38 m.; jumĕtatea eĭ inferióră se compuné din petre,

[1] Cicero, De inventione II 23, 69. Cum Thebani Lacedaemonios bello superavissent et fere mos esset Graiis, cum inter se bellum gessissent, ut ei, qui vicissent, tropaeum aliquod in finibus statuerent victoriae modo in praesentiam declarandae causa, non ut in perpetuum belli memoria maneret, aëneum statuerunt tropaeum: accusantur apud Amphictyonas, id est, apud commune Graecorum consilium. Demosthenes LIX 92.

[2] Diodor XIII 24, 5 Τίνος γὰρ χάριν οἱ πρόγονοι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς κατὰ πόλεμον νίκαις κατέδειξαν οὐ διὰ λίθων, διὰ δὲ τῶν τυχόντων ξύλων ἱστάναι τὰ τρόπαια; ἆρ' οὐχ ὅπως ὀλίγον χρόνον διαμένοντα ταχέως ἀφανίζηται τὰ τῆς ἔχθρας ὑπομνήματα; καθόλου δ' εἰ μὲν αἰώνιον ἵστασθαι τὴν διαφορὰν βούλεσθε, μάθετε τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ὑπερφρονοῦντες κτλ. Plutarch, Quaestiones romanae 37 p. 273 c Οὐδὲ γὰρ παρ' Ἕλλησιν οἱ πρῶτοι λίθινον καὶ χαλκοῦν στήσαντες τρόπαιον εὐδοκιμοῦσι. Dionysius Halicarn., Ars rhetorica 6 ὅτι τὰ τρόπαια ἀπὸ τούτου τοῦ φυτοῦ (scil. ἐλαίας) ἀνέθεσαν οἱ παλαιοί. Cornutus, Theologiae graecae compendium rec. C. Lang c. 20 (περὶ τῆς Ἀθηνᾶς) [καὶ ἀνιστᾶσιν τρόπαια ἐκ ξυλίνων ἐλαΐνων].

[3] Plutarch, Alcibiades 29, 1 καὶ γὰρ οὐ πολλῷ πρότερον συνεβεβήκει πταίσαντος περὶ Ἔφεσον τοῦ Θρασύλλου τὸ χαλκοῦν ἀνεστάναι τρόπαιον ὑπὸ τῶν Ἐφεσίων ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν Ἀθηναίων. ταῦτ' οὖν ὠνείδιζον οἱ μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου τοῖς μετὰ τοῦ Θρασύλλου κτλ. După Xenophon, Hellenica I 2, 10 eraŭ două trofee, unul în Ἕλος, cel alt πρὸς τῷ Κορησσῷ. — Despre cele maĭ vechĭ representaţiunĭ de trofee în opere sculpturale: Benndorf und Niemann, Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa 239.

[4] Xenophon, Hellenica VI 4, 14—15. Isokrates VI 10 καὶ πολὺ σεμνότερον τρόπαιον τοῦ περὶ Λεῦκτρα καὶ φανεριώτερον στήσομεν καθ' ἡμῶν αὐτῶν. Faptul că Pausanias n'a amintit Leuctra a fost observat de câtre Ulrichs, Reisen und Forschungen II 110, 21. C. I. G. p. 2462.

[5] Ulrichs, Annali dell' instituto 1848, p. 37—48; Reisen und Forschungen in Griechenland II 102—113; Baedeker, Griechenland[3] p. 176; Förster und Kugler, Kunstblatt 1843, n. 12 p. 51 seq.; F. Koepp, Archäologischer Anzeiger 1890, p. 147 a. O restauraţiune după schiţa luĭ Th. Hansen a fost presentată de d. F. Adler Societâţiĭ archeologice din Berlin, Archäologische Zeitung XXXI 148.

www.dacoromanica.ro

carĭ sînt în relief împodobite cu nouĕ scuturĭ marĭ de 0·98 m. în diametru; peste scuturĭ venea o cornice a coronamentuluĭ consistând din douĕ petre. Un altar aflat între dĕrămăturĭ cu inscripţiunea Ἀλεξίων se pare că Ulrichs l'a considerat din eróre ca aparţinênd aci şi l'a referit la ḑeiĭ carĭ fuseseră de ajutor în luptă;[1] dar părerea sa că monumentul este tropaionul luĭ Epameinondas a fost pe nedrept pusă la îndoială.[2] Un monument funerar de acéstă formă şi mărime ar fi în Grecia fără exemplu pentru o persónă privată, apoi din causa multelor scuturĭ de pe dênsul ar fi putut fi cel mult un polyandrion; dar pentru că scuturile se află pe coperiş, lucru nepomenit la construcţiunile sepulcrale, şi pentru că ele represintaŭ gĭur-împregĭurul baseĭ coronamentuluĭ de d'asupra o grămaḑue de arme, cum se obicĭnuĭa la trofee —, din aceste motive interpretaţiunea luĭ Ulrichs rĕmâne în picĭóre; ea are în favorul sĕŭ nu numaĭ situaţiunea monumentuluĭ într'o câmpie necunoscută aĭurea prin vre-o altă luptă, dar încă capătă acum certitudine deplină prin analogia în formă şi în decoraţiune cu monumentul dela Adamklissi. Trofeul ce era în vêrf póte să fi fost în realitate, cum spune Cicerone, de acioaĭe şi va fi avut la bază inscripţiunea dedicatorie ce a perit.

Nu mult posterior este minunatul tropaion, cu care Artemisia, socia luĭ Maussollos, şĭ-a bătut joc de Rhodienĭ chĭar în Rhodos. El ne oferă primul exemplu de o grupare cu douĕ statuĭ, carĭ aci eraŭ de acioaĭe. Una represinta oraşul Rhodos, cea-laltă pe Artemisia cum înfiéréză Rhodosul cu stigmatul robieĭ. Consciinţioşiĭ Rhodienĭ nu cutezară maĭ târḑiŭ ca să profaneze consacratul monument, dar făcură un edificiŭ în gĭurul luĭ şi'l acoperiră cu un mare turn d'asupra, ca trofeul să nu pótă fi vĕḑut de nimenĭ.[3] Este necunoscută, dar de sigur preromană, póte timpuriŭ elenistică, epoca statuiĭ Rhodoguneĭ, pe care Philostrat o descrie ţinênd un tropaion d'asupra unor prisonierĭ.[4]

Cel mult în a doŭa jumătate a secoluluĭ al patrulea e posibil a se fi înălţat cele douĕ monumente de la Marathon şi de la Salamine, despre carĭ ne daŭ o idee monetele bătute, dupĕ părerea d-luĭ Imhoof-Blumer, sub împĕratul Hadrian. Cum monetele reproduc cunoscutele copiĭ ale grupeĭ tiraniciḑilor, tot astfel ele repetă şi structura originalelor, când dintr'o parte, când din cea-laltă; şi aceste diferite vederĭ concordă între ele aşa de exact, încât dobêndim o claritate deplină asupra formeĭ acestor opere de alto-relief isolate.[5] Precum monetele sînt contimpurane, tot asemenea şi monumentele par a fi nişte creaţiunĭ paralele, şi ca atarĭ ele convin minunat de bine politiceĭ de restauraţiune a luĭ Lycurg dupĕ anul

---

[1] C. I. G. p. 1669.

[2] C. Keil, Sylloge inscriptionum Boeoticarum 97 seq., din obiecţiunile căruia crede cineva că aude pe amicul luĭ Ludwig Ross.

[3] Vitruvius II 8, 15 tum Artemisia Rhodo capta principibus occisis tropaeum in urbe Rhodo suae victoriae constituit aeneasque duas statuas fecit unam Rhodiorum civitatis alteram suae imaginis, et istam figuravit Rhodiorum civitati stigmata imponentem . ideo autem postea Rhodii religione impediti quod nefas est tropaea dedicata removeri, circa eum locum aedificium struxerunt et id erecta Graia [?] statione texerunt ne qui posset aspicere, et id ἄβατον vocitari iusserunt.

[4] Philostratus sen. imagines, ed. Vind. II 5 p. 69, 12 οἱ δὲ αἰχμάλωτοι καὶ τὸ ἐπ᾽ αὐτοῖς τρόπαιον şi p. 71, 12 Rhodogune ca victorióză la tropaion.

[5] Imhoof-Blumer and Percy Gardner, A numismatic commentary on Pausanias E E VII, VIII şi XXI, XXII.

www.dacoromanica.ro

388 a. Chr., politică expusă de curênd cu atâta măestrie.[1] Lupta pe uscat este designată printr'un tropaion, înaintea căruia Miltiades pune să stea în picióre un Med captiv, lupta pe mare e indicată printr'o triremă, în care Themistocles cu un tropaion la umĕr, cu o corónă în mâna dréptă, pâşesce în grabă, decĭ cu scop ca să ajungă maĭ repede la ţĕrm şi să împlânte acolo tropaionul. Mai cu sémă motivul din urmă, care în esenţial coincidă cu acela al Nikeĭ din Samothrake,[2] este tardiv, cum dovedesce maĭ ales şi pavezele duble ale tropaionuluĭ.

Admirabilele tetradrachme ale luĭ Agathocles cu Nike înţepenind un coĭf pe tropaion şi cu legenda ΑΓΑΘΟΚΛΕΙΟΣ, referitóre, pe cât se vede la Nike, monete bătute dupĕ victoriile sale africanice din anniĭ 310—307,[3] de asemenea şi Nikele luĭ Pirrhos şi Seleucos I, ţinênd saŭ încoronând trofee, ca şi alte câteva tipurĭ de monete din epoca elenistică, póte ca să amintéscă nişte monumente de victorie, despre carĭ nu s'a păstrat nicĭ-o cunoscinţă. Informaţiunĭ maĭ precise ne lipsesc din nefericire şi în privinţa menţionatuluĭ edificiŭ de marmură de pe agora din Argos, pe care Argiviĭ 'l ţinéŭ drept un tropaion ridicat pentru victoria asupra regeluĭ Pyrrhos, ĭar Pausanias, drept un mnema; sciut e numaĭ, că edificiul în cestiune era împodobit cu reliefurĭ carĭ înfăţişaŭ echipagĭul armateĭ în campanie şi elefanţiĭ regeluĭ, de sigur nu în mod isolat, ci într'o succesiune de scene rĕsboĭnice. Conclusiunea, trasă de Pausanias din aceste represintaţiunĭ, e greŭ de priceput; informaţiunea, ce el însuşĭ ne-o dă despre mormêntul luĭ Pirrhos, aflător în apropiere, ca şi o tradiţiune păstrată de Justin, contrad̨ic părerea luĭ. Ea se esplică póte prin faptul, că tropaionul din vîrful edificiuluĭ nu maĭ exista pe timpul călĕtoruluĭ grec.[4] Dupĕ decoraţiune am puté presupune în acest monument un precursor al luĭ Adamklissi, cu tótă micşorimea luĭ impusă, cum deja se'nţelege, de dimensiunile unuĭ tîrg grecesc.

Fig. 132. Monete de bronz attice cu trofeele de la Salamine şi Marathon.

Să menţionăm în fine şi tropaionul, pe care îl înălţară Aitolieniĭ la Delphi spre amintirea victorieĭ repurtate de dênşiĭ asupra Galatilor, dupĕ ce aceştia năvăliseră în teritoriul lor şi tractaseră pe Callienĭ în chipul cel maĭ crud. Apărarea şi liberarea ţĕriĭ lor întregĭ

[1] Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, Aristoteles und Athen I 351 seq.

[2] Conze, Hauser, Benndorf, Untersuchungen auf Samothrake II 79 seq.; Benndorf und Niemann, Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa 212, 2.

[3] F. Kenner, Münzsammlung des Stiftes St. Florian 13; Barclay V. Head, Numismatic Chronicle XIV N. S. 47.

[4] Pausanias II 21, 4 Τὸ δὲ οἰκοδόμημα λευκοῦ λίθου κατὰ μέσον μάλιστα τῆς ἀγορᾶς οὐ (Facius, οὗ codd.) τρόπαιον ἐπὶ Πύρρῳ τῷ Ἠπειρώτῃ, καθὰ λέγουσιν οἱ Ἀργεῖοι, καυθέντος δὲ ἐνταῦθα τοῦ νεκροῦ μνῆμα καὶ τοῦτο ἂν εὕροι τις, ἐν ᾧ τά τε ἄλλα ὅσοις ὁ Πύρρος ἐχρῆτο ἐς τὰς μάχας καὶ οἱ ἐλέφαντές εἰσιν ἐπειργασμένοι . τοῦτο μὲν δὴ κατὰ τὴν πυρὰν οἰκοδόμημα ἐγένετο· αὐτὰ δὲ κεῖται Πύρρου τὰ ὀστᾶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρος, παρ' ᾧ συμβῆναί οἱ καὶ τὴν τελευτὴν ἐδήλωσα ἐν τῇ Ἀτθίδι συγγραφῇ· τοῦ δὲ τῆς Δήμητρος ἱεροῦ τούτου κατὰ τὴν ἔσοδον ἀσπίδα ἰδεῖν Πύρρου χαλκῆν ἔστιν ὑπὲρ τῶν θυρῶν ἀνακειμένην. Comp. Plutarch, Pyrrhus 34, 5 τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πύρρου κοσμήσας ἔκαυσεν (Ἀντίγονος). Justin XXV 5, 2 Caput eius Antigono refertur, qui victoria mitius usus filium eius Helenum cum Epirotis sibi deditum in regnum remisit eique insepulti patris ossa in patriam referenda tradidit.

www.dacoromanica.ro

era represintată pe monument în chip palpabil printr'o figură a Aetolieĭ, în forma uneĭ femeĭ întrarmate.'

În epoca romană imitaţiunile trofeelor se înmulţesc în astfel de chip, încât abia dacă se póte arunca asupră-le o repede privire, peste putinţă însă de a le tracta în fond. Căcĭ acest motiv transmis de la un loc la altul îşĭ continuă existenţa într'o infinită varietate de forme: nu numaĭ pe edificiile publice de victorie cele maĭ diverse, dar şi pe unelte casnice

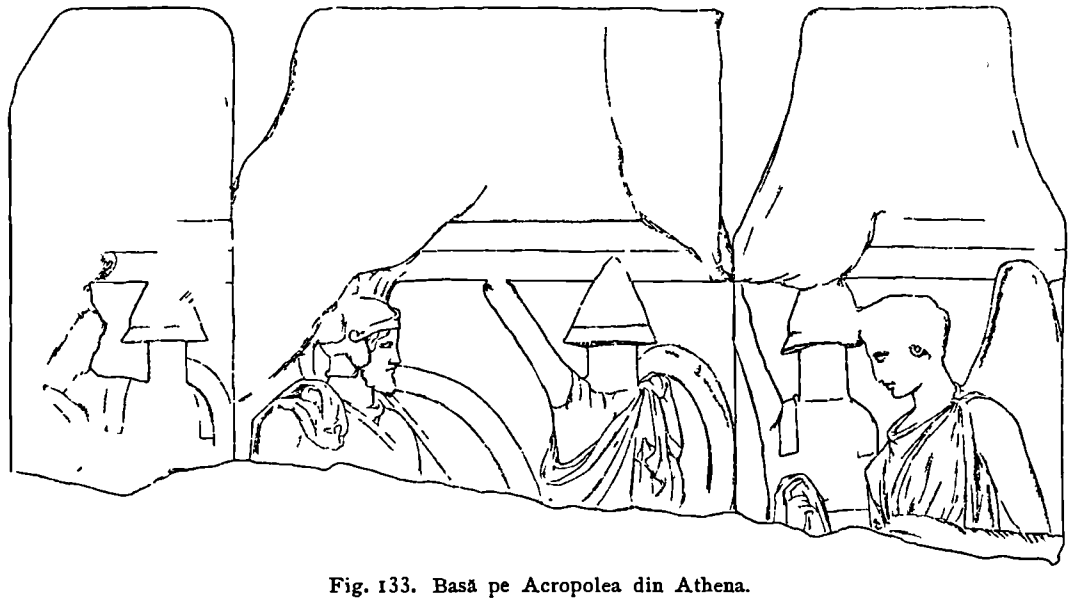

Fig. 133. Bază pe Acropolea din Athena.
(După Richard Schöne, Griechische Reliefs, tab. XXIV 97.)

şi pe arme de tot felul,[2] pe sarcofage şi pe urne,[3] pe base şi pe altare,[4] în tablourĭ şi reliefurĭ,[5] pe petre gravate şi maĭ ales pe monete. Ca o plantă el pare răsădit pe un pământ nutritor, în care-şĭ desvoltă suprema-ĭ forţă productivă. La Romanĭ, spre deosebire de obiceiul grecesc, exista încă din timpurĭ imemoriale datina, ca armele luate dela inimic să nu se utiliseze pentru monumente din câmpiile depărtate ale lupteĭ, ci pentru monumente

---

[1] Pausanias X 18, 7.

[2] Overbeck-Mau, Pompei 619. Righetti, Museo del Campidoglio I 10. Clarac, Musée de sculpture pl. 953, 2447.

[3] Museo Pioclementino V 31. Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XIII 6 seq. Caylus, Recueil d'antiquités III pl. LXII. Sarcofagul Ammendola. Matz-v. Duhn, Antike Bildwerke in Rom n. 3320 seq. L. von Sybel, Sculpturen zu Athen nr. 2974.

[4] C. I. L. VI 961. Delamare, Exploration scientifique de l'Algérie pl. 156. Serradifalco, Antichità della Sicilia V tav. V 1; tav. XXXIX 1 şi 3. W. Helbig, Führer durch die öffentlichen Sammlungen in Rom I n. 517. Matz-v. Duhn op. cit. n. 3626. 3629. 3684.

[5] Theodor Schreiber, Die hellenistischen Reliefbilder tab. XCI. XCII 1. Matz-v. Duhn op. cit. n. 3544—3547. Un fragment dintr'un mare vas de pământ găsit la Blain (Loire-Inférieure), despre care veţĭ J. de Witte, Mémoires de la société nationale des antiquaires de France 1870 p. 118 seq.; publicat de d. Froehner în al IV volum din ediţiunea cea mare a Columneĭ luĭ Traian şi d. A. J. Odobescu, Despre unu vasu de lutu, Bucuresci 1873), cu reliefurĭ şi inscripţiunĭ, referitóre la răsbóĭele luĭ Traian, înfăţişéză presintarea unuĭ prisonier pus în lanţurĭ şi, cum se pare, un trofeŭ format din scuturĭ; pe trofeŭ se citesce «Decibal». Comp. reliefurile traianice J. de Witte, Gazette archéologique I 93 seq. pl. 25.

www.dacoromanica.ro

în Roma; aci învingĕtorii putéu să se bucure de gloria lor ca de o fericire a patrieĭ şi să-o lase de moştenire generaţiunilor viitóre. La dênşiĭ de asemenea, spoliile eraŭ rînduite pe pedestale în templurile şi sanctuarele Capitaleĭ, dându-li-se consecraţiunea cultuluĭ, ĭar în casele particularilor ele avéu un loc permanent, ce nu puté fi schimbat cu mutaţiunea proprietăţiĭ. Astfel în cursul timpuluĭ a trebuit să se grămădéscă o avuţie exuberantă de trofee, carĭ dedéŭ cetâţiĭ aparinţa unuĭ mare arsenal. Efectul unor asemenĭ impresiunĭ, sub carĭ puterea cuceritóre a statului roman se întărea din ce în ce maĭ mult, nu este de nesocotit nicĭ din punctul de vedere al istorieĭ artelor. Cu întinderea dominaţiuneĭ romane peste fruntariile Italieĭ, maĭ ales în Nordul barbar, crescu şi necesitatea de a forţa tóte remediile violente ale architectureĭ, acolo unde era vorba să se perpetue triumfurĭ; şi în legătură cu architectura trofeul a căştigat în realitate, către finele Republiceĭ şi în primele timpurĭ ale epoceĭ imperiale, caracterul sĕu monumental cel maĭ înalt. Ceea-ce în Grecia începuse pe o scară de tot mică, vedem că se desvoltă în repede gradaţiune, ajunge la o splendóre din ce în ce maĭ mare, pênĕ ce în fine atinge gigantescul. Simplul semn făcut din armele vrăjmaşuluĭ omorît se preface într'o clădire milităréscă, a căreĭ formă fórte pompósă o determină absolut numaĭ efectul decorativ. Arme de rĕsboiŭ şi arme de paradă, arme de ale amiculuĭ şi arme de ale inimiculuĭ, sînt amestecate una peste alta şi împodobite cât maĭ bogat, ĭar construcţiunea lor fantastică este întocmită dupĕ legile simetrieĭ. Frumósele Nike, prin ajutorul cărora arta elenistică dedea viaţă receluĭ simbol, îl făcea să participe la acţiune saŭ îl reducea la accesoriŭ, dispar din alto-reliefurĭ. Simbolul domnesce ĭarăşĭ singur, cum era la început; figurile plângĕtóre saŭ încătuşate la picĭórele sale realţă numaĭ gloria luĭ. Exemplele cele maĭ frumóse de acest noŭ tip sunt trofeele luĭ Marius, Trofei di Mario, aşa de minunat compuse şi astăḑĭ visibile pe balustrada pieţeĭ Capitoliuluĭ, unde le strămutase papa Sixtus V, luându-le din firidele unuĭ castel de apă dela Aqua Julia.[1] Judecând dupĕ impresiunea ce ne fac publicaţiunile lor, aceste trofee aparţin, sub raportul stilistic, primuluĭ secol înainte de Christos, saŭ celeĭ maĭ vechĭ epoce imperiale.

Seria monumentelor de victorie clădite în câmpie, dupĕ obiceiul Grecilor, începe cu douĕ turnurĭ de pétră; ambele fură ridicate în regiunea Rhonuluĭ de către Q. Fabius Maximus Aemilianus şi Cn. Domitius Ahenobarbus, în urma învingeriĭ în douĕ bătăliĭ suferită de Allobrogĭ şi de Arvernĭ în anul 121 a. Chr. Trofee alcătuite din prĕḑile căştigate împodobéŭ coperişul turnurilor.[2] Monumentul luĭ Fabius se înălţà pe câmpul de bătaie la îmbucătura rîuluĭ Isère şi era de marmură albă.[3] Uniĭ voesc să recunóscă aceste douĕ trofee în

[1] Jordan, Topographie der Stadt Rom II 518 seq. Michaelis, Mittheilungen des archäologischen Institutes, römische Abtheilung, VI 44, 136.

[2] Florus epit. I 37 p. 60, 1 Jahn. Domitius Ahenobarbus et Fabius Maximus ipsis quibus dimicaverant locis saxeas erexere turres et desuper exornata armis hostilibus tropaea fixerunt; cum hic mos inusitatus fuerit nostris. numquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam exprobravit. Th. Mommsen, Römische Geschichte II[7] 162 seq. Istoria povestită de Plutarch, Par. min. 3 dupĕ Aristides Milesius despre trofeul pe care l'ar fi înălţat Postumius Albinus în urma desastruluĭ dela Furcile Caudine, este o imitaţiune a legendeĭ luĭ Othryades.

[3] Strabo IV p. 185 καθ' ὃ δὲ συμπίπτουσιν ὁ Ἶσαρ ποταμὸς καὶ ὁ Ῥοδανὸς καὶ τὸ Κέμμενον ὄρος, Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος Αἰμιλιανὸς οὐχ ὅλαις τρισὶ μυριάσιν εἴκοσι μυριάδας Κελτῶν κατέκοψε, καὶ ἔστησε τρόπαιον αὐτόθι λευκοῦ λίθου κτλ.

www.dacoromanica.ro

zidirile arcate de speţa luĭ Janus, carĭ s'aŭ păstrat la Vienne şi Cavaillon; acestea însă nu putéŭ în nicĭ într'un cas să fie numite turnurĭ.[1] Alte douĕ trofee fură ridicate de Sulla, dupĕ bătălia dela Cheronëa în primul rĕsboiŭ mithradatic: unul în cămpia de lângă Molon, un afluent al rîuluĭ Kephisos, cel-lalt pe înălţimea munteluĭ Thurion; inscripţiunile greceştĭ de pe ele punéŭ în legătură numele învingĕtoruluĭ cu ḑeităţile votive ale Romanilor: Ares, Nike şi Aphrodite.[2] La a doua bătălie din acest rĕsboiŭ, dată la Orchomenos în anul următor, se referă póte trunchiul unuĭ trofeŭ de marmură în mărime supranaturală, cunoscut numaĭ din nişte scurte descrierĭ;[3] el merită în tot casul să fie examinat maĭ de aprópe în privinţa acesteĭ posibilităţĭ. Celebre, dar încă nedescoperite sînt trofeele înălţate de Pompeiŭ dupĕ sfîrşitul rĕsboiuluĭ cu Sertoriŭ, pe înălţimea unuĭ defileŭ la extremitatea orientalĕ a Pyreneilor. În inscripţiunea de pe ele, concepută în termenĭ pompoşĭ, generalul lasă sub tăcere, e adevĕrat, numele luĭ Sertorius, dar accentuĭază că dela Alpĭ şi pênĕ la ultimele hotare ale Spanieĭ a pus sub dominaţiunea romană 876 oraşe.[4] Magnificenţa acestuĭ monument pare a fi deşteptat susceptibilităţĭ. Caesar se mulţămi dupĕ rĕsboiul din Spania să construiască lângă trofeŭ un simplu altar. Dela Caesar nu se cunósce în genere de cât un singur monument triumfal: este trofeul înălţat la Ziela cu ocasiunea expediţiuneĭ sale din Armenia contra luĭ Pharnaces. Despre acest trofeŭ se ḑicé cu laudă, că lăsa în umbră prin strălucirea luĭ un altul maĭ vechiŭ al luĭ Mithradates aflător tot acolo, şi pe care Caesar avusese mărinimia să nu'l dĕrâme.[5]

Cu monumentul luĭ Pompeiŭ făcea păreche, în privinţa loculuĭ unde se găsea, un trofeŭ al luĭ August; el însemna pe litoralul Mediterraneĭ fruntaria rĕsăriténă a Gallieĭ, precum cel d'ântĕiŭ indica pre cea apusană.[6] Şi dênsul era aşeḑat pe înălţimea unuĭ defileŭ în Alpiĭ maritimĭ, nu departe de Nizza, maĭ sus de Monaco, şi glorifica incorporaţiunea regiuneĭ Alpilor de către August. Senatul şi poporul roman, în semn de recunoscĕtóre amintire, închinase acest trofeŭ împĕratuluĭ în anul 7/6 a. Chr. Din inscripţiunea votivă, care conţinea în şirurĭ compacte numele a 46 popóre alpestre, ce fuseseră supuse dela golful de Triest pênĕ la golful de Genua, ni s'aŭ păstrat unspreḑece fragmente de marmură; ele confirmă însĕşĭ vorbele textuluĭ transmis de Pliniŭ în întregul sĕŭ. Localitatea de astăḑĭ La Turbie conservă

---

[1] J. Gilles, Monuments triomphaux dans les Gaules 25 seq. Cu drept cuvênt îl combate Paul Graef în Baumeister, Denkmäler des classischen Alterthums III 1886.

[2] Plutarch, Sulla 19, 5; 34, 2; de fortuna Rom. 4 p. 318 D. Pausanias IX 40, 7. Comp. Dio Cassius XXXVII 21, 2.

[3] Conze şi Michaelis, Annali dell' instituto 1861 p. 81. Kõrte, Mittheilungen des archäologischen Institutes in Athen III 418, 200. Cum se confirmă de fig. 126, adîncitura făcută peste mănerul săbieĭ servea ca să pună acolo un scut.

[4] Strabo III p. 156. 160; IV p. 178 (τὰ Πομπηίου τρόπαια saŭ ἀναθήματα). Sallust fr. III 89 Maur. (Summo Pyrenaeo Itin. Ant. 397, 7 W.). Dio Cassius XLI 24, 3 (Καῖσαρ) διὰ τοῦ Πυρηναίου προχωρῶν τρόπαιον μὲν οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ ἔστησεν, ὅτι μηδὲ τὸν Πομπήιον καλῶς ἀκούσαντα ἐπὶ τούτῳ ἤσθετο, βωμὸν δὲ δὴ ἐκ λίθων ξεστῶν συνῳκοδομημένον μέγαν οὐ πόρρω τῶν ἐκείνου τροπαίων ἱδρύσατο. Plinius, Nat. hist. III 18; VII 96 excitatis in Pyrenaeo tropaeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad finis Hispaniae ulterioris in dicionem redacta victoriae suae adscripsit et maiore animo Sertorium tacuit. XXXVII 15.

[5] Dio Cassius XLII 48, 1 καὶ τά τε λάφυρα πάντα . . . τοῖς στρατιώταις ἐδωρήσατο, καὶ τρόπαιον, ἐπειδήπερ ὁ Μιθριδάτης ἀπὸ τοῦ Τριαρίου ἐνταῦθά που ἐγηγέρκει, ἀντανέστησε. καθελεῖν μὲν γὰρ τὸ τοῦ βαρβάρου οὐκ ἐτόλμησεν ὡς καὶ τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερωμένον, τῇ δὲ δὴ τοῦ ἰδίου παραστήσει καὶ ἐκεῖνο συνεσκίασε καὶ τρόπον τινὰ καὶ κατέστρεψε.

[6] Itin. Anton. p. 296, 3 W. Ptolemaeus III 1, 2 Τρόπαια Σεβαστοῦ.

www.dacoromanica.ro

vechĭul nume, iar nişte triste rĕmăşiţe de ruine, care aştéptă âncă o cercetare technică, permit a se recunósce cel puţin părţĭ din construcţiunea de odinióră. Asupra acesteĭa posedăm descrierĭ amĕnunţite din secolul al XVI şi al XVII, când era păstrat ceva maĭ mult dintr'ênsa.[1] Este adevĕrat, că în aceste documente, la carĭ lipsesc desemnurĭ, sînt contopite de maĭ multe orĭ lucrurĭ observate cu lucrurĭ numaĭ deduse, maĭ ales în ce privesce partea decorativă. Totuşĭ trăsurile principale reĭes din ele fără nicĭ-o îndoĭală. Maĭ importantă de cât descrierea italiană a unuĭ anonim, este o relaţiune compusă în limba latină de un călugĕr franciscan Pater Petrus Antonius Boier în anul 1564. Deşi transmisă cu lacune şi cu tot felul de alteraţiunĭ nu totd'auna inteligibile, esenţialul eĭ însă nu este perdut; el póte fi restabilit cu siguranţă. Dupĕ acéstă descriere edificiul se compunea:

1. Dintr'o platformă pătrată de 230 picĭóre lungime laterală (cifra e probabil rĕŭ citită în loc de 130, anonimul indică lungimea laturilor «passi 42 andanti»); ea nivela inegalităţile terenuluĭ şi era construită din stane marĭ de pĭatră în patru colţurĭ estrase din vecinĕtate şi legate între dênsele cu scóbe de fer plumbuite. Pe dênsa sta:

2. O masivă substrucţiune pătrată, care la fie-care latură era intrată maĭ înlăuntru cu 10 picĭóre (aşa dar cu o lungime laterală de probabil 110 picĭóre) şi avé înaintea eĭ, în nord şi în sud, câte o scară diagonal ascendentă. Faţada apusană se alcătuia din pĭetre tăiete legate fórte bine între ele; la cea rĕsăritĕnă mĭeḑul cimentat din interior era desvĕlit, de unde s'a putut deduce că odinióră el fusese îmbrăcat cu marmură; pentru acésta pare-se că vorbesce şi părţile din dĕrăt ale sculpturilor existente. De sigur că trebue să se ascunḑă o eróre în aserţiunea, că înălţimea substrucţiuneĭ ar fi fost egală cu lăţimea eĭ. În mijlocul substrucţiuneĭ pătrate se ridica apoĭ

3. Un turn masiv de formă rotundă, avênd 100 picĭóre în circuit şi înălţime imposibilĕ de determinat; cu unspreḑece ante, late de $4^1/_2$ picĭóre şi dispuse la intervale de câte 5 picĭóre [$11 \times (5 + 4^1/_2) = 104^1/_2$ picĭóre]. Dupĕ basa uneĭ columne de marmură de Luna, şi dupĕ părţile unuĭ epistyl doric şi ale altuia ionic saŭ corintic, s'a recunoscut că turnul fusese încongĭurat de un peristil cu douĕ etaje; din contra, este cu totul greşită părerea că edificiul se termina sus în formă boltită şi că o statuă a luĭ August, înaltă ca de 18 picĭóre, încorona cupola; acéstă eróre provine din aceea, că s'a raportat în mod falş la monumentul dela Turbia, relaţiunea luĭ Dione Cassius despre un arc de triumf, cu care August fusese onorat în a. 25 a. Chr. probabil la Aosta în Alpĭ;[2] de asemenea s'a vĕḑut eronat în resturile uneĭ sculpturĭ colosale, statua împĕratuluĭ. Dar tocmaĭ preţiósele şi atât de precise comunica-

[1] C. I. L. V 7817, Add. p. 1092, unde d. Th. Mommsen, ca pretutindenĭ, puse şi aci basa pentru cercetările ulterióre. — Un rest de sculptură, astăḑĭ în Museul de la Saint-Germain en Laye, s'a publicat în Revue archéologique 1870, pl. I p. 59; descris de d. Salomon Reinach, Catalogue du Musée de Saint-Germain 37. La literatură este de adaos H. Meyer, Zeitschrift für Alterthumswissenschaft 1843, p. 449 seq., Gilles, op. cit. 76 seq. şi E. Desjardins, Géographie de la Gaule II 246 seq., 251; 575, unde se află reprodus şi restul de sculptură lat de 2·2 m. şi înalt de 0·96 m.

[2] Dio Cassius LIII 26, 5 la anul Romeĭ 729 ἐπεὶ δ' οὐκ ἠθέλησεν αὐτὰ πέμψαι, ἀψίς τε ἐν ταῖς Ἄλπεσι τροπαιοφόρος οἱ ᾠκοδομήθη, καὶ ἐξουσία οἱ ἐδόθη κτλ. Acéstă informaţiune d. Promis cu consimţimêntul d-luĭ Th. Mommsen (Res gestae divi Augusti[2] 104; C. I. L. V p. 757; 907) o raportéză la arcul de triumf din Aosta, a căruia inscripţiune dedicatorie s'a perdut.

www.dacoromanica.ro

ţiunĭ, ce avem asupra acesteĭ sculpturĭ, dovedesc prin naivele neînţelesurĭ ce conţin, că ea represinta maĭ sigur trofeul încoronator al clădireĭ. Cu maĭ multe amĕnunte se vorbesce despre capul eĭ înalt de 3 picĭóre, şi purtând un coĭf cu bucculae lăsate în jos şi împodobite cu figurĭ vegetale; capul, bine înţeles, n'avé faţă, ceea-ce scriitorul relevă în chip arid, fără să găséscă vre o explicaţiune pentru acésta; el maĭ adaogĕ, că în partea unde venea nasul era «un cerc cu un cep care atîrna în jos», adică de sigur tocmaĭ gaura uneĭ crăcĭ tăiate pe trunchĭul arbureluĭ.[1] Maĭ puţin clară în amĕnunte, dar în esenţial tot aşa de transparinte, e descrierea bucăţiĭ din mijlocul trofeuluĭ; ĭar o figură stând jos în posiţiune de tristeţă cu mânele încrucişate (?) pe genuchiŭ aparţinea uneĭ grupe de statuĭ care, caşi la Adamklissi, încongĭura trunchĭul. Liniamentele generale ale edificiuluĭ le confirmă o legendă provençală din secolul XIII, despre viaţa sfântuluĭ Honoratus (mort în anul 429), la care ne trimite d. Tobler. Ea descrie clădirea ca o operă a luĭ Apollon, expune dĕrêmarea eĭ pricinuită de câtre Honoratus, şi face să reĭasă despre dênsa, că era construită din marĭ stane de pĭatră regulat tăĭete; că avé treĭ etaje, şi jur-împrejurul sĕŭ columne de marmură; că în fine în vĕrful eĭ se afla douĭ demonĭ cu un idol; în aceştia din urmă nu e greŭ de ghicit trofeul cu cele douĕ statuĭ de la picĭórele luĭ.[2] Explicaţiunĭ maĭ amĕnunţite ale acestor date, pentru carĭ ar fi fost de lipsă o cercetare fundamentală la faţa loculuĭ, nu putem încerca aicĭ; dar din cele observate maĭ sus reĭese în mod cert, că edificiul nu numaĭ că întrecea în mărime cunoscutele clădirĭ analóge din Aix şi Nîmes, dar că póte fi numĕrat între operele romane cele maĭ însemnate, despre carĭ avem cunoscinţă.

Tot astfel ar fi să trecem peste cadrul lucrăriĭ de faţă, dacă ne-am lua folositórea sarcină, de a urmări influenţele architectonice ale acestuĭ model din epoca luĭ August, pe care manualele nóstre de istoria arteĭ nu'l cunosc nicĭ măcar din nume. Să amintim maĭ departe numaĭ, că Drusus a înălţat un trofeŭ[3] în postul cel maĭ înaintat al expediţiuniĭ sale germanice, pe malul Elbeĭ, şi că Germanicus a plântat încă unul aseminea pe o rîpă de lângă fluviul Weser, înscriind pe el numele tutulor populaţiunilor supuse dincolo de Rhin şi consacrându-l luĭ Mars, Jupiter şi Augustus.[4] Dupĕ cum reĭese dintr'o naraţiune a luĭ Suetoniŭ

---

[1] ‚A capite exordiar, cuius tegumentum non satis dignosci poterat, thiara ne foret, aut regium quodvis aliud ornamentum, seu potius galea. A collo sursum totum tegebat, facie tantum ad supercilia excepta, quae et ipsa nescio quo obtecta. Vertex turbinatus, claviculis videbatur reliquo assutus. Strophio bullis distincto tempora iuncta, et ad medias utrinque malas terna florum caelata folia. Oris species nulla, omnia inter malas a superciliis ad mentum aequa, ac superficies una sub praefatum tegumentum undequaque desinens. Media in facie, pari elevatione, orbis e regione narium erat, de quo ligula pendens, acuta admodum, extrema ritus (rictus?) non attingebat. Intra orbem signum nullum: omnia tamen frontis rotunditatem imitabantur'.

[2] A. L. Sardou, La Vida de Sant Honorat, légende en vers provençaux par Raymon Féraud, troubadour niçois du XIIIe siècle, Nizza 1874 p. 91—93: ‚Fetz ab encantament La torre de gran bastiment Am peyras de gran cayradura E obras d'antigua figura, Colonnas de marme pesanz Y mes maravillosas grantz Que sufron l'obra tot entor. E cant ac complida la tor De tres dobles tot en viron, Bauzabuc e Matafellon Los demonis fetz acampar; Pueys fetz un' idola sagrar Que per forza d'encantament Rendia rason de mantenent De tot cant hom li demandava Segon que li sortz demostrava.'

[3] Florus epit. II 30 p. 118, 9 Jahn. Drusus ... Marcomannorum spoliis et insignibus quendam editum tumulum in tropaei modum excoluit. Dio Cassius LV 1. Ptolemaeus II 11, 13.

[4] Tacitus, Ann. II 18 Miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. II 22 Caesar congeriem armorum struxit,

www.dacoromanica.ro

despre aventurele din Germania ale luĭ Caligula,[1] obiceiul grecesc al trofeelor pare a se fi rĕspândit din ce în ce maĭ temeĭnic în epoca imperialĕ.

Acum dacă aruncăm o privire asupra întregeĭ serii de monumente triumfale, particularitatea caracteristică, ce ne isbesce, este că tóte se înalţă pe pământ barbar, şi că'mbrăcate în ornamentele lor de sĕrbătóre ĭaŭ loc pe amvonurĭ cât se póte maĭ înalte, pentru ca astfel limba lor să fie auḑită şi înţelésă cât se póte maĭ de departe. Căcĭ în acéstă limbă se împlinesce întregul lor scop. Sufletele celor rĕsvrătiţĭ avéŭ nevoe, pentru ca să li se inspire frica numeluĭ roman, de o privelişte artistică extraordinară. Orĭ-de câte-orĭ aceştĭ rebelĭ se găséŭ înaintea uneĭ măreţe şi minunate clădirĭ, un fior de temere şi de respect îĭ cuprindea, şi orĭ-ce încercare de a dĕrîma clădirea nu-ĭ făcea de cât a simţi maĭ amarnic propria-le neputinţă. Nicĭ-o perdere, nicĭ-o vătămare a corpuluĭ, a vieţiĭ, nimic, cum observă Tacitus,[2] nu puté să înfurieze maĭ tare pe Germanĭ, ca privirea monumentuluĭ de victorie înălţat de Germanicus. Puterea apotropeică a vechĭuluĭ simbol sĕrbătoresce triumful sĕŭ servindu-se de cele maĭ extreme sforţărĭ ale techniceĭ; dar în acéstă practică ascuţire ea cade ĭarăşĭ din sfera efectelor artistice permanente, la care o ridicase gustul grecesc: pentru organe maĭ fine, maĭ delicate, ea detună şi se perde, caşi pompa oratorică a uneĭ predice de victorie, ce momentan te răpesce. Maĭ resolut de cât orĭ-care din predecesoriĭ sĕĭ şi mergĕnd maĭ drept la ţintă de cât dênşiĭ, fară a ţine sémă de nimic, architectul dela Adamklissi şĭ-a croit proiectul sĕŭ dupĕ nişte asemenea intenţiunĭ. Istoria arteĭ cunósce puţine frase architectonice de un ascuţiş maĭ tăĭos şi de o expresiune maĭ greoaĭe.

3. Executiunea.

Precum înfăţişarea uneĭ statuĭ este calculată şi modelată pentru locul determinat al uneĭ architecturi, tot astfel şi monumentul nostru este cu precisiune adaptat posiţiuneĭ sale în ţara unde se află, şi pare a fi órecum făcut pentru dênsa. În forma sa curată conică şi cilindrică, pe o înălţime dominantă, el producé o impresiune d'opotrivă în tóte direcţiunile orizonteluĭ depărtat. Numaĭ venind aprópe de dênsul putéĭ deosebi elementele ce compunéŭ feţele periferice, şi acésta graţie formelor ornamentale pe ele sculptate; numaĭ atuncĭ schema, de tóte părţile aceıaşĭ, căpĕta farmecul uneĭ simetriĭ óre-care, şi ca să ḑicem astfel, o faţadă printr'o orientaţiune determinată. Căcĭ, precum s'a dovedit maĭ înainte (pag. 104) cu privire la drumul ce vené în sus dinspre oraşul milităresc şi trecea pre culmea déluluĭ, — edificiul circular avé de sigur o axă şi o vedere principală categoric exprimate. Acéstă animaţiune ornamentală începea uşor a se simţi la bipartiţiunea ciclului metópelor (pag. 91), cum şi la începutul şi sfîrşitul încolăciturilor vegetale ale frizeĭ de jos (pag. 37); pe urmă ea crescé treptat prin decoraţiunea baseĭ sexagonale, pregătindu-ne dejà la acésta părechile de leĭ ce stetéŭ isolate pe cornice (pag. 121); în fine ea resuna tare, cum ar fi cu o pausă

---

superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Jovi et Augusto sacravisse. De se nihil addidit, metu invidiae an ratus conscientiam facti satis esse.

[1] Sueton Caligula 45.

[2] Tacitus, Ann. II 19 Haud perinde Germanos vulnera luctus excidia quam ea species dolore et ira adfecit.

www.dacoromanica.ro

saŭ fermată, în frontul duplu al trofeuluĭ, care încununa edificiul. Dacă caracterul constructiv al clădireĭ ne face în tot casul să atribuim unuĭ inginer însemnat monumentul, apoĭ de sigur, că şi natura artistică a celuĭ care l'a creat nu se trădéză maĭ puţin în acest modelagiŭ decorativ. Pe lângă acestea, maĭ vin în consideraţiune proporţiunile armonice aşa de hotărîtóre pentru efectul principal, pe carĭ numaĭ un maestru architect cu îndelungă experienţă le atinge şi numaĭ el este în stare să le atingă. Planul monumentuluĭ se datoresce decĭ fără nicĭ-o îndoĭală unuĭ mare architect; el nu trebue mult căutat, căcĭ dela sine se presintă ipotesa, că este Apollodoros de la Damascos.[1] În acest cas Apollodor a avut să deslege una şi aceĭaşĭ problemă de douĕ orĭ şi în chip diferit: odată aicĭ, la Adamklissi, a doŭa óră, în Capitala lumiĭ, în Forul roman al împĕratuluĭ.

Cercetarea cu grije a acesteĭ ipotese este inevitabilĕ, deşi ea maĭ mult se recomandă imediat, de cât se póte sprijini prin argumente determinate, orĭ se póte măcar dovedi. Era de sigur o operă inginerésc̆ă de cel d'ântĕiŭ rang podul mult admirat, pe care Apollodor l'a construit peste Dunăre; reliefurile Columneĭ traiane şi representaţiunile de pe monete ne daŭ o idee despre dênsul.[2] De sigur, că nu Hadrian, precum se pretinde, a pus să-ĭ ridice bolţile şi podéla, ci popórele barbare aŭ stricat podul, pe la finele secoluluĭ al treilea, lăsând numaĭ stâlpiĭ de zidărie; din aceştia staŭ pênĕ acum în fiinţă însemnate resturĭ în albia rîuluĭ, între Fetislan şi Turnu-Severinuluĭ. Acéstă operă îndrăsnéţă, pentru a căreĭ restaurare chĭar şi astă-ḑĭ, şi în împrejurările cele maĭ priincióse, ar fi de lipsă un şir maĭ lung de anĭ, nu se póte închipui fără presinţa cel puţin timporară a architectuluĭ. Eĭ bine, Apollodor însuşĭ ne spune, în întroducerea la Poliorcetica sa dedicată luĭ Hadrian, că a participat în persónă la expediţiunile dacice ale luĭ Traian.[3] Este dar uşor de înţeles, cum un bărbat pus de atâtea orĭ la încercare, cu aşa mare experienţă şi cunoscinţe vaste în ţară, a obţinut onórea de a crea primul monument triumfal destinat pentru barbarĭ; acéstă părere e sprijinită de monumentul însuşĭ, în care fantasia artistică se unesce cu bravura technică. Din datele ce avem asupra luĭ Apollodor rees disposiţiunile firescĭ ale caracteruluĭ sĕŭ, natura înflăcărată a unuĭ artist complex şi înzestrat cu eminente calităţĭ; sciind cu energie şi pri-

---

[1] H. Brunn, Geschichte der griechischen Künstler II 340 seq. Fabricius în Pauly-Wissowa, Realencyklopädie I 2896.

[2] Procopius, De aedificiis IV 6, vol. III 288 seq. ed. Bonn. Ὁ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς, θυμοειδής τε ὢν καὶ δραστήριος, ὥσπερ ἀγαναχτοῦντι ἐῴκει, ὅτι δὴ οὐκ ἀπέραντος αὐτῷ ἡ βασιλεία εἴη, ἀλλὰ ποταμῷ Ἴστρῳ ὁρίζεται. ζεῦξαι οὖν αὐτὸν γεφύρᾳ διὰ σπουδῆς ἔσχεν, ὡς διάβατός τε αὐτῷ καὶ οὐδαμῇ ἐμπόδιος εἴη ἐς τοὺς ἐπέκεινα βαρβάρους ἰόντι. ὅπως μὲν οὖν τὴν γεφύραν ἐπήξατο ταύτην, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἂν ἐν σπουδῇ γένοιτο, Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Δαμασκηνὸς, ὁ καὶ παντὸς γεγονὼς ἀρχιτέκτων τοῦ ἔργου, φραζέτω. οὐ μέντοι τις τὸ λοιπὸν γέγονεν ὄνησις ἐνθένδε Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ τὴν γεφύραν ὅ τε Ἴστρος ἐπιχυθεὶς ὕστερον καὶ ὁ χρόνος ἐπιρρεύσας καθεῖλον. O expunere technică a construcţiuneĭ, de importanţă critică pentru reproducţiunile în genere pe reliefurile Columneĭ traiane, ne-o dă Auguste Choisy, L'art de bâtir chez les Romains 161 seq.

[3] C. Wescher, Poliorcétique des Grecs 138, 7 Ἔπεμψα δὲ καὶ τέκτονας ἐγχωρίοις καὶ τοὺς ἄλλους ἐργάσασθαι καὶ ποιῆσαι δυναμένους· οἶδα γὰρ, μετά σου ἐν ταῖς παρατάξεσι γενόμενος ὅτε εὐτύχουν, στρατιωτῶν εὐπορήσας πρὸς τὸ καλῶς ἐργάσασθαι ἢ συνηθείᾳ ἢ εὐχερείᾳ, οἷον αἱ ἐν τοῖς πολέμοις ἐκ τοῦ παραδόξου χρεῖαι ὡς εὐστρόφων καὶ ἀνθρώπων καὶ μηχανημάτων δέονται. Acest text este inexact tradus de Ernest Lacoste, Revue des études grecques III 235. J. Plew, Quellenuntersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrian 94, 2, relevă cu drept cuvênt că pasagiul nu se póte referi de cât numaĭ la expediţiunile dacice ale luĭ Traian, la carĭ luaseră parte împreună Apollodor şi Hadrian.

www.dacoromanica.ro

cepere să utiliseze norocul de a pune talentul sĕŭ în serviciul unuĭ mare şi puternic monarch ĭubitor de construcţiı, ca şi în serviciul unor probleme architectonice incomparabile; cugetând în fine înainte de tóte şi în tóte, ca să dea creaţiunilor sale măĭestre plenitudinea de putere şi strălucirea uneĭ apariţiunĭ suverane. Proiectul rĕmas neexecutat, ca cel maĭ mare colos sculptural al anticităţii, statua luĭ Nerone făcută de Zenodoros şi transformată într'un Sol, să-şĭ capete soţie într'un alt colos corĕspunḑĕtor represintând Luna, acest proiect ḑic, se concepuse de sigur în vederea unuĭ grandios efect architectonic al loculuĭ.[1] Magnificenţa opereĭ sale de căpetenie, Forul luĭ Traian, alcătuia de aicĭ înainte mândria cea maĭ populară a superbeĭ cetăţĭ împĕrătescı; ĭar caracterul eminamente practic al construcţiunilor architectuluĭ, cu tóte aspiraţiunile luı de grandiositate, se póte vedé din următórea împrejurare: Când Hadrian din complăcere îĭ trimise proiectul ce făcuse pentru templul Venerіĭ şi Romeĭ, Apollodoros voind a stimula pe diletantul architect, îĭ observâ că: edificiul ar fi trebuit să fie maĭ înalt şi să aibă de desubt subterane boltite, spre a puté servi ca deposit de maşinărіĭ pentru amfitheatrul din vecinĕtate, şi în acelaş timp să presinte un aspect maĭ impunĕtor, care să predomine Via sacra.[2] Nu fără probabilitate în timpiĭ din urmă s'a atribuit luĭ Apollodor, tot din motive analóge, reconstruirea Pantheonuluĭ.[3]

Trebue să menţionăm încă şi o analogie architectonică, ce se póte invoca pentru paternitatea luĭ Apollodor asupra monumentuluĭ dobrogén, deşi acéstă analogie se întemeĭază pe simple tradiţiunĭ. Între operele sale din Roma se numĕră şi un Odeum.[4] Pentru acest edificiŭ îĭ era indicat studiul unuĭ tip particular de architectură, care se desvoltase deja de multe secule în Athena; şi fiind-că totd'auna şi pretutindenĭ este în natura producţiunilor artistice şi în special architectonice, ca pentru scopurĭ nouĭ să se utiliseze şi să se prefacă forme vechĭ, nu este póte ceva întîmplător faptul, că monumentul dela Adamklissi amintesce forma principală a Odeonuluĭ pericleic.[5] Şi acest Odeon al luĭ Pericles avea un coperiş ce se lăsa dela vêrf în jos oblic jur-împrejur, decĭ un coperiş conic, despre care se ḑicé că era făcut din catartele şi antenele verticale ale floteĭ persane, o fabulă ce n'avé sens de cât numaĭ la un coperiş de aşa fel —; maĭ departe, Odeonul poseda un cilindru relativ scund, căcĭ numaĭ un atare cilindru făcea posibile cunoscutele comparaţiunĭ cu cortul mareluĭ-rege saŭ cu un coperiş de cap; în fine, el maĭ avé un şir periferic de columne de pétră, carĭ

[1] Spartian, Hadrianus 19, 12 transtulit et colossum stantem atque suspensum per Decrianum architectum de eo loco, in quo nunc templum urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantos viginti quattuor exhiberet. et cum hoc simulacrum post Neronis vultum, cui ante dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apollodoro architecto auctore facere Lunae molitus est.

[2] Dio Cassius LXIX 4, 3 αὐτὸς μὲν γὰρ τοῦ τῆς Ἀφροδίτης τῆς τε Ῥώμης ναοῦ τὸ διάγραμμα αὐτῷ πέμψας, δι' ἔνδειξιν ὅτι καὶ ἄνευ ἐκείνου μέγα ἔργον γίγνεσθαι δύναται, ἤρετο εἰ εὖ ἔχοι τὸ κατασκεύασμα· ὁ δ' ἀντεπέστειλε περί τε τοῦ ναοῦ ὅτι καὶ μετέωρον αὐτὸν καὶ ὑπεκκεκενωμένον γενέσθαι ἐχρῆν, ἵν' ἔς τε τὴν ἱερὰν ὁδὸν ἐκφανέστερος ἐξ ὑψηλοτέρου εἴη καὶ ἐς τὸ κοῖλον τὰ μηχανήματα ἐσδέχοιτο, ὥστε καὶ ἀφανῶς συμπήγνυσθαι καὶ ἐξ οὐ προειδότος ἐς τὸ θέατρον ἐσάγεσθαι κτλ.

[3] A. Michaelis, Preussische Jahrbücher vol. LXXI 223 seq.

[4] Becker, Handbuch der römischen Alterthümer I 679. Otto Gilbert, Geschichte und Topographie der Stadt Rom I 337.

[5] Albert Müller, Lehrbuch der griechischen Bühnenalterthümer 68. Ernst Curtius, Stadtgeschichte von Athen 142. Jane E. Harrison, Mythology and monuments of ancient Athens 263 seq.

www.dacoromanica.ro

susţinéŭ coperişul pe înălţimea cilindruluĭ şi permitéŭ lumineĭ să pătrundă în lă-untru: o dispoşiţiune prin urmare, a căreĭ analogie ar eşi şi maĭ mult în evidenţă, când spaţiurile intermediare dintre mezzo-pilastriĭ în Adamklissi ar fi putut rĕmâne góle, n'ar fi fost împlinite cu metópe.[1] Din tóte acestea se vede clar cel puţin atâta, că ipotesa în sine naturală şi plausibilĕ relativă la meşterul-architect al monumentuluĭ nostru are multe şi de tot felul în favórea sa, şi că nimic din tradiţiunea scrisă nu-ĭ stă împotrivă.

Apollodor îşĭ aduce cu drag àminte, în pasagĭul citat din Poliorcetica sa, despre situaţiunea fericită ce avusese el în timpul serviciuluĭ de campanie de odinióră; atuncĭ, ne spune dênsul, că pentru esecutarea lucrărilor sale, dispunea de o cétă de soldaţĭ, carĭ se distingeaŭ prin bună disciplină şi prin firéscă abilitate. Acéstă experienţă de sigur, că a trebuit s'o facă şi în Moesia inferióră. Căcĭ, fără nicĭ-o îndoĭală, Adamklissi este o clădire înălţată prin braţe militărescĭ: acésta ne-o spune, dupĕ tótă aparinţa, deja inscripţiunea dedicatorie (pag. 128); dar chĭar fără altă mărturie, lucrul este aşa de cert, că abĭa ar maĭ avé nevoe de o confirmaţiune specială. Timpul de mirare scurt, ce s'a pus pentru construirea monumentuluĭ, se esplică numaĭ, dacă admitem că o mulţime fórte mare de lucrătorĭ exercitaţĭ stetéŭ la dispoşiţiune. Este greŭ de admis, ca aceştĭ lucrătorĭ să fi fost luaţĭ din alte locurĭ maĭ depărtate, cum ar fi bunióră carierile de pétră dela Proconnesos, pentru ca să fie aduşĭ în acéstă regiune lipsită de tóte mijlócele subsidiare; cu acésta s'ar fi mărit şi maĭ mult âncă greutăţile aprovisionăriĭ; ba ar fi fost chĭar o cheltuĭală zadarnică, banĭ risipiţĭ în vênt, pentru cuvêntul fórte simplu, că în Moesia se găséŭ destule trupe permanente exercitate în clădirĭ de tot soĭul; acestor trupe trebuĭa să li se dea de lucru, ca nu cumva petrecerea lor în nişte locurĭ neplăcute să le devină urîtă. Decĭ, când se afla la dispoşiţiune cel maĭ bun şi cel maĭ cu tragere de inimă organ de muncă, de ce s'ar fi adus alţĭ lucrătorĭ de aĭurea? Asemenea întrebuinţărĭ ale armateĭ în timp de pace eraŭ de vreme îndelungată nu excepţiune, ci regulă constantă.[2] Numerósele inscripţiunĭ din epoca imperială ne arată lucrările întreprinse de legiunĭ în tóte ţĕrile vastuluĭ imperiŭ: nu sînt numaĭ construcţiunĭ de câĭ şi de apeducte, lucrărĭ de fortificaţiune şi clădirĭ militărescĭ, dar şi opere artistice ale architectureĭ, portice, nymphaei, amfitheatre, septizoniĭ, arcurĭ de triumf, sanctuare şi temple. Numaı

---

[1] Plutarch, Perikles 13 τὸ δ' Ὠιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστατοῦντος καὶ τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θρᾴτταις παίζει πρὸς αὐτόν· ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὁδὶ προσέρχεται ὁ Περικλέης τῳδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου ἔχων, ἐπειδὴ τοὔστρακον παροίχεται. Vitruvius V 9, 1 Odeum, quod Themistocles columnis lapideis dispositis navium malis et antennis e spoliis Persicis pertexit. — Curt Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum I 553, îşĭ închipuesce coperişul ca o cupolă, ceea-ce este contrariŭ textuluĭ luĭ Plutarch precum şi desvoltăriĭ istorice a architectureĭ. Colónele de pétră se admite în general că aŭ fost pe din-lăuntru, unde însă este imposibilitate technică a fi represintate. Πολύστυλον în pasagiul luĭ Plutarch n'are nevoe să fie raportat la ἐντὸς, deşi orĭ-şi când un intercollonament dublu este posibil pe înălţimea cilindruluĭ. Dacă Adolesches în Theophrast, Char. 3, tractéză numĕrul columnelor dela Odeon ca o problemă, acésta nu se póte înţelege de cât numaĭ la faţa exterióră a clădireĭ circulare, fiind-că la numĕrătórea făcută în ocolul jur-împrejur nu se puté avé nicĭ-un semn, de unde s'ar fi început cu numĕrătórea. În interior locurile de şedut se înălţaŭ firesce în formă de amfitheatru în gĭurul Thymeleĭ in mijloc, şi spaţiul dintre locurile de şedut era utilisat pentru magasine de grâne.

[2] Wilhelm Harster, Die Bauten der römischen Soldaten zu öffentlichem Nutzen, Speier, 1873. René Cagnat, L'armée romaine d'Afrique 430 seq.

www.dacoromanica.ro

când aruncăm o privire asupra acestora, ne putem face o completă şi uĭmitóre idee despre meritul ce şĭ-a căştigat armata pentru fundarea şi rĕspândirea civilisaţiuneĭ romane; numaĭ atuncĭ pricepem maı bine, cât de îndelungat şi de temeınic ş'a conservat dênsa superioritatea şi iscusinţa în asemenea lucrărĭ, ca să ḑicem, oficiale. Astfel, dupĕ ce terminară rĕsboiul cu noroc şi isbîndă, aceıaşĭ vitejĭ soldaţĭ deprinşĭ cu munca şi activitatea continuă, găséu óre-cum rĕsplată a ostenelelor lor, înălţându-şĭ singurĭ monumentul proprieĭ lor gloriĭ; şi cu o diligentă emulaţiune, cu o rîvnă fără sémăn, eĭ se apucară ĭarăşĭ de lucru: schimbară săbiile cu dălţile, deschiseră carierile de pĭatră din valea apropiată a Enigeĭ (pag. 60), scóseră ca prin farmec, sub privirile uĭmite ale uneĭ populaţiunĭ ce nu clădea de cât cu lut, acele enorme blocurĭ de pétră calcarie; le duseră apoĭ, par'că s'ar fi jucat, pênĕ pe culmea délului unde avé să se zidéscă clădirea, şi aicĭ făcênd din ele bucăţĭ architectonice minunat profilate, frise şi pilaştrĭĭ cu măreţ efect, chĭar şi reliefurĭ figurale, le aşternură şirurĭ şirurĭ, unele peste altele, pênĕ la neauḑită înălţime.[1]

Un semn special caracteristic faptuluĭ despre origina milităréscă a monumentuluĭ, ni-l procură particularitatea stranie a sculpturilor de pe creneluri şi metópe. Chĭar şi epocele cele maĭ fericite ale istorieĭ arteĭ arată o deosebire între lucrul de meseriaş şi înălţimile în care maeştrĭĭ crează pentru contimporanĭ şi pentru posteritate; dar acéstă deosebire adeseaorĭ o nesocotim pré cu mare uşurinţă, nu scim a o preţui dupĕ drépta eĭ valóre. Ea devine însă fără exemplu maĭ simţitóre, de cât orĭ-unde aiurea, când o comparăm cu minunata putere artistică care ne învită şi ne face s'o admirăm pe Columna luĭ Traian, pe grandiósele scene de rĕsboiŭ ale arculuĭ luĭ Constantin şi în frumósele opere din Benevent încă înviorate de preţiósele însuşirı attice. Lucrărĭ de meşteşugarĭ carĭ adesea repetă aceléşĭ lucrurĭ de maĭ multe orĭ ca de meserie, nu sînt lipsite, cu tótă neputinţa lor, de óre-care uniformitate, ce le légă de stilul artiştilor contimporanı. Tocmaĭ imperturbabila lor siguranţă le fac să aĭbă o valóre maĭ mică sau să fie puţin satisfăcĕtóre orĭ neplăcute. Nimic din acéstă siguranţă nu e de căutat la Adamklissi; nu există despre dênsa nicĭo urmă aci. Din contra, aicĭ avem o schimbare continuă de fasonagiŭ, de forme, o stîngăcie perplexă, deconcertată, o lucrătură pe dibuite, acesta este caracterul sculpturilor nóstre: de multe orĭ ele sînt curat şi simplu opere copilărescı. Aşadar cată să presupunem, că nu totd'auna şi pretutindenĭ săpătorĭ în pétră rutinaţĭ lucrară la monumentul nostru; ci maĭ cu sémă nişte începĕtorĭ în arta sculpturală, deşi cu óre-care aptitudine firéscă, încercară acum pentru întĕiaş-dată să se exercite în sculptură. De aceea nu trebue căutat la dênşiĭ ideĭ despre frumos, despre scólă, despre stil. Preocuparea lor de căpetenie este să înfăţişeze fidel şi lesne de priceput pentru orĭ-cine, ceea-ce voĭaŭ să spună, cel puţin ideĭa principală în genere; şi în acésta de sigur că cele de maĭ multe orĭ aŭ isbutit. Cu câtă naivitate interesul militar absorbĭa într'ênşiĭ orĭ-ce altă consideraţiune, se póte vedé din silinţele ce-şĭ daŭ, de a reproduce figura împĕratuluĭ lor cu cea maĭ posibilă perfecţiune, saŭ de a copia întréga uniformă: arme, veştminte, hamutul cailor etc., pênĕ în cele maĭ micĭ amĕnunte, cu o răbdare penibilă şi fără exemplu.

[1] La clădirea proprie póte fără schele; comp. W. Froehner, Mélanges d'épigraphie et d'archéologie XIX 66: les procédés mécaniques des architectes anciens.

www.dacoromanica.ro

Şi în definitiv, ca să ştim a preţui un monument, nu trebue să'l judecăm de cât dupĕ scopul şi locul în care a fost înălţat. Cine eraŭ chemaţĭ a admira pe al nostru? Pe atuncĭ, chĭar în epoca romană, — nu vorbim pentru timpiĭ de astăḑĭ, — puţinĭ eraŭ în Dobrogea ómenĭ cu un gust artistic maĭ înalt. Trofeul întreg avé misiunea maĭ ales să impresioneze masa soldaţilor, ómenĭ simpli, fără cunoştinţe, fără scólă, şi pe lăcuitoriĭ semi-barbarĭ saŭ cu totul barbarĭ de prin prejur, pe uniĭ încurajându-ĭ la isbîndă, pe ceĭ-l'alţĭ înfricoşându-ĭ; Romanilor ilustrându-le propriele lor isprăvĭ vitejeştĭ, barbarilor însuflându-le, chĭar prin scenele de gróză ale răsboiuluĭ, temerea numeluĭ roman. Şi din acest îndoit punct de vedere sculpturile de la Adamklissi pot fi considerate ca reuşite. Tocmaĭ pentru că acest monument se înălţase în mijlocul unor ómenĭ cu totul simpli, în parte streinĭ de cultura romană şi de cercul de ideĭ greco-italice, nu ne întîmpină în sculpturile luĭ nimica alegoric, de şi alegoria jócă un rol aşa de mare în arta antică. La monumentul nostru orĭ-şi-ce figură este reală, sînt numaĭ ómenĭ; nicĭ-o divinitate nu intervine, nicĭ măcar o Victorie nu figuréză; nicĭ-o idee maĭ înaltă, nicĭ-un simbolism; tóte acestea barbariĭ nu le-ar fi înţeles câtu-şĭ de puţin, póte nicĭ chĭar meşteriĭ legionarĭ, carĭ pentru representarea obicĭnuită, a lumeĭ reale, avéŭ destule modele. Eĭ aŭ lucrat cum aŭ putut şi cum s'aŭ priceput, ţinêndu-se strict de un realism fórte pronunţat.

Astfel, numaĭ ca operă datorită unor meşterĭ-soldaţĭ, reliefurile dela Adamklissi pot să devină pe deplin inteligibile, şi tot aşa trebue să admitem că s'aŭ petrecut lucrurile şi aiurea. Dăm aci la fine câteva probe de reliefurĭ[1] de la frumosul arc de triumf din Susa[2] (Segovium), lăngă muntele Cenis, consacrat luĭ August în anul 8 dupĕ Christos (fig. 134). O aruncătură de ochiŭ asupră-le ajunge, ca să ne convingem, că abisul stilistic care desparte asemenea lucrărĭ grosolane de majestatea gravă şi impunĕtóre a uneĭ Ara Pacis din epoca luĭ August, este fără comparaţiune cu mult maĭ mare, cu mult maĭ adînc, de cât disproporţiunea analógă, cu care de voie de nevoie cată să ne familiarisăm la Adamklissi. Şi nu trebue uĭtat, — acésta tot în favorul monumentuluĭ dobrogén — că Segovium se găsea aprópe la porţile Romeĭ, că arcul sâŭ de triumf datéză din epoca cea maĭ înfloritóre a arteĭ greco-romane, pe când Adamklissi era la sfîrşitul lumeĭ, ca să ḑicem astfel, şi a vĕḑut lumina un véc întreg maĭ tărḑiŭ, în vécul de argint al literatureĭ şi al arteĭ. Cu tóte calităţile şi scăderile luĭ, el nu rĕmâne maĭ puţin una din cele maĭ minunate producţiunĭ architectonice ale antichităţiĭ romane din cóce de Alpĭ, un monument de o technică superióră, un rest preţios dintr'o întrégă clasă de monumente dispărute, a cărora înţelegere n'ar fi posibilĕ fără dênsul. În ţara unde s'a înălţat, el a fost şi este: simbolul latinităţiĭ dela Dunărea de jos, imaginea putereĭ şi majestăţiĭ romane. Clădit numaĭ din pĭatră legată cu fer şi plumb, cam în acelaş timp cu podul dela Turnu-Severin, şi de către acelaş mare întemeĭetorul nostru Traian, el reapare astâḑĭ, dupĕ o mie opt sute de anĭ, din dărămăturile sale o dată cu podul de fer şi maĭ măreţ dela Cernavoda, clădit sub regele Carol. Unul, ca şi altul, însemnéză în istoria provincieĭ dunărene o nouă epocă: ţara clasică a plîngeriĭ şi desperăriĭ din

---

[1] Dupĕ fotografiile lăsate de mult regretatul Fabretti dupĕ mulagele în gyps aflătóre în Museul din Turin.

[2] C. I. L. V 7237.

www.dacoromanica.ro

timpul luĭ Ovidiŭ nu s'a bucurat de o repede înflorire de cât în urma rĕsbóĭelor dacice ale luĭ Traian; aceĭaşĭ ţară, cufundată pênĕ erĭ în piroteala generală a regimuluĭ turcesc, a început o nouă viaţă de libertate şi propăşire numaĭ în urma alipireĭ sale la coróna Românieĭ. Precum vitejiĭ pretorienĭ şi legionarĭ vedéŭ cu mîndrie în vêrful trofeuluĭ numele împĕratuluĭ lor săpat cu litere colosale alăturea de al luĭ Mars Ultor, vestind mărirea unuĭa şi a-totputernicia altuĭa, tot astfel orĭ-şi-cine astăḑĭ vede în podul de fer dela Cernavoda semnul neperitor al puteriĭ regatuluĭ român, unul din titlurile de glorie ale Suveranuluĭ nostru. Acéstă operă deştéptă admiraţiunea şi recunoscinţa câtre Acela care a sciut să consolideze România modernă şi să-ĭ asigure pentru tot-d'auna viitorul; ĭar monumentul dela Adamklissi acum reaflat, chĭamă pe toţĭ Româniĭ la înfrăţire, la mărirea şi vîrtutea strămoşéscă.

Fig. 134. Probe de relieſurĭ dela arcul luĭ August din Susa.

www.dacoromanica.ro

Tabla de materie.

		Pag.
I.	Situaţiunea	1
II.	Istoricul cercetărilor de pênĕ acum	8
	A. Cercetările pênĕ în a. 1880	8
	B. Ultimele explorațiunĭ	14
III.	Construcţiunea	33
IV.	Sculpturile	62
	A. Metópe	63
	B. Trofeul	102
	C. Ornamentaţiunea crenelată	115
V.	Inscripţiunea votivă	124
VI.	Cestiunĭ istorice	131
	1. Motivul construcţiuneĭ	131
	2. Problema artistică	149
	3. Execuţiunea	164

Lista tabelelor și figurilor.

I. Tabele.

Tab. I. Monumentul Adamklissi restaurat. Pag. 34.
» II. Corpul cilindric. Pag. 34. 121.
» III. Detaliul corpuluĭ cilindric. Pag. 38.

II. Figurĭ în Text.

Fig. 1. Delta Dunărĭĭ. Pag. 1.
» 2. Vederea monumentuluĭ de câtră mĭaḑă-nópte. Pag. 41.
» 3. Pâtule de porumb. Pag. 4.
» 4. Cişmeaŭa de la Adamklissi. Pag. 6.
» 5. Împrejurimile monumentuluĭ Adamklissi. Pag. 5. 129.
» 6. Cimitirul de la Enige. Pag. 7.
» 7. Vederea monumentuluĭ despre nord, în urma săpăturilor. Pag. 12. 34. 41.
» 8. Încercare de restituire, comunicată de d. A. J. Odobescu. Pag. 22.
» 9. Basa scârĭĭ în partea sudestică. Pag. 36.
» 10. Secţiune a temelieĭ scârĭĭ. Pag. 35.
» 11. Soclu. Pag. 36.
» 12. Friza cu ornament de vrejurĭ încovoĭate şi pilastru. Pag. 36. 38. 39.
» 13. Architravă. Pag. 39.
» 14. Cornicea. Pag. 40.
Fig. 15. Parapet crenelat. Pag. 115. 116.
» 16. Urlóie figurale. Pag. 121.
» 17. Secţiunea transversală a edificiuluĭ dela Sud-vest spre Nordest. Pag. 34. 44. 104.
» 18. Aspectul parapetuluĭ crenelat şi al coperişuluĭ. Pag. 40. 45. 46. 121.
» 19. Dispositiunea solḑilor acoperişuluĭ. Pag. 45. 46.
» 20. Bucata *B* în fig. 19. Pag. 45.
» 21. Pĭatră de acoperiş în formă de solḑ. Pag. 45.
» 22. Fragment dintr'un solḑ de coperiş. Pag. 45.
» 23. Placa *A* în fig. 19. Pag. 46.
» 24. Placa stylobatuluĭ construcţiuneĭ d'asupra coperişuluĭ. Pag. 46. 47.
» 25. Pilastru unghĭular al construcţiuneĭ sexagonale. Pag. 48. 49. 52. 53. 125. 126.
» 26. Faţa de sus a pilastruluĭ din fig. 15. Pag. 47.
» 27. Planul bucăţiĭ sexagonale a corniceĭ *A* în fig. 25. Pag. 49.
» 28. Bucata intermediară a corniceĭ. Pag. 48.

www.dacoromanica.ro

Fig. 29. Basa. Pag. 49.
30. Bucăţi împreunate ale frizeĭ sexagonale cu arme pe dênsa sculptate. Pag. 48.
» 31. Compositiunea frizeĭ sexagonale cu arme pe dênsa sculptate. Pag. 49. 52. 54. 113. 114.
32. Construcţiunea d'asupra sexagonuluĭ. Pag. 52. 53.
33. Fragmente de plăcĭ cu inscripţiune. Pag. 53. 125.
» 34. Construcţiunea de sus sexagonală cu inscripţiune. Pag. 53.
» 35. Locul ruinelor cu bucăţile lucrate ale trofeuluĭ. Pag. 54. 55. 102.
» 36. Trofeul. Pag. 54. 58. 59. 102. 104. 110.
» 37. Pulpare (*ocreae*). Pag. 56. 110.
» 38. Bucăţi din trunchĭul trofeuluĭ. Pag. 56. 110.
39. Bucată din trunchĭul trofeuluĭ. Pag. 56.
» 40. Bucată lucrată dela trunchĭul trofeuluĭ. Pag. 56.
41. Secţiune la fig. 40. Pag. 56.
» 42. Partea de jos a loriceĭ. Pag. 58.
» 43. Bucată din partea de sus a trofeuluĭ. Pag. 58.
» 44. Bucată din trofeŭ (*A* în fig. 36). Pag. 58.
45. Bucată lucrată găsită la clădire. Pag. 59.
» 46. Bucăţi găsite într'un cimitir. Pag. 59.
» 47. Transportul uneĭ bucăţi lucrate dela trofeŭ. Pag. 102.
» 48. Fragment în relief dintr'un crater colosal de marmură în posesiunea conteluĭ Carol Lanckoroński. Pag. 122.
49—97. Metopa 1 49. Pag. 64—88.
98. Pila în metopa nr. 12. Pag. 96.
99. Pila în metopa nr. 33. Pag. 96.
100. Faţa nordică a părţiĭ de sus din lorică. Pag. 104. 107. 108.
» 101. Faţa sudică a părţiĭ de jos din lorică. Pag. 104. 108.
» 102. Latura vestică a părţiĭ de jos din platoşă. Pag. 104.
» 103. Faţa sudică a părţiĭ superióre din lorică. Pag. 104.
104. Faţa nordică a părţiĭ inferióre din lorică. Pag. 104.
Fig. 105. Latura sudică a fragmentuluĭ *A* în fig. 36. Pag. 104. 110.
» 106. Latura nordică a fragmentuluĭ *A* în fig. 36. Pag. 104. 107.
» 107. Medalióne de aur (după Frŏhner). Pag. 109.
» 108. Fragmente ale loriceĭ şi a unuĭ pulpar. Pag. 104. 108.
» 109. Barbar în picĭóre, dela picĭorul trofeuluĭ. Pag. 111.
» 110. Barbară (?) stând jos, dela picĭorul trofeuluĭ. Pag. 111. 112.
» 111. O barbară şedênd jos, dela picĭorul trofeuluĭ. Pag. 111. 112.
» 112. 1 Medalionul de aur al luĭ Domiţian; *2a 2b* Moneta de bronz a luĭ Traian. Pag. 113.
» 113. O bucată mijlocie a frizeĭ de arme. Pag. 113. 114.
114—122. Barbarĭ prinşĭ în rĕsboiŭ. Pag. 113—120.
» 123. Relief roman cu stégul dacic în formă de balaur. Pag. 114, 1. 151.
» 124. Facsimile al inscripţiuneĭ votive. Pag. 53. 124. 128.
» 125. Facsimile dupĕ inscripţiunea dela basa trofeuluĭ luĭ Constantin (fig. 126). Pag. 125. 129.
» 126. Trofeul luĭ Constantin dela pórta principală a oraşuluĭ Tropaeum Traiani. Pag. 125, 1. 128. 129. 161, 3.
» 127. Relief de pe Columna traiană represintând o luptă lângă valurĭ de câmp (dupĕ Bartoli, nr. 256). Pag. 138.
» 128. Aureus al luĭ Numonius Vaala. Pag. 138.
» 129. Isthmul de Corinth. Pag. 141.
» 130. Reversul uneĭ monete a luĭ Traian, bătută de oraşul Tomis. Pag. 148.
» 131. Reversul uneĭ monete a Plautilleĭ bătută de oraşul Tomis. Pag. 148.
» 132. Monete de bronz attice cu trofeele dela Salamine şi Marathon. Pag. 157. 158.
» 133. Basă pe Acropolea din Athena (dupĕ Richard Schöne, Griechische Reliefs, tab. XXIV 97). Pag. 155, 4. 159.
» 134. Probe de reliefurĭ dela arcul luĭ August din Susa. Pag. 169.

www.dacoromanica.ro